

Notes

MONOGRÀFIC: *El Carnaval de Mollet*

Notes

VOLUM 32
2017

SUMARI

Aquest llibre ha estat editat amb el suport de

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Les lletres de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló

© TEXT: Les persones que signen els articles
 © EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans-Ajuntament de Mollet del Vallès
 (Can Lledó, c/ Comte d'Urgell, 26)
 FOTOGRAFIA PORTADA: Laia Bosch Valentí
 TIRATGE: 700 exemplars
 IMPREMTA: IG Santa Eulàlia de Ronçana
 ISSN: 1578-6009
 ISBN: 978-84-946558-0-7
 DL: B-37-059-1987

PRESENTACIÓ	5
MISCEL·LÀNIA	7
El molí de Sota la Vila a Mollet. Recs i molins al Vallès en època medieval	9
J. Vilaginés	
Cal Músic, els orígens del topònim a Mollet del Vallès	31
V. Vilà	
La Creu de terme de Mollet del Vallès	39
J. Ventura	
Una mica d'història de can Cabanyes i els polvorins de Montcada i Reixac	45
A. Rovira	
Comunicar-se amb els arbres de Gallecs	63
J. Gordi	
El proveïment d'aigua potable a Mollet del Vallès	77
X. Cabanillas	
La identitat corporativa aplicada a l'Institut Vicenç Plantada de Mollet del Vallès	85
M. Avilés, A. de la Torre i C. de la Torre	
MONOGRÀFIC	105
Presentació: El Carnaval de Mollet	107
J. R. Bertolín	
Els jocosos elements del Carnaval	109
B. Moya	
El ball de gitanes de Mollet del Vallès	117
M. C. Macià	
El Carnestoltes a Mollet del Vallès, 1884-1979	129
M. A. Suárez	
La recuperació del Carnaval molletà en democràcia. El paper de la societat civils i altres històries	151
J. Noró	
Mollet del Vallès, el disseny d'un Carnaval identitari i participatiu	185
M. Busquets i N. Fernández	
FITXES D'ART	215
El cartell de Carnaval més antic de l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès	217
D. González	
Un Argemí a la col·lecció del Museu Abelló	219
J. Septién	

Presentació

El CEM i la revista *Notes* continuen endavant amb la seva missió de fer recerca sobre tot allò que ha estat i és Mollet i la seva gent i divulgar-ho. I divulgar-ho amb el convenciment que conèixer la nostra història és treballar per la nostra identitat, per l'orgull que sentim per la nostra ciutat i per la cultura, en el seu sentit més ampli. I cultura, coneixement, divulgació, identitat... són conceptes associats directament a la llibertat intrínseca de les persones i els pobles. I aquest és una de les qualitats més preuades del CEM, treballar amb valors per anar construint a poc a poc, amb solvència i rigor i amb la participació i la coresponsabilitat de tothom qui hi vol participar la història que ens defineix i ens identifica.

Trobareu en aquest volum, com sempre, una primera part amb articles diversos, des de la nostra edat medieval, relacionada amb l'aigua i molins, d'un dels autors més prolífics de la revista, com és Jaume Vilaginés, passant per l'estudi de la natura, masies històriques, l'església, esdeveniments del nostre entorn... I arribem a la monografia, enguany dedicada com és habitual al tema que ocupa les jornades del CEM cada octubre, aquesta vegada dedicada al Carnaval. No m'estendré gaire en aquest punt, perquè la presentació del monogràfic defineix molt bé els objectius que teníem, però sí que posaré l'accent en la reivindicació d'una festa que caracteritza la nostra ciutat. Aquesta festa és un exemple del nostre riquíssim patrimoni immaterial i juntament amb la Fira d'Artesans i les festes majors contribueix a enfortir la personalitat molletana. Pocs pobles poden gaudir d'una iconografia tan singular i d'una història tan rica en la celebració dels carnivals com nosaltres. I per això és un orgull presentar-la en un monogràfic que ens dona un munt d'elements per reflexionar i valorar l'autèntica importància del Carnaval molletà, no només una gran festa, no només una tradició cultural sòlida, no només un exemple de participació sinó també un exemple de treball solidari i integrador.

Acabo aquesta presentació donant com sempre les gràcies més efusives a tots els articulistes que han escrit en aquest trenta-dosè número del *Notes*. És per tots ells que podem sumar, any rere any, el gran compendi del saber molletà. I agraeixo també, de manera molt sincera, la feina, l'entusiasme, el rigor i la implicació de totes les persones que formen part del CEM i que estan bastint una gran obra cultural col·lectiva per a Mollet, de valor incalculable.

Josep Monràs i Galindo
Alcalde i president del Centre d'Estudis Molletans

Miscel·lània

El molí de Sota la Vila a Mollet.

Recs i molins al Vallès en època medieval

Jaume Vilaginés i Segura*

El molí de Sota la Vila a Mollet

L'any 1125, Mir Ricolf donava un molí al bisbe Oleguer. El molí es trobava, segons es descriu en el document, sota la vila de Mollet.¹ La donació incloïa tot allò que hi havia en una instal·lació molinera, també el rec. El molí de la donació devia estar a prop de la sagrera i de les construccions que més enllà d'ella s'estenien a partir de l'església parroquial. En la documentació de l'època, la zona habitada més propera a l'església de Sant Vicenç s'anomenava vila (villa); en el capbreu de Mollet de finals de segle XII apareix el nom de villam per referir-se al nucli d'hàbitat concentrat del poble i les àrees de conreu del terme.² Aleshores, en el segle XII, la vila de Mollet ja no era el nucli de la

masia de can Mollet, que havia estat l'indret originari del topònim Mollet. Recordem que a partir del segle XI el nom de Mollet es va estendre a tota la parròquia i, per extensió, a la zona de la sagrera i espais pròxims. La parròquia s'anomenava de Sant Vicenç de Mollet, i Mollet també era el nom de la vila, nucli habitat que encerclava l'església.³

L'àrea de la sagrera de Mollet es trobava enlairada. Hi havia un desnivell d'uns quatre metres que protegia l'àrea habitada d'aiguats i aigües estancades.⁴ El molí de la donació es trobava segurament a la part baixa del marge (subtus villa).⁵ La ubicació no resulta il·lògica, perquè el molí hauria pogut aprofitar el pendent topogràfic per aconseguir la força suficient per moure la roda

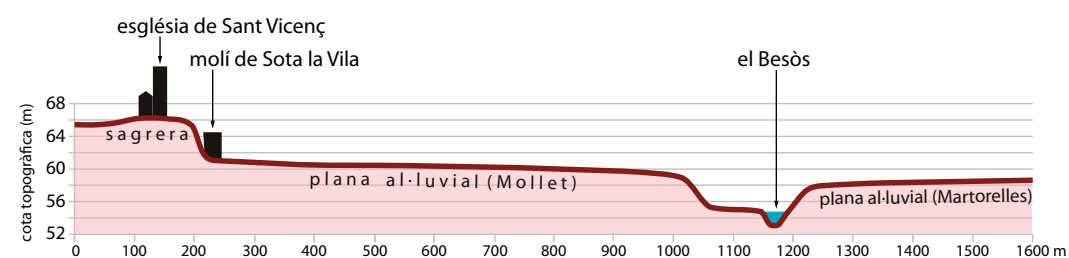

Figura 1. Perfil topogràfic entre l'antic nucli de l'església i el riu Besòs. Font: J. Bertran 2016

* Historiador. jvilagin@xtec.cat

¹ ACB LAIV,195, 450 (1125). La datació és de Mora, X. mat.uab.cat/~mora/historia/convertidor.html

² ACB LAIV,191, 461 (finals segle XII).

³ Vilaginés, J. "Mollet porta el nom d'una masia. Estudi sobre l'espai del Baix Vallès al segle X", Notes, 31, Mollet del Vallès, 2016, pàgs. 9-32.

⁴ Vegeu el perfil topogràfic de la figura 1.

⁵ ACB LAIV, 450 (1125). Vegeu la nota 1.

molinera. Per altra banda, en un document es diu que el rec moliner passava a prop de cases.⁶ La proximitat de la sagrera resultava adequada per als interessos dels seus habitants i del senyor de la localitat, el bisbe, tot i que l'aigua s'havia de conduir en rec des d'una bona distància. Un estudi recent, dut a terme a través de fonts orals i d'evidències físiques, ha tret a la llum un rec que abastava les terres de regatge de la part oriental de la localitat, i que en el seu recorregut arribava a l'alçada de can Pacià, en la proximitat de la sagrera⁷. La seva antiguitat no ha estat establerta, però probablement correspondria a una construcció del segle XVIII. No obstant això, les raons físiques del seu itinerari, buscant aconseguir un desnivell suficient per moure l'aigua, fan pensar que en el segle XII el rec que nodria de força motriu el molí de Sota la Vila devia tenir una llargada i un itinerari semblant.

La donació de Mir Ricolf va ser retornada en un contracte d'establiment. És a dir, un dia després de la donació, el bisbe Oleguer concedia el molí de Sota la Vila a Mir Ricolf.⁸ La maniobra contractual resulta un xic contradictòria, però era habitual en l'època. Mir Ricolf acceptava la propietat episcopal del molí i rebia el seu usdefruit. Probablement, abans de la donació, l'exploració del molí s'estava fent de manera il·lícita per part de Mir Ricolf, en

una època en què els abusos sobre les propietats episcopals a Mollet eren importants. Un temps abans, l'any 1122, dos germans, Pere Ramon i Berenguer Ramon, reconeixien haver posseït injustament el domini del bisbe sobre Mollet (l'honor i batllia) i admetien haver usat la força contra un sacerdot, que era canonge de la catedral.⁹ Possiblement, també Mir Ricolf havia usurpat un bé episcopal i amb la cessió i posterior establiment acceptava el domini de la instal·lació, que li permetia continuar amb els beneficis de la seva explotació.

El bisbe Oleguer va ser una personalitat destacada en el seu temps. La seva tasca es va adreçar a recuperar el domini dels béns episcopals en la diòcesi de Barcelona. La seva labor va ser important en altres camps, va ser arquebisbe de Tarragona i va instaurar els valors renovats de la reforma gregoriana, especialment la lluita contra la simonia.¹⁰ Després de la seva mort va ser venerat com a sant, encara que només segles més tard va ser elevat oficialment als altars.¹¹ En la seva època, la pèrdua de l'autoritat episcopal en l'exercici pastoral i en la recaptació de rendes havia assolit un nivell molt important. Un capbreu de finals del segle XI identificava les parròquies de la diòcesi barcelonina que estaven en mans laiques com a feus reconeguts o en virtut d'usurpacions.¹² El

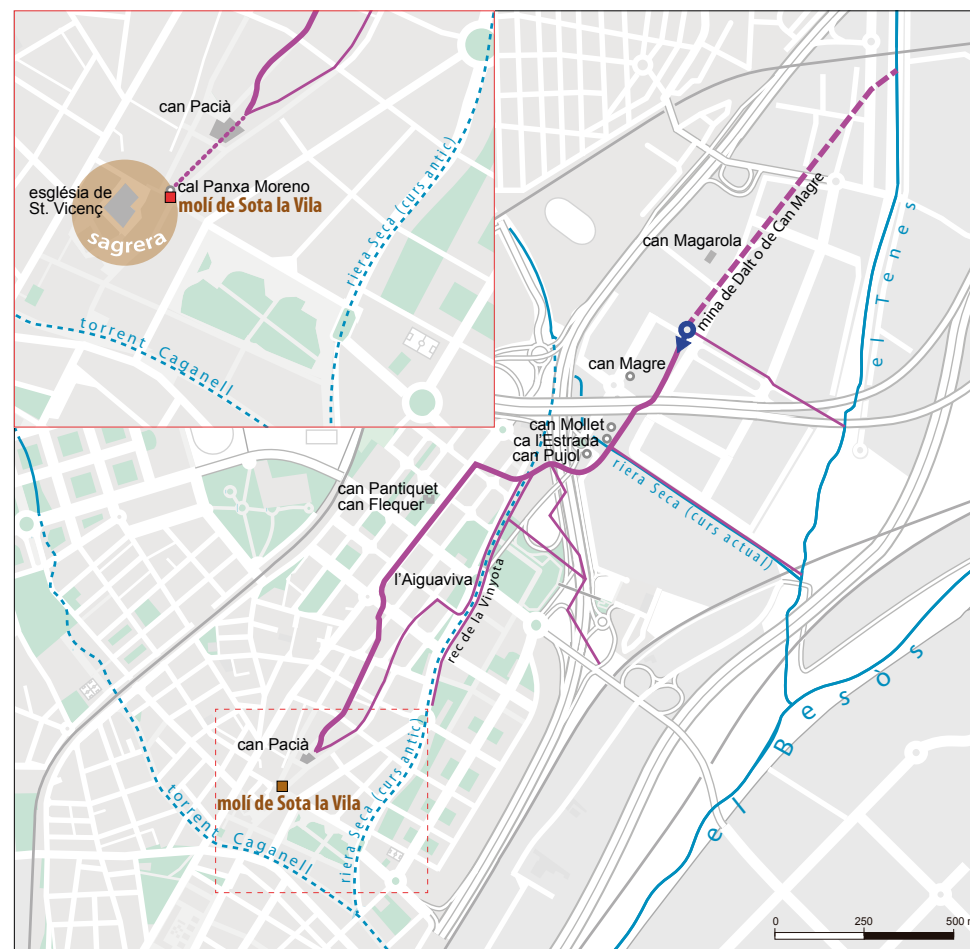

Figura 2. Localització del molí de Sota la Vila i el rec que suposadament li aportava aigua. Font: J. Bertran 2016

delme s'havia convertit en la principal font d'ingressos senyorials, però no només el delme, les altres rendes eclesiàstiques, antigues o noves, havien passat a domini de senyors laics. Amb la donació i posterior contracte emfitèutic, el bisbe aconseguia tenir sota control la propietat del molí i cedia l'usdefruit a Mir Ricolf, qui continuava gaudint dels beneficis de l'explotació a canvi d'una renda simbòlica.

Mollet era una de les principals

posseessions patrimonials del bisbe de Barcelona. El capbreu de finals del segle XII n'és una bona prova.¹³ El bisbe controlava el patrimoni més directament relacionat amb l'Església: la sagrera i les seves imposicions, les rendes eclesiàstiques (especialment el delme) i es quedava un percentatge important dels beneficis parroquials; però també tenia amplis dominis tercers, camps i masos que li tributaven com a senyor eminent. Així mateix, un

⁶ “. Berengarius de Baneloca de domibus de rego par unum caponum.”: ACB LAIV, 191, 461 (finals del segle XII)

⁷ La mina de dalt o de can Magre. Vegeu el mapa de la figura 2. Vegeu, també, Domènech, M. i Morera, A. “Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola”, Notes, 31, Mollet del Vallès, 2016, pàgs. 112 i 113.

⁸ ACB LAIV, 451 (1125). Vegeu la nota 1.

⁹ ACB LAIV, 195 i 196, 449 (1122).

¹⁰ Martí, J. M. “Sant Oleguer i l'aplicació de la reforma gregoriana”, *Analecta Sacra Tarraconensis*, Miscel·lània Àngel Fàbregas, 71, 1998, pàgs. 537-579, Martí, J.M. (ed.) Oleguer, servent de les esglésies de Barcelona i Tarragona. Comentaris als documents de sant Oleguer, Barcelona, 2003, i Gonzalvo, G. *Església i poder a la Catalunya naixent*, Barcelona, 1998.

¹¹ Sargatal, R. *Diccionari dels sants*, Barcelona, 1996, pàg. 143.

¹² ACB LAIV, 140, 342 (finals segle XI).

¹³ ACB LAIV, 191, 461 (finals segle XII).

llevador de censos de dècades més tard esmenta els pagesos que tenien una relació més estreta amb el seu senyor, el bisbe; hi estaven vinculats personalment, en un primer pas cap al sotmetiment servil, representat pels mals usos i la remença que van patir generacions posteriors dels mateixos pagesos.¹⁴

El bisbe Oleguer va pactar la recuperació del molí de Sota la Vila amb Mir Ricolf. Mir representava l'altre poder de la localitat. Ell va ser l'iniciador de la nissaga dels Mollet.¹⁵ Els Mollet eren una família senyorial que va exercir el seu domini a la localitat. Tenien àmplies possessions, algunes d'elles eren rendes eclesiàstiques, com el delme. Mir Ricolf posseïa el delme de les terres situades entre la riera de Caldes, el riu Besòs i la confluència del torrent Caganell i la riera del Tenes (que aleshores s'unien poc abans d'aiguabarrejar-se amb el Besòs).¹⁶ En el moment de donar la renda al monestir de Sant Adrià del Besòs, la recaptació li permetia mantenir un cavaller (milites). Mir Ricolf era, per tant, un senyor. Tenia possessions que podien discutir la preeminència episcopal en la zona. Els seus fills, Mir de Mollet i Bernat, van intentar augmentar el patrimoni familiar i la seva situació social. Ho van provar establint vincles vassallàtics amb personalitats de la nova noblesa comtal i a través del matrimoni. Mir va cedir a Bernat de Manlleu l'ho-

nor de Mollet com a penyora dels cinc-cents morabatins del dot pel casament amb la seva filla. Després, Bernat de Manlleu va vendre l'honor dels Mollet al bisbe.¹⁷ Bernat de Mollet va intentar casar-se amb Adelaida de Castellbisbal, però el matrimoni no va arribar a consumar-se.¹⁸ Bernat de Mollet va acabar acceptant que el seu pare, el seu germà, Mir, i ell mateix havien perpetrat nombrosos abusos al patrimoni eclesiàstic, probablement perquè no van acceptar la venda que va fer Bernat de Manlleu del patrimoni de la família dels Mollet.¹⁹ Els Mollet van cometre els mateixos pecats que gran part d'un nou grup social que emergia des de feia unes dècades, els milites, els quals buscaven assolir un nivell patrimonial i un estatus social que els permetés incorporar-se a la nova noblesa.²⁰ El nou estament nobiliari s'estava forjant, identificat amb l'activitat militar i alliberat de feines manuals, i en ell volien incorporar-se els milites, famílies com els Mollet.

El molí de Sota la Vila era una instal·lació de propietat senyorial. Els senyors en el segle XII, el moment del qual estem parlant, procuraven posseir molins a prop de les seves zones de residència, de les seves cases fortes o torres militars (*domus, fortizas, munitiones*). Els grans dominis eclesiàstics feien el mateix. Tenien prop dels nuclis dels dominis una instal·lació molinera. Els

Mollet i el bisbe de Barcelona pactaven la disposició del molí de prop de la vila de Mollet, però també tenia un molí al costat de la seva residència la família dominant de Parets, al lloc de Breda, a prop de l'església parroquial;²¹ i en tenia una casa forta on habitava Ramon Mir de Palausolità, en l'indret on es va instal·lar més endavant la comanda templera i des d'on es van controlar totes les cases del Temple a la Corona d'Aragó i el sud de França; els templers van conservar el molí de la comanda, que va esdevenir també per a ells un important giny del domini.²²

A Mollet hi havia més molins en el segle XII, en àrees encara no identificades, que a la documentació apareixen amb topònims desapareguts, com l'Albudecha, Palau Fisc o Bannaloca.²³ El nombre de molins permetia que fossin motiu d'empenyorament. Els membres de la família dels Bannaloca van rebre molins com a garanties de diferents préstecs.²⁴ Aleshores els molins esdevenien un dels ginyes més cobejats per l'aristocràcia. La proliferació de molins acompanyava el regadiu i no era una novetat de l'època del bisbe Oleguer i Mir Ricolf. Molt abans, ja en el segle X, trobem una extensa àrea en el Vallès d'aprofitament de l'aigua per al cultiu irrigat amb una abundància notable de molins.

Precisament, l'objectiu d'aquest estudi és descriure com s'aprofitava

l'aigua per a l'agricultura i com a font d'energia, vinculada amb els molins. Com s'organitzava el seu ús i la problemàtica social que originava el seu control i l'aprofitament. També pretén analitzar els canvis que la societat, en la seva evolució entre els segles X i XII, va generar en el control i gestió de l'aigua i en les infraestructures que hi estaven vinculades (recs i molins). L'àmbit geogràfic de l'estudi no es limita a Mollet del Vallès. S'amplia a les zones del Vallès que més informació escrita aporten entre els segles X i XII, amb la finalitat d'aconseguir així més base documental i poder extreure conclusions més sòlides.

L'aprofitament de l'aigua en el Vallès. El segle X

El Vallès és una comarca natural, que ja era reconeguda com a tal per la població medieval: in Vallense, esmenten els documents de l'època.²⁵ La seva orografia ondulada genera una xarxa de cursos fluvials que conflueixen, gran part d'ells, en el riu Besòs, que s'escola per Montcada cap al mar. La riera de Rubí i altres són l'excepció cap al sud, mentre pel nord ho és la petita conca de la Tordera. La climatologia mediterrània fa que molts dels cursos fluvials (petites rieres i torrents) durant gran part de l'any portin molt poca aigua o restin secs. La toponímia (*rio Siccò*) i la documentació ens demostren que fa

¹⁴ Vilaginés, J. "Senyors i pagesos: les relacions socials i la seva expressió en l'espai a Mollet durant la plena edat mitjana (segles XII i XIII)" a *La gent i el paisatge. Estudis sobre el Vallès medieval*, Barcelona, 2006, pàgs. 117-130. El llevador de censos esmentat a: ACB LAIV, 191, 462 (inici del segle XIII).

¹⁵ Vilaginés, J. "Mir de Mollet. Un senyor feudal de Mollet" a *La gent i el paisatge...*, pàgs. 43-48.

¹⁶ Els límits corresponen al territori de Mogoda: Puig, 93 (1102). L'any 1153 els seus fills Guillem i Miró van confirmar la donació a la canònica de Sant Adrià del Besòs: Puig, 137.

¹⁷ ACB LAIV, 198, 454 (1177).

¹⁸ ACB LAIV, 199, 459 (1178).

¹⁹ ACB LAIV, 197 i 198, 453 (1180).

²⁰ Vilaginés, J. "Aproximació a la petita noblesa dels segles X al XII" a *El comtat de Besalú en el context català i europeu. Quaderns de l'Assemblea d'Estudis de Besalú*, 1, Besalú, 2014, pàgs. 45-64.

²¹ Ramon de Parets va deixar un molí, la seva residència i torre militar al seu fill Bernat: ACB XI, 1117 (1066).

²² El testament de Ramon Mir és a ACA, RBIII, 276 (1126). Sobre el tema, Vilaginés, J. "Els orígens dels templers a Barcelona i al Vallès" a *La gent i el paisatge...*, pàg. 243, i Vilaginés, J. "Pere de Rovira. Un templer del Vallès" a *La gent i el paisatge...*, pàgs. 268-270.

²³ "...ipsum molendinum quod domus Sancti Sepulchri habet in Molletum in loco vocitato Molendino de Albudecha": ASA, 377 (1165), "vendimus tibi Petro de Rovira et tuis ipsum nostrum molendinum in Palatio Fisco": ASA, 511 (1183), "in ipsa via qui pergit de Banalocha ad eius molendinum": ASA, 244 (1144).

²⁴ Vilaginés, J. "Berenguer de Bannaloca. Batlle episcopal de Mollet" a *La gent i el paisatge...*, pàgs. 49-58.

²⁵ Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental. Segles X-XII*, Barcelona, 2001, pàg. 13.

mil anys la pluviositat era, com ara, molt irregular i els cursos fluvials igualment molt inconstants (*torrentem qui discurrit in tempore pluviarum, in torrente qui per imbrem ducit aquam*).²⁶ No obstant això, una part considerable de la comarca, especialment les lleres de rius i torrents, disposava d'aigua superficial i sobretot subterrània, que permeté el desenvolupament d'una activa i productiva economia agrària.²⁷ Malgrat la irregularitat general en el cabal de rieres i torrents, alguns cursos portaven suficient aigua superficial perquè es pogués captar directament per a ús moliner, com la riera de Caldes, llavors anomenada *alveo* o *rio*, o algun torrent de la zona (*in torrentem qui semper ducit aqua*),²⁸ el riu Ripoll, a l'alçada de Ripollet i Montcada, i fora del Vallès, el Besòs, cap a Sant Adrià, i el Llobregat, a l'alçada de Cervelló. Aleshores és quan apareixen esmentades les rescloses (*resclusa*),²⁹ per retenir i derivar l'aigua cap al rec.

A partir de la documentació escrita de l'època, que necessàriament ofereix una informació incompleta, es pot constatar que la xarxa hidrogràfica del Vallès servia per a una activitat agrària intensiva, basada en l'ús de recs que captaven aigua en els

cursos propers, ja fos en superfície, com a Caldes de Montbui³⁰, com en el subsòl dels corrents fluvials. D'aquesta manera, a partir de captacions subterrànies, s'aconseguia antigament l'aigua dels recs i mines de Mollet, tal com recullen les fonts orals.³¹ En la documentació medieval, es parla de *caput regis* o *caput aquis*³², literalment el començament del rec o del curs d'aigua, que evidentment era on s'agafava l'aigua que era conduïda pels recs als camps o molins fariners; però en el sentit de font o origen, talment com ens ho explica un document de 996, que tracta de la disputa per la captació de l'aigua de la riera de Xercavins, a Rubí, on s'esmenta que l'aigua era obtinguda de fonts.³³ Ocasionalment es parla de fonts, en descripcions generals,³⁴ però també associades a recs i espais de regadiu. Els recs portaven aigua, que era usada per a camps, i/o molins.

El regatge era usat en abundància en les zones properes a cursos d'aigua. La documentació ens informa de les àrees on hi havia interès patrimonial senyorial, especialment del monestir de Sant Cugat del Vallès. Així doncs, tenim abundància de dades escrites de la zona de la riera de Rubí, de l'àrea del curs baix del riu Ripoll,

²⁶ Sobre Rio Sicco: CSCI, 222 (988) i CSCI, 225 (988); sobre torrents: ACA, Alfons I, 213 (1176) i ACBX, 79 (964).

²⁷ Llobet, S. "La formació del relleu i la funció de les aigües a Granollers" a *Estudis*, 1, Granollers, 1986, pàgs. 15-20.

²⁸ Rio de Calidas: CSCI, 88 (967); "...in torrentem qui semper ducit aquam...": ACBX, 97 (970).

²⁹ CSCI, 67 (963).

³⁰ "...in torrentem qui sempre ducit aqua..." (ACBX, 97; 970)

³¹ Domènec, M. i Morera, A. "Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola...", pàg. 107-122.

³² Només fins a començaments del segle XI, *caput regis*: CSCI, 71 (964); ASAIL, 36 (969); CSCI, 135 (979); DVic, 506 (983); CSCI, 154 (983); CSCI, 161 (984); CSCI, 214 (988); ACBX, 240 (993); ACBX, 252 (994); CSCI, 302 (995); CSCI, 337 (998).

³³ CSCI, 317 (996).

³⁴ Per exemple a Collsabadell, l'any 998: "sunt casas et curtes, terras et vineas cultas et heremas, ortos, cum arboribus diversi generis, fontibus cum eorum discursibus, molinaribus et molindinis cum regos et caputreguos et subusregos, riguuum et inriguum, pratis ac pascuis" (CSCI, 331).

entre Ripollet (*Palacio Auzido*) i Montcada, del curs del Besòs, tant a Martorelles com a Sant Adrià, del territori de Terrassa, de la riera de Caldes a Caldes mateix i de la plana de Llerona (Mugal); a més, tenim notícies puntuals d'ús del rec en terres (*terra subreganea*) i de cultius associats (com el lli) a Vilamajor, Palou i la Roca. Més enllà dels límits del Vallès, l'àrea de Cervelló ens forneix d'informació d'un territori on l'aigua superficial era més abundant, ja que hi passa el riu Llobregat. La varietat de llocs irrigats al llarg dels cursos fluvials ens permet pensar que en el segle X l'agricultura d'irrigació estava estesa per totes les conques de la comarca. La difusió del regatge es manifesta en les descripcions genèriques, com a Gallecs, l'any 979,³⁵ "una terra amb cases i corts, amb els terres i els sobreposats, i els horts amb arbres i fruiters, amb l'aigua i la seva captació, amb el rec i el cap-rec, tot que és meu propi". A Gallecs hi passa una petita riera, que porta molt poc cabal, però acumula aigua subterrània per subministrar-ne per al regatge de petites extensions.

Horts i terres irrigades

Horts i terres irrigades apareixen en indrets propers a rius, rieres i torrents. Per exemple, l'any 947 a Palou: "ipsa terra subreganea"; l'any 953 a la Roca: "terra nostra subreganea.. afronta de oriente in ipso rego, et de meridie in terra de Sancti Cucuphati, et de occiduo in rego, et de circi similiter"; a Palou, l'any 956: "Et afrontant ipsas casas et orto et ipsa terra.. de orientis in ipso rego, et de meridie in terra de Della vel suos

eredes, et de occidentis in rio Valensis"; també a Palou, l'any 959, "pecia de terra subreganea"; l'any 961 a la Roca: "linare meo subreganeo propter remedium anime Recosindi... Et infronta ipso linare: de oriente in ipso rego"; l'any 963 a Martorelles: "Et affrontat ipsa terra: de oriente in ipso rego, et de meridie in terra Speciosa femina vel suos eres, et de occiduo in flumino Besocio"; l'any 970 i l'any 975 a Terrassa (*Palatio Fracto*): "(vindo) tibi terra et prado et orto subreganeo, cum suo rego et suo caput rego"; l'any 977 a Martorelles: "ipsa terra sub regane cum ipsos arbores, totum ab integrum... de occiduo in ipso rio"; l'any 980 a Cerdanyola (*Saltells*): "terras et vineas in duos locos et ortos cum pomiferis simul cum prato, in rego et subtus rego"; a Terrassa, l'any 982: "vindo vobis terra subreganea cum glandiferis et ficulneas, in rego et subtus r[e]go, meo proprio"; l'any 983 a Ripollet (*Palau Auzit*): "terra mea subragània amb els arbres. Afronta aquesta terra pel nord amb la gleva i el riu Ripoll"; l'any 992 a Santa Perpètua (*Olmet*): "vindimus tibi terra et c[asa cum solo] et superposito et orto et cum ipsos arbores qui i[bi] dem sunt vel cum ipso rego"; l'any 994 a Terrassa: "terra cum chassa, curte, solo et superposito et orto cum verdegario"; l'any 996 també a Terrassa: "ipsa terra et orto et arboribus, ipsa nostra ereditate quam debemus nos ereditare, cum rego et subtusrego"; l'any 996 a Montcada (*Ventenago*): "vindo tibi pecias II de terra subtus regariam, cum pomiferis, meum proprium"; l'any 999 a Llerona (Mugal): "sic comuto

³⁵ "...terra cum casas et curtes et solos et superpositos et ortos cum arboribus et pomiferis, simul cum ipsa aqua et caputaquis, cum rego et caput rego, meum proprium...": CSCI, 135.

vobis ipsa terra subreganea cum rego hunde regare debe".³⁶

L'any 1020 trobem el cas més eloqüent de l'interès per l'aigua com a factor de producció essencial per a l'agricultura d'irrigació. Es tracta de la venda que va fer la comtessa Ermesenda als habitants de Corró d'Amunt de l'aigua que es captava al massís del Montseny i que a través d'un rec antic (solitum, habitual) portava l'aigua a Samalús.³⁷ La venda dona permís de perllongar el rec, que el document anomena inferior, més enllà del que arribava fins a Samalús. L'aigua es venia per al rec ("allà irrigueu i nodriu arbres i els vostres horts, els vostres llinars, els canemars, camps de cultiu, tota la vostra plantació de vinyes, fruits i de tota altra mena de productes... i tota mena de llegums i de cereals"). L'aigua apareix com a font essencial per subministrar el conreu d'un territori amb pluviositat irregular.

Diverses conclusions importants s'extreuen del document. En primer lloc, hom parla d'un rec de llargària considerable, més gran que els recs de subministrament que apareixen a la documentació. Això ens porta a reflexionar sobre les dimensions de la xarxa irrigada del Vallès, tant en extensió com en la llargària dels recs, que desconexim amb exactitud, perquè no ha arribat documentalment d'una

forma molt detallada. El rec de Corró implicava un esforç econòmic (s'havien de pagar quatre mancusos d'or a la comtessa per la venda) i de treball per a una comunitat petita. Era una inversió costosa però amb beneficis evidents per als interessats. Corró no es trobava en una zona fluvial, però es procurava l'aigua de lluny. En segon lloc, el rec es concedia per la petició d'una comunitat que volia l'aigua com a factor de producció agrari i ho demanava de forma col·lectiva. Coneixem l'activisme comunitari de les petites localitats vilatanes de l'època al Vallès, per tant no es tracta d'un cas excepcional.³⁸ El cas de Corró és una mostra palpable de l'actuació per al bé col·lectiu. La gestió de l'aigua per al rec obligava, en primer lloc, a una planificació prèvia, exigia coordinació, per a mantenir la infraestructura i administrar la distribució de l'aigua i, finalment, comportava l'acceptació d'un principi d'autoritat per resoldre els conflictes. Probablement, també els habitants de Samalús practicaven una gestió col·lectiva organitzada, com ho degueren fer més tard els de Corró. En tercer lloc, s'ha d'observar la intervenció sobirana de la comtessa. Ella, per raó del seu títol, era la garant dels béns considerats públics. La venda no deixava de ser una concessió amb una imposició econòmica afegida, que a

³⁶ Respectivament, ACA, SLLMunt, 3 (Palou); CSCI, 33 (la Roca); CSCI, 46 (Palou); ACA, SLLMunt, 7 (Palou); CSCI, 62 (la Roca); ACBX, 70 (Martorelles); IEC, CC Bcn, StBBages, 13 (Terrassa); IEC, CCBcn, StBBages, 17 (Terrassa); ACBX, 122 (Martorelles); CCOsona, 1328 (Cerdanyola); Pérez, 10 (Terrassa); CSCI, 152 i 153 (Ripollet); ASA, 76 (Santa Perpètua); ASA, 80 (Terrassa); ASA, 86 (Terrassa); ACBX, 281 (Montcada); CSCI, 346 (Llerona).

³⁷ El document es refereix als homes de Corró de Vall (Corrone subteriore), encara que probablement volia dir de Corró d'Amunt. El pergami original es troba desaparegut i el document el coneixem per una còpia del segle XV: ACA, BRI,30 (Salrach, 149). Probablement, el copista va confondre Corró de Vall amb Corró d'Amunt (subteriore per superiore), tot i que més endavant es dedueix que el document es refereix a Corró d'Amunt; també geogràficament és més versemblant que els habitants siguin de Corró d'Amunt.

³⁸ Font, J. M. "La comunitat local o veïnal" a *Symposium internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*, desembre de 1989, vol. 1, Barcelona, 1991, pàgs. 491-576, i Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 59-70.

la vegada servia per corroborar l'acte. Uns anys més tard, el comte recordava les atribucions que li corresponien sobre els béns públics, entre ells l'aigua i els camins, els quals més tard els usatges, la nova legislació de l'estat feudal comtal, van mantenir.³⁹

Deixant de banda el rec de Corró, les altres evidències de regadiu que hem descrit més amunt no aparenten sistemes de recs de tanta envergadura. Corresponen més a un tipus d'aprofitament de proximitat, a partir de surgències, de mines o de captacions directes de rius; però sempre propers. Es tractaria d'un aprofitament propi de regadiu de fons de vall, segons la terminologia taxonòmica sorgida de l'estudi de zones irrigades andalusines.⁴⁰ En aquest sistema l'aprofitament de l'aigua es feia en la part fonda de les valls al·luvials dels cursos i seria propi de sistemes organitzats per comunitats pageses.⁴¹ El regadiu a partir d'aigua captada i distribuïda per recs havia de ser un sistema organitzat, en el qual tindria un paper primordial la comunitat vilatana, com també passava en el cas del rec de Corró. La comunitat tenia la funció de coordinar tasques de manteniment, regular la distribució de l'aigua i resoldre con-

flictes. L'actuació comuna hauria de ser anàloga a la reflectida en la petició dels habitants de Corró. En ella, el rec es demanava mancomunadament (*habitoribus villam Corronis subteriores*), s'havia de construir entre tots, es pagava de forma col·lectiva el preu estipulat i probablement es mantindria segon el costum, tal com ho havien fet fins aleshores els habitants de la vila de Samalús en la part que els pertocava.

Els prats

En els sistemes descrits, en què hi predominava l'interès pel regatge de terres, es generaven espais no estrictament agrícoles que podien ser aprofitats. Entre ells, destacaven els prats. La presència de prats abans de la primera meitat del segle XI és molt abundant.⁴² Els prats es poden generar espontàniament, però en la majoria de casos que descriurem més endavant es fa necessària la intervenció humana, per les circumstàncies físiques de l'entorn: poca humitat i hidrologia molt variable; els prats necessiten aportació d'humitat i la intervenció humana també es fa necessària a través de la sega d'herbes o la presència d'animals, que usen l'espai per pasturar.⁴³ Els prats documental-

³⁹ L'any 1025 Berenguer Ramon I emeté una carta de confirmació de les franqueses del comtat de Barcelona, inclòs el Vallès, en el qual s'especificava que les fonts i l'aigua eren d'ús públic: Salrach, 168. En els usatges també es recull el caràcter públic de l'aigua, lligat al poder comtal: Bastardas, J. *Els usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII*, Barcelona, 1984, pàg. 106.

⁴⁰ Glick, Th. i Kirchner, H. "Hydraulic systems and technologies of islamic Spain: history and archaeology" a *Working with water in Medieval Europe*, Brill-Leiden-Boston-Köln, 2000, pàgs. 267-329 i Kirchner, H. "Arqueologia hidràulica i tipologia d'espais irrigats andalusins" a *Arqueologia Medieval. La prospecció i el territori. III Curs Internacional d'Arqueologia Medieval*, Lleida, 2010, pàgs. 129-146.

⁴¹ Martí, R. "Hacia una arqueologia hidràulica: la gènesis del molino feudal en Cataluña" a *Arqueologia medieval. En las afueras del medievalismo*, Barcelona, 1988, pàgs. 165-194, Bolòs, J. "El molí fariner en el paisatge i la societat medievals" a *Finestrelles*, 7, 1995, pàgs. 149-172 i Kirchner, H. "Hidràulica campesina anterior a la generalización del dominio feudal. Casos en Cataluña" a *Hidràulica agrària y sociedad feudal. Prácticas, técnicas y espacios*, València, 2012, pàgs. 21-50.

⁴² Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 36-42.

⁴³ Kirchner, H. "Hidràulica campesina...", pàg. 33. L'autora considera que els prats eren espais de pastura generat amb la inundació de zones pròximes als rius, en el cas del Ripoll i del riu Sec.

ment apareixen molts sovint al costat de recs o cursos fluvials. Per exemple: l'any 948 a Terrassa: "in terminio de Tegoras, ad ipso Prado. El afrontat: de oriente in rio"; a Ripollet (Palau Auzit), l'any 982: "terras nostras proprias et prados et in ipso mulnare qui ibidem est, et in ipso rego et capud rego et subtus rego et suo discurso, ipsas nostras partes"; a Sant Cugat (Fonte Calciata), l'any 986: "et vineas et arbores et ortos subreganeos cum pomiferos, et ipsos Prados... de circii in medio ipso prado"; a Sant Cugat (Aqualonga), també el 986: "de occiduo in ipso prado vel in via qui pergit ad Canales"; l'any 988 a Sant Cugat: "Ideo dono ei terras et vineas cum uno domunculo et cum arboribus qui infra sunt, cum cultum et heremum, et pratum simul et cum fontibus et aquifluis"; a Montcada (Porcià), l'any 988: "et cum terra que in circuitu ipsum molinum habemus, et pratum que iuxta ipsum aque discursum est, et duos salices vel unum casalem que infra est"; també l'any 994, a Ripollet, l'any 989: "a meridie similiter in prato de predicto Sancti Cucuphati vel in terra de Segofredo vel de Guinsemi"; a Sant Cugat, l'any 991: "de aquilonis similiter in alaude Sancti Cucuphati vel in ipso prado de Puteolos"; a Sant Cugat (Aqualonga), l'any 991: "vobis III pecias de terra cum prato in tres locos in locum ubi dicunt Fontem de Petro, ad ipso Prato"; l'any 996, a Sant Cugat (val Moronta): "affrontat ipsas casas et curte et terras et vineas et orto et puteo et arboribus: de oriente in ipso prado de Pozols, de meridie

in rio Maiore"; l'any 997, a Ripollet (Palaz Avozd): "affrontat ipsa terra: de oriente in ipso prato, de meridie in rio qui aqua ducit"; l'any 997 a Barberà: "et de circio in ipso prade-llo"; l'any 1000 a Montcada (Pasturano): "de parte crici in torrent vel in ipso prado, et de orient in torrent qui discurrit"; també el mateix any al mateix lloc: "in torrent vel in ipso prado"; a Parets i Martorelles, l'any 1008: "Et abet ipsi domos et terras et vineas et pradis et pascuis et mulino cum rego et caput rego et subtus rego et omnia pertinència".⁴⁴

Els prats es troben en descripcions genèriques de propietats: per exemple a Terrassa, 970: "et terra cum ipsos glandiferos et rego vel subtus rego et aliquis de vinea, et ipso prado"; l'any 978 en diversos llocs del Vallès, "terras et vineas, casas et curtes, ortis, ortalibus vel pomiferis diversisque genere, rios, fontes, molinis cum regos et subtus rregos et super regos et mulnars, silvis, garricis, pratis vel pascuis, montis et vallis, foveas et chavernas, planis vel puteis, cultum vel eremum, viaductibus et reductibus"; a Plegamans, l'any 991: "ortis et veredicariis, cum ortalibus et vineas cum arboribus, cultum vel heremum, pratis paschisque, silvis et garricis, petris rupibusque"; a Palou, l'any 995: "terris, vineis, casis, curtis, arboribus, pomiferis, ortis, ortalibus, molinis, moliniaribus, regos, caput regos, subtus regos, aquarum cursibus vel discursibus, pratis, paschisque, alveis, rivolis, plantaria atque diversa edificia"; l'any 998, a Collsabadell: "fontibus cum eorum discursibus,

⁴⁴ Respectivament, PuigII, 12 (Terrassa); CSCI, 148 (Ripollet); CSCI, 176 (Sant Cugat); CSCI, 184 (Sant Cugat); CSCI, 216 (Sant Cugat); CSCI, 220 (Montcada); CSCI, 296 (Montcada); CSCI, 233 (Ripollet); CSCI, 269 (Sant Cugat); CSCI, 310 (Sant Cugat); CSCI, 318 (Ripollet); ACBX, 309 (Martorelles); CSCI, 325 (Barberà); ACBX, 337 (Montcada); ACBXI, 108 (Parets i Martorelles).

molinaribus et molindinis cum regos et caputreguos et subtusregos, riguum et inriguum, pratis ac pascuis, silvis, garricis, montibus". En algun lloc l'espai va donar lloc a un topònim (Terrassa: ad ipso Prado)⁴⁵, i en altres tindrà nom propi (a Martorelles, el Prat de la Sorbera).⁴⁶

El topònim de Prat de la Sorbera ha perdurat fins al segle XX. Apareix en el capbreu de 1477 i en el cadastre de Sant Fost de 1766;⁴⁷ també els reculls de memòria oral, el registre de la propietat i els amillaments del segle XIX recullen el topònim per descriure el mateix espai o una part d'ell.⁴⁸ L'àmbit geogràfic de l'indret està perfectament delimitat en els document de què parlem, l'any 997.⁴⁹ Es trobaria a la riba del Besòs, entre Martorelles i Sant Fost. El Prat va ser venut amb tot el que contenia: aigües corrents, amb estanys, pastures, farratges i els arbres que hi creixien. El seu nom remet (Sorbaria) al col·lectiu d'un tipus d'arbre, la servera (*sorbus domestica*), exemplars dels quals es trobarien a la zona. La servera ofereix un fruit comestible, que ja aprofitaven els romans. El nom indicaria l'interès dels habitants del lloc per l'arbre i el seu aprofitament.⁵⁰ El document, per la seva eloqüència, ens mostra que els prats eren espais humits i

diversos, que podien incloure des de pastures i àrees aprofitades per al conreu de farratges fins a vegetació aprofitable com a aliments. El prat seria l'espai, cuidat, fins i tot generat a través de l'abundància d'aigua, i valorat per la població. El Prat de la Sorbera devia de ser d'origen natural, per l'acumulació d'aigua del Besòs en el seu pas per la zona baixa del Vallès, que encara en el segle XX produïa gorgs, recordats per la memòria popular.⁵¹ En canvi, la majoria de prats esmentats anteriorment apareixen associats a molins i àrees de cultiu irrigats, de la qual cosa es deduiria que podien haver estat generats per l'activitat humana. L'expressió, gairebé formulària, de prats i pastures, que apareix molt sovint a la documentació, ens parlaria d'espais de pastura (*pasqua*) i prats (*prata*), espais més heterogenis, en els quals l'aigua acumulada o en circulació permetria espais de pastura, de producció farratgera, amb arbres, etc.; un espai més promiscu. El Prat de la Sorbera de Martorelles-Sant Fost va anar perdent el seu aspecte amb el temps. En el segle XX una gran part del seu territori s'havia convertit en camps.⁵²

Un altre prat ens aporta més informació per entendre el paper social d'aquests espais. El prat va ser

⁴⁵ Per exemple, BC, p.2.121 (993).

⁴⁶ Respectivament, IEC, CCBcn, SBBages, 13 (Terrassa), Udina, 978 (Vallès), CSCI, 263 (Plegamans), CSCI, 302 (Palou), CSCI, 331 (Collsabadell).

⁴⁷ Pérez, X. "Noves aportacions a la toponímia de Sant Fost" a *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. 66, Barcelona, 1996, pàgs.58-63, i Garcia-Pey, E. *Sant Fost, els noms tradicionals. Recull onomàstic*, Sant Fost de Campsentelles, 1997, pàg. 133.

⁴⁸ Garcia-Pey, E. *Sant Fost, els noms tradicionals...*, pàgs. 132 i 133 i del mateix autor, *Recull toponomàstic de Martorelles (Vallès Oriental)*, Barcelona, 1997, pàg. 104.

⁴⁹ ACBX, 309.

⁵⁰ Vilaginés, J. "El Prat de la Sorbera a Martorelles. L'explotació dels espais humits en època prefeudal" a <http://arbresjosepgordi.blogspot.com.es/2015/09/el-prat-de-la-sorbera-martorelles.html>.

⁵¹ Garcia-Pey, E. *Els noms de lloc...*, pàg. 279.

⁵² Ja en el segle XV hi havia terres cultivades en el lloc de l'antic prat. Amb el pas del temps degué augmentar l'ocupació agrària, com es constata en el cadastre de 1766 i en els amillaments del segle XIX: Garcia-Pey, E. *Sant Fost, els noms tradicionals...*, pàgs. 132 i 133, i Pérez, X. "Noves aportacions...", pàgs. 61 i 62.

també venut, en aquest cas pel comte Ramon Borrell a un particular (potser un potentat), l'any 997 a Vilalba.⁵³ Uns quants anys després, el 1013, els veïns de Vilalba, com un de sol, es van presentar davant la cort comtal per reclamar el prat, que el nou propietari havia posat en conreu.⁵⁴ Els habitants es mobilitzaven per un prat, que havia estat del seu ús, la qual cosa el comte Ramon Borrell els va reconèixer, com també va reconèixer l'errada de la venda. El comte no podia vendre'l, perquè era un espai públic, que els habitants de Vilalba usaven. El document de 1013 demostra l'interès que els pagesos feien dels prats. La queixa va ser comunitària, en una reacció semblant al cas de Corró i el seu rec. La queixa era per un espai útil per als vilatans, pagesos que combinaven l'agricultura amb la ramaderia. El prat els fornava de farinats i pastures fresques. El comte va signar la seva cessió el 1013, a canvi de bons exemplars d'ovins per a sacrificar. També una quantitat d'ovelles van servir de compensació a Rigol, el potentat. La pràctica de la ramaderia d'ovicaprins està demostrada entre les petites vil·les vallesanes i devien practicar-la també els habitants de Vilalba.⁵⁵ L'economia pagesa d'autosuficiència es basava en la pràctica de la policultura agrària, l'explotació del bosc i la ramaderia d'ovelles i cabrum.⁵⁶

Les *insulae*

Si hom observa la relació de documents en què apareixen prats es veu que en la majoria hi surten també molins. Els prats molt sovint apareixen en entorns en què hi ha un o diversos molins. Els molins en l'època que estem descrivint formaven part d'espais irrigats, és a dir, zones amb terres cultivades amb rec. Es tractava d'espais perfectament descrits en alguns llocs, com a la riera de Rubí o en la part baixa del riu Ripoll.⁵⁷ En aquests espais, l'aigua un cop usada per moure el molí circulava creant a un costat un espai fèrtil, l'illa (*insula*). Amb aquest nom específic i força descriptiu s'anomenava el lloc que quedava entre el rec i el curs fluvial. En el context del paisatge podia quedar com un fragment de terreny rodejat per aigua, tal com s'observa a la figura 3, de la zona de la riera de Rubí.⁵⁸ L'*insula* era generada pel decurs de l'aigua en el seu camí cap a la llera del riu. Era un terreny que solia formar part del tipus d'irrigació de fons de valls, també localitzat en altres indrets d'explotació de terrenys irrigats.⁵⁹ Les *insulae* eren terrenys apreciats perquè es nodrien de l'aigua del rec i de la fèrtil terra al·luvial del riu. D'aquí que s'esmentessin en les descripcions documentals amb un terme específic. No obstant això, les *insulae* no surten descrites arreu, només en zones on el curs fluvial era important, arran d'un

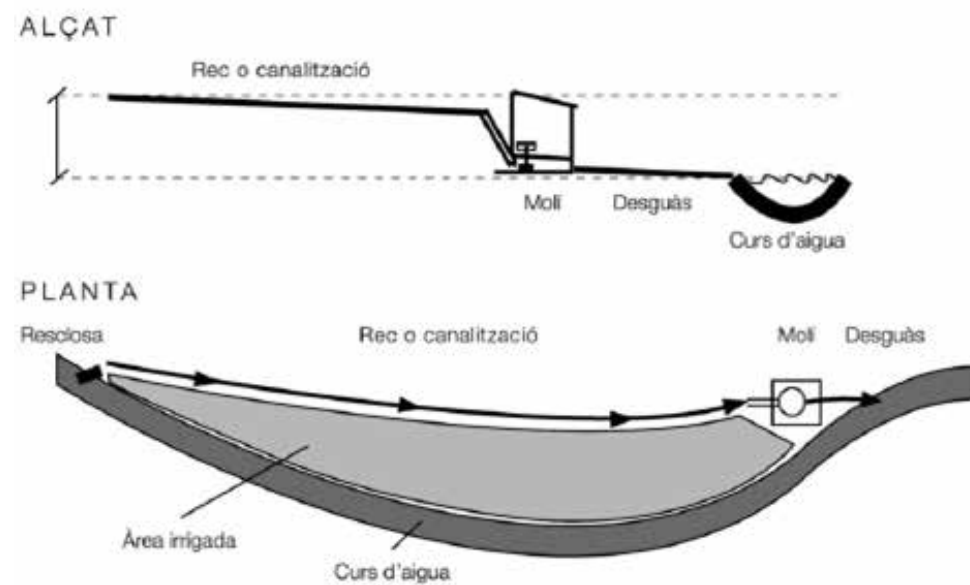

Figura 3. Alçat i planta d'un rec i molí hipotètic de la zona de Rubí a l'edat mitjana. Font: Kirchner, H. "Espais agraris en el terme del monestir de Sant Cugat del Vallès (segles X-XIII)" a *Arqueologia medieval*, núm. 2, 2006, pàg. 30.

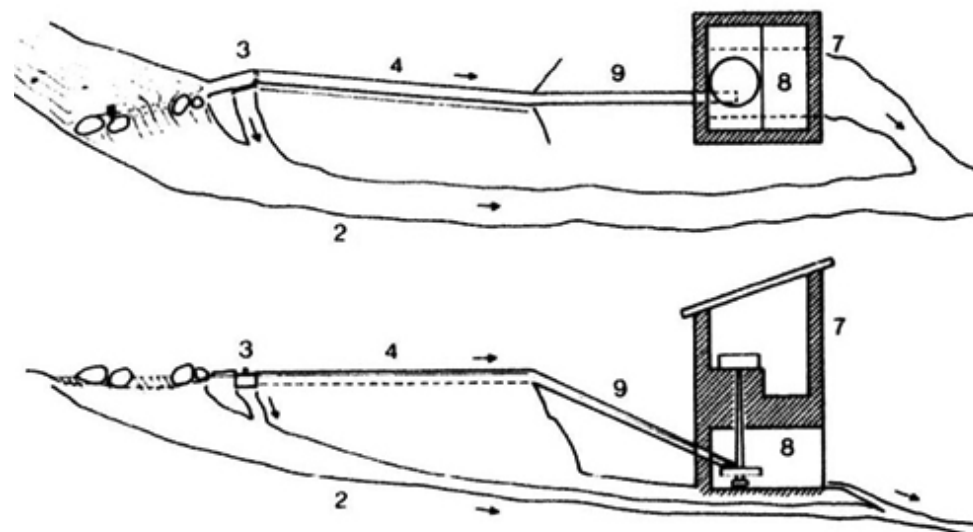

Figura 4. Esquema d'un molí medieval antic, amb planta i alçat. Font: Bolòs, J. i Nuet, J. *Els molins fariners*, Barcelona, 1983, pàg. 21. Descripció: 2, el riu; 3, l'estellador; 4, el rec; 7, el molí; 8, el carcabà; 9, la canal.

⁵³ Salrach, 31.

⁵⁴ Salrach, 105.

⁵⁵ Vilaginés, J. "Terres, vinyes, horts i pastures. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès", a *La gent i el paisatge...*, pàgs. 201 i 202.

⁵⁶ Wickham, Ch. "Pastoralism and underdevelopment in the early middle ages" a *L'uomo di fronte al mondo animale nell'alto medioevo. XXXI Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'alto medioevo*, vol. 1, Spoleto, 1985, pàgs 401-455.

⁵⁷ Aquests espais del Vallès els ha estudiat Kirchner, H. "Hidráulica campesina...", pàgs. 21-50.

⁵⁸ Vegeu la figura 3.

⁵⁹ Martí, R. "Les *insulae* medievals catalanes" a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, vol. 44, 1988, pàgs. 111-123.

riu amb un cabal constant. Així veiem esments d'*insulae* a Castellar, l'any 977; a Ripollet, els anys 983, 994; al Besòs, els anys 966, 989, 994, 996, dos cops, 1004; al Llobregat, a Cervelló, l'any 944; a Abrera, l'any 951; a Sant Feliu del Llobregat, l'any 997, al riu, el mateix any.⁶⁰ Per tant, els esments corresponen a rius, el Llobregat, el Ripoll i el Besòs, passat Montcada. Alguns d'aquests indrets rebien noms propis, com la *Insula Petrosa* a Castellar⁶¹ i en general estaven on les infraestructures molineres eren extenses i de certa envergadura. Ho veurem més endavant. No es pot descartar que es difongués la difusió de les *insulae* més tard, en altres cursos menys cabalosos, com es dedueix d'un document de 1066 a Parets.⁶²

Molins i espais irrigats

22

En els espais irrigats de fons de vall hi apareixen normalment associades instal·lacions molineres. És el cas de les àrees irrigades andalusines i com veurem també d'algunes zones de regatge del Vallès.⁶³ El molí hidràulic és un giny destinat a la mòlta del gra, que millorava la rendibilitat de les

eines usades anteriorment que tenien el mateix objectiu, basades en la força humana (molí de mà) o animal (molí de sang). Fins no fa gaire es creia que els molins hidràulics no es van difondre fins a l'època medieval perquè en època romana la mòlta la duïa a terme l'abundant força de treball esclava, que feia innecessari invertir en infraestructures que no aportaven cap benefici econòmic, encara que es coneixien. Els avenços en l'arqueologia ha demostrat, però, que el molí hidràulic sí que era usat pels romans. No es tracta, per tant, d'una innovació medieval.⁶⁴

Pierre Bonnassie ja va destacar la proliferació de molins a la Catalunya vella en els segles IX i X i la seva difusió en èpoques posteriors. Ho vàrem corroborar per al Vallès i s'ha estudiat en altres contrades del país.⁶⁵ Els molins apareixen en els grans cursos fluvials, però també en torrents i rieres: l'any 904 hi havia un molí no gaire lluny de l'església de Sant Esteve de Parets, segurament en el curs del Tennes.⁶⁶ La construcció de molins es pot associar a la iniciativa de propietaris aloers que compartien l'ús del giny en parts, com veiem en algun document:

⁶⁰ Respectivament, ASA, 52 (Castellar); CSCI, 152 (Ripollet); CSCI, 299 (Montcada); ACB, 89, Udina, 220, Salrach, 7 Salrach, 25, Salrach, 26, ACBXI, 46 (Besòs); CSCIII, 831 (Cervelló); Salrach, 951 (Abrera); CSCI, 328 (Sant Feliu de Llobregat) i CSCI, 327 (riu Llobregat).

⁶¹ ASA, 52 (977).

⁶² ACBXI, 1117.

⁶³ Kirchner, H. "Espais agraris en el terme del monestir de Sant Cugat del Vallès (segles X-XIII)" a *Arqueologia Medieval*, 2, 2006, pàgs. 22-35 i, de la mateixa autora, "Arqueologia hidràulica i tipologia d'espais irrigats andalusins...", pàgs. 129-146.

⁶⁴ Sobre la història del molí d'aigua antic i medieval, vegeu Dockès, P. *La liberación medieval*, Mèxic, 1979, pàgs. 208-238. Els darrers avenços en arqueologia sobre molineria antiga estan exposats a Wilson, A. "The uptake of mechanical technology in the ancient world: the water-mill" a http://oxrep.classics.ox.ac.uk/working%20papers/uptake_mechanical_technology_ancient_world_water

⁶⁵ Bonnassie, P. *Catalunya mil anys enrera*, vol. 1, Barcelona, 1979, pàgs. 401-408; per al Vallès, Vilaginés, J. "La transició al feudalisme. Un cas original: el Vallès Oriental (930-1090)" a *Estudis*, 2, Granollers, 1989; sobre altres territoris catalans, vegeu un estat de la qüestió a Bolòs, J. *Els orígens medievals del paisatge català. L'arqueologia del paisatge com a font per a conèixer la història de Catalunya*, Barcelona, 2004, pàgs. 363-387, especialment cal destacar la bibliografia que esmenta l'autor, i entre les citacions les seves publicacions sobre el tema.

⁶⁶ ADB, RD VII, 11-12.

l'any 982 a Ripollet: "ipsas nostras partes", també l'any 983 i l'any 984; l'any 986: "et ipsa mea porcione in ipso molinare" i l'any 989; a Rubí, l'any 994: "vindo tibi in ipso molino ipsa quarta parte"; a Palou, l'any 1000: "molindinum media porcione"; encara que algunes de les parts podien correspondre perfectament a fraccions produïdes per herències cognàtiques: a Riells del Fai, l'any 983: "in uno molino molente ipsa nostra ereditate ipsa XII parte".⁶⁷

Els molins es troben associats a zones d'irrigació i, per tant, amb la pràctica de l'agricultura de regadiu. El molí era un element més de l'aprofitament que es feia de l'aigua en moltes àrees irrigades, en els llocs on la propietat es compartia. L'aigua captada servia per regar, per moldre i, finalment, abans de seguir el seu curs, regava els horts o terres cultivades; en els grans cursos fluvials, les illes. La descripció de molins explica les parts de l'espai moliner: per exemple, l'any 976 a Cerdanyola (Saltells): "molinum cum suo rego et subtus rego et suo cacavo et sua aqua et sua pertinencia, sicut mulinus molere debet, et ipso orto cum pomiferos, nostrum proprium" i l'any 983 a Ripollet (Palatio Avuzid): "ipsos meos molinares cum suis capudaquis et suos regos et subtus regos et illorum

discursis, et insulas et gleras et quantum habeo ego de ipso molino qui fuit de Donado et de Ardarigo, usque ad ipsa insula qui fuit de Ermengarda".⁶⁸ La lectura de la documentació ha permès elaborar un model d'esquema de les parts del paisatge dels molins del segle X.⁶⁹ L'arqueologia hidràulica ha corroborat o completat la descripció d'espais irrigats amb presència de molins, per exemple en l'àmbit territorial de més immediata influència del monestir de Sant Cugat.⁷⁰ Precisament, coneixem la presència de molins al Vallès bàsicament per la documentació del monestir de Sant Cugat.⁷¹ La petita conca de la riera de Rubí, la de la riera de Sant Cugat (o riu Major, segons la documentació) i el riu Ripoll ofereixen una abundància d'evidències escrites tan gran que ens presenten una zona on la preponderància del regadiu i la molineria era molt elevada. Però es fa evident que el paper de Sant Cugat és cabdal per entendre la proliferació de la molineria.⁷² Una disputa de l'any 996 sobre les aigües de la riera de Xercavins entre el monestir i el veguer de Rubí demostra els interessos del monestir sobre molins de la riera de Rubí i l'actuació ferma per evitar una captura d'aigua aliena en els surgents de la séquia que nodria el rec que movia els molins ja existents.⁷³

23

⁶⁷ Respectivament, CSCI, 148 (982); CSCI, 158 (983); CSCI, 156 (986); CSCI, 229 (989); ACBX, 252 (994); BC, 8996 (1000); DVic, 506 (983).

⁶⁸ Respectivament, AMonts, SC, 29 (Cerdanyola), CSCI, 152 (Ripollet).

⁶⁹ Vegeu la figura 4. Bonnassie, P. *Catalunya mil anys enrera*, vol. 1, Barcelona, 1979, pàg. 400 i Bolòs, J. i Nuet, J. *Els molins fariners*, Barcelona, 1983, pàgs. 16-42.

⁷⁰ Kirchner, H. "Espais agraris en el terme del monestir de Sant Cugat del Vallès (segles X-XIII)", *Arqueologia medieval*, 2, 2006, pàgs. 22-35.

⁷¹ Salrach, J. M. "Formació, organització i defensa del domini de Sant Cugat en els segles X-XII", a *Acta històrica et archaeologica mediaevalia*, 13, 1992, pàgs. 127-173.

⁷² Sánchez, M. "Els molins de la conca inferior del riu Ripoll (ss X-XVIII) I: molins fariners" a *Arraona*, 3a època, 24, Sabadell, 2001, pàgs. 9-20, i Bolòs, J. i Nuet, J. "La séquia monar i els molins del riu Ripoll (Sabadell, Vallès Occidental)" a *Quaderns de Patrimoni*, 4, Sabadell, 1998, i Kirchner, H. "Hidràulica campesina...", pàgs. 22-50.

⁷³ CSCI, 137.

Tot i això, una ullada a la situació dels molins abans del canvi de mil·lenni ens palesa que aquests es trobaven on hi ha recs que tenien un bon recorregut, amb l'objectiu essencial de moure les seves moles (*rego mulner, mulnero o monar*). Trobem séquies d'aquestes característiques al riu Ripoll; per exemple, l'any 982 a Ripolllet: "et de occiduo in ipso Rego Mulner"; l'any 989 a Montcada (Porcià): "de circi in ipso rego molinario"⁷⁴. Més amunt del riu Ripoll, a Sabadell, hi havia la séquia que rebia el nom de Monar.⁷⁵; la documentació ha deixat un cas a Llerona, al riu Congost (Vallense): "rego mulnero".⁷⁶ A Cervelló, a prop del riu Llobregat, també trobem un abundant proliferació de molins, que es nodrien d'aigua del mateix rec: l'any 921, "molino meo proprio... qui affrontat: de parte oriente in molino de Eldebono, et de occiduo in molino de Sperandeo, de meridie in ipsa silva, et de circi in ipso rivo Malvedo."⁷⁷

Durant el segle X comencem a trobar instal·lacions complexes de molinaria, començant per la creació de recs dedicats essencialment a subministrar aigua als molins: *rego mulnero* o *monar*; tot i que aquest recs servien també per regar hortes. Però el nom que se'ls donava ja aleshores evidència un objectiu primordial, subministrar

aigua per als molins. Aquestes séquies tenien un paper diferent a les que corresponia als recs principals dels espais irrigats de fons de vall. L'objectiu dels darrers era regar i subsidiàriament moldre.⁷⁸ Els recs *mulnar* o *monar* servien essencialment per als molins. Ens trobem doncs ja en el segle X que s'imposa la molinaria que es va definir com a feudal, des del moment que senyors laics i especialment eclesiàstics acaparaven ginyns moliners. Abans de la difusió del nou sistema social, ja hi havia el desenvolupament d'una infraestructura lligada amb el model d'explotació econòmic que es va difondre en el segle XI.⁷⁹

El molí servia per moldre bàsicament cereal. El cereal es cultivava i era un producte essencial per a l'economia domèstica anterior al sistema feudal. En les petites comunitats d'aldeans de l'alta edat mitjana hi havia sitges que servien per guardar cereal destinat, en part, a pagar els impostos en espècie.⁸⁰ Però l'economia pagesa cultivava els cereals com uns productes més, i en els espais irrigats, com veiem en el cas de Corró, compartia protagonisme amb un reguitzell de productes (verdures, fruits, raïm, llegums...). La difusió de la cerealicultura va anar associada a l'expansió de l'economia senyorial, que es fonamentava en una dieta específica, en la qual el pa de blat n'era un

dels pilars.⁸¹ Per tant, els senyors tenien un especial interès pels molins, que era l'eina fonamental perquè el cereal es convertís en l'element comestible que demandaven. La imposició senyorial estava emmarcada per un model alimentari, basat en la carn, el cereal (blat, sobretot, i ordi), l'oli i el vi. La fruita, els llegums, les verdures i altres aliments eren més propis de la dieta pagesa i oblidats en la dieta senyorial.

La renda era la manera com els senyors aconseguien els productes cobejats. La difusió de la societat senyorial va implicar un augment de rendes i, en conseqüència, va provocar l'extensió de la cerealicultura i per això es van difondre els camps cultivats de cereals, fins i tot en zones de regadiu.⁸² La substitució dels productes alimentaris també es va donar en zones on la conquesta cristiana va ocupar espais administrats per comunitats pageses, com les illes Balears.⁸³ Els productes que demandava l'elit senyorial arribaven a mans dels consumidors a través d'intermediaris, que se servien de mercats per traduir en moneda la producció.⁸⁴ L'interès senyorial pels molins és una prova de la imposició de la societat senyorial. No només ho era el control dels mo-

lins existents que feien senyors laics i eclesiàstics, tal com va fer el monestir de Sant Cugat, sinó també ho va ser la difusió de la molinaria. És a dir, que els molins senyorials ho podien ser perquè els senyors van estimular la seva construcció, i no només perquè van ser apropiats o adquirits. L'any 973 el vescomte Audegario tenia un molí a Sabadell (Jonqueres);⁸⁵ l'any 996 les aigües del torrent de Xercavins van ser defensades pel monestir de Sant Cugat, perquè el veguer del castell de Rubí volia captar aigua per aixecar molins;⁸⁶ l'any 1027 un parell de famílies es disputaven l'aigua que movien els molins d'una i d'altra família.⁸⁷ Molts molins que tenien un sol propietari podien ser de potents. Els exemples són nombrosos. La propietat única és més pròpia d'un senyor, que d'un pagès, per l'envergadura de la inversió en esforç i en valor, i pel manteniment. Fins i tot alguns propietaris poderosos, com Mello, que era senyora de Canalies (Santa Perpètua), afirmava tenir només el dret d'una setmana d'ús d'un molí en el testament que va dictar abans de marxar de pelegrinatge, l'any 1002.⁸⁸

Els estudis sobre molinaria medieval han demostrat⁸⁹ que abans de la

⁷⁴ Respectivament, CSCI, 148 (Ripolllet) i CSCI, 234 (Montcada).

⁷⁵ Bolòs, J. i Nuet, J. "La séquia monar i els molins del riu Ripoll...", pàgs. 22-50. Els autors creuen que la séquia Monar no anava més enllà de l'àrea de Sabadell; en canvi M. Sánchez afirma que era una séquia molt més llarga, que aniria des de Castellar fins a Montcada (Sánchez, M. "Els molins de la conca inferior del riu Ripoll...", pàgs. 15 i 16).

⁷⁶ CSCI, 311 (996, Llerona).

⁷⁷ CSCI, 10 (Cervelló).

⁷⁸ Bolòs, J. *Els orígens medievals del paisatge català...*, pàgs. 370-372.

⁷⁹ Ja ho va constatar H. Kirchner: "Hidráulica campesina...", pàg. 43.

⁸⁰ Roig, J. "Vilatges i assentaments pagesos de l'antiguitat tardana als territoris de Barçino i Ègara (Depressió Litoral i Prelitoral): caracterització del poblament rural entre els segles V-VIII" a *IV Congrés d'arqueologia medieval i moderna de Catalunya*. Tarragona del 10 al 13 de juny de 2010, vol.1, ACRAM, Tarragona, 2011, pàgs. 227-250.

⁸¹ Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 271-274.

⁸² Per exemple, a l'horta de Granollers es pagava de renda una quartera de forment l'any 1121: ACB, LAIV, 243, 504 (1121).

⁸³ Kirchner, H. "Conquista y colonización feudal: arqueología de los cambios producidos en los espacios irrigados de origen andalusí. El caso de las islas Baleares" a *La conquista de Al-Andalus en el siglo XIII*, Murcia, 2012, pàgs. 41-64.

⁸⁴ Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 225-246.

⁸⁵ ASA, 42.

⁸⁶ CSCI, 317.

⁸⁷ ACBXI, 404.

⁸⁸ CSCII, 377.

⁸⁹ Martí, R. "Hacia una arqueología hidráulica: la génesis del molino feudal en Cataluña" a *Arqueología medieval*. En *las afueras del medievalismo*, Barcelona, 1988, pàgs. 165-194; Barceló, M. "La arqueología extensiva y el estudio de la creación del espacio rural" a *Arqueología medieval...*, pàgs. 231-257; Bolòs, J. i Nuet, J. *Els molins fariners...*; Bolòs, J. "El molí fariner en el paisatge i la societat medieval" a *Finestrelles*, 7, 1995, pàgs. 149-172, i Kirchner, H. "Hidráulica campesina...", pàgs. 21-50.

difusió de la societat feudal –parlem del segle X– existien molts molins aixecats per comunitats de pagesos que els gestionaven a parts i que tenien una consistència fràgil i funcionaven per temporades, captant l'aigua dels cursos fluvials i fent caure l'aigua directament a través de rampes al rodet; aquests molins funcionaven com un element més d'un sistema d'agricultura de regadiu. El tipus de molí corresponia al model que s'ha trobat al Pirineu i correspondria a un sistema d'irrigació difosa en els espais humits andalusins. Eren molins construïts amb materials fràgils, amb una vida efímera. Aquest model potser encara es mantindria temps més endavant.

No obstant això, l'existència de recs específicament moliners en zones d'abundància de molins fa pensar en un sistema en què el paper del molí passava a ser fonamental i no complementari. També cal considerar que en llargs recs moliners es podia aconseguir forta pressió, però el molí havia de compartir protagonisme amb altres molins. Per altra banda, la irregularitat o manca de cabal en molts cursos fluvials del Vallès fa poc probable que els molins de rampa captessin aigua ocasionalment i moguessin les moles amb una pressió prou potent. En el rius o les rieres més importants (Llobregat, Ripoll, Besòs, etc.), probablement la captació es podia fer directament en el curs, amb una derivació, en època de pluges, però era més probable que els molins agafessin aigua de séquies llargues que havien de ser administrades per poders consensuats o im-

posats, com el comte, un funcionari poderós o un monestir.

També la teoria diu que amb la difusió de la societat feudal va haver un canvi en les instal·lacions molineres, que van esdevenir de més envergadura, de tal manera que s'arribà als molins de la baixa edat mitjana, que incloïen moltes moles en el seu interior.⁹⁰ La documentació del segle X ja apunta cap un canvi en aquest sentit. Trobem dos esments de molins construïts amb materials consistents. L'any 994 en el terme del castell de Rubí s'esmenta un *molino rocherolo*;⁹¹ també en el riu Ripoll, l'any 992 es parla d'un *mulnare qui est rocher*.⁹² Els termes es refereixen a molins edificats en pedra, com poc més endavant s'aixecaran les torres de guaita, els castells altmedievals. Per altra banda, les descripcions de molins denoten una certa complexitat en les estructures molineres. L'any 989 ens apareix una propietat molinera, en la qual amb el complex exterior es parla de les parts del molí: “*id sunt terras subreganeas cum casa et curte et casales et molinum et molinares cum suos regos [et subtus regos] sive capud regos cum illorum discursibus, pratis, pascuis, arboribus fructuosus et infructuosus*”.⁹³ Cal observar la presència dels termes *molinum* et *molinares*. Un molí (l'edifici) que conté diferents moles i carcabans (*molinares*). Això a finals del segle X, lluny encara de les edificacions complexes dels segles XIII i XIV, que van perdurar segles més tard. És evident que la iniciativa de la construcció d'aquests ginys exigia un cert poder econòmic o de mobilització de força humana,

amb uns interessos que es corresponien amb un model alimentari en què els cereals eren un dels pilars fonamentals.

Molins feudals

Amb la difusió de la societat senyorial, els molins esdevingueren un element essencial en l'economia. A mesura que va avançar els temps, la tecnologia del molí de roda horitzontal es va perfeccionar. Entre altres novetats, va aparèixer el molí de cub, que permetia una major eficàcia en la mòlta. Les instal·lacions esdevingueren complexes, amb diferents moles en un mateix molí.⁹⁴ Els molins van convertir-se en construccions imponents; fins i tot, algunes es fortificaren, com a Sabadell, l'any 1140: “*damus tibi tali pacto ut eundem molendinum teneas et possideas potenter et integriter omnibus diebus vite tue, et facias ibi domos cum curtello et turrem in qua homo possit se ad sarraceni bene defenderé*”.⁹⁵ Més endavant, en els segles XIII i XIV esdevingueren grans casals. La seva funció es diversificà, es van dedicar a moldre altres productes. Els molins hidràulics adquiriren altres finalitats, esdevingueren molins drapers⁹⁶.

La nova molinaria exigia una pressió d'aigua més gran. Per això es van desenvolupar séquies llargues, que

portaven l'aigua a distància. A la Garriga es va crear un rec monar que portava aigua per a ús moliner al llarg del curs del riu Congost a l'alçada de la població. El rec Monar de la Garriga es va crear en el segle XIII i va perdurar fins a l'època contemporània.⁹⁷ També es va generar un rec extens a Martorelles, entre Montornès i el límit de Sant Fost. El rec seguia la cota alta de la riba del Besòs, guanyant desnivell i, per tant, pressió. El curs de la séquia encara es pot resseguir sobre el terreny, tal com s'ha demostrat recentment.⁹⁸ Alimentava dos molins i l'aigua era aprofitada per regar les planes fins a la riba del riu. Aquestes séquies llargues se sumaven al rec mulnar del riu Ripoll i al rec de la riera de Rubí, controlada pel monestir de Sant Cugat i de menor extensió; probablement també algun rec semblant devia existir a Llerona. Tots els tres darrers estan identificats en el segle X.⁹⁹

En la creació del rec Monar de la Garriga hi va tenir un paper molt actiu la família dels Centelles; a Martorelles el paper dominant correspongué a la Cartoixa de Montalegre; ja coneixem el paper del monestir de Sant Cugat en la zona de la riera de Rubí i del riu Ripoll. Els molins van passar a mans senyoriales, com passava en la majoria dels que hi havia en

⁹⁰ Bolòs, J. i Nuet, J. *Els molins fariners...*, pàgs. 44-63.

⁹¹ ACBX, 252.

⁹² CSCI, 282.

⁹³ CSCI, 237.

⁹⁴ Fernández Trabal, J. “Grans establiments moliners a la vall baixa del riu Llobregat: els casals de Martorell, Sant Vicenç dels Horts i Molins de Rei (segles XII-XV) a *Estudis històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 26, 2008, pàgs. 7-60.

⁹⁵ ACB, LA, IV, 201, 72. Transcrit per Font, J. M. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, Madrid-Barcelona, 1969, doc. 58.

⁹⁶ Donat, L. i Solà, X. “Els molins: construccions, tipologies i usos” a *Aigua i ciutat: els recs de Banyoles, història i futur*, Banyoles, 2014, pàgs. 67-84.

⁹⁷ Garcia, A. i Oliver, J. “From foodscapes to concretescapes – through crisiscape The irrigation systems of la Garriga (Barcelona), 12th - 21st C.” a *Crossing Boundaries: the Creation of Foodscapes*, AEA Spring conference, Saturday, 28 march, Universitat de Nottingham, <https://www.nottingham.ac.uk/archaeology/documents/conferences/aea-spring-conference.pdf>

⁹⁸ Sanjuan, J. “L'enginyeria hidràulica medieval a Martorelles: el rec Gran i els molins fariners de Lloberons i Carrença” a *Notes*, 29, Mollet del Vallès, 2014, pàgs. 43-52.

⁹⁹ Per exemple, a Ripollet: CSCI, 101 (973), a Rubí: CSCI, 317 (996) i a Llerona: CSCI, 311 (996).

el Maresme a la baixa edat mitjana.¹⁰⁰ Els que no estaven en mans senyorial, pertanyien a personatges poderosos, que centraven el seu poder en els negocis, com eren els Bannaloca de Mollet. Els Bannaloca agafaven en penyora molins dels préstecs que feien.¹⁰¹ En el seu testament, Ramona, esposa de Berenguer de Bannaloca, cedeix als seus fills diversos molins.¹⁰² Explica com s'ha de repartir l'aigua i incita a controlar les ruptures del rec que podien fer els pagesos veïns: "ajudeu a recuperar l'aigua perduda en les ruptures provocades pels pagesos". Precisament, la disputa de l'aigua és un aspecte important de les controvèrsies de l'època en les zones humides. Els drets de pas, l'obligació de deixar passar l'aigua, era un motiu important de disputes judicials: l'any 1027 a Martorelles, com hem vist més amunt;¹⁰³ l'any 1165 a Mollet (a l'Albudeca);¹⁰⁴ fins l'any 1444 a Parets en la disputa entre Joan Borrell i els senyor de Vilatzir.¹⁰⁵

En el segle XII els molins continuaven compartint l'aigua amb hortes, vergers i terres irrigades, com a Parets, on l'any 1124, en un establiment d'un molí, es dona "molinum unum quem vobis abetis factum in alaudium Sancti Cucufatis et donamus vobis hislas et pratis ..cum ca-

putrego, subtus rego et cum rego et cum chachavos et glebarum et petrarum et garrigarum et cum pratis atque islis et cum vieductibus atque reductibus".¹⁰⁶ El paisatge al voltant del molí no havia canviat gaire. Els edificis sí que van anar-ho fent. Ja hem vist que el canvi en l'aspecte començava a entreveure's en el segle X. Més endavant, a poc a poc, els petits molins, fràgils i efímers, eren substituïts per edificis consistents, de pedra, grans casals, amb nombroses moles. També el nombre de molins es reduïa en proporció inversa a la població; per exemple a Martorelles, malgrat la llargària, el rec només movia les moles de dos grans instal·lacions molineres.¹⁰⁷ Aleshores, el senyor volia concentrar en un espai el que abans es produïa en molts. Això va anar relacionat amb la imposició de la moltura com a renda senyorial i el monopoli senyorial de la molla, que consistia en l'obligació dels pagesos d'utilitzar la instal·lació molinera del senyor per moldre els seus cereals.¹⁰⁸ El molí senyorial funcionava amb un responsable, el moliner (molinaris), que rebia com a pagament terres del voltant (1153: amb les cases i l'hort que allà té el moliner)¹⁰⁹ o una part de la molla.

¹⁰⁰ Bou, J., Graupera, J. i Vellvehí, J. "Els molins medievals i moderns del Maresme" a *Actes del III Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*. Sabadell, 18 a 21 de maig de 2006, vol.1, ACRAM, Sabadell, 2007, pàgs. 165-183.

¹⁰¹ Vilaginés, J. "Berenguer de Bannaloca. Batlle episcopal de Mollet", a *La gent i el paisatge...*, pàgs. 49-58.

¹⁰² ASA, 285 (1153).

¹⁰³ ACBXI, 404.

¹⁰⁴ ASA, 377.

¹⁰⁵ ACA, C, 3246, 177 i ACA, C,3247, 178 i 179, estudiats a Vilaginés, J. "Aigua i molins en el segle XV. Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes" a *La gent i el paisatge...*, pàgs. 205-216.

¹⁰⁶ Sanjuan, J. "L'enginyeria hidràulica medieval...", pàgs. 43-52.

¹⁰⁷ CSCI, 876.

¹⁰⁸ Per exemple: "...ut frater suus Dalmatius molat ibi suum blad absque moltura", ACBXI, 1370 (1080).

¹⁰⁹ ASA, 285 (1153).

El molí de Sota la Vila

Els espais irrigats havien estat un model de paisatge ben estès pel Vallès. Era un espai de llibertat. De fet, el horts i les terres irrigades encara ho van continuar essent. En els segles XI i XII es desenvoluparan les hortes urbanes destinades a subministrar aliments a les petites viles-mercat (Granollers i Caldes, per exemple) o a les ciutats més grans.¹¹⁰ Molts pagesos van aconseguir mantenir les petites propietats, però cada cop amb més dificultat; molt sovint la necessitat els obligava a cedir terres en empenyorament a negociants com els Bannaloca de Mollet.

En el segle X ja s'observa com els mitjans de producció d'aquests espais (aigua, molins i terres) van començar a ser ocupats o intervinguts per senyors, laics o eclesiàstics. Va ser un primer pas cap a la senyorialització de les valls humides. El primer interès es va centrar en els molins, com a mitjans de producció, de farina de blat, producte essencial en la dieta senyorial. També com a font de rendes, a través del monopoli de la molla, i la figura del moliner.

En el segle XII, el molí de Sota la Vila de Mollet representa un bon exemple de molí senyorial. Rebia aigua d'un rec llarg per aconseguir pendent, d'altra manera difícil d'obtenir. Estava en mans d'un gran senyor, el bisbe, i havia estat disputat per un altre, que l'usufructuava, Mir Ricolf de Mollet. Es trobava situat a prop dels consumidors del producte, la farina, i dels subministradors de cereals que el podien usar. L'aigua que utilitzava passava després a regar una bona extensió de terres (anomenades les Planes),¹¹¹ que en gran part també eren controlades per senyors (com el mateix Mir Ricolf).

També el rec que alimentava el molí de Sota la Vila és un antecedent de la llarga ocupació de les zones humides i de l'aprofitament de l'aigua superficial i subterrània del terme de Mollet, en el segle XII plenament dominades pels poderosos, que ha perdurat fins a temps contemporanis, com ho demostra la munió de recs que nodrien el territori al·luvial del terme municipal.¹¹²

Abreviatures

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACB	Arxiu de la Catedral de Barcelona
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
BC	Biblioteca de Catalunya, pergamins
ASA	Alturo, J. <i>L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200</i> , 3 vols, Barcelona, 1985.
ACBX	Fàbregas, A. <i>Diplomatari de la catedral de Barcelona. Documents dels anys 844-1000</i> , Barcelona, 1995.
ACBXI	Batlle, C., Baucells, J., Fàbrega, A., Hernando, J. i Riu, M. <i>Diplomatari de l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona, segle XI</i> , 5 vols., Barcelona, 2006.
AMonts	Arxiu del Monestir de Montserrat

¹¹⁰ Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs. 218-221.

¹¹¹ "...una petiam terre ad ipsas Planas": ACB, LAIV, 196, 451 (1126).

¹¹² Vegeu el mapa de la figura 1 i Bertran, J. "L'aigua en l'essència molletana" a *Notes*, 31, Mollet del Vallès, 2016, pàgs. 89-106.

- CSCI i CSCII Rius, J. *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, 3 vols., Barcelona, 1946.
 CC Osona Ordeig, R. (ed) *Catalunya carolíngia. Comtats d'Osona i Manresa*, vol. IV, Barcelona, 1995.
 DVic Junyent, E. *Diplomatari de la seu de Vic (segles IX-X)*, Vic, 1980-84.
 IEC, CC Institut d'Estudis Catalans, fons de Catalunya Carolíngia.
 Pèrez Pèrez, X. *Diplomatari de la cartoixa de Montalegre (segles X-XII)*, Barcelona, 1988.
 Salrach Feliu, G. I Salrach, J.Ma. (ed), *Els pergamins de l'arxiu comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, 3 vols., Barcelona, 1999.

Cal Músic, els orígens del topònim a Mollet del Vallès

Vicenç Vilà i Armadans *

Fa temps que desitjo escriure aquestes ratlles, amb la intenció d'aclarir l'origen dels noms d'unes masies de Mollet del Vallès, una, l'originària; l'altra, "filla" de la primera.

A Mollet existeix una escola dita Cal Músic, que se situa en un indret que no es correspon amb l'emplaçament originari de la masia de cal Músic de Mollet, per bé que on trobem l'Escola sí que hi va haver una altra masia coneguda també com a cal Músic o can Cabasseta, que és la que en el paràgraf anterior he esmentat com a "filla" de l'originària.

Origen de cal Músic

La nissaga a la qual pertanyo té el seu origen a la veïna població de Martorelles sota els cognoms de Xicola i Mas. Un dels seus membres es trasllada l'any 1846 per motius de casament a la veïna població de Sant Fost de Campsentelles. És, en concret, en Josep Xicola i Mas, que és qui realment era el "músic". Sabem que a més de les feines del camp es guanyava la vida tocant el sac de gemecs de poble en poble junt amb un altre personatge de la Llagosta, que tocava el violí. En aquells moments la Llagosta no existia com a poble i pertanyia a Sant Fost, i per aquesta raó hi trobem una altra família dita també de cal Músic.

En Josep Xicola i Mas va néixer, per tant, a Martorelles l'any 1822 i va anar a viure a Sant Fost l'any 1846 al casar-se amb na Rosa Costa i Monfort, de qui va tenir diversos fills, dels quals sols van sobreviure cinc filles: Joaquina, Marieta, Ramona, Roseta i Dolors. Tenint en compte les normes d'aquell temps, la Joaquina era la puïlla de la casa i, tal com corresponia, l'hereva de la família:

La Joaquina (Quima) Xicola i Costa, nascuda el 1853, es va casar als 24 anys, el 26 d'agost de 1876, amb en Pere Armadans i Serra, veí de Parets del Vallès, de 26 anys d'edat.

La segona filla, la Maria (Marieta), va casar-se amb l'hereu de ca l'Antic de Martorelles, de manera que va tornar a la població d'origen de la família.

La tercera, la Ramona, va casar-se amb l'hereu de can Querol de Mollet i va venir a viure a aquesta masia del carrer d'Alsina, avui en rehabilitació.

La quarta, la Roseta, va casar-se amb un tal Lluç, d'ofici carboner, de Barcelona i van anar a viure a la Torre Pardalera de Mollet, al carrer de Ramon Turró.

Finalment la cinquena de les filles, la Dolors, es va casar igualment a Mollet, a can Flaquer, de la família Pedragosa, masia que encara avui resta en peus.

Na Rosa Costa va morir abans del

* Enginyer químic. vicencvila@gmail.com

casament de la Quima, i el vidu, en Josep Xicola, es va tornar a casar en segones núpcies amb l'Antònia Aloy i Gorchs. El 26 de febrer de 1871 va néixer la primera filla d'aquesta segona parella, de nom Teresa Madrona; la segona filla, Maria, va néixer el 7 de maig de 1875 i, posteriorment, l'hereu, en Salvador Xicola i Aloy el 30 d'abril de 1878, que en el registre consta com a Jaume Salvador.

Amb la pubilla casada i amb una filla nascuda l'1 de setembre de 1877, en Josep Xicola i Mas, per raons d'herència i com a fidel complidor de les lleis aleshores vigents, no li va tocar altre remei que dividir les terres. Per aquesta raó va comprar uns terrenys i una masia a Mollet, entre can Prat i can Vilaró, coneguda com ca l'Esquerrà, destinats a la pubilla i el gendre. Amb l'arribada dels nous propietaris, els terrenys i

la masia seran coneguts com a cal Músic. D'aquesta compra en queda constància en l'escriptura notarial amb el notari de Granollers Domingo Roca i Torruella, amb data 17 de gener de 1880. Aquesta masia i els seus terrenys eren propietat anteriorment de Pere Travé i Puigdomenech, segons còpia de l'escriptura en poder de la família.

En Salvador, l'hereu, restà a la casa pairal de Sant Fost, d'on fou alcalde en tres mandants: 1904-1909, 1912-1920 i 1939-1942. Va morir el 1955.

Per tant la Joaquina Xicola i Costa (1853-1946) és qui inicia la nissaga de cal Músic a Mollet, ja que era la filla gran de cal Músic de Sant Fost.

Els seus sis fills tenen els cognoms Armadans i Xicola, tal com els correspon. La Joaquina Xicola i Costa és la meva besàvia per línia materna.

Figura 2. La masia de cal Músic amb la Joaquina Xicola i en Pere Armadans a la porta. Els acompanya una de les germanes de la Joaquina (aprox. any 1915)

32

Figura 1. Fotografia actual de la masia de cal Músic de Sant Fost, recentment rehabilitada

33

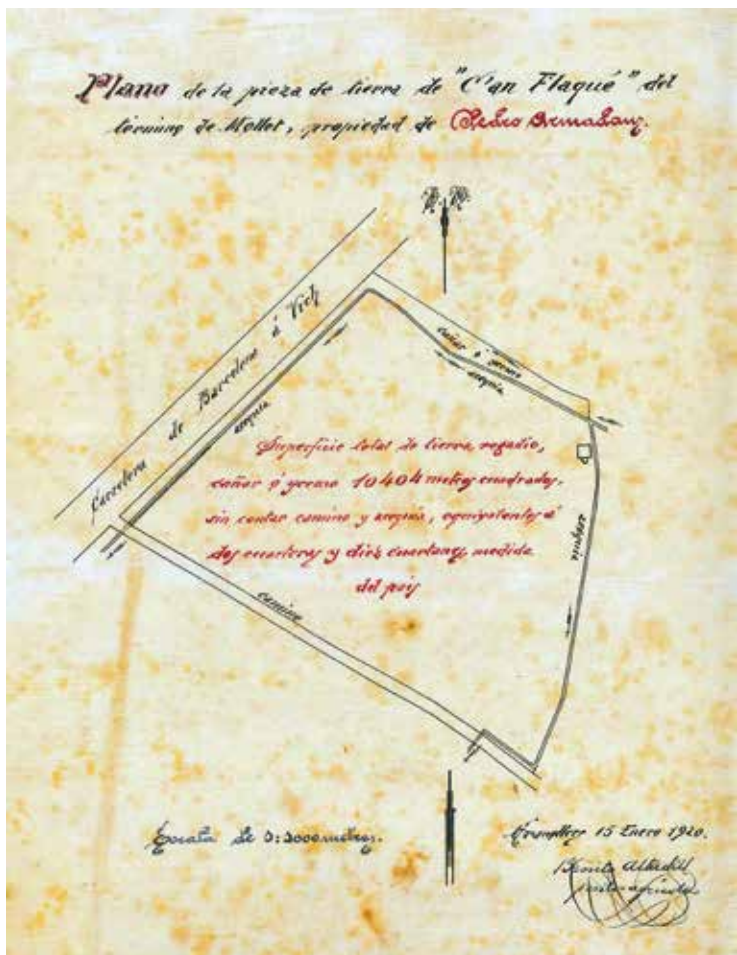
Cal Músic de Mollet

Per la data de la compra que figura en l'escriptura van venir a viure a Mollet durant l'any 1880. En Pere Armadans i la Quimeta Xicola, van tenir sis fills, el primer una noia, la dita Gertrudis (Tuietes), nascuda encara a Sant Fost, i que va morir al cap d'un any i mig, el 6 de desembre de 1879. Els altres cinc fills van ser: la Josefa (Pepeta), nascuda també a Sant Fost l'11 de febrer de 1880. La Carmeta, el 20 de desembre de 1882; en Josep, el 5 de setembre de 1885; la Dolors, el 15 de desembre de 1888, i en Vicenç, el petit, el meu avi, el 22 de desembre de 1891, nascuts tots ells a la masia de Mollet.

La Pepeta Armadans i Xicola, la filla gran, es va casar amb en Jaume Pujol i Padrós i van anar a viure a la finca dita de ca la Rosa, al carrer de

Martí l'Humà de Mollet. Van tenir tres fills: la Rosa, el Pere i l'Agustí. L'esposa de l'Agustí, la Neus Ventura, i el seu fill Pere encara viuen al mateix indret.

La Carmeta Armadans i Xicola es va casar amb l'Isidre Pujol i Olivé, de can Cabasseta, i es van fer una casa a la Vinyota, a prop d'on avui hi ha l'Escola Cal Músic, en uns terrenys comprats per en Pere Armadans als propietaris de can Flequer. Els terrenys i la casa seran conegut com a can Cabasseta i també com a cal Músic. D'aquesta manera tenim un cal Músic (= ca l'Esquerrà) al paratge de can Prat i un altre (= can Cabasseta) al paratge de la Vinyota. Durant la construcció de la casa de la Vinyota, el besavi Pere es va accidentar greument en caure de la teulada i, segons sembla, aquesta va ser la causa de la seva posterior mort. Van tenir tres fills, la Pepeta, la Do-

34

Figura 3. Plànol dels terrenys de la Vinyota, comprats a can Flequer, on construiran la casa que es coneixerà com cal Músic o can Cabasseta

lors i en Josep, l'hereu, que es va casar amb la Teresa Codina Pou, germana de l'Emili Codina Pou, primera de les persones reconeguda amb la distinció cívica "Per Mollet". Els seus dos fills, l'Isidre i en Joan, encara resideixen en diferents indrets de la ciutat.

El tercer dels fills, l'hereu, en Josep Armadans i Xicola, es va casar a Montcada amb l'Eulàlia Grau i Catafau. Era reconegut com a bon negociant i comerciant i va ser membre de l'Associació de Propietaris Agraris del Partit de Granollers l'any 1935.

No van tenir descendència. La besàvia Quima, per raons ignorades, i malgrat existir un testament amb data 15 de març de 1923 davant del notari Manel Gatell i Solà en què designava Josep hereu, al cap d'un temps va fer un nou testament en data 4 d'abril de 1933 davant del mateix notari en què declarava hereu el fill petit, en Vicenç.

La Dolors Armadans i Xicola es va casar amb en Dídac Llobet i Garcia i van anar a viure al carrer de Lluís Duran de Mollet, sobre uns terrenys que havia també comprat el besavi

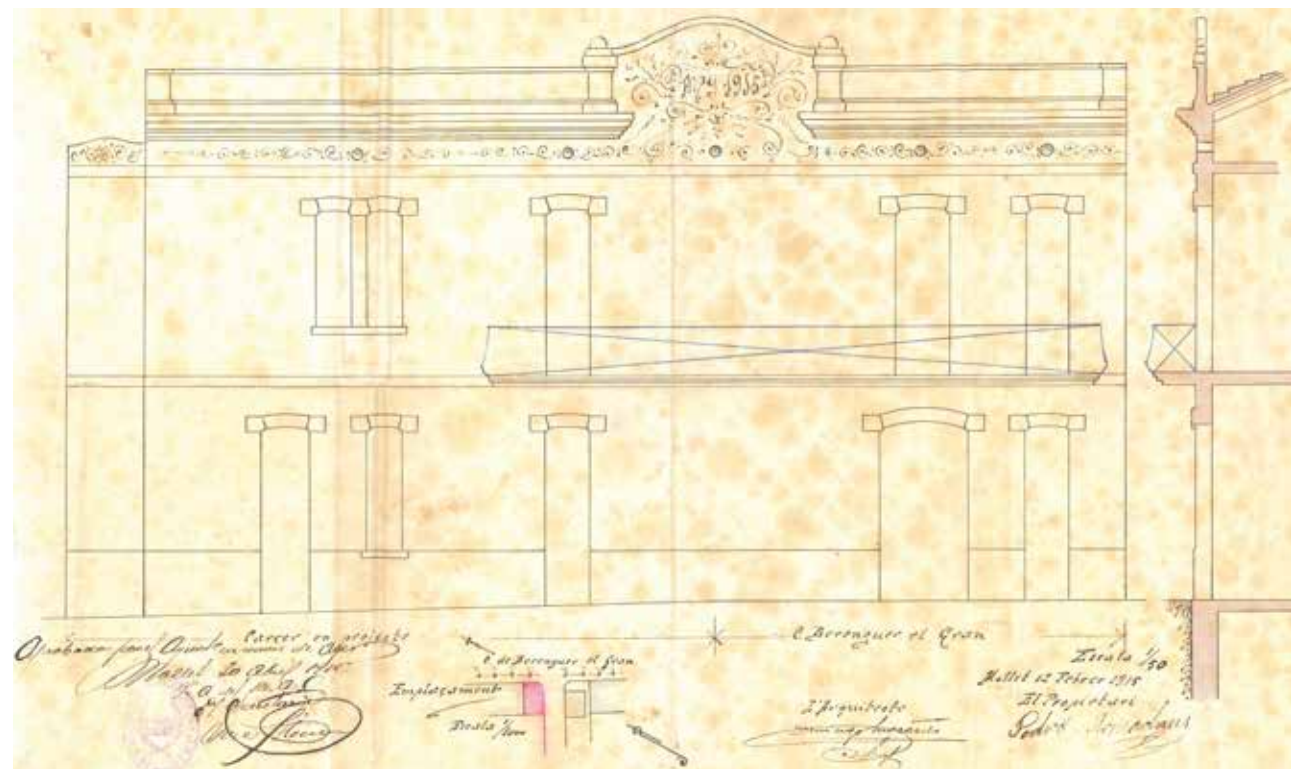

Figura 4. Plànol de la façana, signat per l'arquitecte Domènec Sugrañes, de la casa del carrer de Berenguer III cantonada amb Jacint Verdaguer

Figura 5. Fotografia actual de la casa del carrer de Berenguer III cantonada amb Jacint Verdaguer. A la part superior apareixen emmarcats l'any de construcció, 1915, i el nom del propietari, VA.

36 Figura 6. La Masia de cal Músic –al paratge de can Prat– pocs dies abans d’esser enderrocada l’any 1993

Figura 7. Cal Músic o can Cabasseta, al paratge de la Vinyota, abans d’esser enderrocada i on, anys després, es construirà l’Escola Cal Músic. Fotografia cedida per Josep Galobardes

Pere. Van tenir quatre fills, la Rosita, en Joan, el Josep (Pepet) i en Vicenç.

El darrer dels fills, en Vicenç Armadans i Xicola, nascut el 22 de desembre de 1891, es va casar amb l’Anna Vergés i Escura, descendent de cal Trico de Mollet, Van tenir cinc fills, l’Àngels (la meua mare), en Josep, la Consol, en Pere i la Nati. Quan es van casar van fer-se una casa de la qual apareix comprador el besavi Pere, segons escriptura notarial, al carrer de Berenguer III cantonada amb Jacint Verdaguer (en aquells moments sense nom), que encara avui porta les inicials VA del meu avi i l’any de construcció, 1915. Avui dia, força gent de Mollet encara la recorda també amb el nom de cal Músic. Va ser destinada a botiga de queviures i floristeria. La meua mare, nascuda l’any 1919, va passar allí tota la Guerra Civil. Posteriorment es van traslladar a viure amb la besàvia Quima a la casa pairal de cal Músic, al darrera de l’actual masia de can Prat.

Casada l’Àngels Armadans i Vergés amb en Josep Vilà i Terradelles, els meus pares, el dia 26 de juliol de 1944, van anar a viure a l’avinguda de Burgos de Mollet, on la meua àvia paterna regentava una botiga de queviures. Els seus fills ens diem Vicenç i M. Carme.

En Josep (Pepito) Armadans i Vergés, també músic (trompetista), es va casar amb l’Elvira Pascual i Solé, de Santa Perpètua de Mogoda. Van anar a viure a la casa del carrer de Berenguer III, on van continuar amb la botiga de queviures, derivats del porc, i la floristeria, que encara avui perdura en un altre indret del carrer de Berenguer III, portada pel seu fill petit Marcel. El fill gran és en Vicenç.

La Consol Armadans i Vergés es va casar amb l’Alfons Vilà i Ollé, i van anar a viure al carrer de Francesc

Macià de Mollet. L’oncle Alfons, amb el seu pare i germans, es dedicava a la foneria i fabricació d’elements metàl·lics. Encara avui existeix el taller mecànic regentat pel seu fill Alfons, al carrer d’Itàlia cantonada amb Lluís Duran. Tenen també una filla, la Lourdes, reconeguda psicòloga infantil.

En Pere Armadans i Vergés es va casar amb la Maria Comas i Rosa, originària de Campmany (Alt Empordà) i familiar dels masovers de l’antiga masia de cal Magre de Mollet. En Pere i la Maria es van quedar a viure a la masia de cal Músic, al paratge de can Prat. En Pere es va dedicar inicialment a la pagesia però les seves bones dots per al dibuix el van portar, com a dissenyador, a les oficines tècniques de Fredenhagen Ibèrica SA i de Industria Tèxtil Ibèrica SA. Tenen dues filles, l’Anna Maria i l’Àngels.

Finalment, la Nati Armadans i Vergés es va casar amb en Josep Codina i Bosch i van anar a viure al carrer de Lluís Duran, on encara avui resideixen. Tenen tres fills, la Nati, la Montserrat i en Josep.

L’enderrocament de cal Músic, al paratge de can Prat

Quan es va comprar la masia es podia considerar bastant antiga, i consta, per les factures existents, que es van haver de fer moltes reparacions. Era una masia amb terres de regadiu molt fèrtils, per la seva proximitat al riu i perquè la travessaven dos recs d’aigua. A més, disposava d’una de les darreres vernedes existents a la població, un bosc sempre humit de gran valor per a la flora i la fauna però alhora molt perillós per a la salut dels veïns.

En la darrera època de la finca, una part d’aquesta va ser destinada al cultiu de flors, però comportava una

continuada vigilància. La construcció de l'autopista AP-7 va constituir una retallada important de la finca, d'una banda pels terrenys expropiats en data 6 de setembre de 1967, i de l'altra per la destrucció de la verneda, venuda amb anterioritat a la Josepa Casacuberta de can Prat. Les reparacions a la masia eren cada vegada més costoses i les condicions de vida eren complicades. Per aquesta raó, en Pere, darrer germà en habitar-la, va adquirir un pis a Mollet i va anar a viure-hi.

Segons consta en l'acta notarial de Carles Font Llopart, la masia i els terrenys van ser venuts, en data 2 de maig de 1972, a Margarita i M. Rosa Rabasa, propietàries de Can Prat. Més tard, les germanes Rabasa van ven-

dre la finca a Cartonatges Miralles SA. L'any 1993 es va enderrocar la masia i en el seu lloc es van construir unes naus per a l'emmagatzematge de cartró, que encara avui son utilitzades per aquesta empresa.

Conclusions

Com a membre de la família, em sembla excel·lent que a Mollet existeixi una escola dita de Cal Músic, encara que el seu indret no es correspongui amb la casa original, que estava al paratge de can Prat. Tot i així, en aquell indret –la Vinyota– va existir una masia, també coneguda com a cal Músic o can Cabasseta, que corresponia a una de les filles de la masia originària.

La Creu de terme de Mollet del Vallès

Joan Ventura Maynou*

Introducció

Les creus de terme tenien bàsicament dues finalitats: una, ser la manifestació del cristianisme de la població; l'altra, ser el punt de referència dels límits amb un altre municipi o parròquia. En aquests dos casos ja es troben creus de terme dels segles XII i XIII en tot Catalunya.

L'estil arquitectònic seguia el de l'art del temps: romànic, gòtic, barroc, modernista..., i eren executades amb pedra o forjat, bàsicament.

Constituïa un costum tan estès en aquell temps que hi ha nuclis de població que han agafat aquest nom. Per exemple: Raval de la Creu (Tortosa), Creu de la Serra (Gironès), la Creueta (Girona), Creu de Codines (Osona), Creu de Salou (Tarragonès), Creu Alta (Sabadell), Creu Coberta (Barcelona)... A Mollet del Vallès tenim un parc anomenat de la Creueta, possiblement per una creu de terme amb Santa Perpètua de Mogoda.

En teoria, haurien d'estar ubicades en els quatre punts cardinals aproximadament, amb els quals es marcarien els límits dels pobles veïns. Però tot això tenia un cost econòmic i s'esperava algun esdeveniment local per poder fer front a la despesa corresponent de col·locació de la Creu.

* Arquitecte tècnic. francescaorga@telefonica.net

Figura 1. Processó de la Verge de Fàtima en la Santa Missió de 1954. Font: Jaume Ventura

A Mollet, la Creu de terme que ens ocupa es trobava en el límit sud amb el municipi de Santa Perpètua de Mogoda i va estar sufragada per la Santa Missió de l'any 1954.

Les santes missions

Han constituït, i encara constitueixen, un sistema pastoral intensiu en una parròquia. En anys pretè-

rits, es consideraven suficientment preparades per escoltar i assimilar l'evangeli de Crist, amb l'esperança de portar-lo a la pràctica amb entusiasme.

Aquelles santes missions tenien un caràcter multitudinari i amb efectes potser més espectaculars de cara a l'evangelització de la població en general. Les d'avui dia, una bona part promogudes per la institució claretiana de Catalunya, donen a l'evangelització un to més íntim, personal i, en definitiva, més responsable.

A Mollet, en el segle XX, s'han celebrat les missions següents:

1930. Rector de la parròquia: Mn. Esteve Oleart (1924-1934)

No hi ha documentació en l'Arxiu Parroquial perquè es va destruir l'any 1936.

1954. Del 10 al 21 de novembre.

Rector de la parròquia: Mn. Josep Català
Vicari: Mn. Andreu Rodríguez
Adscrit: Mn. Josep Estevadeordal
Missioners: Mn. Ramon Muntanyola, pvre.; Mn. Josep Ricard, pvre.; Mn. Pere Batlle, pvre.; Mn. Francesc Camps, pvre.

Ideari: Any Marià. Arribada de la Verge de Fàtima.

Compromisos: construcció de la Creu de terme al sud de la població. Instal·lació d'una emissora de ràdio al Centre Parroquial.

1962. Del 18 al 21 d'octubre.

Rector de la parròquia: Mn. Josep Carbonell

Vicari: Mn. Enric Poch

Adscrit: Mn. Josep Estevadeordal

Missioners: Mn. Marçal Martínez, pvre.; Mn. Jaume Armengol, pvre.; Mn. Xavier Claramunt, pvre.;

Mn. Josep Llorens, pvre.

Ideari: Any Concili Vaticà II

Compromisos: col·locació d'un monòlit de la Verge Santa Maria. Instal·lació

Figura 2. Imatge de la Verge de Fàtima en la processó de la Santa Missió de 1954. Font: Jaume Ventura

d'una emissora de ràdio a la Casa Rectoral.

1999. Del maig de 1998 al març de 1999. Rector de la parròquia: Mn. Joaquim Brustenga

Vicari: Mn. Miquel Àngel Pérez

Missioners: Equip Claretà de Missioners

Ideari: Església Evangelitzadora

Compromisos: grup pastoral de presons; agermanament amb el col·lectiu magrebí de Mollet; agermanament amb la comunitat cristiana de Cinco Pinos.

Figura 3. Col·locació de la Creu de terme el 21 de novembre de 1954. A la pàgina següent, més imatges de l'acte. Font: Jaume Ventura

Santa Missió del 1954

Missioners: Mn. Ramon Muntanyola i Llorach. Neix a l'Espluga de Francolí el 1917 i mor a Salou el 10 de setembre de 1973. Ha tingut una triple vocació: de sacerdot, de poeta i de treball per a Catalunya. Mn. Josep Ricard i Torrent. Neix

a Barcelona l'any 1912 i mor el 1966. Militant i dirigent de la Hermandad Obrera de Acció Catòlica (HOAC). Dedicat a l'oratória i a les missions populars.

Mn. Pere Batlle. Rector de Parets del Vallès, director de la Missió de Mollet. Té una plaça al seu nom a Parets. Mn. Francesc d'Assís Camps. Sacerdot de gran vàlua pastoral i dedicat amb intensitat a les santes missions del seu temps.

Ideari: El 1954 és Any Marià per a tota l'església catòlica i esclata arreu una manifestació popular per a la Verge, que es va aparèixer el 1917 a Fátima (Portugal). La imatge d'aquesta mare de déu va visitar totes les parròquies que ho demanaven, i la visita a Mollet va coincidir amb la seva Santa Missió. Així, va ser nomenada patrona de la Missió i una gran multitud de molletans van anar a rebre-la a Jaume I, davant de les caves Gomà, i en processó fins a l'església de Sant Vicenç, que es va omplir amb 800 persones.

Cada dia al matí es resava el rosari pels carrers de la població, i els dissabtes al matí, també pels carrers de Mollet, es feia un Via Crucis solemne.

Compromisos: La Creu de terme, tal com expliquem en el punt següent, es va construir i col·locar. Pel que fa a la instal·lació d'una emissora de ràdio parroquial, en aquests moments l'Arxiu Municipal no disposa de la documentació necessària per saber si es va arribar a fer, encara que creiem que no va ser possible dur-la a terme.

La Creu de terme de Mollet

En aquells temps no existia en el terme municipal de Mollet del Vallès

cap senyal de la situació possible de creus de terme, malgrat que en la memòria oral històrica es parlava d'una creu situada a la carretera de Barcelona a Puigcerdà en la part nord, aproximadament a la zona de la masia de Can Pantiquet.

La Creu de terme que ens ocupa es va decidir col·locar en la mateixa carretera, però en la part sud, i en el punt més a prop del terme municipal de Santa Perpètua de Mogoda.

Es de factura d'imitació gòtica, de pedra calcària, amb tres esgraons de perímetre octogonal, que sustenten la base, el fust i el capitell. A sobre d'aquest, la Creu, molt treballada, amb la imatge de Crist crucificat mirant al sud per una cara i, per l'altra, la Verge amb l'infant a coll. Tot el conjunt té una alçada estimativa de 3,5 m.

La col·locació del conjunt la van fer els constructors més antics de la vila en aquell temps, que eren Joan Ventura Falguera i Josep Miralles Miralles.

Es va beneir el diumenge 21 de novembre de 1954, a les 12 del migdia. Es va sortir en processó de l'església parroquial fins al lloc on es va col·locar.

Les despeses de la Creu del terme van anar a càrrec d'aportacions particulars, indústries i de l'Ajuntament, mitjançant una comissió d'economia, que ho va gestionar.

Quan l'any 1999 es va construir la rotonda del Calderí per ordenar el

trànsit dels nous accessos de les carreteres es va desplaçar al costat de l'Institut Mollet.

En el centre d'aquesta rotonda hi ha una escultura de ferro d'Alberto de Udaeta, anomenada L'Ombra de l'estil, amb un poema de Miquel Martí i Pol, amb al·lusió al temps passat i present, mai tan idoni per si mai havia existit una creu de terme en aquell lloc.

Figura 4. La Creu es col·loca en el que és actualment la rotonda del Calderí. Font: L'Abans

Al mes d'abril del 2002, un acte vandàlic va enderrocar la Creu. Les restes han estat guardades en un magatzem municipal. Ara en el dia d'avui estan en un petit garatge de l'Església parroquial.

Existeix una proposta de reconstruir la Creu i posar-la en un lloc

resguardat, per exemple al claustre del temple parroquial i fer-ne una rèplica amb material de polièster, semblant a la rèplica del monòlit del menhir prehistòric que hi ha al parc de les Pruneres, i col·locar-la al lloc de l'últim emplaçament, ja que la base està sencera.

Una mica d'història de can Cabanyes i els polvorins de Montcada i Reixac

Amadeu Rovira Boix*

La masia de can Cabanyes

Can Cabanyes era una masia situada en el municipi de Montcada Reixac, fent frontera al nord amb Santa Perpètua de Mogoda i les masies veïnes de can Sallent, can Juvendó Nou i can Juvendó Vell. Entre l'est i el sud-est, hi havia les cases de la Piella, can Pomada i can Rocamora, masies força allunyades de la casa. Barberà del Vallès estava a l'oest, igual que les masies de can Salvatella i can Gorgs. El sud-oest limitava amb el bosc dels

Pinetons de Ripollet, la font de Can Cabanyes i el torrent de Mas Duran.

Can Cabanyes formava part de l'antiga parròquia de Sant Pere de Reixac, documentada al segle XVII (1619). Era una masia d'uns quatre-cents anys d'antiguitat. Originalment la masia tenia el nom de Mas Mas-serras i el seu propietari va ser Jaume Cabanyes, fet pel qual la masia rep el nom de mas Cabanyes. Aquesta família també era propietària d'altres tres masos: mas Fondesmans, mas Masoll i

45

Figura 1. Can Cabanyes des del camí del bosc 1952. Font: Amadeu Rovira

* Supervivent de l'explosió del polvorí. amadeurb@gmail.com

el mas Tio. Tot plegat feia una important superfície de conreu.

Els últims masovers d'aquesta finca varen ser una família amb quatre fills: Pep, Joan, Francisca i Andreu. La masia, un cop en va marxar la família, va quedar deshabitada durant bastant temps fins que nosaltres la vam llogar.

Constava de planta i pis amb sis departaments a dalt (incloses les quatre habitacions). La planta de baix també tenia sis sales (inclosa la cuina, la sala d'entrada, la cort dels animals i el celler). A més tenia altres edificacions annexes a la casa com un corral, un cub del vi, un altre celler (del propietari) i més corts per al bestiar. Estava envoltada de nombrosos camps de conreu, vinyes i a prop hi havia un bosc, tot era terreny de secà. El pro-

pietari era Baldiri Valls Roca, de Santa Perpètua de Mogoda, que vivia a la finca de can Xeiol. El mas estava a una distància d'uns tres quilòmetres del polvorí que va explotar el 6 de juny de 1950. La masia, que estava en ruïnes, va desaparèixer amb la construcció de l'Ecoparc.

L'arribada a can Cabanyes

Procedents de Girona l'any 1943, el meu pare va trobar aquesta masia i la va llogar en forma de parcers. Ens hi vam instal·lar i de seguida va comprar una mula, un carro i alguns estris de treball per començar a sembrar alguns camps, encara que la prioritat era l'hort, bàsicament per a l'alimentació de la família. Així començava de nou la nostra vida a

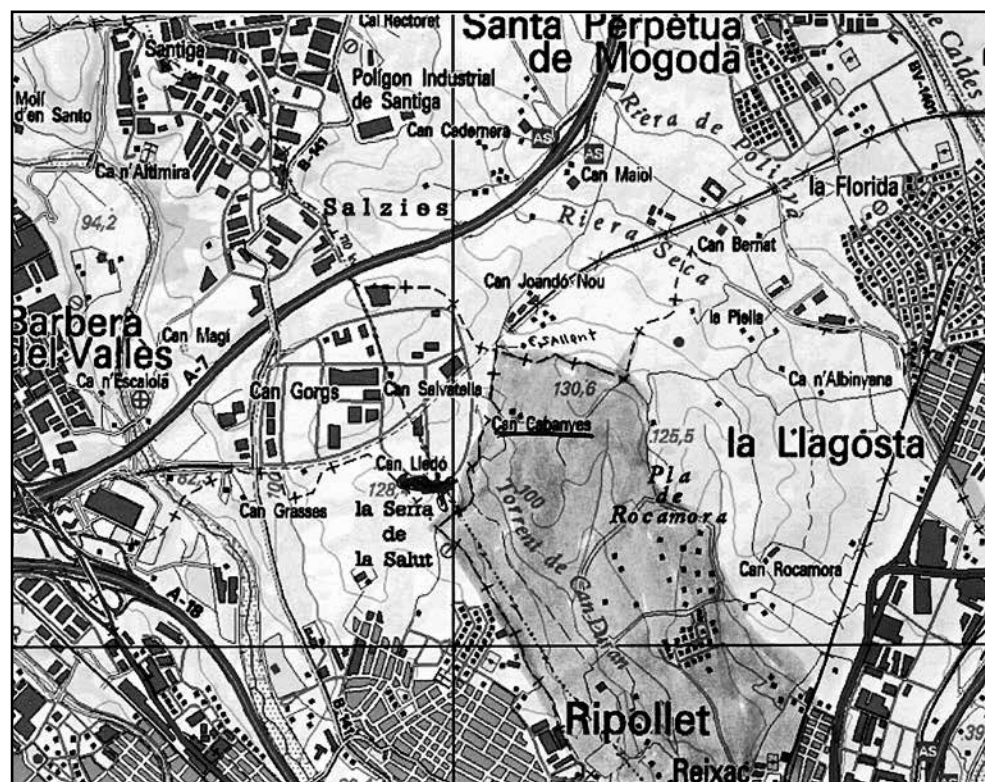

Figura 2. Plànol de la zona que envoltava can Cabanyes

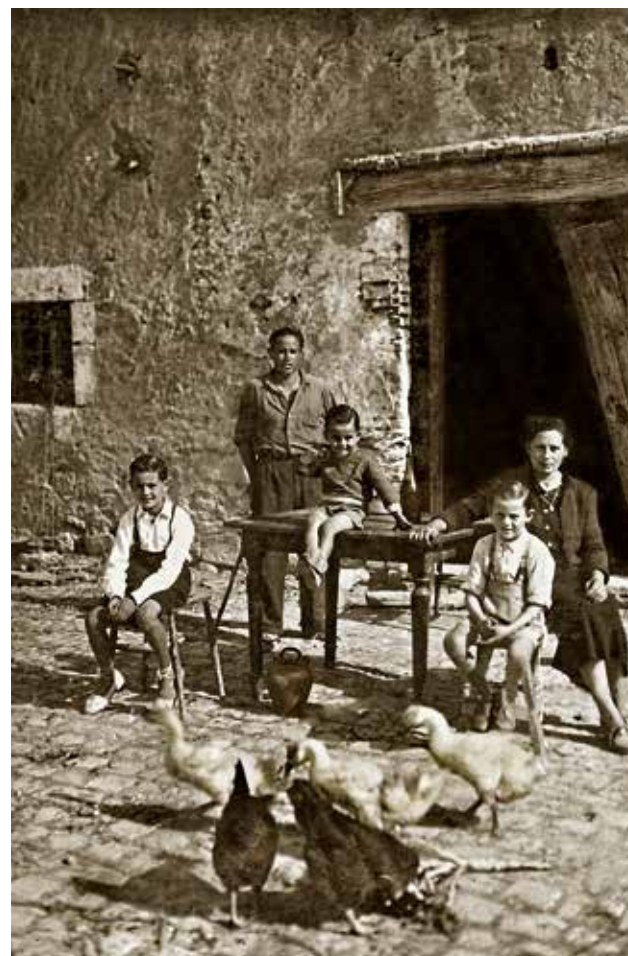

Figura 3. La família Rovira. Font: Amadeu Rovira

pagès, que no va ser fàcil, però a poc a poc ens en vam sortir. Durant el curs de l'any, el propietari de la finca, en Baldiri Valls, ens va fer un contracte d'arrendament. Vam viure en aquesta masia fins a mitjans de l'any 1950. Va ser l'any que va explotar un polvorí situat en la zona militar del Mas Duran, que va enderrocar una gran part de la casa. Per aquest motiu ens vam veure obligats a marxar. Amb molt de sort vam trobar una altra casa per viure de forma provisional a Ripollet i vam poder refer la nostra vida de pagès.

Adquisició dels terrenys per a usos militars

En el terme municipal de Montcada Reixac i una part del de Ripollet, els anys trenta, el Govern Militar va adquirir uns terrenys d'unes cent seixanta hectàrees. Al principi el van fer servir per fer-hi maniobres i com a camp de tir, envoltats de força camps de conreu i moltes vinyes. Més endavant es va construir un edifici en la zona anomenada del Mas Duran destinat a un destacament de soldats i els oficials corresponents. En aquesta zona també hi van construir granges, que servien per obtenir aliments d'origen animal per als oficials residents al destacament. La granja més gran estava a l'entrada de Ripollet i el responsable era el sergent Ogarte. Els treballs de construcció de les edificacions del complex militar del Mas Duran, com els polvorins, els van dur a terme gent dels municipis veïns, contractada per l'exèrcit. Treballaven com a peons i tot ho van fer a pic i pala, mentre el transport de materials i els moviments de terres els feien amb carros de trabuc.

Els polvorins

Els polvorins eren unes estructures rectangulars amb dues entrades, on el més important eren els murs de formigó d'un gruix d'uns seixanta centímetres. Les dues entrades tenien forma de laberint perquè en cas d'explosió quedés reduït al màxim l'efecte de l'ona expansiva. A més a més, a tot seu el voltant hi havia un gran talús de terra que també servia de protecció i com a aïllant de l'augment de la temperatura, en cas d'una possible explosió. El sostre estava construït amb cairats encavallats, unes finestres rodones a cada extrem i un taulat de plaques de fibrociment, tot plegat per facilitar-ne l'airejament. A l'estiu

Figura 4. El camp de la Ferreria, la font i can Cabanyes 1962. Font: Amadeu Rovira

48

una part de la calor era absorbida pel talús de terra, però el sostre es convertia en una gran font de calor. En cada extrem, tots els polvorins tenien un parell de parallamps per als casos de forta tempesta, però els parallamps feien la seva feina i de guspies elèctriques en queien a dojo, jo mateix les havia vist, era un fet impressionant.

A prop dels Pinetons de Ripollet i la font de Can Cabanyes s'hi van construir tres polvorins d'unes dimensions considerables. En dos d'ells s'hi guardava pólvora i altres materials, però el tercer (el que va explotar) estava ple a vessar de material provinent de la Guerra Civil, morters, trilita i bombes de gran calibre.

Per vigilància, hi havia un cos de guàrdia en una gran barraca, amb alguns departaments per dormir, menjar i altres serveis com un telèfon, i a la nit, un enllumenat molt precari. Les guàrdies es feien en les tres garites repartides en llocs diferents, en

els extrems de la tanca de filferro que envoltava tot el perímetre de la zona militar. Aquest servei era obligatori i es feia de nit i de dia per seguretat del material bèl·lic que s'hi guardava. Normalment hi havia un servei anomenat de reforç, que era un grup de tres soldats manats per un caporal, que, a part de les guàrdies de les garites, també feien un recorregut a peu per tota la zona i obligaven al vigilant que estava a la torre de guaita a demanar-li el *santo y seña*, no es donés el cas que algun s'hagués adormit.

Cap a uns dos quilòmetres al nord-est, a prop de la masia de can Pomada, s'hi varen construir onze polvorins, els quals no eren tan perillosos, ja que guardaven pólvora, artilleria i tot tipus de armament. Estaven construïts igual que els altres i el perímetre també estava envoltat d'un filferro de filat espinós d'una amplada considerable i garites d'obra a tots els extrems. A prop de la casa de can Poma-

da, hi havia un altre cos de guàrdia, on també es feia el relleu dels soldats, a banda que servia com a lloc d'informació per a qualsevol eventualitat.

En aquesta zona militar s'hi portava a terme la recuperació de la trilita dels vells obusos, molta part de la qual provenia del desballestament de les bombes de la Guerra Civil. La senyora Cartallot, masovera de can Pomada, ho venia a alguns pagesos, que ho feien servir com fertilitzant. Ella els deia que era guano. També s'enduien la ferralla, que es venia a bon preu a una foneria del poble veí de Cerdanyola.

Els soldats de lleva dels polvorins

En aquella època, el servei militar era obligatori i tenia una durada aproximada d'un any i vuit mesos. Alguns soldats del destacament dels polvorins, quan tenien el dia lliure s'arribaven passejant a la font de can Cabanyes. Amb alguns hi vam fer una bona amistat i altres ens demanaven per fer alguna feina al camp com cavar les patates, la vinya o el blat de moro a canvi de diners. També els donàvem de dinar o berenar, si es donava el cas, que agraien molt, sobretot perquè la menja en el destacament era un ranxo fastigós. Era bona gent, venien d'altres províncies d'Espanya destinats per sorteig a Catalunya. Molts d'ells, en hores d'esbarjo, van començar a festejar amb noies de pobles veïns i fins i tot algun s'hi va casar. Altres, en acabar el servei militar, es van quedar a viure per la zona i van trobar feina fàcilment fent de pastors, de manobres a la construcció o de mossos de pagès. Alguns d'ells fins i tot van festejar la pubilla de la masia i s'hi van casar. A Ripollet hi vivia un marxant de bestiar de ovelles i cabres anomenat Chamarrillo, que els llogava de

pastors, els donava molta feina, poc menjar i pocs diners.

La proximitat de la casa on vivia amb el polvorins feia que conegués personalment quasi tots els soldats que hi feien guàrdia. Quan anava a tallar canyes en el torrent de la Sènia (al costat de la tanca de filferro), els anava a veure per fer petar la xerrada i passar l'estona. Ajupit, passava per un forat que ells mateixos havien fet per sota la tanca de filferro, enfront del cos de guàrdia, per poder sortir del recinte d'amagatotis. Alguns ens demanaven si podien rentar algunes peces de roba a la bassa de la font, cosa que feien si aquell dia nosaltres no havíem de donar de beure als animals, i sinó s'havien d'esperar un altre dia ja que els animals no bevien ni una gota d'aigua si portava sabó.

Un d'aquests soldats, quan es va llicenciar, va anar a viure a Ripollet, on feia de pastor a cal Chamarrillo i portava el ramat a pasturar pels camps de can Cabanyes. De gana en passava més que el gos d'un músic i la mare sempre li donava un bon entrepà. Ens vam fer amics, es deia Joan López. Més endavant va conèixer una noia de Ripollet i es van casar. Anys més tard van obrir una parada de carn a la plaça de Ripollet i es guanyaven bé la vida. Era molt amic del meu pare i cada any col·laborava per la festa de Sant Antoni Abat. La gent del poble el varen motejar dient-li el Xispa.

L'explosió del polvorí

El 6 de juny de l'any 1950 feia molta calor. A les dues i deu minuts de la matinada va explotar un polvorí. Aquesta va ser l'hora exacta, ja que el rellotge gran que estava a la entrada de casa es va aturar en el moment de l'explosió. Va ser el polvorí de més a prop de la font de Can Cabanyes, el més

49

Figura 5. Estat de l'habitació dels pares després de l'explosió. Font: Amadeu Rovira

50

perillós per la quantitat de bombes i altres materials que hi havia emmagatzemats provinents de la Guerra Civil. L'explosió, diuen, va ser catastròfica. Jo era petit i no vaig sentir res, això és el que vaig creure, però em vaig despertar per anar a fer un riu. Al mirar enlaire, en lloc de sostre, vaig veure algunes estrelles i que queien petites gotes d'aigua: no ho vaig entendre. Em vaig espantar molt, no sabia el que passava però ràpidament vaig reaccionar. Tenia la boca plena de terra, el cap ple de bonys, el llit cobert de teules i llates. Pels laterals del llit, una biga de fusta partida per la meitat clavada al costat del meu coixí i el del meu germà Siscu, que dormia al mateix llit i estava plorant. El vaig estirar ben fort per treure'l de dins de la runa que havia caigut sobre el llit. Tots aquests detalls de l'estat de la habitació els vaig veure amb esglai quan es va fer de dia, mentre que sortir de la cambra de dormir

i anar a la dels pares, ho vam fer tot a les fosques. Escoltava els plors de la mare i com llençaven teules per terra. Vam ajudar els pares i sortosament el pis de la sala gran no s'havia ensorrat, fet que ens va salvar la vida, ja que si l'ona expansiva ens hagués fet saltar a la planta baixa segurament ens matava allà mateix. Com he dit, tot ho vam fer a les fosques. Malgrat l'espant, vaig apropar-me al llit de l'altre germà, Antonio, que estava curull de teules i ell a sota, ben fotut. Ràpidament vaig començar a treure runa fins que el vaig escoltar plorar i vaig poder treure'l de dins del llit. Després va tocar ajudar als pares perquè poguessin sortir del llit al més ràpid possible, ja que hi havia l'amenaça que s'ensorrés la casa. El meu pare tenia la punta d'un biga clavada en el dit gros del peu i no es podia aixecar. Vam aconseguir encendre un llum de petroli que teníem a la tauleta de nit, i això va fer que po-

Figura 6. Habitació dels germans Amadeu i Francesc. Font: Amadeu Rovira

guéssim veure la biga del pare. La vaig agafar amb tota la meua força, estirant tant com podia, i juntament amb la força del pare vam poder alliberar el peu de dins del llit i de la biga. Tots despullats, i amb cautela per evitar l'ensorrament, vam passar per la sala gran amb el llum de petroli, vam baixar les escales, sortir de l'interior de la casa i vam quedar-nos a l'era i esperar que es fes de dia. Per sortir de la casa no va ser necessari obrir la porta, la meitat va ser arrancada de soca-rel i s'aguantava per mitjà d'una sola frontissa. La porta tenia una gran alçada, molt gruixuda, amb un gros forrellat i un pany grandíols, i malgrat tot la força de l'ona expansiva ho va rebentar tot.

Quan va començar a clarejar ens adonàrem de la terrible desgràcia patida. Tots estàvem consternats i espantats, no ens ho creiem, allò que vèiem semblava un mal son, però era real. L'aire feia una olor pudenta molt estranya, i amb l'alba el cel es va tornar

gris. La mare plorava veient el que havia succeït, però teníem el consol que estàvem vius. La imatge que es veia era com la d'un bombardeig. La catàstrofe va ser perquè la distància de casa al polvorí era només d'uns tres quilòmetres i també per l'enorme emmagatzematge de material explosiu.

El teulat de les habitacions va baixar tot sencer, però altres parts van aguantar. La teulada de la cort dels animals va caure sencera i només va aguantar la meitat de la planta, de manera que a sota s'hi van refugiar una vaca, el vedell i el cavall. El gos l'escoltàvem grinyolar i el vam trobar a dalt del carro, que estava carregat de trepadella i civada. Amb una escala el vam baixar; segur que el remolí de l'ona expansiva el va aixecar i per casualitat i per sort per l'animal va anar a caure a dalt del carro.

Per passar la primera nit i les següents, el gros lledoner del costat de l'era ens va servir per apuntalar fei-

51

52

Figura 7. **Habitació sobre la cort del bestiar.** Font: Amadeu Rovira

xos de canyes i construir una barraça. Com vam poder i amb molta por, vam desenterrar un parell de matalassos i algunes mantes, per abrigar-nos. Teníem por d'anar a dormir en qualsevol racó o lloc de la casa, el pes de la runa era molt gran i podria haver-hi un altre ensorrament. Menjàvem i cuinàvem a l'era, no ens refiàvem de l'estructura de la casa. D'aquesta manera hi vam passar molts dies.

Les primeres persones que ens vingueren a veure i a socórrer van ser el propietari, Baldiri Valls, l'amo de la finca de can Cabanyes, i el seu fill Joan. Van arribar de Sant Perpètua de la Moguda, suats i esverats. El primer que van preguntar va ser depriment: "Les botes de vi estan senceres i el celler no s'ha ensorrat?" Els meus pares quedaren sobtats, estupefactes i enfadats per aquesta actitud tan egoista,

ja que no van preguntar, en primer lloc, si la família estava sana i estalvia. Es va veure ben clar que el seu patiment només era pel seu vi i el celler. Això ens va marcar molt i per aquesta causa les relacions futures van ser molt fredes i de poca cordialitat.

L'endemà va començar a venir gent de Ripollet, veïns que ens coneixien, altres que conreaven les vinyes veïnes, ens donaven suport (sobretot moral) i no es creien el que estaven veient, sobretot que nosaltres estàvem allà davant d'ells i havíem sobreviscut a una gran catàstrofe. Tothom deia que pel que ens va passar estar vius era un gran miracle.

Després de la catàstrofe

Feia pocs dies que havia fet la primera comunió. Al cap de tres dies a Ripollet se celebrava la festa de Corpus

Figura 8. **El celler.** Font: Amadeu Rovira

53

i havia d'anar a Ripollet a la processó. Amb molt de prudència vam poder recuperar el vestit que m'havien comprat per a la festa de la comunió però no vam trobar les sabates, que vam suplir amb la compra d'unes espadenyes blanques amb betes, i amb elles vaig anar a la processó. Notava que molta gent em mirava, fins i tot estava avergonyit de les meves espadenyes, però del que parlaven era del noieta de can Cabanyes i de la seva família, que miraculosament havien sobreviscut a aquella explosió catastròfica.

Als cap de pocs dies, can Cabanyes es va convertir en un pelegrinatge; la gent venia per veure la casa ensorrada, els supervivents o bé per xafardejar. Fins i tot ens va visitar el bisbe de Barcelona, el Dr. Modrego, seguit d'un seguici de persones que semblava una processó. Va entrar a casa, va

parlar amb els pares i es va atrevir a pujar fins la sala gran per veure l'estat en què havien quedat les habitacions; en una lleixa al costat del meu llit hi tenia uns cavallets de cartró que m'havien donat i em digué: "Aquests cavallets són teus?", mentre delicadament em pinçava la galta. Després ens va beneir a tots, donant gràcies a Déu perquè estàvem sans i estalvis, i aquí es va acabar la història de la seva visita. Durant unes setmanes, can Cabanyes es va convertir en un anar, venir i tornar de gent de tot arreu, que no parava de compadir-nos i de preguntar-nos com havia anat tot. De la manera que anàvem vestits i amb la cara de pena que teníem, deuriem semblar la portada del film *Los Santos Inocentes*.

De tota la quantitat de persones que van venir a visitar-nos per veure què havia passat, lamentablement

ningú es va oferir per ajudar-nos a treure els mobles de la immensa runa que els cobria. De l'Ajuntament de Montcada Reixac mai no es va apropar ningú, i això que aquella masia pertanyia al seu municipi. El capellà de Ripollet, mossèn Francesc, va ser l'únic que es va interessar trucant a l'Ajuntament de Montcada i Reixac per obligar-los a enviar-nos dues persones per ajudar-nos a desenterrar el mobiliari, la roba i els objectes personals que estaven sota la runa. Al meu pare, que tenia al peu la ferida oberta de la biga que li va caure, li era molt difícil caminar.

La casa de can Gorgs també va patir ensorraments. El que mai vaig saber és què va succeir a can Salvatella, una altra masia de la vora dels polvorins; m'imagino que també va patir grans desperfectes. Els pares van decidir buscar un allotjament al més aviat possible ja que no podíem viure d'aquella manera en una barraca. En aquella època era difícil trobar alguna casa per llogar. Per sort, en Ramon de cal Pau-broma ens va deixar la seva per una temporada ja que ell vivia a Cerdanyola. Després de recuperar tot el poc que es podia aprofitar, vam tancar la casa el millor possible, deixant-t'hi moltes coses, com eines, menjar per al bestiar, un carruatge, etc. i vam anar a viure a Ripollet. A can Cabanyes s'hi varen quedar dos gats, que va ser impossible d'agafar i pujar-los al carro: allà era casa seva. Anàrem a viure a Ripollet on començarem una nova vida.

Els efectes de l'explosió

Tant a Ripollet com a Montcada i Reixac hi van haver desperfectes de gran envergadura, molts vidres trencats, finestres i portes ben arrencades. Fins i tot l'ona explosiva va arribar a zones de Sabadell i Terrassa, que

també van sofrir desperfectes. Això és una demostració de la magnitud de l'ona expansiva. Al cap d'uns dies vaig veure una pedra molt grossa, de formigó, provinent de les parets del polvorí; va entrar per la boca de la mina de la font de can Cabanyes (estava oberta) i remolinant-se per dins va sortir pel forat del pou de neteja i va caure al seu costat, dins de la vinya del Fusteret. El pou es trobava a uns cinquanta metres de l'entrada de la mina i estava ple de terra.

No n'hi havia prou, que la destrossa es va multiplicar. El mes de juny els camps de cereals estan ben germinats i s'apropava la collita, amb la difícil feina de la sega; els camps de l'entorn de casa, tots sembrats, varen quedar remollits i les espigues retorçades a causa de l'ona expansiva. Aquell any tota la collita va anar en orris, més ben dit a fer punyetes. Ens va perjudicar molt, ja que cada any portàvem a moldre una bona quantitat de blat per fer la nostra farina. Al forner li portàvem uns quants sacs i durant l'any ens feia el pa a un preu diferent que el de venda en general al públic.

Aproximadament dins d'un radi de cinc quilòmetres, va succeir el mateix, tot i que alguns sembrats van mig aprofitar la collita, degut a la distància i a les diferències dels nivells geogràfics. Totes les vinyes de prop del polvorí també van sofrir greus desperfectes, molts ceps van ser arrencats de socarel, trinxats i escampats per tot arreu. Farcit de pedres de formigó barrejades amb molta metralla, semblava un camp de batalla o un bombardeig. De trossos de metralla se'n trobava per tot arreu i el que em va cridar més l'atenció eren els culots de les bombes, en vaig trobar dos, feien uns dos-cents mil·límetres de diàmetre i portaven gravats la creu gammada alemanya.

Figura 9. Barraca del cos de guàrdia. Font: Amadeu Rovira

L'explosió va ser tan potent que on hi havia el polvorí es va fer un cràter d'uns dotze metres de profunditat (hi va sortir fang i aigua) i d'un perímetre aproximadament d'uns mil dos-cents metres. La barraca del cos de guàrdia va quedar totalment convertida en trossos d'envans de mig metre i la resta, incloent-t'hi els soldats, va quedar escampat entre els camps i les vinyes del seu entorn. És molt greu que en els petits articles publicats en els diaris *La Vanguardia* i *Solidaridad Nacional* no expliquessin la veritat sobre els soldats desapareguts. En aquella època de dictadura era normal que qualsevol accident d'origen militar fos tabú. Es va prohibir explicar i dar detalls d'aquell accident, tot es va amagar amb unes mínimes informacions. Alguns pagesos que tenien les vinyes pels voltants del polvorí, a més de l'escampall de metralla i rocs de formigó, hi van trobar trossos d'un dit, de petites restes de carn i roba militar.

L'informe oficial militar va ser que no hi va haver víctimes, tan sols un soldat ferit, i que la resta de soldats foren evacuats a temps i ni tan sols hi van haver danys materials.

L'Ajuntament de Montcada Reixac n'estava ben assabentat. L'11 de juny es va celebrar un ple presidit per l'alcalde Albert Riera explicant l'accident del polvorí, dient que per sort no van haver-hi desgràcies personals i que només van ser desperfectes materials greus que varen afectar diverses finques de la localitat. Uns dies més tard es va fer un pregó, on es comunicava que a totes les persones que havien sofert danys arran de l'explosió del polvorí se'ls donaria el permís d'obres gratuït per refer els danys.

Per part dels estaments militars, mai no vam rebre ni una visita ni cap notificació com a família greument perjudicada per l'explosió. Passat un cert temps, un advocat que es va interessar pels fets va aconsellar al meu

pare i a altres perjudicats que interposessin un litigi contra el Govern Militar. Al cap d'uns anys de lluita es va aconseguir una indemnització com a compensació de la l'acció que, un cop restades les despeses de l'advocat, es va quedar en 20.000 de les antigues pessetes.

Fi de la zona militar

Els sostres dels dos polvorins restants es varen ensorrar i va quedar tot el material cobert de runa, la qual cosa representava un greu perill. En un d'ells hi havia poca cosa, ja que feia uns tres anys que també es va incendiar per causa de un llamp. A l'haver-hi només pólvora es va produir una gran deflegmació.

Aquell dia la cuina de casa es va omplir de color vermell. De cop al mig de l'era va aparèixer, arrossegant l'arada, el matxo que havíem deixat a

l'Andreu de can Cabanyes per llaurar la vinya, ja que en veure la deflegmació es va espantar de tal manera que va amagar-se dins de la mina de la font.

Van tardar poc temps a retirar tot el material del polvorí que va explotar, malgrat que en van deixar molt sota la runa. Jo mateix havia anat a buscar-hi unes peces de cel·luloide transparent en forma de ferradura, grans com la mà. A dins algunes portaven un material amb forma de granulat i altres eren quadradets molt petits. Ho obriem, ho escampàvem per terra i l'enceníem; la fumera i la foguerada eren espectaculars. Ja vivia a Ripollet i des dels bosc dels Pinetons observava com els soldats venien amb camions carregats de caixes, les baixaven i les ubicaven dins del gran sot fet per fer explotar tot aquell material perillós. Quan tot estava preparat, altres soldats vigilaven si en alguna vinya de l'entorn hi havia

Figura 11. Vista des de Ripollet

treballant algun pagès i, cas de ser-hi, l'obligaven a marxar a cop de xiulet. Tot seguit feien explotar tot el material dipositat en el gran forat. L'estrèpit era molt fort i aixecava una gran fumera barrejada amb terra i pedres. Aquesta feina va durar força temps, i van liquidar tot el material vell per evitar perills de futures explosions en altres polvorins de la zona de can Pomada.

Recuperació de la ferralla

Les explosions de la resta de material del polvorí provocaven que en un parell de quilòmetres a la rodona tot s'omplís de metralla, trossets de ferro i alumini. En aquells temps, els drapaires pagaven força bé aquests metalls, sobretot l'alumini. Això era motiu suficient perquè molta gent necessitada ho anés a recollir, a causa de la misèria. Es trobaven moltes es-

poletes senceres, que eren molt perilloses. Es veu que un dia un home de Ripollet, que en tenia una certa quantitat i que les trencava mitjançant cops de martell per aprofitar-ne l'alumini, en va picar una de sencera i li va explotar a les mans. Conseqüència, ferides per tot arreu, un ull buidat i tres dits arrencats. Aquells militars només van portar desgràcies. El Mas Duran es va anar deshabitant a poc a poc fins que finalment varen marxar tots els militars i van deixar els edificis abandonats. Els gitanos i els drapaires van acabar fent la seva feina.

L'actualitat dels terrenys del polvorí i entorn

Avui dia quasi no en queda res. El Mas Duran l'han convertit en una zona verda de Mas Rampinyo i només sobresurten uns murs d'un polvorí

Figura 10. Vista de la zona des dels Pinetons 2001

Figura 12. Un cràter de l'explosió, com a abocador

que estan mig enterrats d'abocaments. Durant el boom de la construcció, que va generar milers de tones de runa, moltes van anar a parar en aquesta zona, que es va convertir en un gran abocador. Des de la font de Can Cabanyes, l'antiga vinya de la Ferreria i fins al gran clot de la explosió del polvorí, s'hi van abocar tota classe de runes de forma incontrolada. Fins i tot s'hi varen llençar cotxes mig desballestats.

Un dia, al veure tot aquell entorn

de porqueria, vaig decidir de fer un dossier documentat i fotografiat que vaig enviar a l'ADENC de Sabadell, a Medi Ambient de la Generalitat i als forestals de Torreferrusa. Com a resposta vaig rebre dos informes d'haver-ho rebut i res més.

Es podria ben dir que un lloc que va ser molt perillós, amb la seva història al darrere, s'ha convertit i acabat en un abocador curull de merda sense cap tipus de control.

MIRCOLES 7 DE JUNIO DE 1950 LA VANGUARDIA ESPAÑOLA PAGINA 12

RELIGIOSAS

EN HONOR DE SAN ANTONIO

En el templo de San Antonio...

NOTAS DEL OBISPO DE BARCELONA

En el día de hoy, el señor obispo...

DESPUES DE LA BEATIFICACION DE DOMINGO SAVIO

El prelado de la diócesis y el arzobispo...

ASAMBLEA NACIONAL DE PERITOS INDUSTRIALES

En Barcelona, con carácter...

LA FIESTA DE LOS TOROS

Mañana, en la Monumental...

AVISOS OFICIALES

LA FERIA OFICIAL E INTERNACIONAL DE MUESTRAS

El Comité Ejecutivo...

SUCESOS

Explosión en un polvorín

A las cuatro y cinco minutos de ayer...

Declaraciones del gobernador civil

El gobernador civil, don Eduardo Baeza...

MARITIMO

EL «CONDE DE ARCO» PARA LA HABANA

En la tarde, se ha...

CONTRA TODA CLASE DE PULGONES

GESAFID

ES UN PRODUCTO ODDY-ODDY

Figura 13. Informació de La Vanguardia del 7 de maig de 1950 a l'espai de successos

A tal fin, la Orden del Ministerio del Ejército de fecha catorce de marzo de mil novecientos cuarenta y cuatro faculta al Director General de la Guardia Civil para conceder la continuación en servicio a los Cabos, Guardias, Cornetas, etc., de sus condiciones físicas y sean acreedores a su buena conducta, conociendo y tres, etc., de esta edad antecedentes.

El hecho de que los Suboficiales de las clases de tropa, pasen a la situación de reserva muy estimables en el artículo primero de la Ley de Retiro de diciembre de mil novecientos cuarenta y tres, muestra la conveniencia de dar una carga para la Nación de retiro con las amplias garantías que se contemplan.

De esta conformidad con la propuesta de las Cortes Españolas, se dispone lo siguiente:

Artículo primero.—Se concede un crédito extraordinario de tres millones seiscientos y sesenta y seis mil ochocientos dos con cuarenta pesetas, aplicado al Presupuesto en vigor de la sección catorce de Obligaciones de los Departamentos ministeriales.

Artículo segundo.—El importe a que asciende el mencionado crédito extraordinario se cubrirá en la forma determinada por el artículo cuarenta y uno de la vigente Ley de Administración y Contabilidad de la Hacienda Pública.

Dada en el Palacio de El Pardo a ocho de julio de mil novecientos sesenta y tres.

FRANCISCO FRANCO

Artículo primero.—Se concede un crédito extraordinario de tres millones seiscientos y sesenta y seis mil ochocientos dos con cuarenta pesetas, aplicado al Presupuesto en vigor de la sección catorce de Obligaciones de los Departamentos ministeriales.

Artículo segundo.—El importe a que asciende el mencionado crédito extraordinario se cubrirá en la forma determinada por el artículo cuarenta y uno de la vigente Ley de Administración y Contabilidad de la Hacienda Pública.

Artículo

Número 53/1963, por la que se concede un crédito extraordinario de 3.066.802,40 pesetas, al Ministerio del Ejército, con destino a satisfacer indemnizaciones a terceros por daños originados con la explosión de un polvorín en Ripollet (Barcelona).

Por sentencia de la Sala Cuarta del Tribunal Supremo de veintinueve de enero de mil novecientos sesenta y uno se ha declarado el derecho a percibir determinadas indemnizaciones a los perjudicados por la explosión de un polvorín en Ripollet (Barcelona), dependiente del Ministerio del Ejército, ocurrida en seis de julio de mil novecientos cincuenta.

En su virtud, y de conformidad con la propuesta elaborada por las Cortes Españolas,

DISPONGO:

Artículo primero.—Se concede un crédito extraordinario de tres millones seiscientos y sesenta y seis mil ochocientos dos con cuarenta pesetas, aplicado al Presupuesto en vigor de la sección catorce de Obligaciones de los Departamentos ministeriales.

Artículo segundo.—El importe a que asciende el mencionado crédito extraordinario se cubrirá en la forma determinada por el artículo cuarenta y uno de la vigente Ley de Administración y Contabilidad de la Hacienda Pública.

Dada en el Palacio de El Pardo a ocho de julio de mil novecientos sesenta y tres.

FRANCISCO FRANCO

(D.O. del E. núm. 164, de 1963.)

Figura 14. Butlletí Oficial de l'Estat

Recul

LA EXPLOSION DEL POLVORIN DE RIPOLLET

La nit dels calçotets

(1ª PARTE)

TONI OLLER I CASTELLO

El 6 de Junio de 1950, de madrugada, sobre las 4,10, estalló un polvorín en la Zona Militar de Ripollet. La "catástrofe" ocasionó en su onda expansiva graves pérdidas materiales entre las localidades vecinas. Los daños fueron elevados en Ripollet a 4.065.930,- ptas. y en Cardanyola a 5.010.444,75 ptas.

1.- La historia del polvorín

Las primeras noticias documentales que tenemos están fechadas el 21 de Marzo de 1936 y aparecen en el acta de un pleno ordinario. En aquella sesión el Ayuntamiento Republicano mostraba su disconformidad con "la compra realizada por la Junta mixta d'urbanització i encasernament de les finques "Mas", "Mas Durán" i "Minguella" pertanyents en gran part a aquest terme municipal, per ésser dedicades a camp de tir i instrucció militar". La primera razón alegada decía: "Per el perjudici de tota mena que cau a la població civil la seva proximitat a Ripollet i per els perills del tir i explosió de "polvorins". La segunda aducía causas sociales: "per que les finques de referencia están conreades per mes de cent parcors, censistes i arrendataris (...) l'expulsió d'aquests pagesos fora la causa de la seva miseria, ja que cap indemnització (...) els compensaria". Y la tercera a la reducció de un tercio de una extensió municipal caracterizada precisamente por su brevedad.

Solamente a finales de los días republicanos se volvió a cuestionar la existencia del polvorín. En esta ocasión los criterios tácticos fueron los esgrimidos para su desaparición. Sin embargo, y a pesar de que alguien se responsabilizó de su voladura, no se llevó a cabo por el efecto de desbandada general que causó la entrada de las tropas nacionales.

Finalmente, en los albores de 1942, una fracción de la zona militar se transformó en Granja Avícola "para suministrar aves y huevos a los Hospitales Militares de esta Región".

2.- Los ecos de la prensa y las causas señaladas

Las primeras impresiones que recoge la prensa ("Diario de Barcelona", "El Correo Catalán", "La Vanguardia Española", "El Noticiero Universal" y "Solidaridad Nacional") no se hacen hasta el día posterior, y en todos los casos se relata la visita del gobernador civil, jefe superior de Policía y secretario particular del primero, al lugar de los hechos. En una posterior rueda de prensa el gobernador "dió cuenta de los fortuitos del accidente, debido al fuerte calor reinante", puntualizando "adoptar las medidas de colaboración oficial pertinentes".

Sala Cine Cor 8-junio 1950

Sorprendentemente al día siguiente (salvo "El Noticiero ...", la noche del 7) todos los periódicos presentaban un mismo redactado de la noticia y aparece intencionadamente al lado de un amplio reportaje del Corpus. La versión oficial dejó de ser el "exceso de calor", "el informe de los técnicos ha llevado a la convicción de que sólo un agente atmosférico muy poderoso, seguramente una chispa eléctrica, ha sido la causa del siniestro, ya que, por tratarse de pólvoras de gran estabilidad y homogéneas, ni el calor ni otras causas distintas de la expuesta pueden originar su detonación".

Curiosamente, en aquellos días, los rotativos no registraron en su sección meteorológica ninguna precipitación atmosférica para Barcelona y área de influencia.

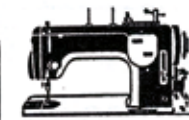
(continuará)

GIMNÀS FADÓ le ofrece clases de:

Carrer del Nord, 18-20

Teléfono 692 18 36

•Gimnasia de Mantenimiento
•Gimnasia con Resistencias
•Gimnasia Correctiva
•Gimnasia Rítmica y Deportiva

Academia Maruja

MAQUINAS DE COSER DOMESTICAS E INDUSTRIALES
REFREY, SINGER, OVERLOCK, BROTHER Y ALFA
Tamarit, 46

Figura 15. Informació de la revista Ràdio Ripollet sobre l'explosió del polvorí. Desembre de 1985

Recull

LA EXPLOSION DEL POLVORIN DE RIPOLLET

La nit dels calcotets

(2ª PARTE)

TONI OLLER I CASTELLO

El 6 de Junio de 1950, de madrugada, sobre las 4,10, estalló un polvorín en la Zona Militar de Ripollet. La "catástrofe" ocasionó en su onda expansiva graves pérdidas materiales entre las localidades vecinas. Los daños fueron elevados en Ripollet a 4.065.930,- ptas. y en Cerdanyola a 5.010.444,75 ptas.

3. Las dilaciones del Ejército a la hora de indemnizar

Pronto se instruyeron las diligencias desde las Corporaciones locales al objeto de no ser ajenos a las prometidas "medidas que no han de faltar tras este accidente fortuito". Diez días después del suceso, bajo la responsabilidad técnica del Arquitecto municipal Juan Bautista Serra Martínez, el Ayuntamiento de Ripollet levantaba acta aprobando la redacción del expediente y remitía copias certificadas del mismo al Gobernador Civil y al Capitán General de la IV Región Militar. También se acordó "una procesión en acción de gracias y bendición del término municipal por no haber ocurrido ninguna desgracia personal". La ansiada ayuda oficial llegó pasados 13 años del suceso y de algún modo sin opoión a demora, porque una nueva desgracia se cernía sobre Ripollet, "Las Inundaciones del 62". Igualmente en esta ocasión la tardanza institucional fue la característica. (Los pisos del "Sindicato" fueron programados para los afectados, pero pocos se beneficiaron de su adjudicación al acabarse las obras en 1970 y acceder a las viviendas "barraquistas" de Montjuic).

Una breve instantánea de la película de las respuestas oficiales a la explosión de "un polvorín de Ripollet":

- 27 de Diciembre de 1950. El Ministro de Gobernación hizo llegar un donativo de 9.870 pts. entre damnificados dos pobres.

- 22 de Mayo de 1957. El Ministro del Ejército "desestima la concesión de indemnización de 5.010.444,75 pts. (cantidad relativa a Cerdanyola, pero extensible el criterio a Ripollet) ... ya que nadie responde de aquellos sucesos que no hubieran podido prevenirse o que previstos fueran inevitables (Art. 1.105 Código Civil)".

- 21 de Enero de 1961. La Sala de lo Contencioso-Administrativo del Tribunal Supremo reconoce el derecho a indemnizaciones.

- 2 y 3 de Octubre de 1963. El Juzgado Administrativo de Capitanía General remite al Ayuntamiento una "relación nominal del personal que le corresponde indemnizaciones". La cantidad asciende a 2.042.125 pts., siendo los mayores preceptores Epifanio Cot Albifañá - 150.000 pts. -, José Calvet Soler - 95.000 pts.-, Antonio Escursell Llargés - 80.000 pts. -

- Noviembre-Diciembre de 1963. Se perciben las indemnizaciones.

Escuelas

EPILOGO

Este artículo no tiene unicamente como objeto el deleite por el rescate de uno de los episodios trágicos de la historia de un pueblo. De poco serviría la Historia si no adoptásemos criterios ante sus evidencias. Está claro, como advirtieron nuestros "abuelos" republicanos, el peligro que supone la inmediatez del polvorín. Sabemos perfectamente que si se repitiese otro desafortunado "agente atmosférico muy poderoso", el Ripollet de los 86 sufriría terriblemente sus consecuencias, pues lejos estamos de aquel de los 50, donde las construcciones más elevadas eran los cines y la Iglesia, y tan solo estaba poblado por 3.736 hab. Hoy con 25.737 h. y las construcciones chapuceras de los 60-70 de la mano de los Juan Pérez, "Toro" y de la permisibilidad municipal franquista, Ripollet podría llegar a convertirse en un pequeño México D.F. tras los recientes seísmos.

Demasiado trabajo para los "boys scouts" del Ayuntamiento y buen tema electoral para todos los comicios.

GIMNASIA le ofrece clases de:

Carrer del Nord, 18-20
Teléfono 692 18 36

- Gimnasia de Mantenimiento
- Gimnasia con Resistencias
- Gimnasia Correctiva
- Gimnasia Rítmica y Deportiva

BODAS - REPORTAJES CINE Y FOTOGRAFIA

Escursell nms.

MERCACENTRO-Local, 8

Comunicar-se amb els arbres de Gallecs

Josep Gordi Serrat*

1. Introducció

La majestuositat, la forma, la força i la longevitat d'un arbre l'han fet mereixedor d'admiració, dipositari de diferents simbologies i, fins i tot, element de veneració. Només cal que llegiu el llibre de l'antropòleg escocès Sir James George Frazer (1854-1941), *La branca daurada. Màgia i religió*, publicat el 1890 i traduït a nombroses llengües, per trobar un gran nombre d'exemples de veneració i culte als arbres repartits per tot el món (Frazer, 2006). Una altra font similar és el llibre del psicoanalista i estudiós de les relacions entre la botànica i la religió, Jacques Brosse (1922-2008), *Mythologie des arbres*, publicat el 1968, on també apareixen nombrosos exemples del paper dels arbres en la mitologia de moltes cultures (Brosse, 1989). En conseqüència, els arbres i els boscos apareixen tant a l'inici del cicle de la vida, com és el cas de l'arbre de la vida de la Bíblia, en el centre, fent el paper d'axis mundi o d'arbre còsmic, o al final de tot, com l'arbre de la creu (Gordi, 2011)

Tot seguit, us presentaré un conjunt d'exemples sobre la veneració i l'admiració pels arbres que han tingut diferents cultures del planeta.

En primer lloc, us parlaré dels malanomenats primers pobles, les primeres nacions, els aborígens, els indígenes, els indis... Per parlar d'aquestes

maltractades poblacions ho faré per continents.

Començaré per Europa i, com que resten molt poques cultures que puguem situar sota els conceptes abans esmentats, em caldrà remuntar-me en el temps. Imagineu-vos el continent europeu quatre mil anys enrere, és a dir, abans de l'expansió dels grecs i, sobretot, la dels romans i, per tant, de la primera gran desforestació. De ben segur que els boscos cobrien la major de les terres, sobretot les de les terres centrals. Els cronistes llatins esmenten relats de persones que havien viatjat més de dos mesos per la planícia europea sense arribar a sortir del bosc. Per aquests motius, moltes d'aquestes grans bosquíes rebien el nom de selva o silva. Per exemple, la gran foresta de l'altiplà de la Sila (Calàbria, Itàlia) els romans l'anomenaven la Silvia Brutia.

Si us pregunteu com eren aquells boscos, només us cal visitar l'únic bosc, més o menys, primigeni de la plana europea, Bialowieza (entre Polònia i Bielorrússia), i us adonareu dels seus trets característics: a) presència de molts arbres caiguts, produïts de les nevades o ventades. Aquest fet genera una gran quantitat de fusta morta a terra que pot arribar a representar un 30 % de la biomassa total; b) existència d'una important varietat d'arbres, que, a la vegada, tenen una

Figura 16. Informació de la Revista Ràdio Ripollet sobre l'explosió del polvorí. Febrer de 1986

* Professor de Geografia. Facultat de Lletres. Universitat de Girona. Josep.gordi@udg.edu

gran heterogeneïtat de diàmetres i alçades, fins al punt que alguns arriben als 35 m; i c) com un fet ben destacable, l'existència d'un gran nombre d'arbres pluricentenaris. Per tant, una boscúria primigènia seria un espai ben irregular, on s'alternarien arbres monumentals amb clarianes, i entremig una gran quantitat de troncs en descomposició arran de terra.

Ara, imagineu-vos un grup social que ha viscut tota la seva vida enmig d'aquestes boscúries: com no havia de sentir-se meravellat per trobar-se davant d'un arbre que superés els quaranta metres o per l'aparició d'una simple clariana o una muntanya. Tampoc és gens estrany que acabés pensant que aquelles espècies vegetals o els animals que caçava estiguessin dotats d'una anima o un esperit ja que, de ben segur, no experimentava cap sentiment de superioritat vers tot el que el rodejava. Per tant, alguns arbres i boscos van ser considerats sagrats pels primers pobladors i van acabar convertint-se en els primers santuaris, molt abans que s'aixequessin els primers temples i, en conseqüència, van esdevenir els primers espais de comunicació entre les persones i la divinitat. Fins i tot, les primeres manifestacions del foc poden haver estat lligades als arbres, només cal tenir present la sorpresa que devia generar l'incendi d'un arbre per un llamp. Per aquest motiu en algunes cultures es parlava de l'arbre com el pare del foc.

Per als pobles celtes, el bosc sagrat s'anomenava *nemeton*, que és una paraula gal·la que vol dir santuari; en gaèlic existeix el mot *nemed*, que significa sagrat. Normalment era una clariana del bosc on els pobles celtes desenvolupaven els seus ritus religiosos conduïts pels druides. Al voltant de l'arbre venerat o de la clariana es

tallava la vegetació arbustiva del seu voltant per tal que els ritus tinguessin més espai. D'altra part aquests arbres i boscos restaven com a intocables. Per tot plegat, no és gens estrany que un dels principals arbres còsmics de la mitologia germànica fos el freixe d'Yggdrasil. Aquest arbre està ja descrit en un text del segle XII en què l'esmenta com el més gran i millor de tots els arbres. Les seves grans arrels el mantenien dret i el comunicaven amb el món subterrani, el seu tronc s'aixecava sobre la terra i les branques cobrien mig món. Al seu peu hi naixia una font que li permetia viure sempre i de la qual naixia un curs fluvial que abastia tota la terra. Entre les seves arrels, tronc i branques hi vivien un conjunt d'animals mitològics, com la serp de Nioggrh, l'àliga reial que la vigila, la cabra Heidhrun, que amb la seva llet nodreix els guerrers d'Odin...

D'aquest culte ancestral dels arbres s'han mantingut molts elements dins del folklore de molts països europeus. Només us esmentaré el cas de l'arbre de maig. A Saxònia hi ha textos que en el segle XIII ja esmenten la tradició d'anar al bosc a cercar peus joves de bedolls o avets i plantar-los al costat de les cases o de les corts d'animals. Alguns relats anglesos del segle XVI ja parlen de la tradició d'anar a l'inici de l'estiu al bosc a cercar un arbre que engalanaven i plantaven al costat de les cases o enmig de la plaça i que al voltant seu s'hi ballava. Per tant, la festa de l'arbre de maig és la festa del triomf de la vida que esclata amb la primavera després del quiet, llarg i fred hivern. Ballar i jugar al voltant de l'arbre és festejar l'efervescència i la vitalitat de la primavera i esperar que l'estiu porti abundants collites. En conseqüència, la festa de l'arbre de maig també és una lloança a la

fertilitat. A Catalunya hi ha algunes localitats que mantenen o han recuperat aquesta tradició. A Igualada, per exemple, la festa de l'arbre de maig funciona de la següent manera: l'activitat comença a primera hora del matí quan la gent es reuneix per anar a bosc i triar un bon arbre. El que van triar l'any 2014 feia 23,5 m d'alçada. Després d'esmorzar al bosc, es trasllada l'arbre a una plaça cèntrica de la ciutat i en comença l'escorxament, és a dir, el desbrancatge i la pela de l'escorça. Cal precisar que es deixen les darreres branques de la capçada. Tot seguit es planta l'arbre al bell mig de la plaça i a la tarda se celebra el concurs de grimpaïres².

Quan les legions romanes van endinsar-se per la Gàl·lia, la Bretanya insular i la Germania van talar alguns dels boscos sagrats per intentar assimilar-los a la cultura i les creences de Roma. Per exemple, el poeta hispanoromà Marc Anneu Lucà explica en el poema *Farsàlia* el cas de la destrucció d'un bosc sagrat prop de Marsella, en què el mateix Cèsar va haver d'agafar la destralt davant dels legionaris pel respecte i la temença que generava en ells el bosc sagrat.

Continuaré aquest viatge per les terres d'Oceania. A Nova Zelanda creix el kauri (*Agathis australis*), que és un arbre de grans dimensions, que els habitants d'aquella illa anomenen Tane. Els maoris també creuen que totes les espècies de la natura tenen un esperit propi. Al principi dels temps, quan el cel i la terra es van separar, va restar Tane, el senyor del bosc, com a columna que els seguia unint. Els maoris pensen que totes les espècies del bosc, com ells mateixos, descendeixen de Tane. Quan alguna

família necessita fusta per construir la seva cabana o una barca fan una cerimònia per demanar perdó abans de talar l'arbre.

James Frazer esmenta molts exemples de tradicions de tribus que fan referència al respecte o la veneració pels arbres ja que es creia que tenien ànima. En concret, descriu el cas dels membres d'una tribu del centre d' Austràlia que creien que les ànimes dels difunts residien en els arbres i per tant es prohibia talar-los. També esmenta el cas dels indígenes de l'illa de Siau a Indonèsia, que creien que els esperits dels arbres podien sortir de l'arbre i passejar-se pel poblat, i per evitar que generessin maldats sobre els habitants els feien ofrenes, com aliments, corones de flors...

Al continent africà, algunes tribus creien que cada arbre té el seu esperit. Per exemple, el cocoter era concebut com una mare que els dona aliment, i abatré'l era percebut com un matricidi. En altres casos, els arbres es veneraven a partir de fer-ne ofrenes, com lligar-ne un cinturó de fulles de palmera o deixar-hi aus sacrificades.

Al nord del continent nord-americà les diferents tribus que hi habitaven també creien que totes les espècies i els elements naturals tenien el seu esperit, i algunes tribus difícilment tallaven algun arbre ja que pensaven en el dolor que podien generar. Un dels elements lligats a l'arbre és el tòtem, el qual va desenvolupar-se en diferents cultures indígenes del nord de la costa de l'oceà Pacífic, entre l'actual Canadà i Alaska, com és el cas dels Haida, els Tlingit o els Nuuchah-Nulth. Un tòtem és un tronc recte de diferents mides, majoritàriament provinent d'un cedre, esculpit pels artesans dels

² www.arbresjosepgordi.blogspot.com

pobles de “les primeres nacions”, els quals, al llarg del temps i observant els animals i les morfologies que apareixen a la natura, van crear un llenguatge i una iconografia pròpia on són presents les formes d’animals (óssos, castors, ocells, granotes...) i les de persones, que a vegades s’entrellacen i que tenen diferents simbologies. Hi ha tòtems que provenen de troncs molt alts -el més alt conegut sobrepassa els 45 m-, d’altres són petits i d’altres només són frontals, és a dir, que es troben enganxats a l’exterior o interior de les cases. Després també apareixen escultures senceres. Els simbolismes dels tòtems estant construïts, en gran part, al voltant del sistema de parentiu entre els membres d’una família. Per tant, són veritables pals heràldics i és per aquest motiu que es situen al davant de les cases. Per això els tòtems porten esculpit l’animal emblemàtic de cada família que els crea. En aquest sentit, a més, d’explicar quina és la família i la història que “viu” en aquella casa, també cerquen la protecció dels avantpassats, però no són objecte de veneració. En altres casos tenen un simbolisme mortuori o apareixen en les sales on es feien les cerimònies del poble que volien explicar la història i identitat de cada poble als seus membres.

Un cop fet aquest repàs històric i geogràfic sobre la veneració dels arbres, cal que us preguntem quins són els atributs dels arbres que els han fet mereixedors de culte i veneració per part de diferents cultures esteses per tot el planeta.

El primer fet destacable dels arbres és que ens sobrepassen o transcendeixen, és a dir, que viuen de mitjana molts més anys i, per tant, són testimoni de fets vitals de les persones o del pas de les generacions. Aquesta

realitat ha generat moltes iniciatives populars relacionades amb els arbres. Per exemple, a vegades les famílies, quan tenen descendència, planten un arbre i es lliga la vida del fill amb la del arbre plantat. També es pot utilitzar el creixement de l’arbre per comparar-lo amb la persona: hi ha persones ben o mal arrelades, que creixen de forma recta o torta, que donen bons fruits o no. En ocasions, he sentit explicar a propietaris forestals que aquell bosc l’havia plantat el seu pare o el seu avi i aquest fet generava uns vincles emocionals tan importants amb el forest que es podia decidir no aprofitar el bosc mentre el progenitor fos viu. D’altra part, cal tenir present que en la gestió forestal és molt comú que els fruits d’una bona ordenació i gestió els reculli la següent generació. Un cas curiós és el del ginkgo, que a la Xina se l’anomena l’arbre de l’avi i del nét ja que, producte del seu lent creixement, l’avi plantava l’arbre i era el nét qui se’n menjava els fruits. Ara bé, hi ha alguns arbres que no només ens sobrepassen, sinó que presenten, en alguns casos, una extraordinària longevitat. Per tant, hi ha espècies que a més de transcendir-nos són testimonis d’èpoques històriques. En ocasions he sentit dir: aquest arbre el van plantar els romans o aquest roure ha vist passar els exèrcits de Napoleó... En conseqüència, hi ha arbres pluricentuaris i d’altres de mil·lenaris, i molts d’ells han estat testimoni de fets històrics. Per exemple, a Catalunya, l’olivera anomenada lo és considerat un dels arbres més vells del país ja que és mil·lenària. D’altra part, algunes de les oliveres de l’hort de Getsemaní a Jerusalem, on va pregar Jesucrist a l’inici de la passió, tenen més de mil anys i, possiblement, són rebrots de les soques que van ser tes-

timoni d’un dels episodis de la vida de Jesús i, en conseqüència, han esdevingut un lloc de pelegrinatge.

Un segon element que fa mereixedors els arbres d’admiració i veneració són les seves mesures. Els arbres són les espècies que poden acumular més biomassa, viure més anys i créixer a major alçada. Només cal recordar que l’Eucaliputs a Austràlia pot arribar a superar els 100 m d’alçada i al Japó hi ha el cedre roig (*Cryptomeria japonica*) que arriba a viure alguns milers d’anys. Ara bé, per mi l’arbre més espectacular que he vist és la sequoia gegant (*Sequoiadendrum giganteum*), ja que és un arbre admirable per la seva verticalitat, alçada, majestuositat, longevitat i elegància. L’elegància és resultat de la contundent verticalitat, de la considerable alçada i del color rogenc del seu tronc. Tot plegat fa que restis magnetitzat ràpidament per la seva presència. Quan apareixen formant grups de dos o tres arbres la seva contemplació s’esdevé sorprendedora. La longevitat de l’arbre és producte del seu robust tronc i de l’ampla escorça, que compta amb una important quantitat de tanins i altres substàncies químiques que impedeixen que sigui atacat pels insectes i que a la vegada el protegeixen dels focs que esporàdicament cremen a nivell de la superfície del bosc aprofitant la gran quantitat de fusta morta i, majoritàriament, resultat d’una tempesta seca a l’estiu. Ara bé, en ocasions sí que ens apareixen els efectes del pas del foc sobre el tronc de l’arbre o l’apex de l’arbre mort per l’efecte d’un llamp, però malgrat aquestes cicatrius l’arbre es manté dempeus. En conclusió, es tracta d’un arbre únic, enormement espectacular i que afortunadament està protegit des de finals del segle XIX. Per exemplaritzar tot el

que he explicat, us esmento les principals dades de la sequoia gegant anomenada General Sherman, situada al Sequoia National Park de Califòrnia, que potser és l’ésser viu amb major biomassa del món ja que té 1.487 m³ de biomassa, 31 m de diàmetre a la base del tronc, 75 m d’alçada (producte d’un llamp que va assecat l’apex) i uns 2.200 anys d’existència. De ben segur que hi ha arbres més alts i és vells, però difícilment que acumulin tanta biomassa.

Un tercer element que fa els arbres mereixedors d’admiració i veneració és el gran nombre d’usos que la societat ha tret, al llarg de la història, d’ells. Tot seguit, us n’esmentaré alguns exemples. Els boscos han estat font de fusta i llenyes, però també de molts altres productes, com reïnes, bolets, fruits, caça... Els arbres que tenen fruits comestibles han estat utilitzats pel seu simbolisme, per exemple en algunes paràboles del Nou Testament per relacionar la vida de les persones amb els arbres que fructifiquen. D’altra part, alguns fruits, com les olives de l’olivera, els dàtils de la palmera datilera o les magranes del magraner han tingut una prolífica simbologia. Per exemple, a l’edifici modernista de l’antiga Caixa de Sabadell, projectat per Jeroni Martorell i construït entre el 1907 i el 1915 a la ciutat de Sabadell, ens apareixen magranes en alguns capitells de la façana i en els mosaics que hi ha a la primera planta abans d’entrar a la sala noble. En tots dos casos la utilització de la magrana simbolitza la maduració i la fertilitat, per tal de fer entendre als possibles clients de principis de segle que Caixa de Sabadell era una institució madura i fèrtil i, per tant, un lloc segur on deixar els estalvis.

Un quart element que ha fet me-

reixedor l'arbre d'estima i font de simbolisme ha estat el seu cycle vital. Per exemple, els caducifolis en el moment que treuen les noves fulles simbolitzen el triomf de la vida davant del llarg l'hivern, que representava la foscor i la letargia biològica, o els perennifolis són emprats en els cementiris com a símbol d'immortalitat. Parlant d'arquitectura funerària, em ve a la memòria la traducció catalana del llibre *Principis de botànica funerària*, que va escriure Celestí Barallat el 1885, el qual, us he de reconèixer, em va sorprendre notablement ja que va saber relacionar el simbolisme egipci o grecollatí amb el cristià.

Tot seguit, us presento alguns dels consells sobre l'ús i el simbolisme dels principals arbres que poden plantar-se en un recinte funeràri. Sobre el xiprer, Barallat esmenta que és l'arbre típic dels sepulcres ja que té una morfologia que imprimeix en l'ànim les idees de severitat i repòs i perquè fa enlairar la mirada cap al cel. D'altra part, el color grisenc del seu tronc genera una certa semblança amb una columna, fet que s'adiu amb l'arquitectura dels cementiris. El caràcter perennifoli de les seves fulles simbolitza, tal com ja us he esmentat, la immortalitat, i la suau fragància que exhala fa que acabi d'harmonitzar perfectament dins de l'espai fúnebre. La palmera, des del temps dels egipcis, simbolitza la victòria i el triomf de la vida sobre la mort. La palma en els sants representa la victòria sobre l'esperit del mal, el triomf de la vida i la recompensa eterna. La palma era un dels emblemes predilectes dels cristians primitius. D'altra part, Celestí Barallat considera que dins dels cementiris no s'han de plantar arbres fruiters ja que la fruita representa el desig i no afavoreix el caràcter greu de l'espai. Per tant, en

un cementiri no hi trobareu oliveres, figueres, palmeres datileres femenines, és a dir amb dàtils, ni teixos que tenen, a més a més, fruits verinosos. Tampoc s'hi han de plantar espècies espinoses ja que tant els fruits com les espines poden trencar la pau i el recolliment del recinte funeràri. En conseqüència, la presència vegetal ha de ser una barreja d'arbres esvelts com el xiprer, l'àlber, l'abet blanc, la pícea, el cedre, el làrix, el lledoner, el salze blanc o el pollancre i tocs de verd i color que proporcionen les gespes, les hores i les flors.

2. Els boscos de Gallecs

Els boscos de Gallecs són fragments forestals que prenen el nom de les masies més properes: el bosc de can Torres, el de can Jornet, el de la torre de Malla i el dels boscos de can Mulà i can Veire.

El bosc de can Torres correspon a la primera massa forestal que trobem venint de Mollet a mà dreta i que pren el nom de la desapareguda masia de can Torres, que es trobava entre l'actual carretera i el bosc. Aquesta formació forestal és una pineda de pi pinyoner. Ara bé, sota les capcades dels pins pinyoners hi ha diverses etapes de la successió natural cap a l'alzinar. Per tant, si aquesta pineda fos tancada i s'evités qualsevol actuació antròpica, és a dir, tala, pastura o freqüentació del bosc, d'aquí a unes dècades trobaríem un alzinar ben consolidat sota els pins. En conseqüència, aquesta formació forestal on predomina el pi pinyoner es pot catalogar com a secundària o transitòria des d'un punt de vista evolutiu i mai pot presentar-se com un bosc madur, malgrat l'edat dels pins (Gordi, 1999).

En segon lloc, us parlaré del bosc de can Jornet, situat darrere mateix de

la masia del mateix nom, a uns centenars de metres de l'església romànica de Santa Maria de Gallecs i prop de la carretera que travessa la vall. Aquest és un bosc on predominen les alzines i els roures, tot i que entremig hi creixen importants exemplars de pi blanc i de pi pinyoner. Tal com passava al bosc de can Torres, sota les alzines i els roures la regeneració dels pins és nul·la, ja que aquestes espècies necessiten molta llum. Un element interessant d'aquesta massa forestal és que hi ha exemplars de grans dimensions de roure martinenc a les vores del bosc. Al meu entendre es tracta d'arbres situats en marges d'antics camps de conreu i que, de ben segur, servien com a lloc d'ombra per als pastors i els pagesos. En altres zones de Gallecs encara és possible observar arbres com els que he descrit, és a dir, isolats enmig de camps. També dins del bosc de can Jornet podeu observar antigues feixes en el sector més meridional, fet que ens indica que possiblement cinquanta anys enrera aquest sector era ocupat per horts de la masia de can Jornet.

En tercer lloc, us parlaré del bosc de la torre de Malla, que se situa al peu del camí o la carena de Sant Valerià en direcció a Palau de Plegamans. Aquest bosc pren el nom d'una magnífica masia anomenada la torre de Malla, situada dins el terme municipal de Parets del Vallès. En aquest bosc trobem un bon exemple del que podem qualificar com a bosc humanitzat, ja que la pineda de pi pinyoner i pi blanc que el forma té com a sotabosc, a la part més planera, només un estrat herbaci continu. És el que molta gent en diu un bosc net. Ara bé, si compareu aquesta imatge amb el bosc de can Torres us adonareu que hi ha quelcom que no funciona ja que malgrat tenir la ma-

teixa composició arbòria el sotabosc és totalment diferent. La causa d'aquest contrast cal cercar-la, al meu entendre, en l'ús social que es fa del bosc de la torre de Malla, com ho posen de manifest les deixalles que amb facilitat es troben pel bosc. Dins del bosc de la torre de Malla també hi podeu observar els mateixos contrastos ja esmentats en les dues anteriors masses forestals; només us cal endinsar-vos-hi fins a trobar el terreny més inclinat i obac que en dificulta l'ús social i que, per tant, permet al bosc desenvolupar la seva dinàmica natural, que fa possible que, sota els pins, pugueu observar alzines, roures i fins i tot oms (*Ulmus minor*), juntament amb arbusts, com ara l'arç blanc (*Crataegus monogyna*), el ginestó (*Osyris alba*) i el galzeran (*Ruscus aculeatus*), herbes, com la rogeta (*Rubia peregriana*) i lianes, com la mateixa heura (*Hedera helix*), pròpies de l'alzinar.

En darrer lloc, us parlaré dels boscos de can Mulà i can Veire, els quals són, majoritàriament, una pineda de pi blanc amb una brolla d'estepes com a sotabosc. En els indrets més frescals succeix el mateix que en els altres boscos de Gallecs, és a dir, que creixen petits rodals d'alzines amb algun roure.

3. Comunicar-se amb els arbres

Per comunicar-se amb els arbres, el primer pas que cal fer és comprendre'ls, estimar-los i agrair-los la seva existència ja que les plantes representen el 99,9 % de la biomassa i ocupen el 30 % de la superfície terrestre, tot i que també viuen en ecosistemes aquàtics. És important promoure aquest tipus de sentiment ja que històricament les plantes han estat menystingudes. Per què? Pel seu immobilitisme, la seva suposada insensibilitat o perquè no representen un perill per l'espècie humana a diferència dels ad-

mirats felins o d'altres depredadors. Fet que genera una admiració. El trist paper que tenen els vegetals davant dels animals és comprova fàcilment si tenim present que els protagonistes de les faules quasi sempre són animals, els quals prenen atributs dels humans, és a dir, defectes o qualitats, per tal de desenvolupar una història, que acostuma a ser una exposició de vicis i virtuts. Per tant, estem acostumats a identificar-nos amb els animals i en molt poques ocasions amb els vegetals. En conseqüència, la millor manera de viure el bosc i els arbres és a partir de la comunicació des de la igualtat. Per fer-ho possible, abans de res hem de foragitar del nostre pensament les connotacions negatives que porten associats els adjectius *immòbil* i *vegetal*, ja que moltes vegades els utilitzem, col·loquialment, de forma despectiva. Per tant, us heu de sentir, amb els arbres i el conjunt d'espècies vegetals i animals, com a germans, i cal que us hi acosteu, des de la intimitat, talment com si anéssiu a veure un amic fidel. En resum, per acostar-vos als arbres i la resta dels vegetals cal deixar enrere un seguit de prejudicis, però, per damunt de tot, el que cal foragitar de dins nostre és la supèrbia de creure'ns superiors a la resta d'éssers vius i, per tant, ens cal baixar del pedestal des del qual, algunes persones, observen el món.

Certament, els arbres no tenen ulls, nas, orelles, mans i cames com la major part dels animals, però segons ens ha demostrat l'investigador Stefano Mancuso (Mancuso, 2015) són éssers dotats d'intel·ligència i de sensibilitat, tot i que resten immòbils. Ara bé, aquest fet no implica que no ens hi puguem comunicar,

ni que entre ells no es comuniquin.

L'arrelament de les plantes ha generat que tinguin unes característiques diferents a les dels animals. La més important és que viuen a un altre ritme, és a dir, són molt més lentes i, en el cas dels arbres, viuen molts més anys. En segon lloc, tenen una estructura modular, a diferència dels humans, és a dir, totes les seves parts són importants però cap és indispensable. Aquesta realitat té els seus avantatges, com el fet de poder-se regenerar o rebrotar a partir de la soca, de les branques, d'arrels...

El professor Mancuso, de la Universitat de Florència i membre del Laboratori Internacional de Neurobiologia Vegetal (www.lin.v.org), afirma que els vegetals poden veure, sentir, comunicar-se i fins i tot gaudir d'intel·ligència, sobretot si tenim present com a definició d'intel·ligència la capacitat de resoldre problemes. En conseqüència, l'arbre, amb les seves arrels, tronc i capçada és un ésser viu que respira i per on flueix la saba ascendent o descendent. Per tant per dins seu hi ha energia en moviment i la seva escorça és com una pell.

Peter Wohlleben, guarda forestal que va escriure el llibre *La vida secreta de los árboles* (Wohlleben, 2016), ens diu que els arbres són sers socials, que es comuniquen entre ells i amb els animals a través de les olors o de petits estímuls elèctrics, gràcies a una mena de cèl·lules nervioses que hi ha a la punta de les arrels, de la capacitat d'emetre olors que tenen les flors o els receptors de substàncies volàtils que tenen les cèl·lules de les fulles. Aquest llenguatge secret dels arbres els permet preparar-se davant d'un perill o una situació de risc. Els arbres poden llençar senyals que els

permet atreure insectes o altres tipus d'espècies que els poden ajudar. A nivell subterrani també es produeixen fenòmens d'ajuda entre arrels de peus diferents o amb fongs.

4. Comunicar-se amb els arbres de Gallecs

Tot seguit, us proposo un seguit d'exercicis per practicar en diferents espais forestals de Gallecs. El primer que us aconsello és cercar un roure que us aconsello és cercar un roure d'unes certes dimensions, com els que trobareu a la part externa del bosc de can Jornet o del bosc de can Veire, i seure, recolzant-vos en el seu tronc i, per tant, sota la seva capçada. El tema de les dimensions de l'arbre respon al fet de poder viure el sentiment d'acolliment i aixopluc que genera està assegut sota les seves branques. El primer que heu de fer és entendre l'estructura de l'arbre. No oblideu, tal com us he dit abans, que l'arbre té una estructura modular, és a dir, que es divideix en tres parts: les arrels, el tronc i la capçada,

formada per branques i fulles. Cadascuna d'aquestes parts té la seva funció, però formen una unitat, un tot. Per tant, cal capir que, sota els vostres peus, l'arbre estén tot el seu aparell radicular per aconseguir aigua i nutrients, el qual en ocasions interacciona amb altres espècies i pot arribar a representar a nivell de pes (biomassa subterrània) el mateix que la part aèria (biomassa aèria), és a dir, que en algunes espècies el que pesen les arrels és molt semblant al pes conjunt del tronc, les branques i les fulles. Per tant, aixeca la mirada i pensa que el que hi ha per damunt dels teus ulls també és sota terra.

Aquesta morfologia ha generat, en la imaginació de molts literats, una similitud entre les parts de l'arbre i les de la persona i, en conseqüència, les arrels es converteixen en els peus, el tronc en el cos i el cap i les branques en els braços. Només cal que llegiu *El senyor dels anells* de J.R.R. Tolkien, que va ser publicat entre el 1954 i 1955 al

Regne Unit i popularitzat per la trilogia cinematogràfica dirigida per Peter Jackson. Tolkien, que era un gran amant de la natura i de l'ecologia, fins al punt que preferia utilitzar la bicicleta abans que l'automòbil, fa ambientar molts episodis de la seva narració en ambients forestals (el bosc vell, el bosc tancat, el bosc ombrívol, els boscos de Nuath, els boscos de Firi-en...). En un d'aquests episodis apareixen els ents, que són criatures en forma arbòria que viuen en el bosc de Fàngorn. En concret eren pastors d'arbres ja que la seva feina era vigilar i protegir la resta d'arbres del bosc. Al sentir-se traïts per Sàruman decideixen atacar Isengard i després l'Abisme de Helm destruint tots els exercits de Sàruman. Per tant, els arbres tenen un paper molt important en el desenllaç de la història del Senyor dels anells. Per il·lustrar què són els ents, us reprodueixo un petit fragment de la primera trobada entre els protagonistes de la història i els ents:

“—Si li plau —va dir— ¿qui és vostè? ¿I què és?”

Una mirada sospitosa aparegué als ulls vellíssims, una mena de cansament; els pous profunds quedaren tapats.

—Hrum, vejам —va respondre la veu —; bé, sóc un ent, o aquest és el nom que em donen. Sí, el nom és ent. Podríeu dir que jo sóc L'ent, segons la vostra manera de parlar. Segons alguns el meu nom és Fàngorn i uns altres diuen que Babarbrat. (..)

—Els arbres i els ents —respongué en Barrarbrat—. Jo mateix no comprenc tot el que succeeix, de manera que no us ho puc explicar. Alguns de nosaltres encara som veritables ents i, a la nostra manera, força vius, però molts s'endormisquen, esdevenen, podríem dir-ne, una mica arbrosos.

La majoria dels arbres, evidentment, no són més que simples arbres; però molts estan mig desperts. I n'hi ha de molt desperts, i uns pocs, doncs, bé, ah, uns pocs s'estan tornant entescs. I això passa cada dos per tres.”

Un altre exercici que m'agradaria que féssiu, asseguts o estirats sobre un dels bancs del bosc de can Veire, és reflexionar sobre els avantatges de la immobilitat. La primera és que, gràcies al seu arrelament, l'arbre serà un amic fidel ja que, normalment, sempre és al seu lloc i us espera. D'altra part, també és un bon amic per a moltes altres espècies. Només cal que enlaireu la mirada sobre el tronc i si és temps de primavera trobareu, fàcilment, una filera de formigues anant amunt i avall o escoltareu una increïble piuladissa d'ocells que reposen a les seves branques o porten menjar als pollets que tenen en el seu niu situat en unes branques o dins mateix del tronc. Si l'arbre és centenari o pluricentenari també serà molt comú observar-hi moltes i líquens que creixen sobre la seva escorça o, fins tot, en alguna enforcadura un grup de polipodis que hi desenvolupen les seves fulles. En conclusió, l'arbre és un amic col·laborador per a moltes espècies. Visquem-lo així i tingueu present que algú que és tan generós amb els altres es mereix tot el nostre respecte.

Un tercer exercici que us proposo per comunicar-vos amb els arbres és que t'allunyis una certa distància de l'arbre on estaves assegut i et descalcis per tal de sentir sobre els teus peus la força de la terra, la seva energia i que et sentis com un arbre. Aquest exercici et proposo fer-lo a les parts més planeres del bosc de la torre de Malla o del de can Veire. Per aconseguir-ho, aixeca i baixa els braços al ritme d'inspirar i expirar fins

sentir-te ben relaxat. Tot seguit mira l'arbre que està al teu davant i pensa que ell, malgrat no tenir ulls, també t'està mirant. No et sentis ridícul, pensa que el filòsof francès Jean-Jacques Rousseau, que des de jove es va convertir en un gran aficionat a la botànica, va escriure en una carta dirigida a un amic: “Un dia d'aquests em convertiré en una planta, em sembla que ja em surten les arrels”. D'altra part, S. Mancuso ens ha demostrat que les plantes perceben la llum, en reconeixen la quantitat i la qualitat ja que la llum és l'aliment principal de la seva dieta energètica. I com ho fa? Doncs gràcies al fet que les seves cèl·lules porten uns fotoreceptors. Per tant, a diferència dels animals, les facultats sensibles es troben distribuïdes per quasi tot el cos. En els cas dels fotoreceptors de la llum es localitzen a les fulles. Per exemple, la reducció de les hores de llum que implica la tardor és captada pels fotoreceptors

5. Bibliografia

Brosse, Jacques (1989). *Mythologie des arbres*. Edition Plan. Paris.

Frazer, J.G. (2006). *La rama dorada*. Fondo de Cultura Económica de España. México.

Gordi, Josep (1999). “Els boscos de Santa Maria de Gallecs” *Lauro. Revista del Museu de Granollers*. Núm. 17 pp.35-43.

Gordi, Josep (2011). *Els arbres medi-*

dels arbres caducifolis i es pot dir que, a poc a poc, l'arbre tanca els ulls i dorm tot l'hivern. Doncs, tenint present aquestes dades científiques, espero que miris i et sentis observat. A poc a poc, acosta't a l'arbre i notaràs la seva energia i finalment abraça'l i sentiràs tota la seva força.

La darrera proposta per comunicar-te amb els arbres us proposo dur-la a terme a l'interior del bosc de can Torres, ja que és una de les masses forestals més isolades i menys accessibles. Un cop assegut al costat del tronc, relaxa el teu cos i la teva ment i des de la teva buidor i serenor sent la consciència de l'arbre. Xavier Callejo³ ens diu que al costat de l'arbre ha viscut experiències de sanació personal i de creixement personal i espiritual i que parlar amb els arbres vol dir que entre un ésser humà i un arbre es produeix una comunicació de consciència a consciència, a través del cor i més enllà del pensament.

terrànics. Un recorregut pels seus valors culturals i espirituals. Documenta Unviarsitària. Girona.

Mancuso, Stefano, Alessandra, Viola (2015). *Verde Brillante. Sensibilità e intelligenza del mondo vegetale*. Giunti Editore. Milano.

Wohlleben, Peter (2016). *La vida secreta de los árboles*. Ediciones Obelisco. Barcelona.

³ www.conscienciaarborea.com

El proveïment d'aigua potable a Mollet del Vallès

Xavier Cabanillas i Costa*

1. Introducció

L'aigua és un bé bàsic per a l'ésser humà. Totes les civilitzacions s'han desenvolupat entorn a aquest element que, alhora que imprescindible, és escàs al nostre planeta, la Terra. Nom, però, que no fa justícia a la presència que hi ha d'aigua, ja que aquesta ocupa unes tres quartes parts de la seva superfície de tal manera que fa que es vegi blau des de l'espai. Llavors, per què diem que es tracta d'un bé escàs si forma pràcticament la totalitat de la superfície terrestre? La resposta és que aproximadament el 97 % d'aquesta aigua és salada i es troba als oceans, el 2 % es troba glaçada als pols i només l'1 % restant és aigua dolça. Aquesta darrera és la que l'ésser humà prioritza per consumir-la.

En aquest article explicarem com funciona el subministrament d'aigua potable de Mollet del Vallès. Però val a dir que tot el que explicarem és només una part d'una cadena molt llarga de processos naturals i col·laboracions entre diverses entitats gràcies a la qual una gota d'aigua que cau en una tempesta a la capçalera d'un riu acaba en dies, mesos o anys sortint per l'aixeta d'un ciutadà de Mollet amb plena garantia sanitària. Nosaltres avui acompanyarem aquesta gota en el tram final del seu emocionant viatge, des que entra al nostre sistema hidràulic a Mollet

del Vallès, fins que arriba finalment al seu destí en qualsevol de les seves aixetes.

2. Fonts d'abastament

Al municipi de Mollet del Vallès se subministren anualment uns 3 milions de metres cúbics d'aigua, això equival a omplir unes 1.200 piscines olímpiques per proveir d'aigua potable uns 23.000 abonats. L'aigua subministrada prové de dues fonts d'abastament.

Compra d'aigua en alta a Aigües Ter Llobregat (ATLL)

Aquesta entitat és titularitat de la Generalitat de Catalunya i fa la captació i distribució en alta de les aigües dels rius Ter i Llobregat. S'abasteix de l'aigua de sis grans embassaments, la Baells, la Llosa de Cavall i Sant Pons en la conca del Llobregat, i Sau, Susqueda, i el Pasteral en la conca del Ter. Aquestes aigües són potabilitzades i distribuïdes en alta a diversos municipis del Barcelonès, el Maresme, el Vallès Oriental i l'Occidental, d'entre altres. Un d'aquests municipis és Mollet del Vallès.

Fonts pròpies

Com en tot a la vida, la capacitat d'autoabastament sempre és un valor afegit que permet prendre decisions d'una manera més autònoma. És per aquest motiu que l'Ajuntament de Mollet del Vallès i SOREA han treba-

llat conjuntament els darrers anys per poder potabilitzar l'aigua dels pous Garbí, que havien quedat en desús perquè estaven contaminats per dos elements dels quals parlarem en profunditat més endavant, anomenats tetracloretilè i tricloretilè. Actualment, una vegada comprovat que l'aigua torna a complir amb totes les garanties sanitàries i que mitjançant un tractament específic se'n pot garantir la potabilitat, es disposa l'autorització de l'Agència Catalana de l'Aigua per extreure anualment un màxim de 585.000 m³, el que suposa poder autoabastir-se pràcticament en un 20 % del subministrament total.

Així doncs, després del seu llarg viatge, aquesta gota d'aigua viatgera arriba al nostre municipi. Haurà format part d'un núvol i caigut a terra en forma d'aigua, gel o neu, haurà viatjat a tota velocitat per un riu o molt a poc a poc obrint-se pas pel subsòl a molts metres per sota dels nostres peus... Però, per fi, la nostra amiga aventurera ja ha arribat a Mollet del Vallès.

3. Potabilització de l'aigua

El viatge de la nostra gota d'aigua ha estat llarg i mentre ha durat ha entrat en contacte amb diversos elements dels quals s'ha anat nodrint: sals, metalls, oxigen... Així doncs, el primer que li farem a la nostra amiga és un examen de salut per assegurar-nos que la tenim en perfecte estat per iniciar la darrera etapa del viatge.

Com dèiem, l'aigua que hi ha a l'interior dels pous Garbí té uns nivells de tricloretilè i tetracloretilè superiors als permesos per la legislació. És per aquest motiu que aquesta aigua, abans de subministrar-se, ha de ser potabilitzada en la nostra estació transformadora d'aigua potable (d'ara endavant, ETAP), en la qual fem un procés de

tractament anomenat *stripping*. I en què consisteix tot això? Pels que no venim del món de la química, així en fred pot sonar una mica rocambolesc, de manera que intentaré ser gràfic amb un exemple molt vàlid. El tricloretilè i el tetracloretilè són elements de la família dels sòlids volàtils, propis de la contaminació dels subsòls per activitat industrial. Aquests tipus d'elements tenen la peculiaritat que es volatilitzen amb facilitat en l'aire. Així que com els eliminem de l'aigua? Pels que coneixem el món de pagès no serà difícil entendre l'exemple. El que fem és el mateix que es feia al camp per separar el gra de la palla... Un dia de vent s'ajuntaven uns quants homes ben esmorzats a l'era amb les seves forques i anaven tirant la palla enlaire, cosa que feia que el vent se l'emportés mentre el gra, més pesat, tornava a caure al mateix punt. Això mateix és el que fem. Abans de tot i com a primer procés, l'aigua passa per un equip de llum ultraviolada que la desinfecta i que elimina qualsevol microorganisme que pugui contenir per, posteriorment, portar-la cap a la part superior d'una torre de vuit metres d'alçada on fem el procés de separació. Aquí la polvoritzem i la fem baixar cap a la base mentre a contracorrent, de baix a dalt, insuflam aire a prou velocitat com per arrossegar aquestes partícules volàtils que cal eliminar. I ja tenim el nostre gra separat de la palla. Durant el procés també es volatilitza part del CO₂ de l'aigua, cosa que fa pujar el pH i aquesta es torna molt incrustant, així que posteriorment tornem a injectar el CO₂ necessari per deixar l'aigua completament equilibrada i restituir els nivells de pH. Com a procés final, es fa una cloració per garantir que la qualitat es manté fins a arribar a l'aixeta dels molletans.

4. Distribució de l'aigua

Ara ja tenim la nostra amiga en perfecte estat per ser distribuïda, així que ja pot començar el seu viatge per la xarxa fins a l'aixeta.

La distribució de l'aigua a Mollet del Vallès es fa mitjançant 7 dipòsits amb una capacitat total de 15.000 m³, una ETAP, tres estacions de bombament i 113 km de canalitzacions. Tot comença als dipòsits dels Pinetons, on disposem d'una capacitat total d'emmagatzematge de 10.000 m³. És en aquest punt on arriben les dues fonts de proveïment, la compra en alta feta a ATLL i l'aigua de

captacions pròpies, que des de l'ETAP és impulsada al dipòsit del Cementiri i rebombada als dipòsits dels Pinetons. A partir d'aquí es comença la distribució per tot el sector que es pot veure en verd a la següent imatge. Posteriorment es carreguen els dipòsits Mansar, on tenim 3.000 m³ disponibles, i es distribueix per tot el sector marcat en blau. A part tenim dos sectors més alts que no es poden subministrar directament des de dipòsits i per tant es proveeixen mitjançant grups de pressió: són els sectors de l'avinguda del Parc i el barri de Lourdes.

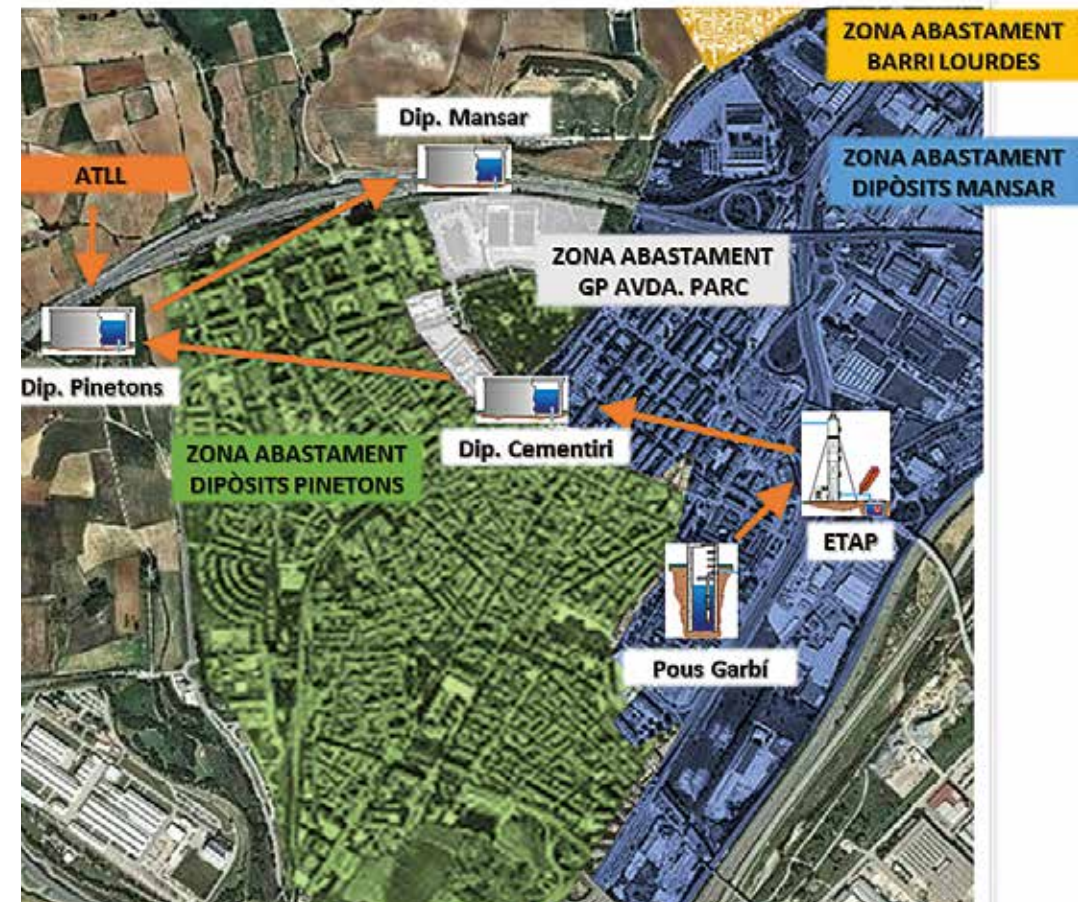

Figura 1. Distribució sectorial de la xarxa d'aigua de Mollet del Vallès

5. Estat de la xarxa de distribució

Per tal de valorar l'estat d'una xarxa de distribució d'aigua potable existeixen molts paràmetres i criteris, però en aquest article ens centrarem en el més universal i potser el més entenedor també, el rendiment tècnic. Representa bàsicament el percentatge d'aigua de la xarxa que no es registra en cap comptador, o sigui, que es perd. Aquesta aigua que no es registra és deguda bàsicament a tres conceptes: fuites, subcomptatge dels comptadors i consums no registrats.

Doncs bé, com a referència agafarem dades reals de tot Catalunya publicades en l'informe *Els serveis d'aigua a Catalunya. Caracterització i tendències 2008-2010*, publicat per l'Agrupació de Serveis d'Aigua de Catalunya. En aquest informe es mesura el rendiment tècnic mitjà dels municipis de Catalunya; dels quals separen els de l'Àrea Metropolitana que no formen part d'aquest anell. Els resultats són que el rendiment mitjà de les xarxes de Catalunya és del 78,1 %, i el de Catalunya, sense l'àrea metropolitana de Barcelona (AMB), és del 75,1 %, grup on es troba el nostre municipi. Així doncs, com poden observar, Mo-

llet del Vallès, amb un rendiment del 89 %, té una de les xarxes més eficients de Catalunya.

Per tal de mantenir aquest nivells de millora continuada disposem de diverses tecnologies que ens ajuden a ser cada dia més eficients i eficaços en la presa de decisions:

El GIS, que és un sistema de representació de la xarxa i dels seus elements que ens permet obtenir estadístiques per antiguitats, diàmetres, materials, zones amb més intensitat d'avaries...

El CONTEC, un sistema de gestió dels manteniments fets a qualsevol dels nostres equips o elements de la xarxa.

El GOT, un sistema de terminals mòbils que ens permeten digitalitzar tota la feina feta sobre camp per tal de poder analitzar millor les dades obtingudes i ser més eficients en les nostres operacions.

El telecontrol, que ens permet connectar a temps real l'estat de diversos elements de la xarxa com el nivells dels dipòsits, nivells de clor, estat de les bombes i altres elements per tal de poder preveure i anticipar-nos a possibles problemàtiques.

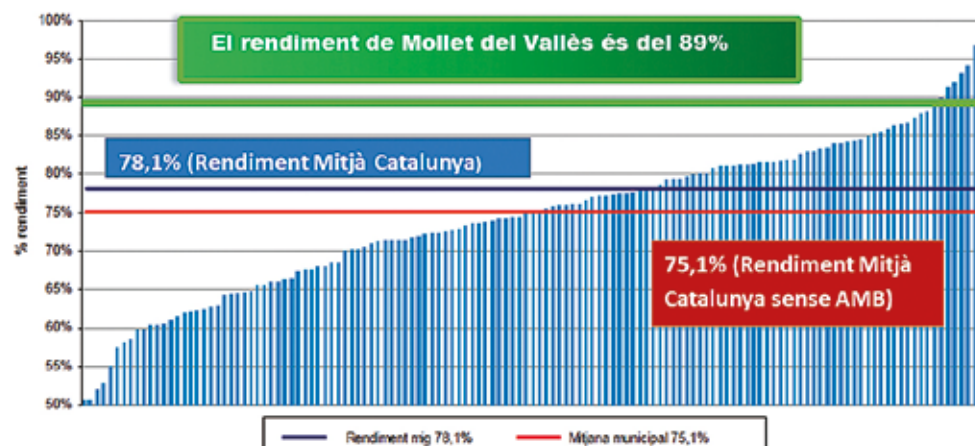

Figura 2. Comparativa de rendiments de les xarxes d'aigua a Catalunya

Els sistemes avançats de recerca de fuites, com la geofonia, la prelocalització i correlació per vibracions o la injecció d'heli entre d'altres.

Els sistemes de neteja i desinfecció de dipòsits i canalitzacions com pot ser l'Íce Pigging, una tecnologia que permet desincrustar canalitzacions mitjançant l'arrossegament amb gel.

Aquest i d'altres són una part dels mitjans que l'equip humà destinat a mantenir aquesta xarxa en el seu bon estat empra cada dia per aconseguir mantenir un sistema hidràulic altament eficient.

6. Qualitat de l'aigua

Som el que mengem...i per descomptat el que bevem! Per aquest motiu és imprescindible assegurar-nos que la nostra gota aventurera, quan surt per la nostra aixeta, està en un perfecte estat de salut.

Els estàndards de qualitat de l'aigua venen marcats pel Reial Decret 140/2003 pel qual s'estableixen els criteris tècnic-sanitaris en les aigües de consum humà. Per comprovar que l'aigua compleix amb aquests paràmetres es porten a terme, anualment, 33 analítiques de control de dipòsits, 13 analítiques de control de xarxa, 3 analítiques completes a dipòsits, 3 analítiques completes a xarxa, 2.190 exàmens de clor, 520 exàmens organolèptics i el control propi del procés de l'ETAP.

7. Els usos d'aigua no potable i les fonts ornamentals

A part del proveïment d'aigua potable, l'Ajuntament de Mollet del Vallès i SOREA gestionen els usos d'aigua no potable, que es capta del subsòl i és aprofitada per a reg de zones verdes i neteja de carrers.

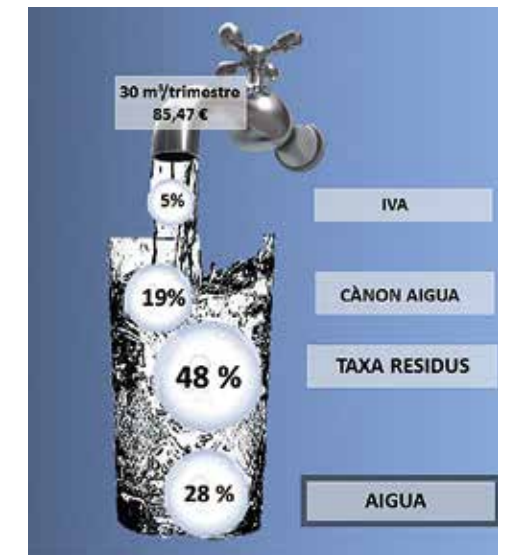
També, i com a mostra de la vo-

luntat de l'Ajuntament i SOREA de fer de Mollet una ciutat orientada a l'aigua, es fa una acurada gestió de les fonts ornamentals del municipi per tal que els ciutadans en puguin gaudir durant les caloroses tardes estivals. Entre elles, per exemple, destaquen l'arc del parc de les Pruneres o les renovades fonts del parc dels Colors.

Per a aquests usos es disposa d'un total de 9 captacions autoritzades per l'Agència Catalana de l'Aigua: són els pous Can Pantiquet, Can Borrell, Institut, Garbí 2, Pau Casals, Can Mulà, Escorxador, Sant Andreu i les Pruneres.

8. Factura de l'aigua

Bé, i ara la gran pregunta: i quant ens costa tot això? Sobre aquest tema hi ha sempre molta controvèrsia, així que per evitar malentesos només parlarem objectivament de xifres per tal que cadascun pugui fer la seva pròpia valoració.

El 75,31% de les llars consumeixen per sota dels 30 m³/trimestre

Figura 3. Repartiment dels costos del rebut d'aigua i residus a Mollet del Vallès

Figura 4. Repartiment dels costos del servei d'aigua a Mollet del Vallès

Agafarem un rebut representatiu d'un abonat molletà, el 75 % dels quals consumeix menys de 30 m³/trimestre. Per un consum de 30 m³/trimestre el rebut és de 85,47 €, dels quals un 5 % és IVA, un 19 % són impostos que es paguen a la Generalitat per la gestió del Cicle Integral de l'Aigua, un 48 % és la taxa de recollida de residus urbans i per últim un 28 % és pròpiament pel servei de distribució d'aigua potable municipal. Considerant que el rebut és trimestral, això implica que per al subministrament d'aigua potable la majoria dels molletans paguen per sota dels 8 € al mes.

I com es distribueixen aquests 8 € que es paguen al mes per la gestió del subministrament d'aigua potable?

El 51 % es destina a la compra d'aigua en alta a Aigües Ter Llobregat (Generalitat de Catalunya).

El 18 % es reinverteix en obres per millorar l'eficiència de la pròpia xarxa.

El 19 % es destina a les despeses pròpies de l'exploració (manteniments preventius i correctius, potabilització...).

El 12 % es destina al cicle comercial (facturació, atenció al client...).

9. Bonificacions de l'aigua

Els darrers anys s'han produït canvis socials i ambientals en relació amb el consum d'aigua, per això l'Ajuntament de Mollet del Vallès i l'Agència Catalana de l'Aigua han impulsat la incorporació al sistema tarifari de criteris socials que tenen present la capacitat econòmica de les famílies. I en concret el compliment de la Llei 24/2015 sobre la Pobresa Energètica.

Les principals bonificacions es poden veure detallades a la figura 5.

Actualment un 11 % dels abonats de Mollet del Vallès disposen de bonificació per família nombrosa i un 6 % de tarifa social.

10. Atenció al client

Per últim aquí trobaran els canals de comunicació de SOREA on estarem encantats de poder aclarir-los qualsevol qüestió relacionada amb aquesta petita història que els hem explicat i en la qual tot l'equip de SOREA i de l'Ajuntament de Mollet del Vallès tenim el plaer de poder acompanyar aquesta petita gota d'aigua en el darrer tram de la seva gran aventura.

TIPUS	COM ES?	REUER PER GANAR	COM ES HABILITA?
FAMÍLIES NOMBROSES	<ul style="list-style-type: none"> Ampliació de tram: Aigua: aplicable quan conviu 5 persones o més. Cànon aplicable quan conviu 4 persones o més. 	<ul style="list-style-type: none"> Habitatges amb 5 o més persones empadronades pel que fa a l'aigua i amb 4 o més per l'ACA. El titular de la pòlissa ha de ser empadronat a l'habitatge. Hi ha d'haver comptador d'aigua individual i tarifa domèstica. 	<ul style="list-style-type: none"> La sol·licitud es pot fer a oficina del servei municipal d'aigua, a les oficines de l'Agència Catalana de l'Aigua o a través web de l'ACA: www.aca-web.gencat.cat/aca Formulari de sol·licitud de tarifa social a www.ajmcat.cat
TARIFA SOCIAL	<ul style="list-style-type: none"> ACA: Bonificació sempre i quan no se superin 27m³/trim, o equivalent si són famílies nombroses. Aigua: Bonificació 95% de quota, primer tram i segon tram. Servei recollida residus ordinari: Tarificació especial de la quota. 	<ul style="list-style-type: none"> Pel que fa a l'ACA, Titulars de pòlissa i habitatge habitual: Pensionistes majors de 60 anys i perceptors de pensió mínima per jubilació, incapacitat permanent o viudat, o perceptors de "SOVI", o pensions no contributives de jubilació i invàlides. Les unitats familiars amb tots els seus membres en situació d'atur. Les famílies amb persones amb grau de discapacitació o amb un nivell de dependència, tenen dret a una bonificació addicional. Reste de Conceptes, l'Ajuntament de Mollet del Vallès defineix les condicions per a accedir a la tarifa bonificada. 	<ul style="list-style-type: none"> Formulari de sol·licitud de tarifa social a www.ajmcat.cat Reste de Conceptes, l'Ajuntament de Mollet del Vallès defineix les condicions per a accedir a la bonificació.
UTILITZACIÓ DE DETALLERIES	<ul style="list-style-type: none"> L'Ajuntament de Mollet del Vallès beneficia per utilització de detalleries. La bonificació dependrà del nombre de vegades que s'utilitzin les detalleries. 	<ul style="list-style-type: none"> L'Ajuntament de Mollet del Vallès defineix les condicions per accedir a la bonificació. 	<ul style="list-style-type: none"> A l'Ajuntament de Mollet del Vallès que defineix també la documentació a aportar segons el cas.

Figura 5. Principals bonificacions del rebut pel subministrament d'aigua

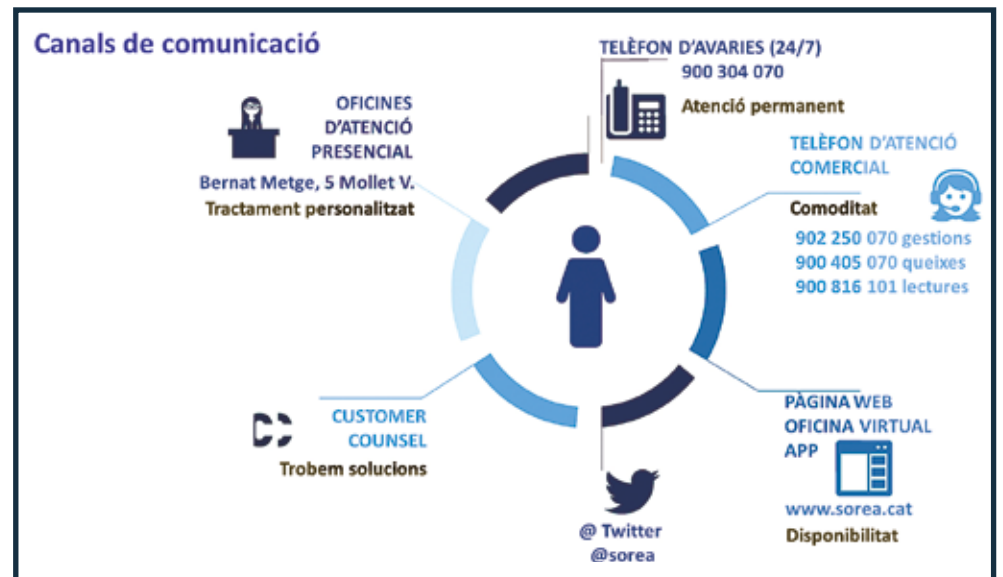

Figura 6. Canals de comunicació de SOREA

La identitat corporativa aplicada a l'Institut Vicenç Plantada de Mollet del Vallès¹

Marina Avilés*, Andrea de la Torre** i Carla de la Torre***

El concepte d'imatge es relaciona amb la impressió que els altres tenen de nosaltres. Les organitzacions, igual que les persones, també projecten una idea de si mateixes envers la societat i això ajuda a conformar-ne la identitat. Moltes vegades s'associa la necessitat d'una identitat corporativa amb l'àmbit empresarial. El present treball assenyala la necessitat de les institucions educatives de repensar i cuidar activament la imatge que ofereixen a la comunitat. Les autores han pres com a objecte d'estudi el que millor coneixen: el seu propi institut.

Presentació

Cada dia en aixecar-nos ens vestim amb roba Armani o Adidas, ens maquillem amb Estée Lauder o Sephora, ens perfumem amb Antonio Banderas o l'últim perfum de Chanel... Això inevitablement ens caracteritza. Sortim al carrer i comencem a ser nosaltres mateixos sense adonar-nos que això ens fa ser únics. Ens mostrem a la resta, i la nostra imatge reflecteix "la nostra pròpia marca".

Podríem dir que cada persona construeix la seva pròpia identitat. Això fa que la gent del nostre entorn conegui el que encaixa amb nosaltres. Mai has pensat per què quan vas a comprar hi ha certs ítems que relaciones amb un amic teu? El seu estil i la seva personalitat s'adapta perfectament amb allò que estàs veient.

Quan ens vestim per a una ocasió important com una entrevista de feina, o decidim si ens tenyim el cabell de vermell o ens posem rastes, estem construint la nostra identitat. Volem mostrar-nos i que la gent es recordi d'allò que intentem ser. Sembla una mica abstracte parlar d'identitat corporativa associat a les persones, però està clar que vivim en una societat plena de marques les quals ens vesteixen, perfumen, maquillen i pentinen i ens converteixen en un ésser multimarca.

No fa falta anar molt lluny per adonar-nos que les marques ens envolten. Nosaltres mateixes dins les xarxes socials: Instagram, Facebook o Twitter seguim perfils de firmes, ca-

* Estudiant. avilespintomarina@gmail.com

** Estudiant. andrea1998.vp@gmail.com;

***Estudiant. carla.delatorre.9598@gmail.com

¹ Treball guanyador del XVII Premi Juvenil Vicenç Plantada (2016). El treball es va fer durant el curs 2015-2016, quan les estudiants cursaven batxillerat a l'Institut Vicenç Plantada (Mollet del Vallès), sota la tutoria d'Albert Quílez i Ana Lacruz.

denes i *bloggers* que ens agraden i alhora ens influeixen a diari. En realitat, totes aquestes marques i persones ens venen una imatge i el que és més important: un *lifestyle*. Una manera de viure la marca.

Nosaltres ens considerem noies actuals, guiades per les modes però també per un estil propi. El nostre treball està enfocat a l'actualitat. Volem reflexionar sobre la importància de la imatge global i entendre la identitat corporativa en profunditat. Quan encenem el mòbil i veiem les icones de WhatsApp, iTunes, Spotify... les relacionem inconscientment amb l'ús de cada aplicació, anem al supermercat i ens fixem en estratègies publicitàries que volen captar l'atenció dels consumidors amb dissenys característics de cada marca, mirem la televisió plena d'anuncis i eslògans que ens fan pensar en un producte durant tot el dia...

Tot això forma part d'una identitat corporativa i és fàcil veure exemples dins la nostra vida quotidiana. Però, on passem nosaltres la major part de la jornada? A l'institut. I... té el nostre institut una identitat corporativa? És una marca? Si no és així, seria útil considerar la creació d'una identitat corporativa al nostre institut? El nostre treball de recerca té la intenció de resoldre aquests dubtes.

Per això traçarem la línia que volem seguir per portar a terme el nostre projecte. Començarem el nostre treball de recerca (a partir d'ara, TDR) recopilant tot el material que es posseeix sobre la identitat del Centre. Un cop tinguem tota la informació, ens preguntarem: té l'Institut una identitat corporativa? Si la té, ens agrada? La podríem millorar? Què volem implantar? Com ho fem?

Posteriorment cercarem bases teò-

riques sobre la diferència entre imatge i identitat corporativa. Aclarirem conceptes bàsics sobre les entitats i les seves aplicacions. Quin poder té una identitat corporativa? A quines grans marques podem veure-la aplicada? Hi ha instituts amb identitat corporativa? Realment existeix aquest concepte dins l'àmbit estudiantil?

El Centre som tots els que hi estudiem i els que hi treballen. Per tal que el nostre treball sigui al més fidel possible a la realitat, involucrarem tots els influenciadors utilitzant metodologies com un Focus Group i entrevistes a professionals.

Per posar-nos en la pell d'una entitat real treballarem amb un període de temps pautat. Com quan una empresa o marca demana a una agència la creació de la seva identitat corporativa. En el nostre cas coincidirà amb l'inici i la fi del TDR.

Per últim cal parlar dels costos. L'objectiu pràctic del treball és crear materials corporatius per a l'ús futur ús del Centre. Tot i que partim d'un pressupost il·limitat, prioritzarem que els materials siguin funcionals (i per exemple, es puguin imprimir en una impressora ordinària) i utilitzarem els coneixements que hem adquirit durant el curs en assignatures com disseny.

El TDR final compta amb un vídeo corporatiu que explica breument els diferents projectes del Centre. També inclou propostes per a noves carpetes i papereria personalitzada com sobres i papers de carta. Crearem flyers i tríptics informatius que creiem adequats per repartir a les portes obertes de l'Institut. Els materials s'adjuntaran als annexos de forma física i virtual, comptant també amb una petita explicació de cada apartat dins la memòria.

El poder de la identitat corporativa

Per poder començar a parlar amb propietat dins el nostre treball hem de deixar clars dos termes importants: la imatge i la identitat corporativa.

Parlem d'**identitat corporativa** quan ens referim principalment a l'aparença visual d'una empresa, és a dir, el conjunt de signes i elements gràfics que identifiquen la marca: logotip, isotip, colors, tipografia, papereria, web, roba del personal... Les empreses modifiquen la seva identitat de forma controlada sense canviar totalment el seu disseny visual, ja que un canvi radical pot confondre els seus clients i donar percepció d'instabilitat.

Parlem d'**imatge corporativa** referint-nos a la percepció pública. Dins una empresa és important tenir en compte els principis de la marca i protegir la seva identitat corporativa per crear una imatge corporativa en la ment de les persones. La imatge de la marca és la forma en què els consumidors perceben aquesta. L'objectiu final d'una empresa serà fer arribar als seus clients la imatge corporativa que decideixi transmetre. Cap entitat pot sobreviure en el món exterior sense la mínima senya d'una imatge corporativa, i aquesta esdevindrà la personalitat de la marca.

Cap entitat ni cap empresa s'hauria de donar a conèixer a públics externs, si ni tan sols els seus mateixos interns (és a dir, el seu propi personal) són capaços de conèixer el que és, en essència, aquesta entitat. Primer ens hem de conèixer nosaltres mateixos, després ja serem capaços de comunicar el que som, o fins hi tot el que volem ser. Per això, tota empresa ha de saber qui és, com és, quines són les raons per les quals va venir al món i com vol que aquest món las reconegui.

La identitat és necessària en em-

preses, partits polítics, clubs esportius i qualsevol tipus d'organització. En aquest treball defensarem que és també essencial per a un institut.

La identitat no s'adquireix espontàniament, requereix esforç i talent. Totes les àrees d'organització han de conèixer els objectius i atributs d'una empresa (des de la direcció d'una entitat fins al final de la piràmide empresarial).

Una identitat corporativa comença quan una marca es pregunta: qui sóc?

Les marques s'adonen de la seva influència en la societat, del que realment són i de la capacitat que posseeixen per explicar al món els seus valors, així com les bases de la seva essència. Aquí comença el veritable germen de la identitat corporativa. En aquest moment les marques es plantegen el que volen ser i el que volen mostrar de si mateixes. Un cop una entitat ha arribat a aquest punt, es disposa a recopilar tota la informació que s'ha creat fins al moment per saber la imatge que està donant als seus consumidors.

S'ha de tenir present que la identitat corporativa parteix del que s'anomena identitat inherent. Allò que és inherent és essencialment permanent en un ésser humà. La identitat inherent té les bases als gens de l'entitat o marca i es nodreix de les espurnes que van desencadenar la seva fundació: els seus primers objectius, metes, el seu destí... etc. Per conèixer els valors primaris d'una empresa, hem d'aconseguir representar-los. Per fer-ho hem d'evitar caure en la superficialitat d'una identitat que no és coherent amb el que fa i el que autènticament és. La verdadera identitat no s'ensorra fàcilment, ja que constitueix la base de la personalitat d'una organització i posa a prova la seva fortalesa.

Els elements de la identitat corporativa

Nom de l'empresa: del nom depèn la primera impressió que els clients agafen de l'empresa. Per tant, la importància d'escollir-lo de forma adequada. Si està ben escollit, ell per si sol serà capaç d'expressar correctament el que l'empresa és. El nom ha de tenir relació amb l'essència del producte i del negoci, però també ha de ser breu, fàcil de recordar i suficientment creatiu i original com per distingir-se de la competència. És el que romandrà al llarg del temps en l'empresa i el que donarà seguretat com més temps es mantingui.

Signe gràfic: el signe gràfic representa empreses, producte comercial, entitat pública o privada. Podem descriure'l com un conjunt de lletres, símbols, abreviatures... que formen un únic bloc que dona sentit a la signatura d'aquella marca, companyia. L'aparença d'un logo en la teva identitat corporativa aconseguirà donar una visió molt més professional i més atractiva dintre del mercat comercial, ja que aporta una

ons de paraules. Logo significa paraula. Per tant, són logotips tots aquells que es limiten a la mera tipografia.

Isotip → és la part simbòlica o icònica de la marca. No va acompanyada de cap text. Seria únicament un símbol.

Isologotip → és un conjunt icònic-textual en què el text i el símbol es troben clarament diferenciats, i fins i tot pot funcionar per separat.

Isologo → el text i la icona queden fosos en un mateix element. Són parts indivisibles i només funcionen juntes.

Tipografia: la normalització de la tipografia és un element que aporta homogeneïtat i harmonia a tots els suports que componen un programa d'imatge visual. Tot i així, es pot aplicar una tipografia auxiliar per a aquells aspectes que l'empresa vulgui, per exemple per a suports informàtics o per a la redacció de documents.

Eslògan: és una frase curta que té com a objectiu atraure els clients. L'eslògan és la idea que hi ha darrere del concepte de la marca, resumeix

Carrefour

sensació de més serietat i formalitat. Podem parlar de logotip o logo, isotip, isologotip o isologo:

Logotip → ens referim a formaci-

el to i la forma de pensar i de treballar de la marca. Ha de ser una frase addictiva i que causi una bona impressió al client, ha de descriure les qualitats de la teva marca. Algunes de les empreses que han fet un bon treball referent-nos a l'eslògan són Nike, Apple, Opel... ja que han aconseguit gravar els seus lemes als nostres caps. Nike (Just do it), Apple (Thinking different), Opel (Wir leben Autos).

Papereria: la papereria corporativa amb un disseny cuidat és una poderosa arma de marqueting, ja que és capaç de transmetre la identitat de marca que els clients associaran ràpidament amb la teva empresa. Per tant, la papereria està present en moltes relacions amb el clients, i tenir-ne d'una de ben cuidada i amb coherència et dona l'oportunitat de transmetre el missatge que vols comunicar en tot moment. Carpetes, targetes de visites, sobres, capçaleres dels fulls, etiquetes, caràtules de CD i DVD, plantilles per a continguts digitals... Són elements que formen la papereria corporativa.

Altres elements: se sol dir que els petits detalls marquen la diferència, i en el cas de la identitat corporativa és un molt bon exemple. No es tracta només dels elements descrits anteriorment, hi ha un munt de petits elements que, per inferiors que siguin a tots els altres, fan molta de identitat. Alguns d'aquest elements són la vestimenta, els colors corporatius, el lloc web...

La percepció

La identitat corporativa no és només una identitat qualsevol guiada pels interessos d'una empresa, sinó que podem dir que és una identitat pública, fins i tot una reputació. Abans de començar hem de tenir clar que és incorrecte dir que una empresa té una

imatge. No té una única imatge sinó un conjunt d'imatges que depenen dels interessos, necessitats i perjudicis de cada individu, és a dir, una identitat corporativa polièdrica amb diferents perspectives per percebre-la des de punts de vista diferents.

Centrant-nos en el concepte imatge, podem comparar-la amb la nostra ombra. Cadascú té la seva pròpia ombra, ens caracteritza, mirant-la sabem a qui pertany. Però encara que la nostra ombra la projectem nosaltres, són els altres els qui la posseeixen. La gent pot manegar-la com vulgui i poden actuar diferents factors, que no tenen a veure amb ells, però que els influeixen i poden canviar-la.

Un altre problema que ens trobem és que la imatge no és única, sinó plural. Hi ha tantes imatges com observadors. Podem dir que la identitat corporativa no és només la que la empresa vol transmetre. Si l'individu no percep el mateix que l'entitat vol comunicar, es crearà una identitat diferent a la intencionada, construïda pel mer observador. Aquesta imatge també és identitat corporativa. El seu judici de valors ens portarà directament a la psicologia.

La paraula identitat ha anat evolucionant al llarg del temps fins que ha pogut designar elements abstractes. Quan l'anomenem, no només ens representa una realitat, sinó que també elabora uns conceptes que definiran la identitat d'allò que vulguem. Com hem dit abans, aquests conceptes no poden ser percebuts igual per tothom, sinó que depèn dels interessos, necessitats i perjudicis de l'espectador. També fa un paper molt important la cultura, que ens condiona, amb un conjunt de valors que la societat al llarg del temps ha determinat i que inconscientment adquirim.

La identitat corporativa en l'àmbit educatiu

Actualment la societat ha canviat i ha evolucionat. Hem guanyat exigència i perdut, cada cop més, aquell conformisme que ens envoltava des de feia temps. Els centres escolars no poden obviar-ho, ells també es veuen afectats. Ofereixen un servei a la societat, però la societat ja no és la mateixa. El centres hauran d'adaptar-se per oferir-nos el que actualment exigim. Continuament viuen en una lluita de mercat, com si fossin un producte més. A diferència d'això, l'educació no la considerem opcional, perquè si estàs interessat en una professió hauràs de formar-te en una de les milions d'universitats que l'ofereixen. Avui en dia tothom treballa per diferenciar-se, per destacar entre la resta. Els centres lluiten per ser escollits pels futurs alumnes, alhora que instauren dins el seu ambient un sentiment de pertinença i orgull. Per això neces-

90

sita identitat corporativa. L'àmbit educatiu sovint es determina per regles intransferibles a causa dels requisits obligatoris legals: la zonificació, si la família és nombrosa o no, les rendes familiars... D'aquesta manera un centre es pot veure delimitat, ja que el seu mercat educatiu estarà regit per lleis. Si un alumne té mes punts per entrar a un centre per la llunyania o proximitat de casa seva, el més probable serà que aquest acabi cercant els estudis allà per motius de conveniència. Però l'àmbit estudiantil és un mercat caracteritzat per la disminució progressiva de la natalitat. Com afecta això a una escola? Si la natalitat disminueix, el centres tenen menys alumnes i consegüentment la seva clientela decreixerà de forma notable. D'aquí la importància per diferenciar-se. Totes les escoles volen ser les "escollides" entre la resta.

La competència entre centres do-

cents no se centra únicament en una repartició equitativa de l'alumnat guiada per les lleis, com hem dit anteriorment. Realment, aquesta està determinada per les característiques pròpies de cadascun. Centres privats, públics i concertats no juguen igual dins el mercat. Cadascú té el seu propi camp d'acció i ha de competir dins el seu àmbit de la mateixa manera que ho fan les marques. Quina diferència hi ha entre un centre concertat i un altre? En què s'assemblen? Què pot tenir un que a l'altre li falti? Per què alguns centres tenen més demanda d'alumnes que d'altres? Aquestes són les preguntes claus que ens fan esbrinar quan i com actuar per aconseguir el nostre objectiu: "no ser una escola més, ser l'escola desitjada". Per aquesta raó haurem de parar atenció en la clau decisiva que ens farà triomfar o no: el nostre client. Totes les accions que un centre desenvolupi hauran d'estar encaminades a satisfer el seu client. Però... qui és el client dins un centre? Pares, alumnes, professors, direcció, administració i la propietat de l'escola. Tots ells són clients, per tant a tots ells haurem de procurar satisfer. Per fer-ho hem de conèixer què volen, què necessiten i què opinen del nostre centre. Hem d'establir una constant comunicació, creant també una forma per dirigir-nos a ells. Hem de parlar als nostres clients de forma individualitzada, amb noms i cognoms, perquè cada client és únic. La comunicació amb ells és fonamental, per això haurem de cuidar-la sempre. Avui en dia, tot comunica. El somriure de la recepcionista, el vestuari d'un professor, l'ordre de les aules, la neteja del pati, el to en què et parlen els professors, la forma d'atendre al telèfon... etc. Tot, absolutament tot, està parlant d'un centre. Encara que

sembli insignificant, la imatge ens pot parlar de les seves característiques. El tracte, de la forma en què es treballa i fins i tot què i com aprenen els alumnes. Hem d'invertir molt esforç a cuidar la nostra identitat, ja que tot allò que intervingui en la projecció d'aquesta és important.

En aquest apartat farem un estudi de la identitat corporativa enfocada a l'àmbit estudiantil. Per això tenim com a objectiu principal determinar les preferències dels nostres alumnes a l'hora d'escollir. Per basar-nos en dades reals hem passat un qüestionari als alumnes del centre. Els alumnes de 1r i 2n de batxillerat han d'escollir on cursaran els seus estudis un cop acabin l'institut. Mitjançant el següent qüestionari hem volgut conèixer les seves prioritats a l'hora d'escollir un centre d'estudis o un altre.

Les preguntes eren:

1. Quines són les teves prioritats a l'hora d'escollir el lloc on estudiaràs quan acabis batxillerat? Tant si es trac-

ta d'un cycle com d'una universitat en concret, enumera el que consideres més important per la teva elecció.

2. Què t'influeix més a l'hora d'escollir, les instal·lacions del centre, els projectes o la nota mitjana dels estudiants?

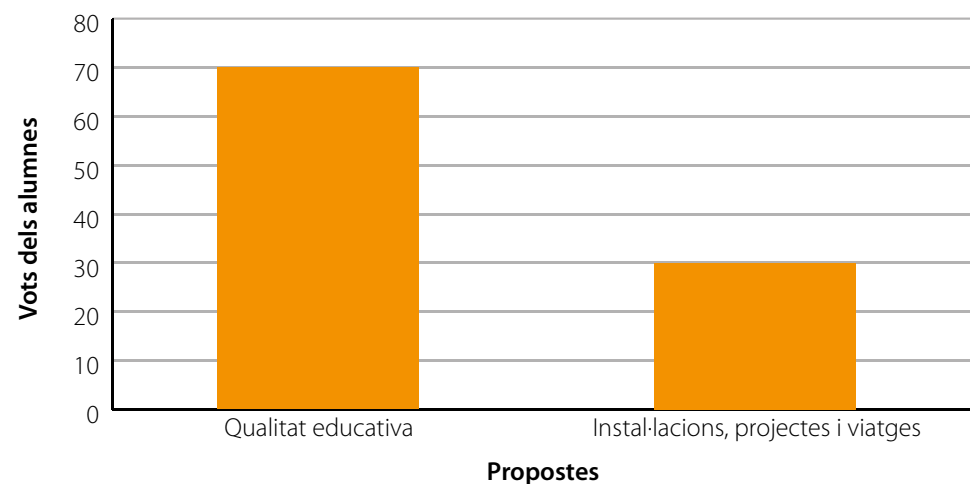
3. A quina universitat/escola vols estudiar quan acabis batxillerat? Per què?

Van respondre al qüestionari trenta alumnes i les conclusions extretes van ser:

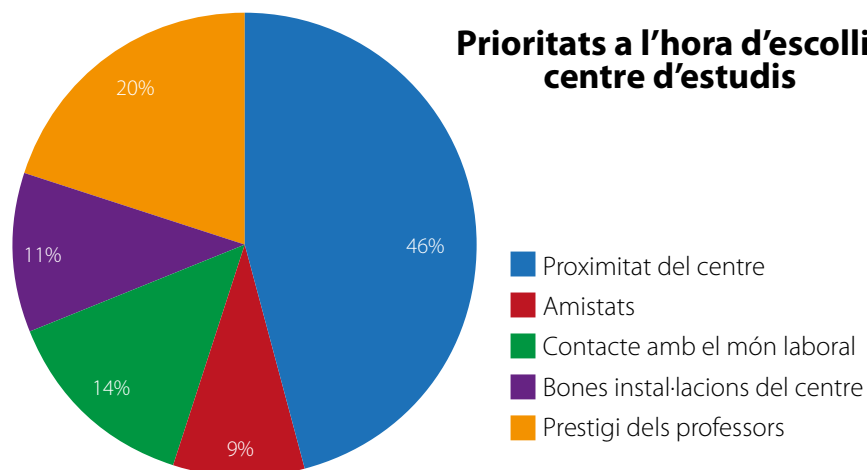
Les prioritats per escollir un centre d'estudis en comptes d'un altre van ser ben diferents. En primer lloc la majoria de gent es deixa influir molt per la proximitat del centre. En segon lloc, trobaríem la qualitat del professorat i les instal·lacions. Aquests dos aspectes van quedar bastant igualats en la primera pregunta. Aquesta qüestió es clarifica a la segona pregunta. També es considera important entre els alumnes el contacte amb el món laboral al més aviat possible, el preu i les amistats.

91

A què donen més importància els alumnes?

Prioritats a l'hora d'escollir centre d'estudis

A la segona pregunta, el prestigi dels professors es considera més important que les instal·lacions del centre, ja que molta gent va escriure que és essencial trobar algú capaç de motivar-te per aprendre el que t'agrada. En la pregunta final van sorgir universitats com la UPC, La Salle i la UAB. Cal dir també que la majoria dels alumnes de primer van deixar aquesta pregunta en blanc.

Dins l'èxit de qualsevol centre d'estudis, hi han factors que contribueixen a la seva identitat i són capaços de cridar el públic.

També vam llegir un article que reflexionava sobre les escoles a Barcelona i els seus mètodes de finançament. Cada cop més, l'Estat redueix les seves inversions en les universitats i les escoles públiques. Les retallades ens envolten i no es just que les escoles privades incrementin les matrícules i que les públiques redueixin les sortides i el material escolar.

La imatge que volem donar als futurs estudiants del nostre Centre ha de ser coherent amb l'època en què vivim i hi ha diferents qüestions polítiques, econòmiques i que fan refe-

rència al sistema d'ensenyament del nostre país que se'ns escapen. Per aquesta raó dins el nostre índex toquem temes d'imatge externa i projectes que creiem que el Centre podrà assolir. L'Institut ha de ser una entitat viva capaç d'adaptar-se i autocompensar-se. A banda de la imatge que nosaltres tenim sobre la identitat corporativa que ens agradaria crear per al Centre, hem de ser conscients que el temps avança i és inevitable que aquesta es vegi interferida pels canvis.

Vicenç Plantada & Identitat corporativa

Metodologia

La identitat som tots, i per tal que sigui al més fidel possible, hem d'involucrar tothom que ens sembli important per aconseguir uns bons resultats. Per això hem decidit posar en marxa un Focus Group.

El Focus Group és una tècnica qualitativa d'estudi de les opinions o actituds d'un públic que s'utilitza generalment en estudis comercials. Consisteix en la reunió d'un grup de persones, entre sis i dotze, amb un moderador encarregat de fer preguntes i dirigir la discussió. La seva

tasca és la de canalitzar la conversació perquè no s'allunyi del tema d'estudi. Aquest és el sentit del nom, en anglès, de la tècnica (Focus Group = "grup amb focus"). Les preguntes són respostes per la interacció del grup en una dinàmica en què els participants se senten còmodes i lliures per parlar i comentar les seves opinions. Normalment els grups focals requereixen prop d'una hora per complir la seva tasca. El nostre Focus Group consta de professors del Centre i alumnes de diferents cursos. Els nostres participants són: l'Oriol Marco (coordinador de cicles formatius d'activitat físiques i esportives), la Núria Carbó (coordinadora pedagògica), la Rosa Civit (professora de cicles formatius), en Simón Aparicio (psicopedagog de formació i professor de diversitat), en Carles David (professor de matemàtiques i biologia del Centre), l'Antonio Banderas (professor de filosofia del Centre), l'Andrés Luengo (alumne de 1r de batxillerat), la María Izcarra (alumna de 3r d'ESO) i en Sergi Megías (alumne de 2n d'ESO).

El motiu pel qual hem escollit fer un Focus Group en el nostre treball ha estat l'obtenció d'informació qualitativa i no quantitativa. Fent qualsevol enquesta per preguntar els colors que agraden més pel nostre Institut hauria estat possiblement un caos. Si cada persona entrevistada escull un color diferent, com enfocariem l'anàlisi? Escolliríem una paleta de tonalitats? El Focus Group ens permet discutir i arribar a acords coherents, a més de donar l'oportunitat que sorgeixin noves idees per a la millora de la nostra identitat. El temps total del Focus Group va ser de 53 minuts i 46 segons.

Durant el Focus Group van sorgir una sèrie de propostes per tal de

millorar la identitat corporativa del nostre Institut. Necessitàvem un punt de partida per saber per on havíem de començar a crear. Primerament, vam discutir sobre la importància de la imatge visual d'un centre, que, de fet, és l'únic que veu la gent que no hi viu el dia a dia com nosaltres. La identitat corporativa no és només física, va des dels tríptics, els flyers i les revistes, fins a la forma en què atenen els nostres professors i conserges. És important conscienciar a tothom de la importància de crear identitat corporativa, i això resulta difícil avui dia.

Durant el Focus Group vam adonar-nos que la proposta del nostre TDR estava just arrencant també als departaments interns del Centre. Durant l'últim any s'havien creat nous tríptics, carpetes, s'havien escollit eslògans i fins i tot un color identificatiu. El color predeterminat és el taronja, que combinat amb diferents tonalitats de blau construeixen la imatge visual externa i interna de l'Institut (el Pantone exacte va quedar especificat al manual d'identitat corporativa a l'annex). Arran d'això, vam decidir concertar una entrevista amb la coordinadora pedagògica del centre, la Núria Carbó, per tal que ens expliqués tot el que estava fet fins ara i de la base de la qual partiríem. Vam recopilar tots els tríptics fets fins al moment i vam decidir reestructurar-los amb un disseny diferent i creatiu. També teníem com a objectiu canviar les revistes informatives, els flyers i crear com a noves propostes un vídeo corporatiu per a l'Institut, un concurs per escollir la carpeta, signatures per al final dels correus electrònics i Powerpoints predissenyats que s'utilitzarien a l'hora de fer tant presentacions internes com de cara als alumnes i als pares.

Un altre tema important va ser de-

cidir els nostres punts forts i dèbils. De manera externa, l'Institut es considera un edifici vell i amb unes instal·lacions antigues. Al nostre TDR reconduïm aquesta idea enfocant-la a la gran experiència dels nostres professors i en els vint-i-cinc anys que porta vigent el Vicenç Plantada. D'altra banda, el nostres aspectes a potenciar són tots els projectes de llengües i l'atenció a la diversitat que oferim. Aquests resulten poc coneguts fora del Centre, i de fet només s'expliquen a les famílies que assisteixen a les xerrades de portes obertes. Per aquest motiu, el vídeo corporatiu, que és un punt molt important dins el treball, es centra en potenciar aquestes dues idees. La paraula clau per definir el centre va ser: *acollidor*.

Posteriorment es va parlar del web del Centre. Actualment, sembla que necessita un canvi. La informació està poc estructurada i no correspon amb la identitat que volem donar al nostre públic. Els alumnes Andrés Luengo i Alan Pol Checa de la Vega desenvolupen el seu TDR per millorar la web de l'Institut. Creiem que és necessari que els nostres treballs es relacionin i que el disseny que nosaltres utilitzem segueixi la mateixa estructura al desenvolupament de la web. Per aquest motiu vam decidir treballar conjuntament amb els nostres companys durant el projecte, compartir la informació i les diferents propostes.

També vam parlar de les portes obertes en si. Com ens donem a conèixer? Primer, es fan una sèrie de xerrades al centre, que generalment expliquen la nostra dinàmica global i els diferents projectes que cursem. Malgrat això, el fet que només parlin els professors crea en els alumnes una visió artificial que ja vam esmentar en el Focus Group. Dins el nostre TDR considerem essencial introduir l'opi-

nió dels alumnes, ja que l'Institut el formem tots plegats. Al vídeo corporatiu veurem entrevistes a diferents nois i noies que han treballat els projectes a explicar (alumnes de batxibac, de PILE, alumnes que hagin participat en els intercanvis, etc.) El Focus Group ens va fer reflexionar sobre qui és el nostre públic. No només ens dirigim als pares, sinó a les famílies en general: també als seus fills. A més, tenim com a prioritat donar importància a les activitats lúdiques i a les notes mitjanes de selectivitat. Creiem que són aspectes positius per a la nostra identitat i que ens aportaran prestigi quan la gent els conegui.

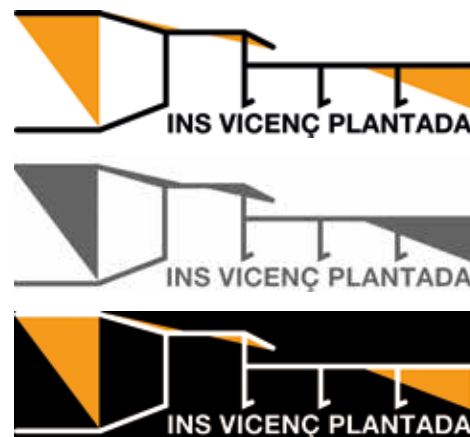
Manual bàsic d'identitat corporativa

Aquest manual recull les normes bàsiques de l'aplicació dels elements gràfics que componen la identitat corporativa de l'Institut Vicenç Plantada d'una forma correcta i unificada.

La tipografia, els colors corporatius, la papereria, etc. són els continguts que trobareu en aquest document. L'ús acurat de les aplicacions, tal com s'expliquen al manual, seran la garantia que la identitat de l'Institut Vicenç Plantada quedi definida d'acord amb els seus objectius. Qualsevol ús d'aquests elements que no es correspongui amb els del manual no es considerarà oficial.

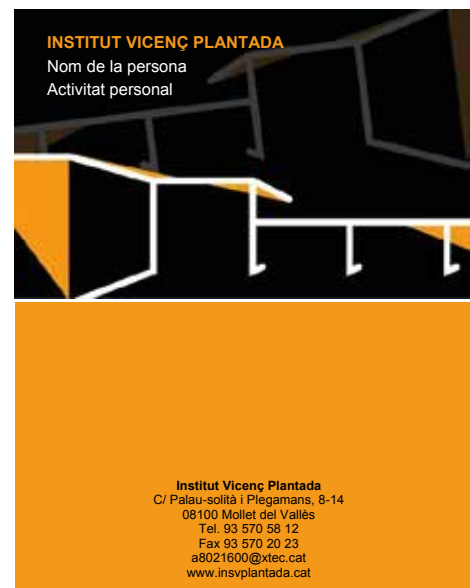
El document sintetitza totes les pautes establertes i ofereix un model de referència. Les normes contingudes hauran de respectar-se i mantenir-se constants, per tal d'assegurar una difusió única i reforçar la identitat corporativa. Confiam que sigui d'utilitat i d'un ús adequat. A continuació representarem tots els elements especificant, en cada cas, de què es tracta (l'explicació i el perquè està dins el document).

Materials corporatius:
Tipus de logotips:

Logotips INS Vicenç Plantada – Font: *Ins Vicenç Plantada*

Targetes:

Targeta INS Vicenç Plantada – Font: *Pròpia*

CD i caràtula:

-El vídeo corporatiu és un repàs dels principals projectes del Centre. Dóna major importància a l'atenció a la diversitat i als projectes de llengües es-

Adhesiu DVD i caràtula INS Vicenç Plantada – Font: *Pròpia*

trangeres: els nostres punts forts segons el Focus Group. La finalitat del vídeo és la seva projecció durant les portes obertes i a la televisió que tenim al passadís de l'Institut durant horari escolar.

Propaganda corporativa

Qualsevol entitat que vulgui promocionar-se necessita un mitjà pel qual transmeti la informació. Nosaltres en aquest cas hem escollit tríptics,

Powerpoints:

96

fulletons doblegat tres vegades que contenen tota la informació necessària. En l'Institut ofereixen tríptics per a: *Les portes obertes d'ESO* amb la informació general del curs, *Les portes obertes de Batxillerat* amb la informació general de curs, *Cicles formatius de grau superior i mitjà* (CAFEMN i Comerç i Màrqueting).

Nosaltres els hem redissenyat per donar al Centre una identitat unificada, utilitzant els mateixos colors i dissenys. Aquests segueixen una plantilla predissenyada i són molt simples. Hem fet dues propostes, totes dues amb mesures de fulls estàndards perquè siguin econòmiques a l'hora d'imprimir. Dins de cada proposta hi ha tres plantilles de disseny que s'utilitzen per a diferents propagandes. En les dues propostes hem volgut mantenir els colors del centre, el principal (taronja) i els dels bancs i portes (blaus). Utilitzant sempre aquests colors volem donar una identitat unificada i així atribu-

ir-li uns colors que donin la identitat a l'Institut. Vam elaborar també un pla de producció, que no podem incloure per la seva extensió. A continuació mostrem només una selecció de tots els elements de comunicació corporativa que vam elaborar per a cada proposta, on es pot veure la diferència d'estils.

Foment de la identitat corporativa dins l'Institut

Ens hem centrat en dos elements per treballar aquest concepte no només portes enfora, sinó també dins de l'Institut: un és la carpeta de Centre i l'altre, la samarreta.

Actualment el Centre regala una carpeta als seus alumnes a principis de curs. En aquest apartat presentarem la nostra proposta de carpeta per al Centre. Ens sembla important que la identitat corporativa d'un Centre doni una sensació de regularitat, però també creiem que és bonic i creatiu

97

C. Pol·la 1050 i Plegamans, 8-14
08105 Mollet del Vallès
Tel. 93 570 58 13 Fax 93 570 26 29
Correu: 08001400@icv.cat
Web: <http://www.institutplantada.cat>

Tríptic portes obertes cara A

INSTITUT VICENÇ PLANTADA

PORTES OBERTES ESO 2015

El nostre Projecte Educatiu té com a eix fonamental el **desenvolupament integral de la persona** mitjançant la formació acadèmica, la potenciació dels valors de la convivència democràtica i el bagatge educatiu que ens donen 40 anys d'experiència com a

El projecte curricular contempla l'**atenció a tots els alumnes** abastant les diferents franges d'aprenentatge:

- **Projecte integral de llengües en anglès i francès:** Els alumnes fan a la vegada matèries en anglès i francès al llarg de tota l'ESO.
- **Estades a l'estranger: Québec (3 mesos)** en llengua francesa i properament en llengua anglesa. **França (intercanvi 1 setmana).**
- **Doble titulació batxillerat francès-espanyol:** Els batxillers poden treure el Baccalauréat francès a la vegada que el de l'Estat Espanyol.
- **Grups reduïts i projectes de diversificació curricular.**

Promocionem el desenvolupament de les capacitats personals i d'aprenentatge mitjançant les noves tecnologies.

Totes les aules disposen de canó, pissarra digital interactiva i connexió wifi.

US HI ESPEREM!

Dissabte 21 de febrer, a les 10.30h i a les 12h

98 Tríptic portes obertes cara B.

EQUIPAMENT

Capacitar l'alumnat per dinamitzar activitats i conduir grups per la natura amb les condicions de seguretat necessàries i adaptant-les a les característiques de l'entorn i dels participants (Escalada, acampades, treking, rutes en bicicleta i cavall, etc.)

DISPOSEM DE:

- 2 pistes poliesportives.
- Gimnàs amb material divers.
- Accés a Pista d'atletisme.
- Accés a Camp de futbol gespa.
- Accés a Piscina Coberta.
- Aules d'informàtica.
- Sala d'audiovisuals.
- Sala d'actes.
- Pavelló cobert.

ORGANITZEM:

- **Setmana Blanca.**
- **Activitats a la natura:**
 - Acampada
 - Activitats al mar
 - Rutes en Bicli.
 - Treking
 - Activitats Muntanyes.

CICLE FORMATIU DE GRAU MITJÀ
Conducció de activitats físiques i esportives al medi ambient.

PORTES OBERTES
Dissabte, 3 de Maig del 2015 a les 17.30h

Tríptic cicles exterior.

OBJECTIU

Capacitar l'alumnat per dinamitzar activitats i conduir grups per la natura amb les condicions de seguretat necessàries i adaptant-les a les característiques de l'entorn i dels participants (Escalada, acampades, treking, rutes en bicicleta i cavall, etc.)

TITULACIÓ

Tècnic en Conducció d'Activitats Físiques i Esportives en el medi natural.

ACCÉS

Directe amb:

- Títol de graduat en ESO
- Certificat de 2n BUP aprovat
- FP1 o MP2 superat
- Altres cicles formatius de grau superior

Mitjançant Prova:

- Prova oficial d'accés regulada pel departament d'Ensenyament o haver superat un CFGM

DURADA

- 1400 hores repartides en un curs.
- 950 hores lectives.
- 450 h. de pràctiques en empreses esportives.

Preu aproximat: 1.300 €

CONTINGUTS CURRICULARS

- C1: El medi natural.
- C2: Conducció de grups i activitats en el medi natural.
- C3: Seguretat i supervivència en muntanya.
- C4: Conducció de grups en bicicleta.
- C5: Conducció de grups a cavall i atenció equines bàsiques.
- C6: Administració, gestió i comercialització en la petita empresa.
- C7: Fonaments biològics.
- C8: Primers auxilis.
- C9: Formació i orientació laboral.
- C10: Dinàmica de grups.
- C11: Activitats físiques per a persones amb discapacitats.
- FCT: Formació en centres de treball.

SORTIDES LABORALS

- Guia d'activitats físicoesportives en el medi natural.
- Animador d'activitats físicoesportives.
- Guia de turisme equestre.
- Guia d'itineraris en bicicleta.
- Guia de muntanya.
- Coordinador en clubs i empreses d'esport d'aventura en el medi natural.

ACCÉS A ESTUDIS

- CFGM: Animació d'activitats físiques i esportives.
- Altres Cicles Formatius.

ÀMBIT PROFESSIONAL DE TREBALL

- Empreses de serveis esportius en el medi natural.
- Professionals d'esport.
- Clubs o associacions de caràcter socioesportiu.
- Empreses turístiques, hotels, campsings.
- Agències de viatges.

Tríptic cicles interior

vol començar un nou viatge?

C. Palau-salut i Plegamans, 5-14
08104, Mollet del Vallès
Tel. 93 570 56 12 Fax 93 570 20 23
Correu-e: a8021600@tec.cat
Web: <http://www.institutplantada.cat>

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

INSTITUT VICENÇ PLANTADA ESO

Triptic portes obertes

100 Díptic portes obertes

Flyer portes obertes A i B

que tots els que la formen també hi puguin participar. Hem observat com, any rere any, molts alumnes folren la seva carpeta i ens sembla una proposta interessant donar-los la oportunitat de crear-ne una al seu propi gust. D'aquesta manera, tenim com a proposta la convocatòria d'un concurs, que es repetiria cada any durant les dates de Sant Jordi.

En el concurs hi poden participar tots els alumnes que facin classes al Centre, tant si són d'ESO, batxille-

rat o cicles, i consisteix a lliurar als alumnes una plantilla sobre la qual hauran de dissenyar la carpeta que els agradaria tenir l'any vinent. L'organització de la informació quedaria pautada: el logotip es col·locaria obligatòriament a la part del darrere amb les mesures corresponents (especificades al manual corporatiu). Es pot utilitzar la versió en positiu o negatiu. La informació que actualment es troba a la llengüeta esquerra de la carpeta es mantindria i tota la resta

quedaria lliure per incorporar-hi el disseny que el participant escollís. A la part frontal hauria d'aparèixer el nom complet de l'Institut: Institut Vicenç Plantada. La utilització de qualsevol eslògan interessant es valorarà de forma positiva.

D'altra banda, en les conclusions del nostre Focus Group va sorgir una nova proposta que nosaltres no pre-veïem: una samarreta per al Centre. A l'enquesta, els nostres alumnes van reafirmar-se en un "sí" per a la creació d'una samarreta identificadora del Vicenç Plantada. A l'enquesta, la majoria d'alumnes estaven d'acord en utilitzar la samarreta per a les activitats físiques del Centre, com per

exemple les classes d'educació física, encara que no es mostraven conformes a portar-la durant les sortides del Centre. Malgrat això, també volem fer partícips del projecte als nostres professors. Hem creat dues propostes d'uniforme: una samarreta per als alumnes i un polo corporatiu per als professors. Aquests ítems es lliurarien al començament del curs amb l'agenda i la carpeta de la qual hem parlat anteriorment. De la mateixa manera que els materials anteriors, aquestes entrarien en la quota del Centre sense que suposés cap tipus de cost addicional per a l'alumnat i als professors. Aquestes són les nostres propostes:

Samarreta

Samarretes 1 - Font pròpia

Descripció de la primera proposta: samarreta de cotó de màniga curta amb el logotip imprès a la part frontal. La versió en blanc té el logotip original. En canvi, la versió en negre té el logotip en negatiu. Talles S, M, S i L

Samarretes 2 - Font pròpia

102

Descripció de la segona proposta: samarreta de cotó de màniga curta amb un codi de barres imprès a la part frontal i a la part superior d'aquest s'hi llegeix: Made In Vicenç Plantada. A la part inferior s'hi representaran l'any i els diferents cursos que ofereix el centre: ESO, batxillerat i cicles. D'aquesta proposta només existeix la versió amb el logotip en positiu i de color blanc. Talles S, M i L

Polo corporatiu - Font pròpia

Descripció: polo corporatiu blau marí amb el nom de l'Institut a la part dreta en color taronja. Sota d'aquest, el departament al qual pertany la persona (professor, direcció, consergeria o secretaria). Talles S, M i L

Conclusions

Podem parlar del nostre treball com un projecte emergent de la inquietud per canviar la visió del nostre Centre. Al principi, només amb una idea abstracta al cap, teníem en ment moltes propostes per crear una identitat uniforme que definís l'Institut Vicenç Plantada. El Centre partia d'una identitat corporativa difusa que hem aconseguit consolidar amb dedicació, temps i esforç. No hi havia una relació uniforme entre els materials corporatius que s'estaven creant i això sovint té relació amb la poca importància que la gent dóna al fet de crear una identitat corporativa per a una organització. Considerem que el nostre Centre té molts punts forts, com ja hem repetit al llarg del nostre treball: aules d'acollida, projectes per viatjar i aprendre diferents idiomes, etc., que fins ara no havien sortit a

la llum. Aquest treball és un projecte majoritàriament pràctic, el qual comença amb un marc teòric que només forma la part inicial. A partir d'aquí, el nostre TDR es basa en els projectes dinàmics i creatius, que són amb els quals hem gaudit realment del projecte. Veure diferents models de vídeos corporatius, concertar entrevistes amb alumnes i professors, gravar a l'estiu, a les hores de pati o les classes en actiu; crear i dissenyar diferents propostes de tríptics, aplicar els nostres coneixements de disseny, consultar els dubtes i demanar opinió a professors especialitzats; buscar diferents models d'aplicació d'isotips i logotips com a referents per al nostre manual, endinsar-nos en el funcionament de les grans marques que trobem en el nostre dia a dia... Aquesta és la part que ens ha aportat el coneixement tècnic necessari sobre l'apli-

103

cació d'una imatge corporativa des de zero, on nosaltres mateixes hem tingut l'oportunitat de redescobrir el Centre. Des del nostre punt de vista, hem aconseguit el que volíem: hem creat una identitat que reflecteix la imatge de l'Institut que volem donar a conèixer al públic, potenciada, enfortida i unificada. Els materials creats durant l'elaboració del nostre treball es van fer servir durant les celebracions de les portes obertes d'ESO, batxillerat i cicles formatius. Així doncs, el

nostre objectiu principal en començar el projecte s'ha aconseguit dur a terme amb èxit. La valoració dels nostres suposats "clients", un cop desenvolupat el pla de màrqueting, ha estat molt positiva. Hi ha hagut un augment significatiu de la demanda de places per al curs vinent. Per tant, no s'ha de subestimar el poder de la imatge corporativa. Cuidar-la no hauria de ser una opció, sinó que hauria de formar part del dia a dia de qualsevol organització.

Monogràfic
El Carnaval de Mollet

Presentació. El Carnaval de Mollet

El monogràfic que us presentem recull les ponències presentades en les XIX Jornades del CEM fetes els dies 14, 15 i 16 d'octubre, *El Carnaval de Mollet*. En aquestes Jornades vam voler presentar els orígens de la festa molletana, estretament relacionada amb el ball de gitanes, i hem fet un recorregut per tot el segle XX, on veiem èpoques d'esplendor del Carnaval, lligat a aquell ball i a tota una iconografia ben popular compartida a molts pobles del Vallès; i èpoques de més decadència, com el franquisme, tot i que el caliu no s'apaga sinó que continua somort. Després revivim la recuperació del Carnaval a la nostra ciutat, una recuperació que també compartim amb tantes altres ciutats i pobles, ja que estàvem vivint una recuperació, certament més transcendental, com la dels ajuntaments democràtics. Aquesta part més historicista de les jornades va estar emmarcada per la conferència del folklorista, escriptor, activista i gestor cultural Bienve Moya, un gran estudiós que ha contribuït a la recuperació del Carnaval i altres festes populars, no en va ésser fill de Vilanova i la Geltrú.

L'altra part de les jornades la vam centrar en l'explicació dels elements que fan que el Carnaval de Mollet sigui tan singular. L'inici, certament, en els primers anys dels vuitanta, que ens defineixen el personatge principal, el Carnestoltes, amb el seu vestit creat per Fabià Puigserver, i una litúrgia, com són l'arribada, la desfilada, la rua, el judici i la mort. Una mica després, entrats els noranta, amb una iconografia, una música i uns personatges, que acompanyen el Carnestoltes i reforcen la singularitat de la festa molletana. El diumenge de les Jornades vam poder gaudir al Teatre de Can Gomà d'una representació de l'espectacle del Carnaval, tot i que més reduïda quant a format i durada, del que és l'espectacle al carrer, on tots els protagonistes van ballar i cantar amb la música que els acompanya, creada pel mestre Josep M. Aparicio.

Tot això és el que hem volgut posar de relleu en les ponències de les Jornades, que recollim en aquest monogràfic. Creiem que el resultat de la recerca és excel·lent, perquè hem aconseguit un discurs històric que centra, ordena i posa en valor tot el que fins ara sabíem de manera més fragmentària i ha posat de relleu una altra informació que teníem una mica oblidada o, en algun cas, es desconeixia. Ball de gitanes, ball del barraló, Francesc Maspons, Vicenç Plantada, Valentí Almirall, el Manyo, l'Ateneu, el Tabaran, els bailes de trajos, Cesc Bas, Josep Nogué, Fabià Puigserver, Fènix Teatre, The Astres Grup, Carnamolles... són noms propis que ens han portat fins aquí.

També el Carnaval, i la seva naturalesa transgressora, crítica, lliure i participativa han tingut espai en els debats duts a terme durant les Jornades, especialment en la relació entre un Carnaval espontani, popular i, per què no dir-ho, en certa manera nostàlgic, i un Carnaval amb text, personatges i relat. En qualsevol cas, el Carnaval a Mollet ha esdevingut, amb el prisma de moltes mirades i aproximacions, un Carnaval magnífic, estimat, compartit i, de ben segur, de llarga vida i bona salut.

Finalment, volem donar les gràcies a totes les persones que ens han ajudat a fer aquestes Jornades, i les exposicions que n'han sortit, aportant-nos material i informació: Maria Amate, Alícia Bastida, Amor Bastida, Mercè Bastida, Lola Call, Balbina Camp, Anna Camps, Encarna Castellón, Joan Castellón, Joan

Codina, Josep Coma, Mati Comas, Núria Costafreda, Roser Costafreda, Agustina Duarte, Marina Duñach, Francesc Estrada, Dolors Estrada, Família Cabezos Ros, Família Escuin, Mercè Fortuny, Carme Foz, Rosa Gay, Pere Lluís, Jesús López, Júlia Martínez, Montserrat Mas, Judith Mas, Rosa Mauri, Hortènsia Maynou, Joan Enric Mogas, Josep Nogué, Mercè Ninou, Paquita Olària, Berta Roca, Montse Rodilla, Ramon Rodrigo, Marta Ros, Montserrat Ros, Núria Ros, Josep Sandoval, Jaume Selva, Josep Serra, Nati Simarro i Justí Simon, Escola Sant Vicenç i Galiot Teatre.

I per acabar, com no podia ser d'altra manera, el reconeixement al treball intens, rigorós i incansable de les historiadores M. Carme Macià i M. Àngels Suàrez; a Jaume Noró per la seva contagiosa passió pel carnaval i per l'enorme feina de documentació; a la Marta Busquets per ser la ideòloga d'aquestes Jornades i fer-nos veure i valorar les moltes singularitats del nostre Carnaval; a l'equip de Cultura i de La Marineta, i de manera especial a l'Anna Comadrán, pel bon gust en el disseny de l'exposició que hi vam poder veure; a l'Arxiu Històric Municipal; a l'equip d'Elles Nostres Mestres, perquè podem seguir treballant la història del Carnaval en aquest magnífic programa de comunicació intergeneracional; a tots els participants de les taules rodones de les Jornades: Jaume Codina, Noemí Fernández, Marian Masoliver, Frederic Roda, Martí Turégano i Joan Vallbona; a Josep M. Aparicio, l'Escola Municipal de Música i Dansa de Mollet del Vallès, l'Esbart Dansaire de Mollet i Carnamolles pel magnífic Concert de Carnaval; i també als coordinadors de les Jornades, Jordi Bertran i M. Rosa Boada.

Josep Ramon Bertolín Edo
Regidor delegat de l'àrea de Participació, Transparència i Acció Institucional
Regidor delegat del CEM

Els jocosos elements del Carnaval

Bienve Moya*

Segons un cert criteri cada vegada més estès entre els qui ens dediquem al coneixement i estudi d'aquesta celebració, els dies de Carnaval vindrien a ser un vell magma de celebracions diverses: jocs, representacions, desfilades, etc., exiliades, per diferents causes i en diverses etapes històriques, a aquesta època de l'any. La majoria de dades i dates que ens donen els més conspicus estudiosos de l'esdeveniment ens remetent a velles festes de propiciació de la primavera, a "reminiscències" de les remotes saturnals i lupercals romanes i altres festivitats del món clàssic. També ens remetent a primitives celebracions celtes o a barroques representacions tardomedievales gèl·liques (centreeuropees). Les primeres estarien relacionades amb la veneració del déu o la deessa celta Carne (del nom de la qual alguns han volgut fer derivar –sense gaire fonament– el terme *carnaval*); les segones amb l'exuberant mitologia sobre la festa popular a les places i als mercats d'aquest període històric, expressada amb tot luxe de detalls en el *Gargantua* i el *Pantagruel* de Rabelais. Reforçaria aquest últim criteri, entre d'altres informacions, la de Claude Gaignebet, autor de *El Carnaval*¹, on escriu el següent: "... ja hem vist que la festa dels bojos a Roma, el dia de les Quirinals (18 de febrer), reu-

nia a tots els que no sabien (i podien) emplaçar el costum [la tal festa, la del bojos i la del lumpen] i la celebraven en l'última data possible: un cop celebrades totes les altres, a finals de l'any". Les festes dels bojos medievals, també dins els darrers dies de l'any, podrien tenir el mateix sentit i constituir un refugi: un temps dels fora del temps (del temps de la litúrgia oficial), la festa dels sense festa (el subratllat és meu). Teoria que ve a ser la meua proposta per entendre de què va (o més aviat anava) el Carnaval modern dins la civilització cristiana: un temps fora del temps, un temps situat al finals dels altres temps oficials de les litúrgies (religioses i civils) de civilització cristiana. Un temps

Arribada del rei Caramel a Vilanova i la Geltrú.
Font: Bienve Moya

* Gestor cultural. bienve.moya@gmail.com

¹ El Carnaval, Gaignebet. Ed. Altafulla 1984

on el poder temporal de l'església i de l'estat confessional (detentors de les diverses litúrgies legals) feia la vista grossa i es permetia *laissez dire, laissez passer* (deixeu dir, deixeu passar), lema dels filòsofs de la tolerància. Que no és ben bé el conegut *laissez faire, laissez passer*, dels teòrics de la llibertat econòmica.

Tenerife o Rio

Avui, però, en la majoria de poblacions del país els dies de Carnaval es redueixen a redundants i enfadosos balls de màscares i a desfilades de carrosses, pretesament espectaculars i no sempre aconseguides, que hom anomena rues, desfilades on tota la capacitat insurgent i bullangosa de l'antiga festivitat es carrega al cantó d'un erotisme més o menys atrevit (sovint ben innocu), necessàriament pobra còpia del de les festivitats de Tenerife o Rio, festivitats, aquestes últimes, que fastijosamente omplen diàriament els reportatges de la televisió. En l'actualitat poques persones sabrien identificar com a pertanyents al cicle de la festa del Carnaval activitats com ara el ball o cacera de l'ós d'algunes poblacions dels Pirineus catalans (Sant Llorenç de Cerdans o Prats de Molló), o de l'Onso de la Mata, als Ports, o les *tranças* i les *madamas* de la celebració de Bielsa i poblacions dels Pirineus d'Aragó, o els mateixos balls de gitanes del Vallès i altres etcèteres escampats per tot el territori peninsular, com els actes dels carnavals bascos, el Pero Palo extremeny, els Peliqueiros de Verín (Galícia) etc.

Una d'aquestes activitats de Carnaval, la dedicada a les pantagruèliques delícies de l'estómac, eren, i són, els bulls, sopes, escudelles i altres àpats

comunitaris que, com el de Gelida (al Penedès), corresponen a l'activitat carnavalesca, encara que avui, i per raons diverses, s'hagin desplaçat a altres dates festives i han perdut el seu caràcter. Per sort no ha estat així amb els àpats col·lectius de Sant Feliu de Codines (al Vallès Oriental) recuperat pel Carnaval a finals del anys setanta, o el de Bagà (al Berguedà), actualment convertit (així ho tinc anotat) en l'habitual arrossada pública.

En el nostre entorn immediat, en el Carnaval vilanoví (mostra, possiblement única, del que hauria estat el Carnaval als pobles del litoral català, sense la fatídica prohibició franquista) encara hi actuen un bon nombre de les activitats que antigament conformaven arreu del territori aquell magma festiu que hom anomenava Carnaval. En la festa de la capital del Garraf hi trobem desfilades escenificades, com ara l'Arrivo² i l'Enterro (arribada i comiat del Rei del Carnaval), o com la novetat de l'arribada del rei Caramel (multitudinari acte anàleg a l'Arrivo, dedicat a la població infantil). Hi trobem representacions bufes com el ball de malcatsats o el Moixó Foguer; hi trobem mascarades parodiant competicions esportives o d'altra índole; hi trobem bromades de sal grossa entre les societats³; hi trobem batalles incruentes, de caramels, de merenga o ous, de cereals (que encara, en algunes poblacions, es conserven passades a batalles de farina); hi trobem activitats cíviues orientades a la socialització de la població, com el ball de mantons i les comparses, hi trobem activitats gastronòmiques com la xa-

tonada del Dijous Gras, etc. Activitats totes elles que podríem, si fos el cas, detallar una per una. Ara, però, aquí, voldríem apuntar quatre notes sobre el possible origen d'aquestes activitats i jocs del temps de Carnaval.

Les bèsties de la festa, gegants, dracs, diables i tutti quanti...

S'ha dit –jo mateix me n'he fet ressò més d'una vegada– que les actuals baluernes i balls que participen en les cercaviles i altres actes de la festa major: gegants, dracs, diables, etc., tindrien el seu origen en la festivitat del Corpus Christi del qual haurien anat desertant per resituar-se en aquella altra festivitat, la festa major, a mesura que el clergat, tant el reaccionari com l'il·lustrat, per diferents raons, haurien prescindit d'aquests elements populars que remetien, segons uns, els fonamentalistes, a velles religions paganes, i segons els altres, els il·lustrats, desfiguraven la gravetat de la religió

amb pràctiques vulgars (les practiques populars sempre esdevenen vulgars). Aquesta emigració dels elements paraescènics d'una festivitat a l'altra és ben documentada i fàcilment contrastable. Així com l'església s'anava desfent de la custòdia dels elements citats, a mesura que els gremis i confraries –entitats compostes en la seva majoria per menestrals i altres sectors populars– anaven desapareixent, aquestes figures, que essencialment eren estimades per les capes més populars de la població (representacions iconogràfiques elementals del seu imaginari i les seves pors), es refugiaven sota l'ala protectora dels organismes cívics, en aquest cas municipals. Així aquests elements van passar d'exercir en l'àmbit eclesíastic a fer-ho en l'àmbit civil, perdent pel camí, o més aviat metamorfosant els simbolismes religiosos, que, si antany havien estat referenciats per l'hagiografia cristiana, ara passaven al

Peliqueiros de l'Entroido, del Carnaval de Laza (Galícia)

² A Vilanova i la Geltrú, aquests terme, *Arrivo*, s'utilitza per anomenar l'arribada del Carnestoltes a la ciutat. Hom diu que és un italianisme: *arrivo*, textualment, significa arribada, en italià.

³ Com ara tapiar la porta d'una societat rival, des l'interior del local, etc.

domini d'un imaginari popular més ampli, que en alguns casos recupera una iconografia sincrètica més enllà de l'estrictament cristiana. En *El Carnaval*, Claude Gaignebet ens assegura que “és conegut que efectivament aquestes confraries [les dels oficis, veritables motors de la festa] van recuperar els déus pagans en la figura dels seus sants patrons”. Imaginari que, a més del cristià, seguia comptant amb una creativitat pròpia heretada de rondalles i llegendes, moltes d'elles amb referències anteriors al cristianisme. Prenem per exemple, i per posar un cas, els anomenats diables de festa. Hom assegura que les actuals colles de diables tindrien el seu antecedent en uns diables que acompanyaven un entremès de sant Miquel, o una representació de l'infern, que hauria participat en el seguici del Corpus (festivitat catòlica iniciada a Lieja el 1246). La veritat és, però, que si bé aquesta translació d'una festa a una altra serveix per argumentar sobre les colles de diables del Penedès/Garraf i, potser, el Camp de Tarragona —esteses en la seva actual “posada en escena”— i de la Patum, la mateixa explicació no sembla satisfactòria per a la “posada en escena” dels diables de la santantonada de les comarques del Maestrat, ni per la de Mallorca. Aquests diables del Maestrat i els mallorquins, que apareixen en ple hivern al voltant de la llegenda de sant Antoni, no semblen tenir cap connexió amb aquells entremesos del Corpus on apareixen en escenes sobre el bé i el mal, i en tot cas la seva existència no s'explicaria per aquella translació que dèiem existir de l'esfera eclesiàstica (la processó del Corpus) a l'esfera civil (les festes majors). Els diables de les santantonades, ni per la iconografia coneguda, ni per la seva posada en escena, no semblen tenir res a veure amb aquells entreme-

sos de sant Miquel i l'infern del seguici del Corpus, i sí que semblen tenir-ne amb la llegendària hagiografia del sant (molt anterior a la instauració del Corpus), tan plena de personificacions a mena de genis tel·lúrics, que el cristianisme relacionarà amb Satanàs i altres dimonis dels llibres sagrats. Segons una tradició andorrana, el segle XI els frares antonians ja estaven instal·lats a la Vall, on tenien cura dels malalts del foc de sant Antoni (herpes i altres malalties de la pell). Altrament, aquest diables de sant Antoni, les santantonades, apareixen en una festivitat molt propera al Carnaval, el 17 de gener, data que sovint, arreu, ja es marca com inici de les festes del Carnaval: “Per Sant Antoni fes lo ton (=l'esbojarrat)”, diu l'adagi. I encara una altra dada interessant, algunes de les màscares dels carnivals pirinencs, encara que hom diu que representen l'ós, curiosament van fornides d'enormes banyes de boc (com és el conegut cas de Bielsa, Prats de Molló, etc.) i amb la cara emmascarada o oculta amb màscara. Podríem deduir, doncs, que, si més no pel fa al cas dels diables de les santantonades, aquestes màscares tenen una més clara relació amb el temps paralitúrgic on transcorre el Carnaval (entre gener i febrer), que no pas amb el Corpus. També cal fer avinent que tant els diables del Carnaval de Vilanova, com, segons notícies, el de Reus i altres poblacions de la comarca del Penedès i el Camp de Tarragona, tenien una llarga tradició d'acompanyar l'arribada del Carnestoltes. En l'actualitat, a Reus, sense que això hagi de significar cap mena de continuïtat de la vella activitat, s'han convertit en acompanyament de l'enterro del braç d'en Carnestoltes, que suposem que deu voler fer escarni (lloc comú en aquestes festes) de la processó tarra-

Uns altres elements de la festivitat com són el seu propi nom, Carnaval o Carnestoltes, i les desfilades de carrosses escèniques, també ens portarien a dubtar del que és comú considerar sobre el Carnaval. Hom proposa que el terme *carnaval* —i aquesta és la hipòtesi més acceptada en l'actualitat— prové de *carne levare*, de *llevar* (prohibir) la carn durant aquests dies abans de la quaresma. La hipòtesi és admissible (a part de ser la més acceptada). La festa, d'acord amb el seu esperit d'inversió i revolta, s'intitula precisament amb el terme que la contradia: usar i abusar de la carn, quan se'n prohibeix l'ús (del consum sensual com del consum gustatiu). Però teories anteriors havien buscat el seu significat en altres referents que el religiós *llevar les carns*. En aquesta línia s'ha proposat com a precedent de la festa i del nom, el carro de Tèspis, el *carrus navalis* dels còmics. Tèspis, poeta i actor grec, apareixia a l'escena pública, junt amb els seus còmics, muntat en una baluerna mig barca mig vehicle amb rodes, que hom anomena *carrus navalis*, i d'aquest *carrus*

navalis n'extreuria el nom la festa *carnavalis*. Herman Steuding, a *Mitología Griega y Romana*⁴, apunta (tradueixo directament): “En les Dionisíades... van néixer els ditirambes... i es van desenvolupar com a tragèdia (cant dels sàtirs). Al capdavant del cor del sàtirs, el sacerdot de Dionís conduïa el vaixell amb rodes del *carrus navalis*”. Suggestiu, oi? El *carrus navalis*, precedent de les carrosses escèniques del Carnaval actual que transporten al rei Carnestoltes i a les màscares i disfresses a l'espai urbà, on representaran les seves paròdies i pantomimes. Aquest *carrus navalis*, aquest carro de Tèspis, que va tenir vida fins ben entrada l'edat moderna i sobre el qual es presentaven a la ciutat els còmics, joglars i altres entretenidors i saltimbanquis, també podria ser el precedent de les carrosses o roques o castells del Corpus i passos de setmana santa. Carrosses, roques i passos que encara avui compleixen, en processons i altres esdeveniments festius, una funció semblant a aquells *carrus navalis*. Llegim en el *Tirant lo Blanc*, en el capítol LIII, com les utilitzaven les corts medievals

El Moixó Foguer, de Vilanova i la Geltrú. Font: Bienve Moya

Les Tringas, pròpies dels pobles aragonesos del Pirineu. Font: Bienve Moya

⁴ Herman Steuding, *Mitología Griega y Romana*, Editorial Labor, Barcelona 1961

per als seus festivals i esdeveniments festius. En la celebració de les nocces del Rei d'Anglaterra, podem llegir: "En mig d'una gran praderia [hi havia] una gran roca feta de fusta per subtil artífici tota closa; e sobre la roca se demostrava un alt i gran castell". Tot seguit en el capítol LV llegim que dins aquestes roques i altres estatges reials s'hi podien trobar "una dona tota d'argent ab lo ventre un poc ruat e les mamelles que un poc li penjaven... e per los mugrons eixia un gran raig d'aigua molt clara". Així també en aquests albergs s'hi trobava "una donzella tota d'or esmaltada e tenia les parts baixes en dret la natura e d'allí eixia vi blanc molt fi...". En aquests passatge de la novel·la advertim l'existència d'unes roques, castells, passos o carrosses (tots els termes s'han fet sinònims els uns del altres) i que en l'actualitat, en la seva gran majoria, només les veiem utilitzades en festivitats de caràcter religiós, dedicades a celebracions de caràcter ben mundà, tal com ho són, també encara avui, les del Carnaval. Dels segles XVI i XVII també disposen d'informació d'aquesta mena d'artíficis per a les celebracions, ja siguin civils (a la Cort i populars) com religioses. En el capítol XI de la II part del *Quixote*, aquest es troba pel camí amb el "carro dels comedians", tots caracteritzats amb la seva disfressa. Tots ells, dalt del carro, o acompanyant-lo, surten d'una vila on amb motiu del Corpus han representat una obra sobre el tema de la mort. Som conscient que el carro sobre el qual es desplacen els còmics cervantins no té una expressa connexió amb el nostre carrus navalis o carro de Tespis. Ens interessa, però, fer avinent que l'autor, a qui fem un expertíssim coneixedor de la cultura popular del seu segle (i la seva obra ho avala) en els presenta, suggerentment, dalt d'aquests vehicle,

114

i no d'una altra manera, i procedents d'una representació dins la festivitat del Corpus, que en relació als precedents de les figures estudiades, balurnes, entremesos, balls, etc., podrien haver estat, segons nosaltres, tant concernents al Corpus, com al Carnaval, com a celebracions mundanes. Així que podríem preguntar-nos, els ditirambes dels actors d'aquestes roques o carrosses de Tespis, podríem emparentar-los amb sermons, pregons, etc., del Carnestoltes, certament ditirambescos?

No sóc partidari, ni en l'estudi de les festivitats ni en el devenir cultural dels pobles, de la teoria de les pervivències. No crec que l'home reproduïxi contínuament, o cíclicament, el mateix que els seus avantpassats. L'experiència, però, m'ha ensenyat que encara que no les reproduceixi sí que es deixa guiar pel record i la interpretació d'aquest record, oral o llegit, dels avantpassats immediats; a aquesta actitud, d'aquest comportament, se'n sol dir tradició. Altrament és de raó que unes conjuntures i necessitats de creació creïn coincidències físiques en el temps, propers o allunyats, ja que, essencialment, l'home és el mateix avui que el de la humanitat clàssica, i els seus coneixements tecnològics per a crear i fabricar artefactes i instruments sí que és una continuïtat en el temps. Així és com perdura el que anomenem tradició, en la creença que fem allò que feien els nostres avis, però que, una darrera l'altra, i sense desànim, les generacions transformen (donen nova forma) a necessitats coincidents i peremptòries.

El Carnaval, la quaresma, Rams i la Pasqua. El cicle solilunar

Durant l'any, les festivitats tradicionals es regeixen pel cicle solar: 12 mesos, 7 dies cada setmana de 24

hores, un dels quals, el diumenge, és festiu. Enmig d'aquest pas rutinari del temps, s'hi intercalen les festivitats. Les festes vénen a ser les etapes d'un tour que dura un any solar. Les civilitzacions agràries feien començar aquest tour amb la primavera (pel març) i l'acabaven amb l'hivern, amb la celebració del Nadal antic; la festivitat pel 25 de desembre, la festa del sol nou (dels solstici d'hivern), no és pas una creació netament cristiana. Cada festivitat és una etapa que té la funció d'ordenar el temps civil a partir de commemorar els esdeveniments cabdals de l'antiga economia humana, l'agrària, "narrats" primer a través dels misteris, degudament iconografiats, de les religions primitives (de caràcter còsmic) i posteriorment de les que les han rellevat. A mesura que les societats es feien complexes, s'afegiren a aquelles essencials commemoracions les que celebraven esdeveniments cívics, mercantils, polítics, històrics i, encara, les celebracions familiars i individuals: aniversaris, batejos, casaments, enterraments... fins a arribar a la confecció d'un complex calendari (pas del temps) amb la pretensió d'implicar tota una societat en totes les seves necessitats culturals i polítiques. La gran majoria d'elles tenen data exacta (les marca el pas del sol), que ve a recordar-nos el pas regular del temps i les exigències socials que aquest pas genera.

Però, situades entre els mesos de febrer, març i abril (final i principi de l'any antic) trobem unes celebracions, les ressenyades sota els apel·latius de setmana santa, la Pasqua i el Carnaval, sense data fixa en el calendari, i que es mouen a través d'aquests mesos. Són les festivitats que, en comptes de prendre com a referència el quasi estable calendari solar, la basen en un

arcaic calendari lunisolar, una composició de registres del pas de sol i del pas de la lluna combinats. La data solar d'aquesta combinació és l'equinocci de primavera, el dia 21 de març; la data lunar és el diumenge posterior a la primera lluna plena després de l'equinocci. Aquesta última data, la lluna plena posterior a l'equinocci, ens marcarà el Diumenge de Pasqua, la Pasqua dita Florida. Tot seguit, retrocedint cap al principi de l'any, tindrem que el diumenge anterior al de Pasqua serà el de Rams, i exactament quaranta dies abans del Diumenge de Rams serà el Dimecres de Cendra, darrer dia del Carnaval i primer de la quaresma.

Deixarem ara setmana santa i la Pasqua i relatarem la seqüència d'una d'aquestes festivitats, el Carnaval. En l'actualitat la data habitual que dóna entrada als dies de Carnaval és el Dijous Gras, encara que en un passat no gaire antic (els nostres avis) els dies de Carnaval, o Carnestoltes, havien començat pels volts de Sant Antoni: "Per sant Anton, fes lo ton", diu l'adagi (un ton és un esbojarrat, ja ho hem dit abans). Més antigament l'entorn permissiu del Carnaval hauria començat pels volts de Nadal, pel dia dels Innocents –de fet, d'aquell entorn permissiu nadalenc encara ens queda el record de les bromades d'aquest dia. Avui, però, la festa comença el dijous anterior al Dimecres de Cendra. Aquest dijous l'anomenem Gras. El nom li ve del costum de consumir en aquests dies menges grasses i abundoses, sobretot productes del porc, durant els dies de Carnaval. Dels vells costums gastronòmics del Dijous Gras ens queda el lleuger record de la truita de botifarra o les coques de llardons que es consumeixen a moltes cases tal dia com avui. En l'actualitat, divendres i dissabte de Carnaval

115

són dies en què a la majoria de les poblacions on se celebra la festa amb una certa transcendència social es dediquen a rebre el rei Carnestoltes, el qual pronunciarà el seu sermó, o ban o discurs (de marcat to satíric, mordaç i fins i tot proçaç) en algun espai públic i principal. En l'actualitat el dissabte a la nit i el diumenge han passat a ser els dies més importants del cicle festiu i es duen a terme la majoria de rues, cavalcades o desfilades, danses o balls. El dilluns i dimarts són dies dedicats a activitats carnavalesques segons el costum local. El dimarts havia estat, segons tradicions locals, el dia àlgid del Carnaval, de fet en algun indrets aquest dia és anomenat Dimarts Gras, als països francòfons *Mardi Gras* és el nom de la festa. Dimecres és el darrer dia de Carnaval i l'indicat per enterrar el rei Carnestoltes, enterrament que sol solucionar-se amb alguna desfilada de viudes desconsolades i la crema d'un ninot, que representa el rei, també en algun lloc públic; sovint aquesta crema del Carnestoltes sol acabar en la lectura pública del testament, pamflet amb les mateixes característiques desvergonyides i humorístiques que l'anterior sermó amb què solen principiar les festes. Encara, els més renuents solen

celebrar el següent dissabte, que anomenen de Pinyata, amb balls de mascaretes i el joc de la Pinyata, una mena joc de trencar l'olla, de saló. I per acabar un parell de notes sobre mascaretes i disfresses. Allí on la tradició de la festa ha tingut una continuïtat generacional, solen diferenciar la màscara, mascareta o mascarot, de la disfressa. Disfressa, o ball de disfresses, serien aquells balls en què hom hi assisteix vestit per realçar la seva personalitat (un es disfressa de príncep, de pirata o d'emperador...). Però la màscara no té aquest disposició, sinó que en té una de ben diferent: hom s'emmascara precisament per ocultar la personalitat, i aleshores sorgeix una disfressa que antigament es basava en una sola peça, un llençol al cos i una coixinera al cap (o peces anàlogues); és aquesta màscara negra i blanca que ens serveixen els reportatges de Venècia i que anomenen *dòmino*. Aquesta última, la màscara, té voluntat de provocar un joc que es basa en l'ambigüitat i l'equívoc, ja sigui purament jocós, o descaradament libidinós. Capteniments que tampoc no hi manquen en la disfressa.

L'any 2017 el diumenge de Carnaval caurà el 26 de febrer, a finals de mes. Ara ja podeu anar fent comptes.

El ball de gitanes de Mollet del Vallès

M. Carme Macià i Gràcia*

Paraules clau: ball, Carnaval, Carnestoltes, colles, dansa, folklore, gitanes, tradició, Vallès.

Introducció

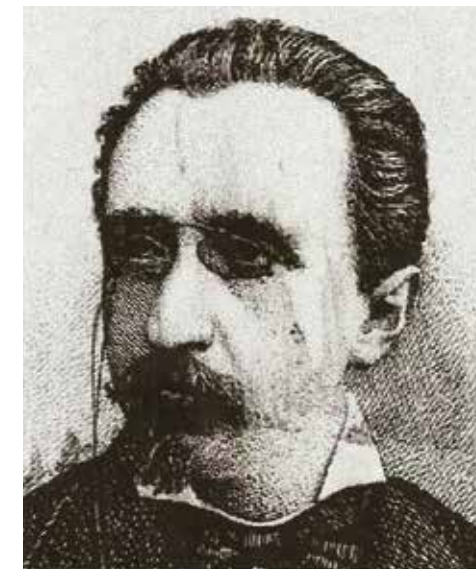
El ball de gitanes és un ball popular i festiu, que antigament es ballava en èpoques de Carnaval en places i carrers, acompanyat d'uns personatges disfressats que actuaven amb actituds grotesques i exagerades. Els orígens d'aquesta festa els trobem en el món de la pagesia, de sempre molt dependent dels cicles naturals.

Aquesta, com altres celebracions de culte a la natura, va ser incorporada al calendari cristià, quan la religió va assumir els ancestrals cultes pagans. Així, les manifestacions carnavalesques esdevenien una vàlvula d'escapament, abans dels rigors de la quaresma, i el ball de gitanes en el Vallès n'era una de molt celebrada. La intencionalitat i les formes s'han anat modificant al llarg dels anys en funció de gustos, modes i necessitats.

Diferents teories sobre el seu origen coincideixen que es remunta al segle XV, però el document més antic que es coneix fins a l'actualitat és de 1767, de Sant Celoni. Les primeres informacions escrites que es coneixen fins ara són de finals del s. XIX, amb estudis sobre les

ballades i les seves característiques més destacades. Alguns escriptors de finals del s. XIX fins mitjans s. XX han recollit el més remarcable d'aquesta antiga tradició vallesana i a través dels seus treballs podem saber i imaginar-nos com era d'important aquell esdeveniment pels vallesans.

Francesc Maspons i Labrós¹

El folklorista i home de lletres granollerí, Francesc Maspons i Labrós, amic del mestre molletà Vicenç Plantada, ens ha deixat una descripció de-

* Llicenciada en Història Contemporània. mcarmemacia@hotmail.com

¹ Francesc Maspons i Labrós (1840-1901) va néixer a Granollers. Va ser doctor en dret, notari i també folklorista. Presidí l'Associació d'Excursions Catalana de 1883 a 1891.

tallada, en el llibre *Miscel·lània Folklorica*, d'una ballada a Mollet del Vallès, l'any 1884, dilluns de Carnestoltes, que qualifica de "memorable" i que ha estat un referent per a estudis posteriors.

Catalunya, a finals del segle XIX, es trobava en un moment de plena efervescència en tots els camps: econòmics, polítics, industrials i culturals. La confluència d'una generació d'erudits va fer possible un renaixement de consciència de "país", de la seva història, la literatura, els costums, que es coneix com a generació de la Renaixença. El nom li ve donat per la revista de 1871, *La Renaixença*, que a partir de 1881 fou diari i que, liderat per Àngel Guimerà, va recollir i divulgar bona part de les aspiracions i activitats dels intel·lectuals del moment. Vicenç Plantada hi va escriure les seves cròniques, valuosa font d'informació de tots els àmbits de la vida molletana del moment.

Aquest moviment també va propiciar l'aparició d'agrupaments i associacions. En el camp literari i de foment de la llengua, els Jocs Florals i l'Acadèmia de Bones lletres. En el de coneixement del país i les seves costums, l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. El 1878 aquesta entitat es va escindir i va sorgir l'Associació d'Excursions Catalana. Més endavant, el 1890 les dues es fusionaren per formar el Centre Excursionista de Catalunya.

Francesc Maspons i Labrós, el 1884, era el president de l'Associació d'Excursions Catalana. Aquell any va ser convidat a Mollet junt amb altres membres de l'Associació, pels delegats a Mollet, Vicenç Plantada i Pere Altisench, a la tradicional ballada de gitanes del dilluns de Carnestoltes. Els altres convidats eren Valentí Almirall, Ramon Arabia, Roman Arnet, Josep Barcon, els germans Joan i Enric Brú,

Francisco Llorens i Daniel Olesa, delegat de Tortosa i Dionís Puig, delegat de Granollers.

La crònica és un relat de com va transcórrer la jornada, explicant amb tota mena de detalls l'espectacle: públic, espai, personatges, música, vestits. Aquell dia participaren vuit colles, que és el nom amb què es coneix de forma popular el grup de ball, entre les quals n'hi havia tres de Mollet: la de Baix, la de can Menna i la de la Tenda. Les altres eren dues de l'Arrabal de Vilanova de la Roca, que així s'anomenava en aquells anys, i que actualment és Vilanova del Vallès, Montmeló, Martorelles i Parets. Fa notar que en altres temps hi havien ballat més de trenta colles i que s'havia vist a Mollet, a més de les locals, actuar vint-i-una més, i en dona els noms de totes.

El narrador presenta l'acte com molt especial per la qualitat de l'espectacle i, a més, per tot un seguit de circumstàncies, com ara els convidats, l'assistència de les autoritats i d'un nombrós públic, de més de tres mil persones, que corrobora Vicenç Plantada en una de les seves cròniques de *La Renaixença*.

Aquelles ballades multitudinàries es repetien cada any pels dies de Carnaval. S'iniciaven a mig matí al voltant de les onze i duraven fins que es feia fosc. A Mollet s'hi desplaçaven persones de tots els pobles veïns, del Maresme i del Barcelonès. Alguns hi feien nit el dia abans per poder tenir un millor lloc, que era designat per ordre d'arribada a la plaça. Maspons explica que en arribar a l'estació estava plena de gent que venia d'altres indrets i que es podia veure per tots els camins del voltant llargues comitives. Els balcons i les finestres de les cases que donaven a la plaça del Mercadal, avui plaça de l'Església i carrer d'Es-

Plaça del Mercadal als anys 30. Font: *L'Abans*

panya, on tradicionalment es feia el ball, estaven a vessar. En tota la població es respirava un ambient festiu. El ball de gitanes del dilluns de Carnestoltes a Mollet es vivia aleshores com una festa molt celebrada per tothom, balladors i espectadors; i extensiva a altres poblacions. És fàcil pensar, doncs, que es tractava d'un veritable esdeveniment anual.

Maspons, en el seu relat, introdueix també la seva visió dels orígens i els canvis que havia viscut des que se'n coneix l'existència.

Afirma que no hi havia gairebé cap poble dels dos Vallès que no tinguessin la seva colla, i alguns podien tenir-ne dues o tres. Dels personatges que l'acompanyaven, els diablots, els

nuvis, el vell i la vella i els capitans, en descriu l'actuació i les diferències de cada població. El rol d'aquests personatges era diferent: els diablots, a més d'anar vestits de forma estrafol·laria, duïen una mena de fuets llargs anomenats xurriaques i bastons amb boles de ferro a les puntes. La seva missió era mantenir lliure l'espai on els balladors havien de dansar i per això es col·locaven un a cada banda de la colla fent servir les xurriaques, si feia falta. El vell i la vella, que eren dos homes disfressats, es col·locaven junts, simbolitzant la família. Els nuvis eren generalment una parella de bons balladors i eren qui marcaven la pauta d'inici i d'actuació de les colles.

A Mollet hi apareix un personat-

ge peculiar que Maspons diu que era conegut per lo *Manyo*, que era veí de la població, molt popular, convidat de totes les festes. Anava vestit d'arlequí de color groc i vermell i era qui iniciava l'espectacle. Aquest personatge podria ser Joan Pujol Puigdomènech, que en el cens electoral de Mollet de 1893 apareix com a pagès, de seixanta-vuit anys, amb domicili al carrer de la Pietat, 23. Aquesta persona coincideix amb la descripció que fa Vicenç Plantada en una crònica de febrer de 1893 dels músics que tocaven en una ballada el dimarts de Carnestoltes. Hi diu que a les cinc de la tarda tornà a la plaça la colla del cafè de la Concòrdia, amb el sac de gimecs que tocava Vicenç Roca de can Filosa, acompanyat d'en Joan Pujol de can Manyó, tocant el tamborí i el flabiol, i en Joaquín Brangué, de can Magre, amb el flabiol. Afegeix que la majoria de molletans acudiren a la plaça, atrets per la indicada orquestra, que diu que "es la verdadera popular y la que ns commou més los sentiments locals". També Enric Garcia-Pey descriu el Manyó com un personatge escaient i ple d'anècdotes.² Per tant és possible que el Manyó sigui una modificació del sobrenom de can Manyó i que la seva participació fos a títol particular, donada la singularitat de la persona.

La música originàriament era tocada per un sac de gimecs, un flabiol i un tamborí, però a la ballada de Mollet, a més d'instruments de corda, Maspons diu que també hi sonaven instruments de vent i detalla les modificacions en vestits, danses i balladores. Aquestes varen passar de ser nois petits vestits de noies a noies joves i en aquell ball, noies petites de set a deu anys.

Però el que pot ser més controvertit és l'afirmació que fa de la idoneïtat del ball per a la dona catalana. Creu que en ser aquest un ball de molt moviment (ell en diu agitació), no és bo per al caràcter de la dona catalana, ja que, segons ell, és sempre seriosa, formal i greu. El considera més propi de temperaments meridionals i troba normal que se'l substitueixi principalment en llocs on, com Mollet, diu, "la civilització ha arribat i s'allunyen de la senzillesa de la muntanya". Segueix dient que aquest ball també prova la facilitat que la gent del Vallès té per incorporar costums d'altres indrets, i aquí dóna la seva opinió de l'origen dient que és gitanesc. La sustentada en el nom, vestimenta i costums descrits per autors com Cervantes i per l'arribada dels gitanos a Catalunya coincidint amb l'arribada a d'altres llocs d'Europa, el segle XV.

Jaume Maspons i Camarasa³

El 21 de juliol de 1906, en el setmanari *El Vallès* de Granollers, es publica un article en què s'explica un acte que es va celebrar en la sala d'espectacles La Alhambra de Granollers i que es qualifica com una "sessió notable". Diu que com a novetat i per primera vegada a Granollers es faria una sessió amb el moderníssim procediment de completar les explicacions amb la "llanterna" i amb música. La llanterna era la projecció d'imatges sobre una pantalla, aquell dia acompanyada al piano per Josep Masó i Goula.

En Jaume Maspons i Camarasa va ser el conferenciant amb la lectura d'un treball de recopilació de com era el ball antigament i els canvis que s'hi havien introduït en relació a la indu-

mentària dels balladors, parts del ball i costums de l'espectacle. També diu que es tractava d'un espectacle exòtic introduït per gitanos, el segle XV.

D'en Josep Masó s'explica que després de recórrer molts pobles de la comarca va reunir papers de música escrita i de tonades que va demanar escoltar. Com a conseqüència, va dividir la música en tres períodes: el pur; el que està influït per la jota i altres aires forasters, i el degenerat, que era el d'aquell moment.

Un any més tard, el 1907, Jaume Maspons va publicar un estudi sobre el tema, titulat *El Ball de les Gitanes en el Vallès*.

Vicenç Plantada i Fonolleda⁴

El mestre i veterinari molletà Vicenç Plantada era membre delegat a Mollet de l'Associació d'Excursions Catalana i per aquesta raó també es va interessar pel folklore. El treball que va fer com a recopilador de literatura de caire popular va ser notable. Aquest treball es va publicar en

el butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, i recull cançons populars, rondalles i costums. Plantada també es va interessar pel ball de gitanes i això es reflecteix en les seves cròniques de *La Renaixença*, en què informa de quan arriben els dies de Carnestoltes, de les ballades que se celebrarien o que s'havien celebrat i de les circumstàncies que s'hi donaven. Hi ha documentades les dels anys 1884, 1887, 1892, 1893, 1899. El 1903 dóna la notícia de la mort d'en Vicenç Roca i Riguillo, l'últim gaiter del poble, i expressa que "ja no sentirem més lo sach de gimechs en los senzills balls de les eras, los de las gitanas y las caramellas que, acompanyat d'un flaviolayre, tant atreya als molletans en particular y als vallesans en general".

Del seu recull de costums populars publicat en el Centre Excursionista de Catalunya, reproduïm en la part dels balls el punt 4, dedicat al ball de gitanes, on diu: "Las collas que ballavan lo "Ball de las Gitanes" lo dimarts de Carnestoltes passavan per las casas de pagés y las del poble, ballant enfront llurs portals al só del flaviol y sach de gimechs, la espolsada y los altres balls propis de la diada; per qual diversió la gent donavan al bey y á la beya ous, cansalada, butifarra, y, en moltes casas, beguda ab borregos y vi blanch. L'ensentdemá, al dematinet los beys y diablots anavan per los camps ab coves de paya, atravessadas llurs nansas ab un samalé; tallavan una ó dúes cols ó bróquils en cada un, ho portavan luego al hostel hont los gitanos, diablots y beys feyan un bon diná com despido de Carnestoltes. Los Diablots y beys no pagavan res. Los ous y butifarras que recullian, juntanhi altre recapte, servían pera anar

² Enric Garcia-Pey, *Els noms de llocs i de persona de Mollet del Vallès*. Col·lecció Vicenç Plantada núm. 6 pàg. 197.

³ Jaume Maspons i Camarasa (Granollers, 1872-Barcelona, 1934), escriptor, folklorista i agrònom.

⁴ Vicenç Plantada i Fonolleda (Mollet del Vallès 1839-1913), mestre, veterinari i polític.

una festa, los mas amunt citats ab las gitanas y llurs mares, á fer un brenar á la boca d'alguna mina ó font.”

Gràcies a aquesta publicació hi ha constància que les colles, com popularment es coneix el grup de balladors, no només ballaven el dilluns de Carnestoltes, sinó que allargaven les activitats festives fins Dimecres de Cendra.

Joan Amades Gelats⁵

Joan Amades, en la seva obra *Costumari Català*, explica la relació de les representacions, balls i comparses del Carnaval dels territoris catalans, i en descriu elements comuns amb algunes variacions. Parla d'un personatge que sobresurt com a geni o divinitat juntament amb altres, vestits de forma grotesca i esparracada que baladregen. D'aquest grup opina que podria provenir el nom de gitanes i afirma que en termes populars els qualificatius de ball de les gitanes i de gitanada equivalen al de mascarada o representació carnavalesca. En el ball de gitanes el geni o la divinitat estaria representat per una parella que es destaca de la resta de balladors i que anomenen nuvis. Els esparracats serien els diablots. Uns altres personatges són el vell i la vella, a qui se'ls atribueix diferents simbologies, com la representació de l'esclat de la primavera i la fecunditat de la terra.

Un altre tret comú és el de visitar pobles veïns, amb la conseqüent representació de “bons i dolents”. A través de la iconografia i la història del ball de gitanes del Vallès es fa evident la relació amb la festa de Carnestoltes, una relació que ve de formar part de les festes carnavalesques als pobles del Vallès fins fa relativa-

ment pocs anys. A finals del segle XIX i fins mitjans del XX, era un acte més dels carnivals que tradicionalment se celebraven, amb el parèntesi de la guerra civil de 1936-39. A Mollet es va seguir ballant el dilluns de Carnestoltes i també participant en festivals, concursos o festes locals.

Julio Caro Baroja⁶

Julio Caro Baroja ens descriu el ball de gitanes amb una visió antropològica. El treball de Maspons de la ballada a Mollet el 1884 li serveix com a base per explicar les que anomena mascarades catalanes que se celebren per Carnaval. Valora de forma positiva les descripcions i l'estudi que va fer, però discrepa en l'origen i la circumscripció del ball al Vallès. Ell creu que no va ser importat per persones d'ètnia gitana i hi veu una evident relació amb manifestacions carnavalesques d'altres llocs de Catalunya i tota la part pirinenca de la Península, sobretot pels personatges que apareixen en tots i que, amb diferències, tenen en comú la representació del bé i del mal, dels cicles de la natura i de la fecunditat. Per tant l'opinió de Caro Baroja s'orienta en el sentit de situar el ball de gitanes com una manifestació pròpia dels carnivals del nord i de l'est peninsular amb les variacions pròpies de cada indret.

La tradició a Mollet del Vallès

Ja hem vist que la tradició estava molt arrelada a finals del segle XIX i principis del XX i que la memòria de les ballades es perdia en el temps, explicada de generació en generació.

La vida de les persones, fins feia poc supeditada a les activitats agríco-

les, havia d'anar incorporant les transformacions que la industrialització requeria, però aquests canvis encara no s'havien interioritzat del tot, i algunes tradicions molt antigues eren difícils de modificar, en poc temps. Tant era així que una de les primeres vagues que hi va haver a Mollet va a causa de la dificultat de poder ballar quan tocava segons la tradició.

El 1902 la direcció de la indústria sedera Can Fàbregas es va negar a deixar fer festa el dilluns de Carnestoltes, la qual cosa suposava que es deixés de ballar o es modificqués la data. Els treballadors van encendre fogueres davant la fàbrica sense entrar a treballar i convidant els que arribaven a tampoc fer-ho. Finalment aconseguiren obtenir el permís i la ballada es va poder fer tal com s'havia celebrat des de sempre.

A principis dels anys XX, coincidint amb uns anys de la dictadura del general Primo de Rivera, deixa de ballar-se, però a partir de 1926 de nou es reprèn la tradició amb tanta força que es van formar més d'una colla, com havia estat anys abans, amb la direcció del mestre Joan Bas, de sobrenom el Guano.

Durant deu anys les ballades de dilluns de Carnestoltes van tornar a tenir l'esplendor i la popularitat d'anys enrere. El 1928 hi van ballar vint-i-dues colles, acompanyades de tres cobles que s'anaven alternant des de la una del migdia fins a les deu de la nit. Fins al 1936 cada any es repetia el ritual a la plaça del Mercadal amb una gran expectació i participació, i s'acollia com abans els nombrosos visitants de les rodalies, el Barcelonès i el Maresme.

Sempre actuaven amb orquestra,

algunes vegades d'anomenada reconeguda, com la de 1930 a l'Exposició del Poble Espanyol, en què es van contractar tres colles de Mollet acompanyades per l'Orquestra La Catalana, de Granollers, dirigida aleshores per en Josep Tapias. Aquesta orquestra va ser fundada el 1883, però era la continuadora de l'Orquestra d'En Manel, de 1852, que el 1867 es va transformar en l'Orquestra Mines, fins al 1883.⁷

Tornen a actuar després de la guerra

La guerra de 1936-39 i la postguerra van esdevenir una aturada de tota activitat lúdica, que no va ofegar ni el record ni la tradició.

Sabem per les fotografies que es conserven i pels testimonis d'antics balladors que s'organitzen de nou a principis dels anys quaranta. Ho podem constatar per les fotografies que es conserven de la colla de casats amb els seus fills, de l'any 1942, que per lògica generacional eren els joves dels anys trenta. Les ballades es van traslladar davant el Tabaran, segurament perquè l'antiga plaça del Mercadal havia quedat petita amb la reconstrucció de la nova església, més gran que l'original, enderrocada durant la guerra.

El mestre era llavors en Jaume Moly, de sobrenom el Jaques. Més tard l'any 1949 ho tornaria a ser en Joan Bas, quan va sortir de la presó que havia patit per repressió política, i que curiosament a pesar de patir de sordesa és recordat com a molt competent per molts dels testimonis amb qui hem parlat. De tots dos mestres en tenen un bon record.

Però com es van organitzar les colles després de la guerra? Deu anys abans, el 1926, naixia el Foment de la Sardana⁸,

⁵ Joan Amades i Gelats (Barcelona 1890-1959), etnòleg, escriptor i folklorista.

⁶ Julio Caro Baroja (Madrid 1914-Bera 1995), antropòleg, historiador i lingüista.

⁷ Revista *La Gralla*, 22-06-1930.

⁸ Garcia-Moreno i Marchan, Consol, *La sardana a Mollet, un segle d'història*, pàg. 148-154.

amb l'objectiu principal de mantenir vives les activitats sardanístiques i les tradicions folklòriques del país, i el 2 de març de 1947, sent-ne president en Jaume Coromines Parera, es constitueix l'Agrupació Folklòrica Molletense, que, sense explicitar-ho en els seus estatuts pel moment de repressió política i cultural que es vivia, apareix com a continuadora del Foment organitzant ballades sardanístiques, audicions, aplecs i la tradicional ballada de gitanes pels dies de Carnaval, que en aquells anys de dictadura quedava reduït a un ball de disfresses, anomenat amb l'eufemisme de "baile de trajes".

Acabada la guerra, la premsa era un mitjà propagandístic del règim. La premsa local estava dirigida i controlada per persones afins al règim, com no podia ser d'altra manera, i l'aparició d'una entitat de caire catalanista deuria provocar més d'un recel i una especial vigilància de les activitats que s'hi feien. El setmanari comarcal *Vallés*, que seguia les directrius establertes del moment, informava de les notícies que es generaven a la comarca. I a l'any de l'aparició de l'associació sardanista, esclata una polèmica de retrets, rèpliques i contrarèpliques entre el setmanari i l'Agrupació Folklòrica, que s'intenta resoldre amb la publicació "per capítols" del treball de Maspons de la famosa ballada de 1884.

El setmanari, que seguia les directrius establertes pels dirigents del moment, informava de les notícies que es generaven en la comarca, junt amb altres articles de lloança al règim i als seus dirigents. A partir de 1945, hi ha notícia de les colles del ball de gitanes, assajos, actuacions, ressenyes i incidències, fins al 1976.

El 1948 és un any destacable. Des de febrer fins novembre gairebé cada

setmana es parla d'alguna qüestió relativa a les colles de gitanes. El motiu va ser un article del corresponsal de Mollet, sense signatura, desqualificant la ballada de febrer d'aquell any per diferents motius, com el fet que es ballés en el local de la Cooperativa en comptes del carrer, tal com s'havia fet tradicionalment, segons diu el corresponsal; que no hi assistissin les autoritats; que s'organitzés una colla amb nenes que no passaven dels tres anys, i finalment acusa l'Agrupació Folklòrica Molletense de lucrar-se indegudament amb el cobrament de les entrades.

La resposta de l'entitat organitzadora no es fa esperar i el dia 29 de febrer es publica una carta al director en què es fa un descàrrec de cada una de les acusacions. Després s'inicia la publicació de l'esmentat treball d'en Francesc Maspons, de 1884. Cada setmana se'n publica una part, de manera que gairebé tot l'any 1948 apareix el ball de gitanes en aquella revista, possiblement per suavitzar la polèmica encetada arran de les crítiques a l'actuació esmentada.

La colla de Mollet guanyadora del concurs comarcal el 1950

El 26 de febrer de l'any 1950, van actuar en el camp local d'esports, avui parc de les Pruneres, acompanyats de vuit colles més. I el 12 de març del mateix any, Mollet guanya el concurs comarcal del Vallès, després de desempatar amb la colla de Martorelles.

Els anys 1951 i 1952 es va ballar sense incidències i el 1953 se celebra la ballada a porta tancada i pagant entrada. El comentarista de la revista *Vallés* critica la decisió i afegeix que la festa havia perdut el sabor d'abans. El 1954 hi ha un període sense actuacions, però quan arriben les dates

Colles infantil i juvenil, 1980. Font: Arxiu de l'Associació de Ball de Gitanes i Esbart de Mollet del Vallès

carnavalesques i s'informa dels balls de trajes que se celebren s'afegeix que aquell any tampoc hi haurà ballada de gitanes i gairebé cada any es repeteix que es troba a faltar aquesta tradició.

De forma puntual, però, n'hi va haver alguna amb motiu dels actes que durant aquells anys es feien en homenatge a la vellesa, com el del 8 de maig de 1960, a l'avinguda de José Antonio, però sense cap vinculació amb les festes de Carnestoltes.

No seria fins l'any 1976 que hi hauria un intent de recobrar la festa. El 19 de març, organitzat per l'aleshores Comissió Municipal de Festes, en el pavelló esportiu municipal, varen ballar les colles de Martorelles, Masrampinyo, Palau de Plegamans, Paret del Vallès i Ripollet. Mollet no hi era anunciada. Calia, doncs, tornar a organitzar les colles.

L'any 1979 es recuperen plenament sota la presidència d'en Joan Galobardes i el mestratge d'en Josep Gazquez. Cal dir, però, que va deixar d'estar vinculada a les festes carna-

lesques, excepte un intent que hi va haver l'any 1982.

El ball de gitanes no ha deixat de ballar-se en la majoria de poblacions del Vallès, excepte en alguns llocs i moments en que hi ha períodes sense cap actuació.

Sempre n'ha existit un pòsit, segurament fruit de tants anys d'arrelament en la memòria col·lectiva, que en el moment més propici n'ha facilitat un ressorgiment. En l'actualitat, en moltes –per no dir totes– de les poblacions del Vallès on s'havia conservat, es balla en alguna ocasió destacada, conservant o modificant, segons el cas, les peculiaritats de la dansa. La premsa actual s'ha fet ressò d'algunes celebracions d'aniversaris del retorn de la dansa a la població, com és el cas de Paret, Montmeló i Martorelles.

Els testimonis

A Mollet gràcies a l'Associació del Ball de Gitanes s'ha preservat un abundant recull fotogràfic des de finals del segle XIX fins a l'actualitat,

que facilita reconstruir la història de la tradició quant a elements, personatges i persones que hi participaven.

Per les fonts orals, confirmades per les fotografies, sabem que hi ballaven pares, fills, cunyats, germans, cosins... I en els anys que la part femenina eren nenes, la majoria eren les filles dels balladors o les germanes. Sobretot en les dècades dels anys trenta, quaranta i cinquanta, la vinculació familiar dels balladors és evident.

En Vicenç Coromines Pi, conegut compositor de sardanes, va néixer el 1926 a Mollet i també va ballar de jove a les colles. Va entrar-hi amb quinze anys. En aquella època, els anys quaranta, el fet de relacionar-se nois i noies abans d'un prometatge era més complicat que ara. Quan ja era ballador va conèixer l'Anna Bartalot Galí i va proposar-li que també entrés a ballar. En aconseguir-ho, van tenir la possibilitat de veure's tres cops per setmana durant els assajos, i el dia de la ballada, en acabar, feien un berenar i anaven a ballar a l'Ateneu, on podien fer tots els balls amb la mateixa parella, cosa que en altres circumstàncies no era ben vist. Al cap de quatre anys es van prometre i van deixar de ballar. Al cap d'uns anys, en Vicenç va tornar-hi, amb la colla de casats, amb la seva filla de sis anys de parella.

En Jaume Selva, que va ballar fins als vuitanta-un anys, explica que els assajos en els anys quaranta eren a porta tancada en el Tabaran, acompanyats per un piano que tocava el mestre Andreu Basolí. Després també van utilitzar discos, però destaca que les ballades sempre eren amb orquestra.

La Nati Simarro explica que la guerra la va obligar a fugir amb la

seva família, el 1938, amb onze anys i van viure refugiats al camp d'Argelers, a França, tres anys. Després de la guerra, el 1944, amb divuit anys, comença a ballar gitanes i ho fa durant tres anys, fins que es va prometre amb el que seria el seu marit. Va tenir de mestres en Jaume Moly i en Joan Bas.

La família Estrada, de sobrenom *Mai Fumem*, és un exemple de grup familiar vinculat a les colles

La Dolors Estrada Ros no va ballar, però acompanyava el seu pare, l'Andreu Estrada Soldevila, antic ballador, quan traslladava en el seu carro d'escala⁹ els balladors i les balladores als pobles veïns per actuar. Li agradava molt anar-hi per veure les noies amb els seus vestits i fa notar que el seu pare no la va deixar ballar mai. En canvi el seu germà, en Francesc, hi va ballar des de 1944, quan només tenia dotze anys, i va seguir fent-ho fins als anys cinquanta, quan a Mollet es va deixar de celebrar. El 1979 ell i d'altres antics balladors van formar la colla de veterans i van recuperar les ballades. Diu que eren deu parelles que assajaven sense mestre, ja que tots en sabien prou.

El pare de la Dolors i en Francesc, l'Andreu, havia ballat i havia explicat que, en el seu temps de ballador, a Mollet hi havia més de vint colles, ja que era l'únic esbarjo que hi havia per al jovent.

Una cosina dels Estrada, la Clementa Martínez Estrada, hi va ballar des dels catorze fins als dinou. Recorda que els vestits de les noies se'ls feien elles, cada any un de nou, comprant la roba a Can Fàbregas. El mestre que va tenir era en Joan Bas, de qui hem tingut la sort de poder parlar amb el seu fill Francesc.

⁹ El carro d'escala, es deia al carro adaptat per transportar persones. El carro de trabuc era per transportar pedres.

En Francesc Bas Pi recorda que va començar a ballar als dotze anys i va seguir deu o onze anys més, junt amb el seu germà Vicenç. El seu pare va fer de mestre fins l'any 1948, aproximadament, i després va ser substituït per en Jaume Selva.

Un altre testimoni ens l'ha facilitat la Lola Call Ninou, de vuitant-set anys, que va ballar dos anys, el 1945 i 1946.

Tots expliquen el bon record que tenen de quan assajaven i actuaven, ja que era una bona ocasió de relacionar-se els joves entre ells. Relació que es feia extensiva amb els pobles on anaven a ballar i que venien a Mollet. Aquest és un altre element d'aquells

Bibliografia

- AMADES GELATS, Joan.- *Costumari català*, volum 2. Edicions 62, SA, Barcelona 1982, primera edició 1950.
- CARO BAROJA, Julio.- *El Carnaval. Anàlisi històrico-cultural*. Editorial Taurus, Madrid 1983.
- GARCIA-MORENO MARCHAN, Consol.- *La sardana a Mollet un segle d'història*. Col·lecció Vicenç Plantada núm. 10. Ajuntament de Mollet del Vallès, 2007.
- GARCIA-PEY, Enric.- *Els noms de llocs i de persona de Mollet del Vallès*. Col·lecció Vicenç Plantada núm. 6. Ajuntament de Mollet del Vallès, 2001.
- MACIÀ GRÀCIA, M. Carme, "Ball de gitanes: El record d'un passat agrari" *Revista Notes* núm. 9. Ajuntament de Mollet del Vallès, 1995.
- MASPONS I LABRÓS, Francesc.- "Ball de gitanes en lo Vallès" dins *Miscel·lània Folklorica*, Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona 1887.
- NORÓ CAMATS, Jaume.- "El Manyo del Ball de gitanes de 1884", *revista Notes* núm. 7, Ajuntament de Mollet del Vallès, 1993.
- PEREZ GOMEZ, Ferran.- *Obres completes de Vicenç Plantada*. Col·lecció Vicenç Plantada, volums 1 i 2. Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, 1997 i 1998.

anys en què les dimensions de les poblacions i el nombre d'habitants permetia la coneixença i les relacions veïnals, no només per ballar per Carnaval, sinó també en altres afers de la vida quotidiana.

Finalment ens fem nostra l'afirmació d'en Josep Font i Falgàs, membre de l'Agrupació Folklorica de Granollers, quan l'1 de març de 1934, en el Butlletí de l'Associació, escriu: "de sempre el Ball de gitanes del Vallès, ha tingut l'adhesió d'un públic nombrós i entusiasta; i després dels dies d'assajos, el dia de la ballada constitueix en el dia de Carnestoltes una nota típica, d'un color viu, únic i original."

SOLÉ TURA, Joan.- *Mollet una mica d'història*. Acadèmia Mollet. Mollet del Vallès 1981.

DIVERSOS AUTORS. *L'Abans, Recull gràfic de Mollet del Vallès, 1870-1965*. Ed. Efadós, SL, 2002.

DIVERSOS AUTORS. *Vallesos*, núm. 1. Gent i Terra, Santa Eulàlia de Ronçana 2011.

VICENÇ VIVES, Jaume i LLORENS, Montserrat.- *Industrials i polítics (segle XIX)*. Edicions Vicenç Vives SA, Barcelona 1987, primera edició 1958.

Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès:
Fons Josep Maria Suñé
Col·lecció Martí Pou
Arxiu Comarcal del Vallès Oriental de Granollers:

Hemeroteca relacionada des del 1904 al 1936

Fonts orals

Bas Pi, Francesc
Camp Plans, Balbina
Call Ninou, Lola
Coromines Pi, Vicenç
Estrada Ros, Dolors
Estrada Ros, Francesc
Lluís Pedragosa, Pere
Martínez Estrada, Clementa
Selva Dachs, Jaume
Simarro Garcia, Nati

El Carnestoltes a Mollet del Vallès, 1884 - 1979

M. Àngels Suárez González*

Resum

Aquest article pretén fer una aproximació del que ha estat la història del Carnestoltes a Mollet des de la segona mitat segle XIX fins a l'arribada dels ajuntaments democràtics, al 1979.

Comencem amb el document més antic que hem trobat, de 1884. Es tracta d'una descripció del ball de gitanes feta per en Francesc Maspons i Labrós a la seva *Miscel·lània Folklòrica*.

Hem identificat com a elements característics del Carnaval molletà el ball de gitanes i el ball del barraló, a més dels comuns a la resta de Catalunya: el Dijous Gras, els balls de disfresses i l'enterrament de la sardina.

Descobrim l'arrelament del ball de gitanes a la nostra localitat com una dansa tradicional del Carnestoltes i veiem com la gent identifica el Carnaval amb els balls de disfresses.

Destaquem com durant la llarga dictadura franquista, malgrat la prohibició de celebrar la festa del Carnestoltes, aquesta no es va perdre per la tossudesia d'una part de la societat a no voler renunciar a una festa que forma part dels costums i la tradició molletans.

Paraules clau

Ateneu, ball, ball del barraló, ball de gitanes, Carnaval, Carnestoltes,

Club Recreatiu Mollet, Continental, Dijous Gras, disfressa, enterrament de la sardina, màscares, modistes, orquestra, sales de ball, vestits, Tabaran.

La festa del Carnestoltes

No sabem en quina època es va començar a celebrar, però tenim constància que al 1884 ja es considerava una festa tradicional consolidada.

El calendari del Carnaval a Mollet començava el Dijous Gras o Dijous Llarder (popularment anomenat el dia de la truita). Aquest dia era costum que les famílies sortissin d'excursió als afores de la població a fer el berenar que, majoritàriament, consistia en una truita amb o sense botifarra.

El dissabte a la nit es feia el ball de disfresses, que durant la dictadura es va anomenar *baile de trajes*, organitzat per les societats recreatives i culturals locals del moment.

El diumenge hi havia ball de disfresses per als nens. Es feia al matí o a la tarda i a vegades matí i tarda.

Dilluns a la tarda tenia lloc el ball de gitanes, dansa popular de caràcter camperol pròpia del Vallès.

El dimarts de Carnaval a la nit se celebrava el ball del barraló, festa de disfresses per als homes.

El Dimecres de Cendra es tanca va el cicle del Carnaval amb l'enterrament de la sardina i començava el

període d'austeritat i de penitència de la quaresma. Se sortia en grup, dimecres tarda, amb la sardina penjada d'una canya, amb els seus llacets i guarniments, cap als paratges de les poblacions veïnes o als boscos locals, a celebrar l'enterrament.

Podem distingir dos períodes històrics: un, abans de la Guerra Civil, en què hi havia més llibertat i el Carnaval se celebrava amb les típiques disfresses amb màscares, i l'altre, el període del franquisme, quan va quedar totalment prohibit, encara que el poble el va anar recuperant, però d'una manera encoberta i retallada.

El caràcter de disbauxa, provocació, irreverència i gresca d'aquestes festes, acompanyat dels balls, bromes i disfresses, va fer que fossin celebracions temudes per l'església i els governs autoritaris. És per aquest motiu que van ser prohibides durant el franquisme.

De tots dos períodes tenim poca informació pel fet que abans de la guerra no conservem gaires documents sobre aquest tema i de l'època franquista, com que estava prohibit, i malgrat que comptem amb els testimonis orals, les activitats eren mínimes.

Els pilars forts del Carnestoltes a Mollet han estat, d'una banda, el ball de gitanes, que és la part més autèntica i que va comptar amb una àmplia participació popular, fins i tot en l'època de la dictadura, en què es va reivindicar insistentment com una tradició a conservar. L'altre pilar eren les disfresses. Des de ben petits els nens ja entraven en el món de les disfresses, eren les seves mares els que els vestien. Tenien la seva pròpia festes de disfresses. Però el centre del Carnaval era el ball de disfresses, on la gent feia servir la seva imaginació per

poder transformar-se en el personatge que li vingués de gust. En l'època de la dictadura, malgrat les prohibicions, va continuar sent una festa esperada amb il·lusió, on les noies es podien

Figura 1. Berta i Maria Roca disfressades de xinès i de madame du Barry embarassada. Font: Berta Roca

disfressar amb vestits de fantasia.

Durant el cicle del Carnestoltes els dies eren diferents als de la resta de l'any: les bromes de les colles d'amics eren permeses, d'una forma espontània s'empescaven quina en podien fer, buscaven l'ocasió i feien la broma. Eren bromes típiques del poble de l'estil de canviar els estris de treballar al camp: el pagès deixava l'arada al camp i a l'endemà la trobava penjada d'un arbre; canviar els animals de quadra (canviar el cavall d'un pagès per la mula d'un altre); treure la clavilla que aguantava la roda del carro

i quan aquest es posava en marxa la roda queia; penjar un pi al balcó de l'Ajuntament; tapiar la porta de sortida de casa; abocar una portadora plena de fems enmig de la plaça...

El ball de gitanes

Si retrocedim en la història del Carnaval les primeres notícies que tenim corresponen al ball de gitanes. La festa grossa la protagonitzaven les colles que ballaven aquesta dansa de Carnestoltes, considerada com a típica de la terra del Vallès.

El ball de gitanes estava organitzat com una representació teatral en la qual, a més dels balladors, també en formaven part una sèrie de personatges com el vell i la vella, els diablets, els nuvis i, a Mollet, lo Manyo², personatge carismàtic que actuava de mestre de cerimònies i que s'anava disfressant cada any de manera diferent. En si mateixa, tota la posada en escena constituïa un espectacle, amb el nuvi major que marcava l'ordre de les colles i les vestidores que acompanyaven les noies, encarregades de tenir cura dels vestits d'aquestes. La música del ball es feia amb els flabials, els sacs de gemecs, el tambori i, per part dels balladors, les castanyoles i els cascavells dels guarniments dels camals. El públic premiava els balladors que més bé ho feien llançant-los cigars i confits i castigava les colles poc preparades amb el típic crit "¡pega!" amb el qual s'havien de retirar³.

El ball de plaça o de colles s'esperava amb tanta expectació que Mollet podia doblar la seva població amb la

gent que venia a veure ballar les colles de la localitat i les de les poblacions veïnes que també hi participaven. Els carrers, els balcons, les finestres, els terrats, tot era ple de gent, de gom a gom. Les principals personalitats, les autoritats locals (alcalde, jutge municipal i cap de carrabiners) formaven part del públic.

Tradicionalment, el ball de gitanes a Mollet es feia el dilluns de Carnaval i durant aquests dies les colles s'anaven desplaçant per anar a ballar a les localitats veïnes. Diuen que era un costum antic el fet d'anar passant per les cases de pagès a recollir menjar per després poder fer un bon dinar i un bon berenar com a acomiadament del Carnestoltes⁴.

Les primeres ballades de les quals tenim constància escrita daten de 1884, quan es parla del ball de gitanes de Mollet com d'un espectacle de qualitat que aplegava molta gent, tant espectadors com participants⁵. L'afició a aquestes ballades era tan gran que durant un temps a Mollet van haver-hi entre sis i vuit colles de balladors⁶. L'època d'esplendor de les colles correspon a la segona mitat del segle XIX.

Amb l'avanç de la societat industrial es posa de manifest la por que es vagi perdent el costum de ballar gitanes. Al 1902 els industrials van declarar laborable el dilluns de Carnaval, el dia que es ballaven les gitanes, i un grup de treballadors de la fàbrica de Can Fàbregas, per tal de conservar-lo com a dia festiu, van fer una vaga i la fàbrica es va aturar. Al 1913 els treballadors ja havien perdut la bata-

² Lo Manyo era en Joan Pujol, veí de Mollet

³ MASPONS, F. (1887) Ball de gitanes en lo Vallès, p. 50-77.

⁴ Vegeu Obres Completes de Vicenç Plantada. II Monografies i altres escrits, p.133

⁵ La Renaixensa, 24 d'abril de 1884. Barcelona

⁶ La Veu del Vallès, 13 de febrer de 1898. Ripolllet

¹ Una d'aquestes colles va ser la del Ferro, cap a meitat de la dècada del 1940.

lla davant dels industrials: el dilluns era dia laborable i el ball de gitanes es va passar al diumenge. Durant la República tenim constància que, almenys l'any 1933, es torna a ballar el dilluns. Després de la Guerra Civil, quan es torna a recuperar la festa durant el franquisme, continuarà ballant-se el dilluns de Carnestoltes.

El ball de gitanes se celebrava a l'aire lliure, en un començament a la plaça de Mercadal o plaça de la República. Més tard es va ballar al carrer de José Antonio o avinguda de la Llibertat, davant del Tabaran, fins que va arribar una època, molt polèmica, en què es cobrava entrada i es ballava al camp de futbol o bé al pavelló d'esports.

Els balls de disfresses o de màscares abans de la Guerra Civil (1884 - 1936)

Els balls de disfresses, de màscares o de Carnaval, noms utilitzats indistintament, eren organitzats per les associacions culturals i recreatives locals. A finals del segle XIX i començaments del XX les associacions més actives eren l'Associació de La Concòrdia, la Societat La Pau, La Unió Familiar i l'Aliança.

L'Associació La Pau organitzava vetllades literàries, representacions, balls, etc. La seva seu era al local del Coro, també anomenat cal Menna, al carrer de Jaume I. Més tard, en Narcís Santamaria, alcalde de Mollet i fundador de l'Associació, va traslladar la societat de cal Menna al cafè Castells, al carrer de la Pau, que rebrà el nom d'aquesta associació⁷. La societat recreativa La Unió Familiar també organitzava actes culturals com balls

i recitals de poesia. El local que feia servir era el de cal Menna.

Un altre local, que compartien les societats de La Unió Familiar, La Concòrdia i l'Aliança era la Tenda, situat davant de l'església, en el que era la plaça del Mercadal⁸. Totes aquestes societats tenien costum d'organitzar el ball de disfresses el dissabte de Carnaval.

El primer ball de Carnaval que hem documentat es va celebrar l'any 1890 al saló de cal Menna i va estar amenitzat per l'orquestra molletana La Vallsana, que també va ser contractada per al tradicional ball de gitanes⁹.

El ball de disfresses anava sempre acompanyat d'un concurs que premiava la millor disfressa. L'any 1897 els tres primers premis se'ls van endur la Josefina Pujol, vestida de torero, la Josefina Vila, de mitges llunes, i la Gertrudis Mutgé, de tresillo. Era el ball organitzat per la Societat La Pau i estava amenitzat amb un piano¹⁰.

La premsa local anunciava els actes previstos per al Carnaval i, un cop celebrats, els comentava donant les dades de les guanyadores del concurs de màscares. Els premis sempre s'exposaven a l'aparador d'una de les botigues patrocinadores.

L'any 1900 les guanyadores del concurs de disfresses van ser les cosines Plantada (les dues es deien Agna), que anaven vestides una de papallona i l'altra de donzella catalana. A més va ser premiada la Maria Falguera, que anava de nit serena. Era habitual que entre les amigues es deixessin les disfresses d'un any per l'altre i que els temes o vestits s'anessin repetint.

A començaments de segle també es

parla de la Cerveseria Molletana, on es feia el ball el diumenge de Carnaval. Els balls a la Cerveseria durant els primers anys del segle XX van ser molt lluïts, i s'adjudicaven premis a les noies més ben disfressades: la Joaquina Angulo, disfressada de nit serena; la Francisca Mayol, de pintora; la Júlia Falguera, de compositora de belles arts, i la Dolors Viñallonga, de Catalunya¹¹.

Als anys vint, amb la fundació de la Societat Cooperativa Obrera de la Teneria, se suma un nou espai per la celebració del ball de disfresses: la sala de la Cooperativa. Així ho confirma la publicació *La Gralla* l'any 1922:

“S'anuncia per al proper diumenge, dia 26, a la nit, en la sala de la

Figura 2. Noies disfressades de cowboys, 1910. Font: *L'Abans*

Cooperativa un extraordinari ball de disfresses. En la mateixa societat, i per la tarda, hi haurà ball Infantil. Per un i altre hi han destinats valuosos premis. Seran amenitzats per la banda militar de Jaén”¹².

Al 1902 es va construir l'edifici de l'Ateneu a la rambla de Balmes per iniciativa de l'alcalde Frederic Ros i Sallent. L'Ateneu tenia un cafè, una sala de ball, un teatre i una biblioteca. L'any 1929 es constitueix la Societat Recreativa de l'Ateneu amb la finalitat de dinamitzar la vida social de la localitat. La Societat tenia cura d'organitzar festes infantils, debats, conferències, obres de teatre, balls i espectacles en general. Com a escissió d'aquesta Societat, l'any 1932 sorgirà la Societat Renaixement que impulsarà la vida associativa de la Cooperativa. A partir dels anys quaranta la seva gestió passa a l'empresa Continental¹³.

Diuen que al temps de la República, a Mollet se celebraven uns carnivals sonats perquè hi havia una mena de rivalitat entre la dreta i l'esquerra, representats per l'Ateneu i el Tabaran per demostrar qui feia el Carnaval més maco.

El Carnestoltes, però, no era del gust de tothom així que, de tant en tant, es publicava alguna nota de premsa criticant la festa. L'alcalde Frederic Ros, pel Carnaval de 1907, escrivia: “Pasó ya á mejor vida el Carnaval de este año tan necesario para muchos, en tanto que aún hoy, existe entre nosotros, quien cubre su rostro con impenetrable antifaz á fin de que no puedan, ni por asomo, sospechar sus más familiares, las intenciones aviesas que en su caletre anidan, en

⁷ Tura. Mollet, la historia que segueix, p. 29

⁸ Vegeu: Tura. Mollet, la historia que segueix, p.29 i Tura. Mollet 1900-2000, p. 32

⁹ El Congost, 16-02-1890

¹⁰ La Veu del Vallès, 28-02-1897

¹¹ La Veu del Vallès, 24-02-1901

¹² La Gralla, 19-02-1922

¹³ Vegeu *L'Abans*, p. 223-231

descubrirse los maquiavélicos planes que poco á poco viene desarrollando con un atrevimiento y frialdad espantosos, los cuales á no dudar y en tiempo no lejano traerán forzosamente fatales é irreparables consecuencias”¹⁴.

Però si el ball de disfresses era criticat, encara ho era més un altre dels balls típics del Carnaval, el ball del barraló.

El ball del barraló. Aquest ball se celebrava el dimarts de Carnestoltes a la nit, la vigília del Dimecres de Cendra, i estava considerat com un ball de disfresses per a homes en què era habitual que aquests es vestissin de dones, encara que podien anar disfressats de qualsevol cosa. De vegades només es pintaven la cara amb carbó, es posaven un barret o una boina i ja estaven disfressats, eren disfresses improvisades. Sortien de casa i passejaven per la rambla amunt i avall fent bajanades. Es comenta que hi havia una colla de pagesos disfressats que, armats amb sulfatadores, anaven ruixant la gent amb colònia. Llavors entraven a la sala de festes i continuaven la gresca. Alguns nois aprofitaven l’ocasió per exhibir la seva part femenina, cuidaven la seva indumentària i es feien fer el vestit o el demanaven prestat amb els seus complements i les sabates a les conegudes per tal de lluir-se a la sala de ball.

De noies n’hi havia poques malgrat que podien entrar i mirar des de les llotges. La majoria dels assistents eren nois joves sense disfressa.

El nom de *barraló* ens explica en Joan Amades¹⁵ que ve d’un tipus de ball en què “al mig de la sala de ball i sota l’aranya o salamó que la il·luminava, posaven un barraló de vi.

Tot els assistents podien anar a beure lliurement del vi contingut en el barraló: quan el líquid era exhaurit, s’apagava tota la lluminària i quedava el local enterament a les fosques; aleshores regnava la llibertat més desfermada”. Al ball de Mollet, però, ningú recorda aquesta pràctica.

Hi ha constància que al 1913 la Societat La Unió Familiar celebrà un aplaudit ball del barraló. El fet va despertar el següent comentari: “La Societat instructiva “La Unión Familiar” celebrà el dimarts a la nit un aplaudit ball de Barraló. La mateixa Societat està ultimant els treballs per a la inauguració d’una escola primària i segons referències podem assegurar que la ensenyança qu’allí se rebrà no serà de barraló”¹⁶.”

Figura 3. Josep Martínez, Josep Pi i Antonio Lozano, vestits per al ball del barraló, anys 50. Font: L'Abans

¹⁴ La Lucha, 24-2-1907

¹⁵ Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors, de Francesc Pujol i Joan Amades

¹⁶ El Vallès Nou, 9-02-1913. Granollers

El ball del barraló tothom el relaciona amb la sala del Tabaran, però sabem que també es va celebrar a diferents locals com cal Menna i l’Ateneu.

El Dijous Gras i l’enterrament de la sardina

El Dijous Gras i l’enterrament de la sardina entren dintre de les tradicions i costums considerats més morals i, per tant, menys censurades.

Acabada la guerra aquests costums s’aniran recuperant, però amb poques alegries a causa de l’escassetat que una gran part de la població va haver de patir. Molta gent no recorda haver celebrat aquestes festes.

Els nens que anaven als Col·legis Nous recorden haver anat d’excursió el dia de la truita i el dia de l’enterrament de la sardina. Anaven als Pinetons i alguna vegada a Gallecs, al bosc de can Torres, al bosc de Santa Perpètua i a la Moguda. Malgrat tot, algunes persones guarden a la seva memòria la idea que a l’escola no s’anava a fer festes, s’anava a resar els parenostres i a cantar el “Cara al sol”. A l’escola de les monges no se celebrava res que tingués a veure amb el Carnaval.

El berenar del Dijous Gras consistia en una truita d’un ou o mig ou i, de vegades, una mica d’aigua i farina. La truita poques vegades duia botifarra. Alguns molletans tenien el costum de celebrar el Dijous Gras en família, la mare feia la truita amb botifarra blanca i anaven tots al bosc de Can Pantiquet a berenar.

L’enterrament de la sardina no es feia amb una sardina sinó amb una arengada (popularment li deien “Guardia Civil”): no hi havia diners per a sardines. L’arengada la preparaven a casa. Li treien les escates posant-la entre dos papers de diari o

d’estrassa, la ficaven al canto de la porta, a la frontissa, i anaven tancant fins que quedava neta. Després la vestien o guarnien amb roba o paper i la lligaven amb un cordill i una canya, la portaven a l’escola i els nens anaven d’excursió als Pinetons, allí berenaven amb l’arengada i després enterraven l’espina.

També hi havia qui feia l’enterrament de la sardina amb la colla d’amics del carrer i anaven al riu Besòs a menjar-la. El grup de noies que cosien amb la modista Carmen Portella també celebraven l’enterrament: vestien una arengada de roba (en portaven una per a tota la colla) i anaven a Martorelles, a la font de Can Puig, l’enterraven en un foradet i fins i tot li posaven una creu.

La premsa de l’època recull aquesta tradició com si fos un fenomen massiu i generalitzat a Mollet: “El miércoles de ceniza. Cada año, por la tarde de este día, se desplazan bastantes grupos de Mollet a las fuentes de las vecinas poblaciones de Martorellas y San Fausto. Este año no ha sido excepción, y también ha habido alegres grupos, especialmente femeninos e infantiles, que aprovecharon la aparente bonanza del tiempo para celebrar a su manera el miércoles de ceniza, con el tradicional «entierro de la sardina». El espectáculo de los grupos excursionistas, con su caña, y su bramante, de cuyo extremo pende una sardina, con sus lacitos y sus adornos, es cosa normal en tal día. Símbolo todo ello de mucha alegría en el alma y de un poco de inconsciencia en el corazón.

La fiesta no pudo ser totalmente agradable, ya que a media tarde la lluvia hizo acto de presencia. ¡Qué le vamos a hacer!”¹⁷

¹⁷ Vallès, 27-2-1955

Figura 4. Ball infantil al Tabaran, anys 50. Font: Joan Coma

136

“COSTUMBRES TRADICIONALES. Anotamos como tales la celebración del «dijous gras» y «l'enterro de la sardina». Ambas costumbres desplazan una parte de la población al campo, si el tiempo es bueno, y este año lo ha sido. Buen número de grupos visitaron las fuentes y bellos parajes de las cercanías de Mollet, pasando una tarde de bulla y despreocupación. Que por muchos años puedan seguir celebrándolo¹⁸.”

El baile de trajes. De la dictadura franquista al primer ajuntament democràtic, 1947 - 1979

Durant la Guerra Civil el Carnaval queda prohibit al territori “nacional” al·legant les circumstàncies de la guerra: “En atención a las circunstancias excepcionales porque atraviesa el país, momentos que aconsejan un retraimiento en la exteriorización de alegrías internas, que se compaginan

mal con la vida de sacrificios que debemos llevar, atentos solamente a que nada falte a nuestros hermanos que velando por el honor y la salvación de España luchan en el frente con tanto heroísmo como abnegación y entusiasmo, este Gobierno General ha resuelto suspender en absoluto las fiestas de Carnaval. Y a estos efectos, encarezco a V.E. tome las disposiciones oportunas para su exacto cumplimiento, evitando pueda celebrarse ninguna clase de estas fiestas en días tan señalados en los que nuestro pensamiento debe estar de corazón al lado de los que ofrendan su vida en defensa de nuestra santa causa de redención. Dios guarde a V. E. muchos años. Valladolid, 2 de febrero de 1.937. El Gobernador General, Luis Valdés¹⁹.”

Acabada la Guerra Civil, la prohibició del Carnaval es fa extensiva a tot el territori espanyol, sense que es

¹⁸ Vallés, 19-02-1961

¹⁹ Orden del Gobierno General, publicada en el Boletín Oficial del Estado el día 5 de febrero de 1937

donin gaires justificacions: “Suspendidas en años anteriores las llamadas fiestas de Carnaval, y no existiendo razones que aconsejen rectificar dicha decisión. Este Ministerio ha resuelto mantenerla y recordar a todas las autoridades dependientes de él, la prohibición absoluta de la celebración de tales fiestas”²⁰.

Malgrat l'ordre militar de prohibició, passats uns anys, es dona una tí-

mida recuperació de les festes, encara que d'una manera molt controlada i fent veure que no es corresponen amb el Carnaval. A causa d'aquestes normes i disposicions, el Carnaval al carrer desapareix, i se celebren només els anomenats balls de vestits o de societat els dies de Carnaval als locals autoritzats. Els arguments que es van al·legar per aquesta prohibició van ser els d'evitar conspiracions o venjances personals

Figura 5. Malgrat la prohibició del Carnaval podem veure com les associacions anunciaven el ball de Carnaval. Font: AHMM

²⁰ Orden del 12 de enero de 1940 el Boletín Oficial del Estado

137

emparades sota la màscara o disfressa, motius d'ordre públic, la qüestió religiosa o els prejudicis morals.

L'any 1947, per primera vegada, la premsa local es fa ressò de la celebració del Carnaval al local de l'Ateneu a Mollet.

El mateix nom de Carnaval o Carnestoltes estava prohibit i el ball de Carnaval a Mollet s'anomenava *baile de trajes*. Moltes vegades, però, els organitzadors parlaren de Carnaval, tot desencadenant una controvèrsia entre els opositors i els defensors d'aquesta festa.

De 1947 fins a 1952 hi ha una polèmica pel nom de les festes: no es vol que es digui Carnaval, argumentant que aquestes festes estan prohibides, que el seu nom ha de ser *baile de trajes*, però els seus organitzadors s'entesten any rere any a parlar de Carnaval. "Tenemos entendido que las fiestas de Carnaval, reminiscencia de costumbres que el espíritu que anima al nuevo Estado español trato de arinconar, no están autorizadas como tales, y en todo caso deben celebrarse como bailes de trajes, y anunciarse así. Desconocemos si en esta cuestión hay mucha tolerancia, o si los bailes de Carnaval se han anunciado así sin previa consulta a la Delegación Provincial de Prensa y Propaganda. Pero nos inclinamos a creer más en esto último. De ahí el origen de un ruego que nos permitimos hacer a nuestros Autoridades locales. ¿No podría mantenerse, como se hacía años atrás, un control de los programas que luego han de distribuirse por la población, para evitar posibles deslices de expre-

sión y aun a veces, de gramática?"²¹ Des de 1953, i fins a 1968, guanya la censura i s'anuncia com a *baile de trajes*. A partir de 1969, però, es torna a canviar el nom pel de Carnaval.

Durant uns anys l'activitat més repetida era el ball: el *baile de trajes* el dissabte de Carnaval, ball infantil de disfresses el diumenge al matí, el ball de diumenge a la tarda, el ball de gitanes al dilluns a la tarda i el ball de dilluns tarda i nit.

Les societats organitzadores eren la Continental i el Club Recreatiu de Mollet. L'empresa Continental va ser fundada a començament dels anys quaranta amb l'objectiu de dinamitzar i rendibilitzar les activitats recreatives que s'organitzaven al poble. Així, durant molts anys, va organitzar la festa major de Mollet. L'empresa també gestionava les sales de ball i els cinemes, situats al Saló Cooperativa Tabaran²² i a l'Ateneu. A partir de 1960 passa a anunciar-se com a Empresa Cines Ateneo y Avenida.

L'altra entitat era el Club Recreatiu de Mollet, fundat al 1950, també amb seu social al Tabaran. A la part del Club hi havia un bar reservat als associats i un petit escenari. El Club era una de les entitats més dinamitzadores de la vida associativa del Tabaran. Tenia diferents seccions d'esbarjo: cultura, teatre i esports. La secció cultural organitzava vetllades poètiques, exposicions de pintura... i va promoure una biblioteca, mentre que la secció esportiva va organitzar competicions d'atletisme a les pistes situades al final de l'avinguda de la Llibertat. També s'organitzaven com-

Figura 6. Montserrat Mumbrú i Paquita Fernández, entre d'altres, al ball de disfresses a l'Ateneu, anys 50. Font: L'Abans

peticions d'escacs, de manilla, de billar, etc. i els caps de setmana hi havia ball reservat als socis.²³

Les dues associacions competien en l'organització dels balls. El ball de la Continental, al Teatre Cooperativa, es considerava més popular, i el del Club Recreatiu, com que estava reservat als seus socis, era més elitista. Una confirmació d'aquesta peculiaritat la tenim recollida a la premsa local de l'època: "El baile del Club Recreativo de la Tenería, tuvo todo el carácter de fiesta privada, íntima, casi de ambiente familiar, a pesar de verse considerablemente concurrido. Fue una fiesta de selección, en que la orquesta Catafau supo dar relieve y nota de color. A la media parte fue servido un exquisito refresco, reanudándose luego el baile con todo su apogeo hasta el final de lo fiesta. Merecen los organizado-

res una "sincera felicitación por su labor. El otro baile ya de tipo popular, fue el que la Empresa Continental organizó en la Sala del Ateneo. Si bien se lucieron pocos disfraces, la animación fue en grande y la mayor parte de las señoritas lucieron magníficos trajes de noche".²⁴

Totes dues entitats celebraven el ball de disfresses la nit del dissabte de Carnaval fins a l'any 1964, quan van decidir de fer-ho en dies diferents: el dissabte abans del Dijous Gras el Club Recreatiu feia el ball i el dissabte posterior al Dijous Gras el celebrava la Continental, de manera que s'ampliava el període del Carnaval.

El restabliment del Carnestoltes sembla que arriba amb més força del que s'esperava per aquella època. Comptava amb la pressió que exercien les empreses de les sales de ball, jun-

²¹ Vallés, 3-02-1951

²² El Tabaran estava situat a la cantonada del carrer de Lluís Duran i avinguda de la Llibertat; es va construir l'any 1919 per acollir la seu social de la Societat Cooperativa Obrera de la TMFE. Cooperativa impulsada per la Pelleria per oferir diversos serveis als obrers de la Tenería. Es va considerar el punt de trobada de la gent d'esquerra.

²³ L'Abans, pàg. 226

²⁴ Vallés, 26-2-1950

Carnaval de 1951
MOLLET DEL VALLES

La Empresa Continental conjuntamente con una Comisión local, ha organizado el típico, tradicional y popular

"CARNESTOLTES"

para poder despedir con todo jolgorio el Carnaval y a tal efecto ha confeccionado el siguiente programa

Martes, día 6 de Febrero, a las 8 de la noche

PASACALLE DEL **"CARNESTOLTES"**

Miércoles, día 7, a las 7 de la tarde

DESPEDIDA DEL **"CARNESTOLTES"**

Noche, a las 9: En el Café Ateneo

Gran Concierto

y seguidamente en el Salón Cooperativa

Grandioso Baile de Mascarones

La parte musical correrá a cargo de la aplaudida
Orquesta AVANZADA

NOTAS: Durante el Concierto las mesas delanteras estarán reservadas para los Mascarones. ● En el transcurso del Baile se adjudicarán 12 valiosos premios a los Mascarones que más se distingan. Habrá un jurado competente que otorgará los premios, siendo su fallo inapelable. Terminado el baile, y en el Café Ateneo, habrá un gran refrigerio de «Botifarra i pa amb tomàquet» Solamente se podrán inscribir los Mascarones. Para inscripciones dirigirse al Sr. Salvador Gómez

PRECIOS: Caballeros 2'— ptas. Señoras 1'— pta. - Todos los beneficios que se obtengan en este Baile, serán destinados a la Beneficencia local

Figura 7. Programa de Carnaval de 1951. A més d'anunciar la celebració del Carnaval podem veure l'ús d'algunes paraules amb català. Font: AHMMV

tament amb les ganes de diversió del jovent. D'una altra banda, hi havia una bona part de gent que estava en contra del Carnaval, però, en canvi, eren ferents defensors de la tradició del ball de gitanes i reivindicaven la recuperació d'aquest ball típic del Vallès. L'any 1951 es publica una circular on es rebaixava la rigidesa dels anys quaranta: continua la prohibició de tota manifestació de Carnaval al carrer però es permet celebrar en privat "els balls de societat" amb vestits d'època o regionals que no constitueixen disfressa, i sense velar o tapar la cara en cap cas. Es considera que en els espais privats de les sales de ball la gent està sotmesa al reglament que marca les normes de comportament de l'època. Aquesta nova ordenança va continuar en vigor fins l'arribada de la democràcia.

Aquest nou canvi farà que, aquest mateix any 1951, a Mollet s'elabori un ampli programa, escrit mig en català, de Carnestoltes, amb la col·laboració de l'empresa Continental i d'una Comissió Local, que contemplava actes per a tots els dies de Carnaval:

El dissabte nit hi havia ball de "Carnaval" al Tabaran.

El dilluns a la tarda, organitzat i patrocinat per la Jefatura local de l'Obra Sindical Educación y Descanso²⁵, se celebra el ball de gitanes. A les 7 de la tarda ball al Saló Cooperativa.

El dimarts al vespre, "Pasacalle del Carnestoltes".

Dimecres de Cendra, per la tarda "Despedida del Carnestoltes", a la nit Ball de "Mascarones" i refrigeri de "Botifarra i pa amb tomàquet".

L'any següent encara s'afegeix el

ball infantil de disfresses diumenge al matí i a la tarda, que anava seguit del ball d'adults a la sala de la Cooperativa.

El ball del barraló s'havia recuperat a mitjans dels anys quaranta i estava considerat com la rematada de les festes, el ball de comiat del Carnaval. El primer que hem documentat va tenir lloc al 1947, el dimarts a la nit, a l'Ateneu. Des del primer dia les crítiques a aquesta festa van ser molt dures, fins que el ball es va tornar a suprimir l'any 1953: "Sabemos por fuente fidedigna que este año no se autorizará lo celebración del llamado «Ball de bárralo», que constituye una costumbre de los antiguos fiestas de Carnaval, hoy desaparecidas, gracias a Dios"²⁶.

La revista, d'acord amb la seva ideologia, publicava: "Aquest any, gràcies a Déu, no s'ha celebrat. Era hora d'acabar d'un mode definitiu amb tant de xaró. El setmanari "Vallés" donava a entendre que aquest any per part de l'Autoritat competent no es donaria l'oportú permís. Creiem que no va haver d'arribar-se a mesures tan extremes doncs no es va sol·licitar cap permís en tal sentit"²⁷.

Després de 1953 ja no es va tornar a parlar del ball del Barraló fins que al 2004 l'Esbart Dansaire de Mollet el va recuperar per incorporar-lo al Carnaval de la ciutat.

Les orquestres. Els balls estaven amenitzats per orquestres tant locals com de fora. Entre les que coneixem es troben:

Banda Obrera Martinense, 1915; orquestra Avanzada, 1948; orquestra Iberia 1948, 1949 i 1954; orquestra Record (de Sabadell); orquestra Cata-

²⁵ Educación y Descanso (EyD) va ser una organització recreativa, dependent del Sindicat Vertical, que va existir a Espanya durant l'època de la dictadura franquista. EyD estava dedicada a promoure i organitzar tot tipus d'activitats artístiques, culturals i esportives per part dels treballadors.

²⁶ Setmanari Vallés, 15-02-1953

²⁷ Revista Sembra, 28-02-1953

fau (orquestra de Mollet), 1950; orquestra Gran Ritmo, 1953; orquestra Gran Estilo, 1954, 1958, 1960, 1961 (molletana amb el mestre Catafau); orquestra Dinámicos, 1955; orquestra Ritmo Club, 1958; orquestra Siboney (de Girona. Abans era La Ideal), 1958, 1959, 1960; orquestra Montenegro, 1959; orquestra La Primavera, 1960; orquestra Siracusa, 1961; conjunt universitari de jazz Blue Stars 1962; orquestra Centellenca, 1964; orquestra Fonts (de Manlleu), 1964; Conjuntos Duplos Dinc i els Allens, 1966; orquestra Los Diablos, 1967; orquestra Yonder's, 1967; orquestra Los Estoicos, 1967; conjunts Maria Àngela i Los Que-The Styls, 1968; Fredy Deves y su conjunto, 1968; Conjunto Los Claves, 1970; Conjunto Los de la Torre, 1970; Conjunto Rafa Club, 1975 i orquestra Eden's, 1979.

Per la seva banda, les entitats feien

el possible per motivar la participació en el Carnaval. L'empresa Continental posava una sèrie de normes per tal d'incentivar les disfresses: les noies que anaven disfressades tenien l'entrada lliure, a les que no anaven disfressades, "li serà rigorosament prohibit ballar"; les que no anaven disfressades, sense dret a ball, pagaven 4 ptes. En tot cas s'especificava que no es permetria l'entrada a les noies que portessin antifaç.

A partir de 1951 totes les noies disfressades són premiades amb una entrada al cinema.

Com a reclam es parlava del guarniment de la sala: "estarà adornat per l'acreditada casa Gordi Paluá, completant el ball amb un gran malbaratament de confeti i serpentina".

També, per tal de complir amb la normativa, l'empresa es reservava "el dret d'admissió a tota persona que

Figura 9. Núria Costafreda vestida de princesa dels Ursins, 1954. Font: Núria Costafreda

vagi indegudament disfressada o amb disfressa immoral. Tots els cavallers que vagin amb antifaç, no se'ls permetrà l'entrada".

Els premis consistien en diners en metàl·lic i en diversos obsequis de les acreditades cases Bofill, Morera, Anís del Taup, Xampany Gomà, Gea, Ventura, Bosch, Soley, Vila Arnán, Clotet, Juan Xarau, Regàs, Montplet, La Vallesana, Rofés, Montañá, Rellotgeria Durán, Forn de Sant Vicenç i E. Codina, Perfumeria Imma, Corseteria Puig, Impremta Sala i Francisqueta. Els premis s'exposaven en un dels aparadors de les cases comercials que havien cedit els objectes de regal: Casa Catafau, Sastreteria R. Camp, Vda. Batlle, Farmàcia Foz, Perfumeria Carmen i Perfumeria Imma.

Es va començar donant els tres primers premis i, en cinc anys, es va arribar fins a vint-i-dos premis per concurs.

La quantitat que s'abonava en metàl·lic van anar canviant amb el temps. Al 1947 els premis eren: primer, 150 ptes.; segon, 125; tercer, 100; quart, 75; i cinquè, 50. Es van mantenir amb aquest valor durant molt de temps fins que al 1960 van pujar una mica: eren de 200 ptes. el primer premi, de 150 el segon, i 100 el tercer. A partir d'aquí les quantitats van anar creixent considerablement: el 1964 eren 500 ptes., 300, 200 i 100 respectivament. El 1968 hi havia 1.000 ptes. de primer premi. Al 1975 la Discoteque - 70 oferia 5.000 ptes. per al primer premi. L'any 1976 la sala de festes Moustache va oferir viatges com a premi, el primer a Copenhaguen i el segon a Londres. Al 1979 la discoteca Dunhill va donar 15.000, 10.000 i 5.000 ptes.

Obtenir el premi a la millor disfressa era una motivació per cuidar la vestimenta. Hem fet un recull de les noies premiades (algunes d'elles van ser premiades més d'un cop) al ball de disfresses dels anys de què tenim constància (vegeu annex 1).

Al ball de disfresses només hi anaven disfressades les noies; els nois anaven ben arreglats amb vestit i corbata. La gent anava molt mudada, eren vestits per lluir-se.

Tothom esperava amb expectació l'arribada de les noies per admirar la seva disfressa. Els vestits els preparaven les mateixes noies, de vegades amb l'ajut d'alguna modista. En aquella època moltes noies sabien cosir perquè era habitual que, després de l'escola, anessin a aprendre'n. La roba dels vestits la compraven a ca la Francisqueta. Més endavant l'adquirien a

Figura 8. Matilde Ortega, Maruja Soriano, M. Rosa Vallmitjana, Humildad Jarque i Ramon Garreta. Ball de disfresses, anys 50. Font: L'Abans

les Panyeries Sabadell, a Can Fàbregas i al mercat setmanal. La modista normalment la tallava i les noies la cosien.

Les modistes més sol·licitades als anys cinquanta eren la Xisqueta Busquets; la Rosa del Cotxe, que vivia al carrer de Palaudàries; l'Angelina Roca, l'Angelina de la Plaça; la Rosa Riera, la Visillos, del carrer de Berenguer; la Carmen del Tinent; la Carmen Pérez; la Carmen Portella; la Marina Codina; la Montserrat de l'Acadèmia i la Teresina de la roba blanca.

Els vestits podien ser del més variat, la majoria de vegades eren vestits llargs de festa, n'hi havia qui aprofitava el vestit de la nit de cap d'any per a aquesta ocasió. Els vestits de disfressa eren vestits d'època (dama del segle XVIII...), vestits típics regionals o nacionals (mexicana, catalana, japone-

sa...), de protagonistes de pel·lícules del moment (*Los inconquistables, Ambiciosa, Marcado a fuego, Violetas Imperiales...*), de personatges històrics (Cleòpatra, reina Victòria, reina Isabel, Sissi...), exòtics, de fantasia, etc.

Abans d'anar al ball era normal que les noies ja vestides anessin al fotògraf a retratar-se, i allà havien de fer cua de tanta gent que hi anava, sobretot a can Comas. Al Tabaran també hi anaven el fotògrafs de Mollet (Coma, Collell, Costa i Vizcarra) per fer fotos i després les exposaven a l'aparador de la botiga i la gent les anava a mirar i a comprar.

Les noies no anaven soles al ball, anaven acompanyades de les amigues, de la mare o de tota la família que, des de les llotges, controlaven les filles. En casar-se, les noies deixaven

Figura 12. Festa de Carnaval del Club de Bàsquet Mollet, 1963. Font: Joan Coma

d'anar a ballar o, almenys, deixaven de disfressar-se. Només es disfressaven les solteres. L'edat per anar al ball de disfresses era dels disset als vint-i-dos anys. Moltes de les dones entrevistades tenien aquesta edat entre els anys 1947 i 1958. Elles anaven al ball, però les seves filles ja no van viure el ball del Carnaval, no les van disfressar. Haurem d'esperar fins a finals dels anys setanta perquè es torni a recuperar, primer amb les escoles i les associacions de veïns i, més tard, amb els ajuntaments democràtics. Serà ja amb els seus néts que elles tornaran a gaudir de les disfresses.

Hi havia joves una mica més avançats, com la colla de la Mercè Fortuny que, durant alguns anys, van decidir anar tota la colla disfressats del mateix

(de mexicans, de noucentistes...) Anaven a una casa que algú havia habitat per fer les festes i allà celebraven el Carnestoltes.

Si bé es prohibeix oficialment el Carnaval, una part de les seves celebracions —difícils de controlar pel fet de dur-se a terme en llocs tancats, com salons de ball o cases particulars— segueix practicant-se, amb el que es manté viva la idea i el sentiment de la festa.

La pervivència del Carnaval durant la dictadura posa de manifest que és una festa sentida, que s'adapta a les circumstàncies polítiques de cada moment, tal com ha passat en èpoques anteriors.

A mitjans dels anys seixanta encara es mantenien els dos balls, el de l'em-

Figura 10. Encarna i Joan Castellón amb Montserrat Brunès vestides per al baile de trajes, 1953. Font: Encarna Castellón

Figura 11. Angelina Prunés disfressada de reina Isabel de Castella, 1950. Font: Montserrat Mas

presa Continental i el del Club Recreativo Mollet. Tots dos se celebraven als locals del Tabaran.

En aquesta època la societat es començava a modernitzar i l'església s'ha de tornar una mica més tolerant i ha d'acceptar els balls de Carnaval. Fins i tot durant la quaresma es va permetre el ball dels diumenges.

“BAILES EN CUARESMA. Han sido autorizados por la Autoridad eclesiástica local. Tal vez una posición irreductible no hubiera tenido justificación cuando en otras localidades de importancia de la comarca vienen celebrándose”²⁸.

A mitjans dels setanta el canvi social es veu imparable. La participació al Carnaval es dona des de tots els àmbits, pràcticament totes les entitats organitzen el seu propi Carnestoltes: les associacions esportives com el Club de Bàsquet, els centres escolars com l'Acadèmia Mollet, el Congrés de la

Joventut, l'Associació de Veïns de la Zona Centre, la Vocalia de Joves de la Plana Lledó...

Les pistes tradicionals de ball deixen pas a les discoteques, són nous locals que s'han anat obrint a Mollet i que apleguen el jovent tots els caps de setmana, com el Salón Moustache (carrer de Berenguer III), la discoteca Dunhill (avinguda de José Antonio, 3) i la Discoteque-70 (al final de l'avinguda de Gaudí).

Al 1979 se celebren les primeres eleccions municipals democràtiques des del temps de la República i aquell any es va prohibir la festa del Carnestoltes al carrer: “El Carnestoltes no podrà sortir al carrer. Podria ser confós per una manifestació política i a segons quines se'ls anomena desordre públic i en conseqüència s'aplica tota la força de la llei”²⁹.

L'arribada de la democràcia suposarà el reconeixement oficial d'aques-

Quadre

Sales de ball de moda abans de la Guerra:

- Cal Menna o el Coro (Jaume I)
- La Tenda (pl. Mercadal)
- El Tabaran (av. Llibertat)
- L'Ateneu (c. Balmes)

Sales de ball de moda entre 1947 i 1970:

- Sala de festes el Tabaran (Club Recreatiu Local. Fundat el 1950)
- Teatre Cooperativa el Tabaran (Empresa Continental)
- Sala Ateneu (Empresa Continental)
- Rosaleda (inaugurada al 1947, cantonada c. Antonia Canet i c. Rafael de Casanova)
- Pista del Trèvol, inaugurada al 1950 (va tenir dues ubicacions: la primera, a l'av. Calderó i la segona, al c. Lluís Duran)

Sales de ball de moda als anys 70

- Salón Moustache (c. Berenguer III, núms. 11 i 13). Any d'inauguració, 1967.
- Discoteca Dunhill (av. José Antonio, 3)
- Discoteque-70 (al final de l'av. Gaudí)

²⁸ Vallés, 16 -2-1964

²⁹ Plaça Gran (Granollers), 24-2-1979

tes festes. Des de l'Ajuntament es treballarà per al restabliment d'un Carnestoltes molt més complet del que abans s'havia conegut, amb més actes, amb nous personatges, nous dissenys,

Bibliografia

- ALMIRALL, V. (1887). Consideracions sobre lo ball de gitanes en lo Vallés a: *Miscelánea Folklórica*. Associació d'Excursions Catalana. Llibreria de Àlvar Verdaguier: 78-90. Barcelona.
- AMADES, J. (1983) *Costumari Català; el curs de l'any*. Volum IV: Estiu. Salvat Editores i Edicions 62. Barcelona.
- BONVILÀ, P (1970-80). *Més de tres cents anys d'història*. Document inèdit. 624 p. Mollet del Vallès.
- BOTER DE PALAU, R. (2002). *L'Abans Mollet del Vallès*. Recull gràfic 1870-1965. Ed. Efadós. 666 p. El Papiol.
- CARO BAROJA, J. (1979). *El carnaval. Anàlisi històrico-cultural*. Taurus, Col·lecció La Otra Història de España. 398 p. Madrid.
- GIMENO, A. (1985). *Per Carnaval tot val*. Col·lecció BC. Ed. Grau. Barcelona
- MACIÀ, M.C. (1995). “Ball de gitanes: el record d'un passat agrari”. *Notes*, 9: 89-97. Mollet del Vallès.
- MASPONS, F. (1887). Ball de gitanes en lo Vallés a: *Miscelánea Folklórica*. Associació d'Excursions Catalana. Llibreria de Àlvar Verdaguier: 50-77. Barcelona.
- MOYA, B. (1980). *El Carnestoltes a Catalunya*. L'Avenç, 24. Barcelona
- NORÓ, J. (1993). “El “Manyo” del Ball de Gitanes de 1884”. *Notes*, 7: 103-109. Mollet del Vallès.
- PÉREZ, F. (1997). *Obres completes de Vicenç Plantada 1. Cròniques i articles en La Renaixença*. Centre d'Estudis Molletans, col·lecció Vicenç Plantada, 1. 263 p. Mollet del Vallès.
- PÉREZ, F. (1997). *Obres completes de Vicenç Plantada 2. Monografies i altres escrits*. Centre d'Estudis Molletans, col·lecció Vicenç Plantada, 2. 238 p. Mollet del Vallès.
- PLANTADA, V. i PAYÀ, J. (1893). *Geografia local de Mollet del Vallés: ab noticia geogràfic-escolar dels pobles dels encontorns y son mapa topogràfic*. Tipoli-

amb la desfílada de la rua, etc. El Carnaval passa de l'àmbit privat a l'àmbit públic i tot això en un ambient de llibertat molt propici per acollir aquesta festa tradicional.

tografia de Lluís Tasso. 16 p. Barcelona.

- PRAT, J. (1993). “El carnaval y sus rituales. Algunas lecturas antropológicas”. *Temas de antropología aragonesa*, 4: 278-296. Saragossa.
- RELATS, V. (Coord.) (2011). “Com la ballem”. *Carpeta Vallesos 1*: 32-98. Santa Eulàlia de Ronçana.
- SOLÉ TURA, J. (1981). *Mollet. La història que segueix*. Mollet del Vallès
- SOLÉ TURA, J. (1981). *Mollet. Una mica d'història*. Mollet del Vallès
- SOLÉ TURA, J. (1988). *Mollet, 1900 – 2000 Memòries d'un molletà*. Mollet del Vallès

Hemeroteca publicacions

- El Congost (1886 – 1916)
- El Demòcrata (1913 – 1923)
- El escudo de Granollers (1893 – 1894)
- El Vallés Nou (1912 -1918)
- La Gralla (1921 -1937)
- La Lucha (1906 -1907)
- La Veu del Vallés (1896 – 1905)
- La Veu del Vallés (1919 – 1919)
- Lluita (1930 – 1933)
- Plaça Gran (1978 – 1990)
- Sembra (1949 -1957)
- Vallés (1942 – 1970)
- Fulls impresos i cartells del Fons Josep Maria Suñé i el Fons Martí Pou. AMHMV

Fonts orals

Alicia Bastida Torres, Amor Bastida Torres, Balbina Camp Plans, Encarna Castellón Martínez, Joan Castellón Martínez, Núria Costafreda Abelló, Roser Costafreda Abelló, Agustina Duarte Alarcón, Dolors Estrada Ros, Mercè Fortuny Llargués, Jordi Fuster Llonch, Hortènsia Maynou Mauri, Montserrat Mas Ollé, Mercè Ninou Foixench, Rosa Mauri Serra, Berta Roca Alemany.

Annex 1

Any 1949. Premis del concurs de trajes de la Continental a la Cooperativa		
1r	María Compte	Mariona Rebull
2n	Mercedes Sauria	centenari del ferrocarril
3r	Francisca Mumbrú	Maria Antonieta
4t	Dolores Mayolas	mexicana
5è	María Salellas	goyesca
6è	Josefina Martínez	venedor de peix
7è	Srta. Cot	espia de Castella
8è	Paquita Solivellas	nena de saló
9è	Jacinta Castells	nena anglesa

1951. Premis del concurs de la Continental a la Cooperativa		
1r	Montserrat Puigdomenech	pentagrama
2n	Pepita Aliguer	Lady Hamilton
3r	Antonia Salinas	espia de Castella
4t	Maria Butjosa	polissó 1800
5è	Rosa Costafreda	Eugenia de Montijo
6è	Teresa Costa	odalisca mora
7è	Jacinta Castells	exòtica
8è	Ramona Vilardell	Más fuerte que el orquillo
9è	Francisca Mumbrú	musa de la música
10è	Humildad Jarque	catalana
11è	Lourdes Bastida	princesa mendicant
12è	Maria Lorente	ànima zíngara
13è	Julia Fernández	capritx portuguès
14è	Dolores Sabaté	japonesa
15è	Crecen Museña	gitana
16è	Rosa Marcel	dansarina de les sabatilles vermelles
17è	María Monpart	xèrif

Any 1950. Premis del concurs de l'Ateneu		
1r	Srta. P. Contijoch	Cleopatra
2n	Srta. T. Pons	farruca
3r	Srta. Fortuny	donya Juana Torruella
4t	Srta. M. Roca	índia
5è	Srta. Molins	cowboy
6è	Srta. C. Mafe	romana
7è	Srta. E. Puig	exòtica
8è	Srta. T. Costa	reina Radio Barcelona
9è	Srta. J. Linares	manola espanyola
10è	Srta. J. Castells	Catalina de Rússia
11è	Srta. F. Mombriu	exòtica
12è	Srta. E. García	Irma Vila

1952. Premis del concurs de la Continental a la Cooperativa		
1r	Maria Lorente	reina Victòria
2n	Maria Butjosa	valenciana
3r	Pepita Contijoch	papallona
4t	Josefa Costa	pubilla de Mollet
5è	Pepita Aliguer	princesa de llegenda
6è	Teresa Costa	Eugenia de Montijo
7è	Dolores Sabater	príncep indi
8è	Joaquina Gonzalvo	Madame Butterfly
9è	María Àngela Sanz	Margarita (Gauthier)
10è	Àngela Piñol	holandesa
11è	Francisca Mumbrú	cordobès hacendado
12è	Teresa Costa	insígnies d'esport
13è	Srta. Jarque	nina 1700
14è	Rosa Viñallonga	pel·lícula Los Inconquistables

1952. Premis del concurs de la Continental a la Cooperativa		
15è	María Garriga	rus
16è	Isabel Alvarez	dansarina de les sabatilles vermelles
17è	Josefa Sánchez	pel·lícula Ambiciosa
18è	Rosa Ninou	escut sardanes
19è	Dolores Batlle	nit estrellada
20è	Rosario Rosell	Aly Khan
21è	Srta. Cros	caçador

1952. Premis del concurs del Club Recreativo Mollet		
1r	Francisca Marquina	
2n	Mercedes Fortuny	
3r	Maria Ribé	
4t	Elvira Basart	
5è	Maria Aguilar	
6è	Maria Torrents	
7è	Francisca Pérez	
8è	Maria Manau	
9è	Juana Garcia	

1954. Premis del concurs del Club Recreativo Mollet		
1r	Maria Careta	Moulin Rouge
2n	Joaquina Salazar	princesa Elisabet
3r	Mercedes Fortuny	típic andalús

1954. Premis del concurs de la Continental a la Cooperativa		
1r	Nuria Tarragüell	reina Isabel de Portugal
2n	Pepita Aliguer	Isabel, emperadriu d'Àustria
3r	Margarita Soto	Quo Vadis
4t	Rosa Batlle	pel·lícula Mercado a fuego
5è	Francisca Gómez	naips de pòquer
6è	Teresa Costa	Maria Estuard
7è	Lina Martínez	dama 1900
8è	Isabel Pla y Carmen Salinas	pells roges
9è	Aurora Torrents	odalisca
10è	Humildad Jarque	senyoreta del segle XVIII
11è	Marchelina Chacel	patrícia romana
12è	Maria Godo	coronació reina Isabel II d'Anglaterra
13è	Ángeles Prunés	pel·lícula Ambicioso
14è	Pepita Cot	mamà Noel
15è	Montserrat Oliveras	florista 1900
16è	Hortènsia Maynou	pista Trèbol
17è	Josefa Sánchez	Violetas imperiales
18è	Maria Doménech	Dama de les Camèlies
19è	Núria Costafreda	princesa dels Ursins
20è	M. Rosa Vallmitjana	dama del segle XVIII
21è	Carmen de Aguilar	Opera Carnaval de Venècia
22è	Matilde Ortega	princesa de llegenda

La recuperació del Carnaval molletà en democràcia¹

El paper de la societat civil i altres històries

Jaume Noró Camats*

Resum

L'article descriu el Carnaval de Mollet a partir de l'esclat festiu de la represa democràtica, s'analitza el paper que hi van jugar diversos col·lectius i com es va configurar la litúrgia carnavalesca amb la creació d'un personatge de Carnestoltes propi. S'analitza també com es passà d'una fase molt espontània a una progressiva institucionalització de la festa, alhora que es destaca la pervivència d'elements crítics o satírics més enllà de disfressar-se. Es marquen les èpoques del Carnaval molletà i se'n descriu la primera (que aniria de 1980 a 1997), l'evolució de la festa en l'àmbit escolar i el desenvolupament de la rua fins a l'actualitat. L'article s'ha redactat després de consultar el contingut dels expedients de cultura de l'Arxiu Municipal i contrastar-los per mitjà de converses, documents i fotografies amb diverses persones.

Paraules clau: Carnaval, carnestoltes, cultura popular, Fabià Puigserver, Mollet del Vallès.

Mientras el hombre ha creído que, de una forma u otra, su vida estaba sometida a fuerzas sobrenaturales el Carnaval ha sido posible. Desde el momento en que todo se reglamenta, hasta la diversión, siguiendo criterios políticos y concejiles, atendiendo a ideas de "orden social", "buen gusto", etc., etc., el Carnaval no puede ser más que una mezquina diversión de casino pretencioso.

Julio Caro Baroja (*El Carnaval, análisis histórico-cultural*, 1983)

ELS TRES FOCES DE 1980

A la darrerria del franquisme i durant la transició política l'associacionisme va anar guanyant protagonisme en una societat molletana en permanent creixement. Calia resoldre les necessitats socials més urgents: l'habitatge, l'escassetat d'aigua o la falta de centres educatius. Les organitzacions veïnals, sindicals i juvenils creixien alhora, la cultura no va quedar al marge. Les manifestacions i les vagues eren compatibles amb els cinefòrums, els concerts o les setmanes de cultura catalana. A la darrerria de la dècada dels setanta es va produir força

* Mestre. jnoró@xtec.cat

¹ **Notes de l'autor:** En el nostre àmbit cultural el Carnaval s'ha presentat com un temps de diversió i transgressió abans dels rigors de la Quaresma. En una societat plenament secularitzada, molts carnivals continuen arrelats a l'humor, la sàtira, la crítica i la transgressió. Aquest article, rigorós amb les dades que ofereix, pretén alhora aportar tocs de genuïna filosofia carnavalesca. Abans de la redacció de l'article l'autor ha reflexionat sobre els conceptes d'autocensura i literatura carnavalesca.

activitat cultural però va ser durant el Carnaval de 1980 que un fort esclat festiu es va escampar per Mollet, el nombre de disfresses al carrer va créixer i es van organitzar actes en els àmbits associatiu i educatiu. Cal fer notar també la creativitat d'artistes i que aquell fou el primer Carnestoltes que se celebrà amb el nou consistori elegit a les urnes.

Aquell primer any, els fets van anar més o menys així: divendres a la tarda, la meitat dels grups de les escoles públiques van participar en una festa al parc de Can Mulà, calia anar disfressat i portar un ninot per ser cremat. De la tarda de dissabte ens consta que els esplais van organitzar festes probablement amb batalla de bombardes i que l'APA de l'escola Sant Vicenç va fer un cercavila amb majorets i banda, un concurs de disfresses i la cremada d'un ninot.

Per al diumenge es pensava en un

matí infantil i una tarda per als adults. El fet és que s'organitzà, en un dia molt assolellat, una comitiva per anar a rebre en Carnestoltes a l'estació vella. De tornada cap l'Ajuntament, el seguici oficial anava en un carro de cavalls i dos cotxes antics, la resta a peu; infants i joves amb disfresses improvisades o de fons d'armari; tot

Figura 2: Carnestoltes i regidors. Font: AHMMV, 1980

Figura 1: Un dels ninots cremats. Font: Noró, 1980

Figura 3: Rua. Font: AHMMV, 1980

s'hi valia: barba, bigoti pintat o perruca, màscara, nas, antifaça o barret comprat a última hora.

La rua de la tarda va ser improvisada i modesta, amb un paper actiu de l'AV del Centre, que aportava els personatges de la Heidi, en Quixot i el Sancho.

Menys record hi ha per a altres grups de disfresses anònimes, que circulaven a peu, en bicicleta, carretó o a cavall. Cal destacar el cartell d'en Cesc Bas, en blanc i negre i format d'auca, les aportacions d'en Frederic Roda i de joves aspirants a la faràndula, i la plorada lectura del testament per part dels més grans dels esplais Tuareg i Xivarri. Per aquell any les despeses col·lectives pagades amb els diners que administra l'Ajuntament van ser de 100.103 ptes.

Passada la festa, els diferents nuclis promotors parlaren de crear una comissió conjunta per preparar l'edició de l'any següent. Calia passar d'un Carnestoltes amb tres focs a un de

compartit, fent encaixar les diferents peces en un mosaic únic.

L'any 1981 ja es va fer un programa coordinat i organitzat per una Comissió Cívica del Carnestoltes amb el suport de la regidoria de Cultura. S'havia posat la primera pedra per a un Carnaval molletà. Amb la força de molta gent, en tres anys, es va definir i crear una estructura festiva pròpia que va acabar tenint, com a clau de volta, un Carnestoltes amb vestit propi.

A la recerca d'un model festiu

Analitzarem a continuació els diferents elements presents en la construcció del Carnestoltes molletà fixant-nos en les aportacions dels grups mínimament organitzats, perquè més enllà de l'actitud individual davant del fet festiu i de la tendència a la disfressa de cadascú, són les accions col·lectives les que deixen un rastre més identificable.

Tindrem en compte especialment els aspectes que vagin més enllà de

Figura 4: Lectura del Testament. Font: AHMMV, 1980

disfressar-se de pirata, ballarina o monstre. Ens fixarem en els elements més profundament carnavalescos, arrelats a la crítica, la sàtira, al desafiament real de l'ordre establert i a l'escàndol, si cal. Tindrem en compte les activitats més concorregudes i les minoritàries, tinguin format d'acció al carrer, de full volant, de cartell o de revista, siguin puntuals o duradores. Donarem valor a les aportacions de la gent del món de les arts plàstiques o escèniques. I de noms, els justos, perquè per Carnaval tothom és protagonista i mai se sap qui hi ha darrera una bona màscara.

La configuració del Carnaval molletà i la resta d'expressions de cultura popular no és aliena a les relacions i rols que es van anar establint i consolidant entre les persones, els col·lectius i els nous ajuntaments democràtics en els àmbits social i cultural. Arreu, també a Mollet, es va produir el pas cap a les institucions de gent social, cultural i políticament activa deixant òrfenes i abandonades les organitzacions socials. La confiança en les institucions democràtiques va desmobilitzar la societat civil. Era el "ja ens ho fan, no cal que ho fem". Des d'aquesta mirada analitzem com va anar tot plegat.

Un Carnestoltes, dues èpoques

Des d'una perspectiva històrica es pot dividir el Carnestoltes molletà en democràcia en dues grans èpoques. La primera aniria des de 1980 a 1997 i es podria anomenar d'en **Carnestoltes i els personatges efímers**. Dins aquesta època es poden considerar encara dues etapes, una primera que aniria des de **l'esclat festiu** fins a la seva consolidació i institucionalització, seguida d'una altra etapa que, **salvant els moles**, es caracteritza pel manteniment

i una posterior reducció de l'activitat carnavalesca i que es tancaria amb una forta crisi que provocaria l'inici de la segona època del Carnaval molletà.

La segona època, que arriba fins a l'actualitat, es caracteritza principalment per l'aparició d'uns personatges que, acompanyant en Carnestoltes, són cridats a omplir de teatralitat el ritual de la festa. Dins d'aquesta segona època de gairebé vint anys, s'hi poden distingir tres etapes. Una primera molt curta de **resurrecció**, de la mà de Fènix Teatre i The Astres Grup; una segona, també curta de **retrovisor** en què es mira endarrere per veure què s'havia fet abans, per avançar tot seguit en la creació dels actuals personatges i la introducció o recuperació de noves activitats, on destaca el ball del barraló.

EN CARNESTOLTES I ELS PERSONATGES EFÍMERS (1980 - 1997)

En parlar d'en Carnestoltes ens referim al personatge que provoca i presideix la festa, que apareix un cop l'any per desaparèixer uns dies més tard i que, a Mollet, singularment, té des de 1983 una caracterització concreta.

Els personatges efímers tindrien una doble condició. Per una banda ens referim als personatges cridats a la teatralitat de la litúrgia festiva, especialment els poders fàctics, enemics del Senyor de Carnestoltes, i per una altra banda fan referència als col·lectius que van pretendre durant un temps omplir de contingut satíric i burlesc el recuperat Carnaval, més enllà d'organitzar uns actes o posar-se una disfressa.

Un esclat festiu (1980 - 1987)

Ja hem descrit què va passar l'any 1980, ara ens fixarem en el paper que van jugar diversos col·lectius o persones en la configuració del Carnestol-

tes d'aquella primera època i descriurem la tipologia d'actes rellevants que es van consolidar.

L'Associació de Veïns de la Zona Centre

Durant la transició, l'AV del Centre destacava per les seves expressions de catalanitat i compromís amb la identitat local i promovent la restitució i la creació de monuments i organitzant actes d'arrel tradicional seguint el calendari festiu. Ja abans de 1980 havia organitzat alguna festa de disfresses. Des de 1980 els seus membres es van implicar en l'organització i promoció de Carnaval molletà, especialment la rua, buscant carrosses a altres municipis i muntant les millors comparses de l'època. Tal era la seva implicació que es parlava de la rua molletana com la rua de l'AV del Centre. Foren els primers en portar lluïts vestits llogats (Cleòpatra i ro-

mans, majorets, 7è de cavalleria o toreros) o confeccionats expressament (brasilers o xinesos). Van sortir a la rua almenys durant quinze anys. Les seves comparses no escatimaven imaginació, bon humor i crítica, tractant temes universals però també d'actualitat. Molt aviat van incorporar megafonia i coreografies assajades al seu local o al cinema Ateneu. La qualitat de les seves comparses anaven un pas per davant de la resta.

Els grups d'esplai

Els esplais Xivarri i Tuareg foren creats al final del franquisme per proporcionar a infants i joves una alternativa per al temps d'oci; el primer, a redós de la parròquia; el segon, laic, sota el paraigua d'Amics de les Nacions Unides amb seu al Casal Cultural. Els joves monitors, especialment els de l'esplai Tuareg, estaven oberts a participar en

Figura 5. Cleòpatra i romans AV Centre. Font: M. Ros, 1981

activitats promogudes per col·lectius diversos. Ens consta la seva presència a les primeres reunions per preparar el ritual del Carnaval de 1980 i que participaren a la rua i en la lectura del testament. Amants de les divertides batalles de bombardes de farina, s'implicaren en el disseny dels actes del dissabte a la tarda; es pot destacar una incruenta batalla on el conjunt de cinc esplais organitzaren un gran i coordinat atac per alliberar el Senyor de Carnestoltes de les mans de les forces de l'ordre; als arxius d'en Carnestoltes encara es conserven els plànols de les estratègies d'aquella batalla.

Els mestres

A algunes escoles públiques, nuclis de mestres que propugnaven, en aliança amb les famílies, l'escolarització per a tothom, canvis en els mètodes educatius i millors condicions laborals, van optar per les festes populars com una de les formes de trencar amb l'ensenyament tradicional i encarcarat. Així l'any 1980 es van celebrar col·lectivament el Carnaval, una festa de primavera a Gallecs i la Castanyada.

En un parell d'anys es va definir el Carnaval escolar amb una arribada a cada escola i unes festes col·lectives amb animació musical als carrers i places. Era la manera de generalitzar i popularitzar la festa, posant a l'abast dels infants elements de cultura popular, i fer-la créixer.

Els polítics

Des del nou Ajuntament, la Comissió de Cultura va entomar i donar suport a les iniciatives veïnals i educatives, va convidar la resta d'entitats a participar als actes, i fins i tot l'alcaldessa i membres de diversos grups municipals sortiren disfressats, durant tres anys, als actes de diumenge; tot un símptoma de l'actitud festiva d'una part del consistori; com ho és el ban signat per l'alcaldessa datat el mateix 23 F de 1981.

Tot i les diverses remodelacions del cartipàs municipal, durant la pri-

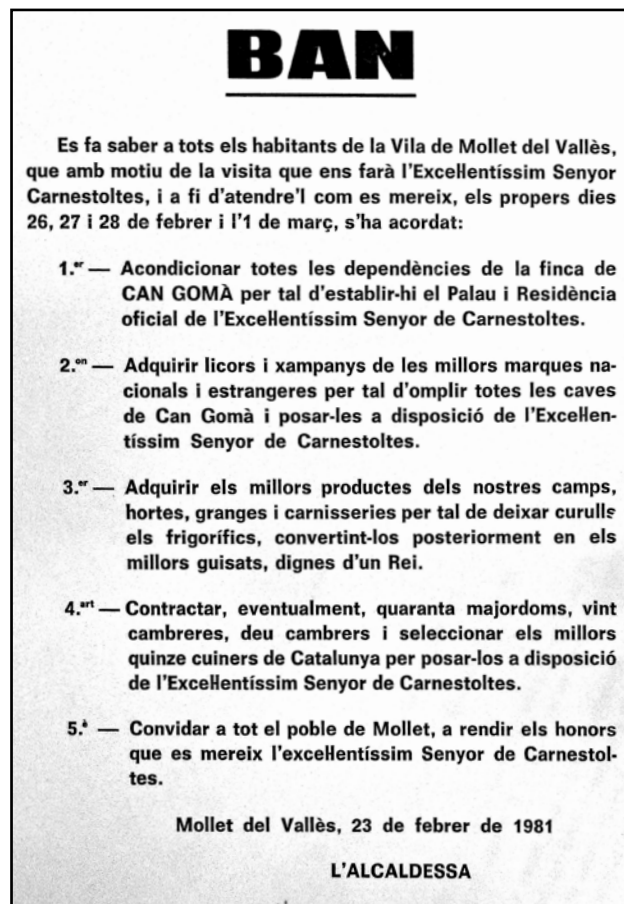

Figura 6. Al servei d'en Carnestoltes
Font: AHMMV, 1981

mera legislatura els aspectes culturals van tenir força continuïtat i consens especialment perquè es comptava amb les aportacions del director teatral Frederic Roda, que aleshores treballava com a animador cultural a l'Ajuntament.

Animador cultural

En Frederic Roda, en contacte amb artistes locals, amb diferents grups de joves culturalment actius i amb mestres va dinamitzar, entre altres, la creació del gegants, els diables o la restitució dels Pastorets. Com a professor de teatre va aglutinar joves actors en formació que sota el nom de la Fira i la Farinera, i amb el suport municipal, promovien la formació teatral a les escoles alhora que actuaven com a companyia autònoma; crearen els espectacles d'arribada, judici i mort del Carnestoltes molletà. Conjuntament amb mestres definiren també el ritual de l'arribada a les escoles. Més enllà de la sintonia d'en Roda amb els nous responsables polítics, el seu treball també va tenir repercussió directa entre els funcionaris municipals, alguns dels quals es mantindrien molt temps vinculats al fet festiu.

Per un Carnaval molletà

Amb tot aquell univers en marxa, es proposà potenciar el Carnestoltes de Mollet com a referent comarcal. Per això es volia consolidar una sèrie d'accions festives potenciant la creació d'uns personatges perdurables per encarnar el Carnestoltes, els poders fàctics i els jutges. Per l'any 1982 en Cesc Bas va crear set màscares, inclosa la d'en Carnestoltes, i es va confeccionar un vestuari pels membres del grup La Farinera per donar vida als personatges que posarien en escena el

judici a la plaça sobre una gran tarima plena de bastides mentre en Carnestoltes, burleta, s'ho mirava enfilat dalt de tot d'una cistella.

El vestit d'en Fabià Puigserver

Per encarnar un Carnestoltes perdurable es buscava un tipus de vestit que pogués portar, any rere any, qualsevol persona. Cercant models es va pensar en l'utilitzat a l'obra *Operació Ubú*, representada al Teatre Lliure de Barcelona durant el primer semestre de 1981, i dirigida per l'Albert Boadella. El creador del vestuari d'aquella obra era en Fabià Puigserver, l'escenògraf i codirector del Lliure. Aprofitant la coneixença que l'aleshores regidor de Cultura Josep Serra tenia amb en Puigserver, en un sopar a la mateixa seu del teatre a Gràcia, li demanà un disseny de vestit per al Carnestoltes de Mollet. L'escenògraf acceptà fer el disseny de franc però amb la condició que s'en-

Figura 7. Carnestoltes, un regal. Font: C. Bas, 1983

carregués la realització del vestit al seu taller del Lliure. I així es va fer.

Rei de les “Bobotes” o el Carnestoltes de Mollet del Vallès va anomenar en Puigserver al seu personatge. Un rei beneit, rodanxó i panxut però àgil, colorista i ple de picarols, coronat amb un barret sense ala i amb flors, i amb una escombra com a ceptre. En Cesc Bas dibuixà el cartell de la festa a partir del figurí d'en Puigserver. Un Carnestoltes caient sobre Mollet. (vegeu figura 7)

Un regal caigut del cel

El Carnaval de 1983 culminà una fase del procés de creació del ritual carnavalesc, i es va llençar la casa per la finestra. El pressupost passà, sembla que de manera excepcional, de 600.000 pessetes als més de dos milions, envelat inclòs. El nou personatge fou rebut a la sala de plens per les autoritats i representants de les entitats, se li lliuraren els atributs de govern, es passejà per les escoles aclamat amb la mateixa cançó, es va gronxar cofoi a la plaça dalt d'una enorme estructura, engrescà grans i petits pels carrers fins que fou fet presoner per les forces de l'ordre, alliberat provisionalment pels esplais i novament en mans dels poders fàctics seria jutjat, passejat per la rua i finalment cremat. Avui podem dir que aquell Carnestoltes creat per en Fabià Puigserver va ser un veritable regal. A poc a poc es va anar popularitzant i ha acabat sent l'element que, perdurant en el temps, ha esdevingut la icona del Carnaval molletà.

Artistes plàstics i Carnaval

Les produccions de diversos artistes locals omplien els cartells dels actes festius de l'època. Cinc dels primers vuit cartells són d'en Cesc Bas. Els primers dibuixos anticipaven un

Carnestoltes amb nas llarg, que el ma-teix Bas va reproduir en una màscara; sempre més el nostre Carnestoltes tindria el nas llarg. Altres cartells donaren a conèixer el vestit d'en Puigserver i uns personatges que malauradament no van tenir continuïtat. Al darrer dels cartells carnavalescos en Bas dibuixa personatges reals i de ficció dins d'un gran teatre amb la font modernista al centre de l'escena i el castell de Rivoli de fons. Els altres tres cartells de la primera etapa van sortir de les mans d'en Carles Sánchez Manils, l'Helena Xicola i en Jordi Brunet.

En Cesc Bas va crear i replicar moltes altres màscares, totes van ser exposades a Mollet, Barcelona i Berga. La producció carnavalesca d'en Bas inclou també màscares i disfresses del grup Rialles i algun cartell comercial. Es conserven uns apunts seus amb una sèrie de propostes per definir el nostre Carnaval. Trobem també produccions carnavalesques d'en Josep Nogué i Lluís Estopiñan en els materials del grup Tertúlia

La Farinera

Joves d'arreu de la comarca tenien a Mollet el seu espai de formació i acció teatral, els dirigia en Frederic Roda i comptaven amb una precària aportació municipal. Dinamitzaven la vida teatral i festiva dins i fora de les escoles públiques. Van ser els primers acompanyants d'en Carnestoltes als actes i visites escolars. Any rere any transformaven la seva comparsa, les seves animacions de teatre de carrer connectaven amb el que es feia en aquella època. Aquell grup actuava com un veritable llevat que feia créixer l'ambient teatral entre els infants i joves. Membres d'aquell grup han continuat la seva vida professional lligada al teatre.

Johannes Vardar

El grup italo-alemany Johannes Vardar, que es definia com a nòmada del teatre, va fer cap a Mollet a finals de 1983. Impartiren un curs a Can Gomà per a un bon nombre de joves que formaven o volien formar part de companyies amateurs de teatre. D'alguna manera es pretenia consolidar col·lectius que enriquissin la vida artística d'aquesta part del Vallès; d'aquell curs en va sortir la Coordinadora d'Acció Teatral, que, amb Johannes Vardar i La Farinera, van posar en escena un espectacular judici a la plaça. Es recorda que un

membre de la comparsa llençava octavetes passant per una tirolina entre el Mercat i l'Ajuntament, mentre altres comedians feien un ràpel des del balcó fugint d'uns perseguidors i la resta cantava per la llibertat d'en Carnestoltes.

Johannes Vardar va tornar a protagonitzar l'espectacle de la mort i testament de 1987. Aquesta companyia va incorporar als seus espectacles elements de les creacions fetes a Mollet. Les accions col·lectives de la Coordinadora d'Acció Teatral no es van consolidar per a futures edicions del Carnaval.

Apunts de Cesc Bas 1982

- Perfeccionament del judici, millorar la il·luminació i l'equip de veus.
- Allargar discursos i separar més els actes infantils dels actes per a gent gran.
- Institucionalitzar el judici, convertint-lo en un judici buf, de tota una història anyal, que perduri.
- Escenografia, una sala de tribunals, enlloc d'estrats, per exemple crear púlpits barrocs per els fiscals.
- Comptar sempre amb gent mínimament professional per tota la tasca de teatre o escenificació, no valen els aficionats!!
- Personalitzar el Carnestoltes de Mollet en tots els seus aspectes (eternitzar Carnestoltes escrit l'inrevés?) explotar la imatge del campanar com a únic símbol representatiu del Mollet d'ara i de sempre.
- Millorar l'enterrament i la dansa de la mort d'en Carnestoltes.
- Difusió als mitjans de comunicació del Carnestoltes de Mollet (Diaris, Ràdio, TV? (Catalana). Enviar pamflets, pòsters, falques, etc.
- Inscripció a la “rua”, amb temps suficient, promoure comparses.
- Organitzar un ordre abans de començar, per evitar entre les carrosses.
- Conservar un màxim de documentació i material emprat en cada Carnestoltes (màscares, vestits, dibuixos, pòsters, documentació gràfica de cara a la creació d'una col·lecció per exposicions, etc.
- Tot el que l'ajuntament promogui que quedi a bon resguard i faciliti així la creació d'un arxiu històric del nou Carnaval de Mollet, a partir de 1980.
- Preparar una dansa de la mort per setmana Santa?
- Plantejar una mena de diari que dibuixat, composi un còmic de les anècdotes del poble, des del primer dia després de Carnestoltes fins tres dies abans del proper.

Figura 8. Propostes de futur. Font: C. Bas, 1982

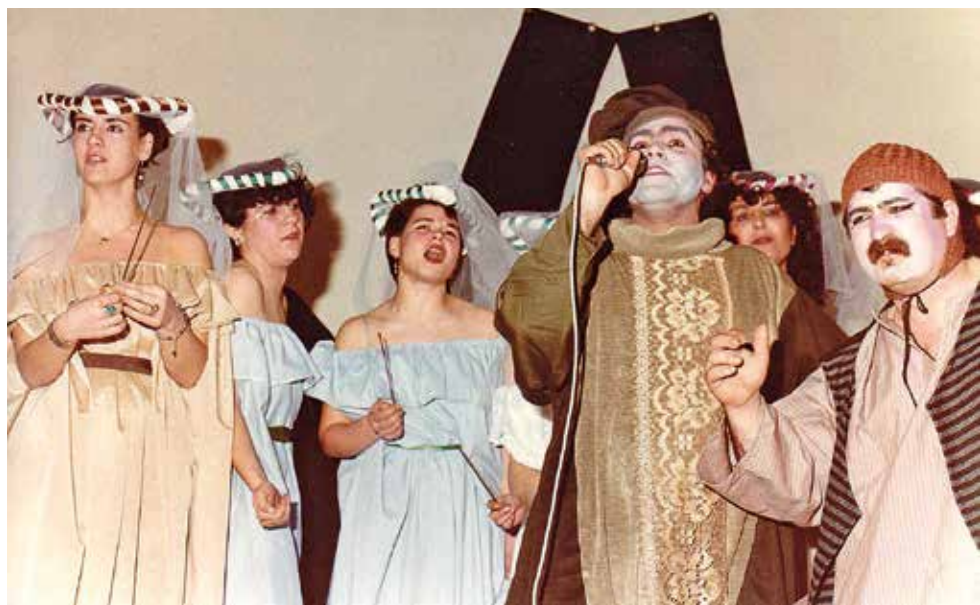

Figura 9. La Farinera a la sala de plens. Font: AHMMV, 1985

Estructura bàsica

En pocs anys es va definir una estructura bàsica d'actes de Carnaval que perduraria en el temps. Primer descriurem els actes, més tard repasarem més àmpliament l'evolució de dos d'ells, el Carnaval escolar i la rua.

L'arribada

La festa començava amb l'arribada del Senyor de Carnestoltes a l'Ajuntament, primer Dijous Gras, després dimecres. Es posava en escena una veritable presa de poder per part del rei de la gresca i la seva comitiva. Es recorda com el mestre de cerimònies anunciava amb tota solemnitat l'entrada a l'edifici de les representacions de les entitats, les forces vives del món veïnal, cultural, esportiu o educatiu. La sala de plens s'omplia de gent i de pomposos discursos i rituals carnavalescos, es podia substituir les cadires per botes de vi, el peix de l'escut municipal per un bon pernil i la cara d'en Pujol i del Borbó per la

del rei de la disbauxa. En Carnestoltes rebia la vara d'alcalde i la gresca omplia la sala. Més endavant la festa s'ampliaria a la plaça fins que s'hi va traslladar definitivament.

Les festes escolars

En aquell temps es va veure com a essencial celebrar el Carnaval en l'àmbit escolar i es va consensuar una arribada a cada escola i unes festes col·lectives al carrer la tarda de divendres.

Escoles bressol

Les escoles bressol es van afegir de seguida a la festa amb un acte propi diumenge al matí. Es feia una rua per l'avinguda de la Llibertat que acabava a la plaça amb un grup d'animació. Predominaven les disfresses fetes a mida, cosides per la iaia o la modista, algun cop amb dissenys complicadíssims però sempre molt lluïts. Els més menuts d'entre els petits eren transportats sobre plataformes de fusta. A

Figura 10. Carnestoltes i Johannes Vardar. Font: J. Noró, 1984

Figura 11. La sala de plens era una festa. Font: AHMMV, 1985

Figura 12. Rua de les escoles bressol. Font: J. Noró, 1987

partir de 1990 la festa va passar a la tarda d'un dia feiner fins que es va integrar les escoles bressol al conjunt d'activitats escolars.

Festa dels esplais

Els esplais centren gran part de les seva activitat durant les tardes dels dissabtes, fet que facilita organitzar una festa de Carnaval. Ja s'ha descrit la força de les organitzacions d'infants i joves en la recuperació del Carnaval. Sempre més els noms dels esplais Xivarri, Tuareg, Lledó, Can Pantiquet, Lourdes i Mijac han estat lligats als dissabtes de Carnaval. Alguns d'aquests esplais ja no existeixen, però la plaça de Prat de la Riba, Can Mulà o el Mercat Vell continuen acollint la festa dels esplais amb l'animació a càrrec de grups contractats o formats en l'àmbit dels mateixos esplais.

162

Figura 13. Festa dels esplais. Font: A. Redón, 1986

Balls de disfresses

Amb màscares o sense, els locals d'arreu s'han omplert de gent en les fredes nits de Carnaval, i a Mollet també ha estat així. Llevat dels primers anys en què es feien balls a la plaça de Prat de la Riba dissabte i diumenge a la nit, Can Gomà ha estat l'escenari de la majoria de balls de disfresses amenitzats per orquestres com L'Atlàntida, Marabú, Montecarlo o Leyenda, la divertida Huapachà Combo o la molletana Barbacana; darrerament s'han imposat les formacions petites o els discjòqueis. Les característiques del ball de disfresses s'ha anat modificant segons la participació i els grups organitzadors. Durant la dècada dels noranta, la participació va disminuir, s'incrementaven els joves en detriment dels adults i al ball de la gent gran l'interès per disfressar-se era nul. S'han alternat els períodes amb entrada gratuïta amb

altres on es pagava; molts anys es donaven premis a les millors disfresses individuals, de parella o grup. S'han fet també balls a la pista d'hoquei i al Mercat Vell, amb l'Associació de Balls de Saló i les colles de Morats i Torrats com a organitzadores.

Rua

Un dels moments centrals i permanents del Carnaval molletà ha estat la rua. Amb sol, núvols, fred o pluja, la rua de comparses i carrosses ha omplert els carrers la tarda de diumenge. Només s'ha ajornat algun any de molta pluja. L'estat de salut del Carnaval molletà s'ha pogut mesurar observant la rua. Més endavant ho farem amb atenció.

Judici amb condemna cantada

Forma part del guió que el poder del Senyor de Carnestoltes sigui efímer, sense alternativa s'acabarà imposant el temps de quaresma. Per tal de visualitzar com les forces d'ordre, els poders fàctics s'imposen a la xauxa i la folia, s'han muntat diverses tipologies de judici: jutges i poders acusadors amb les màscares d'en Bas i un vestuari grotesc però poc sòlid; uns altres judicis han comptat només amb funestos acusadors i botxins o han estat més simbòlics i visuals o directament espectacles del repertori dels grups forans que s'han adaptat amb més o menys traça.

Inicialment el judici es feia diumenge al migdia a la plaça però aviat va passar a la nit, després de la rua. Des dels personatges efímers dels anys vuitanta, no hi tornà a haver personatges propis pel judici fins el 1997.

Mort i testament

El ritual per acabar amb el poder d'en Carnestoltes a Mollet es va configurar com una mort a la foguera. L'ús

Figura 14. Personatges del Judici. Font: C. Bas, 1982

del foc com a element ancestral es va normalitzar des del primer any i així ha estat gairebé sempre. La crema del ninot, normalment blanc, despullat del vestit, dona pas a la lectura del testament que, lluny del lament, anuncia que de les cendres, com l'au Fènix, el Carnestoltes tornarà l'any vinent.

163

Disfresses, botigues i modistes

Per disfressar-se només cal imaginació, però la cosa es complica quan es vol assumir un personatge concret o representar una època determinada, llavors el recurs és acudir a algú que confeccioni el vestit, llogar-lo, comprar-lo o buscar-lo en armari d'altri.

A Mollet sempre hi ha hagut establiments i professionals que han basat part del seu negoci en l'elaboració o venda de disfresses o complements. Amb el perill de deixar-ne algun per esmentar descriurem els que ens ha semblat que han tingut un paper important en el Carnaval democràtic.

En Basili Escuin va obrir l'any 1959 una botiga per a la venda i reparació de bicicletes i motos però l'any 1965 deixarien de vendre motos per iniciar la diversificació de productes; és llavors que introdueixen les joguines i també les disfres-

Figura 15. Aparador amb disfresses dècada de 1960

ses durant tot l'any. Com a element de joc simbòlic s'han regalat disfresses per Reis, aniversaris i per Carnaval. Les disfresses més antigues que recorden tenir serien les de bomber, indi, explorador o vaquer. Es proveïen de les empreses fabricants Jofre, Macla i Magda situades a Barcelona i comarques metropolitanes. Als productes inicials de roba s'hi van afegir després elements d'escaï o franel·la i més endavant de plàstic. Les vendes de disfresses a la botiga Escuin s'han fet normalment a particulars, només ocasionalment han venut algun complement per a grups. Actualment continuen amb la venda de disfresses durant tot l'any amb producte bàsicament d'importació dels EUA i la Xina, aquests darrers per mitjà de distribuïdors i marques de l'estat.

La família Olaria regentava les botigues de roba Dani i Teixits Francisqueta, aquesta darrera dedicada principalment a la venda de peces de roba al detall per confeccionar. L'afició de la família a les disfresses venia de lluny. A partir dels Carnavals dels vuitanta, a la botiga van començar a fer disfresses per a les escoles bressol. Calia triar les teles, fer els patrons, prendre mides i cosir. Una sèrie de modistes relacionades amb la botiga cosien a domicilis particulars. En unes tres setmanes s'acumulava molta feina. Va ser així fins que van tancar la botiga per jubilació. Amb un sistema de funciona-

ment similar, a Pañerías Sabadell feien centenars de disfresses cada any orientant i facilitant-ne l'elaboració per a tots els membres dels grups escolars; a Tejidos Encarna també van donar servei a grups i particulars.

Les germanes Ros, filles d'en Frederic Ros Chacón, l'any 1978 van transformar l'antiga botiga de queviures del seu pare en les botigues Casa Blava i Ocell de Paper, llibreria i botiga d'articles diversos respectivament. En aquell establiment, obert en plena transició política, les disfresses van ocupar, des del primer moment, un lloc important; venien especialment disfressa infantil i complements (barrets, nassos, perruques...); també venien articles de broma.

A Establiments Codina, van introduir articles de Carnaval quan l'any 1980 van tenir molta demanda de nassos, barrets i altres complements. De primer ho van solucionar anant a Barcelona a comprar-ne a la Comercial Bolsera. L'any següent, a la Fira de Juguines de València, ja van contactar amb proveïdors de disfresses elaborades i complements. Amb l'arribada de les botigues de baix cost, la venda als establiments tradicionals va minvar. D'antic a cal Saleta venien l·laminadures i quan n'era l'època també caretes de cartró. A la botiga Patufa de la rambla de Fiveller venien, fins que va tancar, disfresses fetes a l'empresa de Barcelona Artesanies Carme Piquet.

Mirant endarrere

Ja hem dit que l'esquema bàsic i perdurable del Carnaval molletà en democràcia es va definir en els tres primers anys. Es recuperava la festa, però el ritual que es va adoptar seguia el ritme i la força dels carnivals d'altres poblacions catalanes amb més tra-

dició. No ens consta que en el passat a Mollet existís la personificació d'en Carnestoltes o que es fes una arribada o un judici, però aquests actes passaren a formar part de l'eix de la nostra festa. Només l'any 1982 al programa d'actes es va mirar endarrere i es va fer esment, amb fotografies i text, del ball del barraló i de les ballades de gitanes, les dues expressions genuïnes del Carnaval molletà fins a la dècada dels seixanta. Aquell any es programà una ballada de gitanes a càrrec de les colles que l'havien recuperat l'any 1979, però sempre més les Gitanes quedarien dissociades del Carnaval molletà.

Lenta institucionalització

En els anys de recuperació de la democràcia, l'activitat cultural va augmentar en quantitat, qualitat i freqüència. El nombre d'associacions creixia i el suport municipal es va anar formalitzant. El Carnaval havia consolidat un ritual festiu però l'espontaneïtat minvava. A partir de 1983 els actes de Carnaval passaren a ser organitzats per l'Ajuntament. Els grups i les entitats concentraren les seves energies en la preparació de la rua. Amb el primer relleu democràtic a l'alcaldia l'animador cultural fou substituït per un gestor cultural. La presència de La Farinera va minvar a Mollet, i Artristras, el grup de teatre de carrer de la Garriga en prengué el relleu. Els personatges amb les màscares d'en Bas no prosperaren. Continuaren havent-hi reunions amb les entitats, però passaren a ser informatives. La progressiva institucionalització va portar al fet que col·lectivament s'assumís que el Carnaval eren els actes que s'organitzaven i sortien al programa: arribada, festes escolars i dels esplais, balls, judici i rua. Fora d'aquests actes, infants,

joves i adults es limitaven majoritàriament a moure's pels carrers exhibint la disfressa. Però hi havia vida carnavalesca més enllà dels actes oficials.

Festes d'entitats

Algunes de les entitats que disposen d'un local en condicions organitzaren les seves pròpies festes amb ball i concurs de disfresses o petits cercaviles de barri. Destaquem les festes organitzades pel CC Aragonés al seu local, que actualment encara inclouen un sopar, ball i concurs de disfresses. El Casal Cultural va organitzar des d'antic la visita del Carnestoltes la tarda de Dijous Gras. Des del canvi de mil·lenni organitza dissabte al matí una escudella de Carnaval cuinada per en Pep Salsetes, un concurs de truites i ball de disfresses. (Figura 16)

Tertúlia i La Inestable

Els primers anys vuitanta, una colla jove de gent culturalment activa, sota la denominació de Tertúlia, promovia actes de diferent mena. Durant el Carnaval de 1984 saltaren al carrer amb una doble acció: una proposta per nuclearitzar Mollet, expressada en un dossier-revista que es va difondre gratuïtament, on es dibuixa, amb la maqueta del projecte inclosa, el futur d'una ciutat autosuficient en aliments i energèticament i on es cantaven les excel·lències de la radioactivitat. Paral·lelament una coral de nens muntants vestits de mariners cantaven un repertori profètic per carrers, places i la sala de plens de l'Ajuntament, on registraren una instància demanant formalment que el ple del consistori considerés el projecte per nuclearitzar el municipi. No es té constància que ho fes. En Josep Nogué va tenir el privilegi de poder retratar un dels nens mutants.

166

Figura 16. Escudella de Carnaval (Casal Cultural)

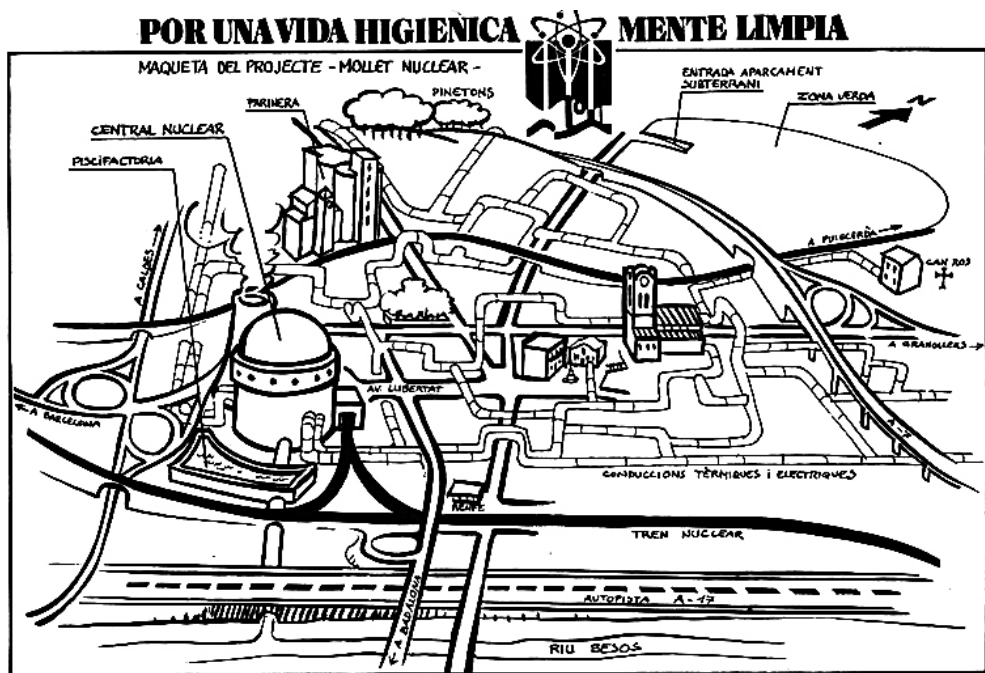

Figura 17. Publicació carnavalesca de Tertúlia. Font: J. Nogué, 1984

La Inestable agrupava, en aquella mateixa època, un grup de mestres que, animats per en Frederic Roda, recuperaren els Pastorets a Mollet. La gent de Tertúlia i La Inestable confluïren en el Carnaval de 1985 en una proposta que pretenia alertar de la creixent institucionalització de la festa promovent accions fora de guió, amb un Carnaval republicà contraposat al monàrquic. Així es van fer pasquins i octavetes cridant a la insurrecció, es va reptar la comitiva monàrquica, formada pels membres de La Farinera, a una batalla de bombardes de farina a la plaça del Mercadal a l'hora de la missa vespertina, amb un Carnestoltes de drap assegut a la finestra central de La Marineta. Hi va haver un discurs alternatiu, comunicats emesos per la ràdio, rèpliques i contra-rèpliques, també es va segrestar en Carnestoltes oficialista i se'l va alliberar sense demanar rescat. Paral·lelament, una facció autoanomenada Cràpules místics llençaven pro-

clames encara més radicals en una publicació i uns fulls volants. Tot plegat no va transcendir gaire però contenen que republicans i cràpules s'ho van passar d'allò més bé.

Literatura carnavalesca

A banda de la generada per Tertúlia, La Inestable i els Cràpules, es pot trobar altres exemples de literatura carnavalesca en una publicació feta per pares de l'escola Montseny, amb coples i xirigotes sobre l'educació, i en altres textos humorístics referits a l'hospital, llençats a la rua o una empresa que venia refugis nuclears. També entrarien en aquesta categoria els textos dels cartells de 1980 i 1982 i el conjunt de pregons de l'arribada del Senyor de Carnestoltes, els guions del judici i els testaments.

Artristras

El grup garriguenc assumiria en pocs anys el rol de comparsa per a l'arribada i el judici d'en Carnestol-

167

Figura 18. Artristras. Ara mana en Carnestoltes. Font: AHMMV, 1986

tes. També es va fer càrrec un parell de cops de les visites a les escoles. Sintonitzà plenament amb el ritual molletà i fins i tot hi va fer aportacions. De fet és el grup de fora de Mollet que més cops ha protagonitzat l'arribada o el judici.

L'any 1987 animaren els diferents actes de la festa amb La Farinera, Johannes Vardar, i Julie, un grup francès que omplí la plaça de grans animals inflables. Aquell any, amb motiu de l'acte d'agermanament amb la ciutat italiana de Rivoli, es tornà a llançar la casa per la finestra, amb un pressupost de tres milions de pessetes que doblava el de l'any anterior.

Amb aquesta exhibició de festa institucional s'acabava el període d'esclat festiu, espontani, creatiu i popular iniciat el Carnaval de 1980. L'organització del programa d'actes estava plenament en mans de l'Ajuntament. Carnaval o quaresma?

Salvant el mobles 1988 – 1997

Continuem narrant l'època en què el Senyor de Carnestoltes no hauria aconseguit consolidar uns personatges autòctons que l'acompanyessin en el ritual festiu i entràriem en una fase de manteniment i rutina del programa d'actes i una progressiva reducció que acabaria provocant un canvi d'època. Una dècada en què només l'existència del vestit d'en Carnestoltes manté mínimament viva una festa amb característiques pròpies. I no és qüestió de pressupost, ja que en aquest període s'inverteixen de mitjana vora quatre milions de pessetes anuals per sufragar el Carnaval.

Un forat negre

El segon relleu democràtic a l'alcaldia va suposar un canvi absolut en

tot l'equip de govern i la desaparició del gestor cultural sobre el qual havien pivotat les darreres edicions del Carnaval; aquest fet va provocar mancances importants al programa de 1988: les festes escolars van mantenir La Farinera i els grups d'animació, però l'arribada i el judici es van deixar en mans un voluntariós Kefigrup, format expressament per a l'ocasió amb una posada en escena que no tenia res a veure amb el que s'havia fet fins llavors. La rua, mort i testament van anar a càrrec del grup Tripijoc, vingut de Girona, amb catorze actors inclosos els músics i els xanquers. Per a la rua duïen un cotxe pintat amb un trapezi on s'hi gronxava en Carnestoltes; bons però desconnectats del ritual molletà.

El cartell de l'any 1988 va significar un trencament total amb el que s'havia fet fins aleshores. Es va passar d'uns cartells expressius, fets a mà, amb ànima, a un cartell de disseny impersonal i descontextualitzat. A partir d'aleshores als cartells i programes del Carnaval s'imposarien els dissenys digitalitzats.

Artristras són garantia

Els anys següents s'intensificà la intervenció municipal en l'organització del Carnaval. Amb un nou gestor municipal i amb la contractació d'una empresa externa per la coordinació general del programa, s'introduïren una sèrie de canvis amb la intenció de consolidar la festa. El 1989 es va plantejar incentivar la participació i la qualitat de la rua amb uns premis o amb subvencions; en una reunió amb entitats, es va optar per subvencionar les comparses i les carrosses que s'hi inscrivessin prèviament; a la mateixa reunió es va frenar la intenció de reconvertir l'arribada

que es feia dimecres per una recepció del Carnestoltes per part de l'alcalde dissabte a la tarda i es va reintroduir la festa dels esplais, que no figurava a la proposta de programa. Per l'any següent es deixà de fer el judici al migdia i s'agrupà amb la mort i el testament a la nit del diumenge i es va suprimir el ball que s'hi feia. S'anul·là també la festa infantil del diumenge al migdia. Durant quinze anys no es va programar res als matins del diumenge. Per a l'arribada i el judici es van recuperar els garriguencs Artristras, coneixedors del ritual molletà: eren garantia, tenien qualitat i donaven una certa continuïtat. Anualment aportaven elements dels espectacles que anaven creant. Els Xarop de Canya, amb vincles molletans, també van animar algunes de les arribades i visites a les escoles. L'any 1992 es va encarregar les arribades a les escoles al grup d'animació

Gog i Magog amb en Pep Callau com un dels seus membres. Des d'aleshores, només amb absències puntuals, aquest pallasso sense fronteres ha acompanyat el Senyor de Carnestoltes per les escoles i ha engrescat milers i milers de criatures.

Canvi de vestit

El vestit original d'en Carnestoltes creat pel Fabià Puigserver, any rere any, patia un ús intensiu especialment a les escoles i s'estava deteriorant; després d'algunes reparacions, l'any 1993, es va decidir encarregar-ne una rèplica que es faria servir per l'arribada, la rua i el judici; l'original continuaria visitant les escoles fins que va quedar fet un nyap. Després d'uns anys d'incertesa, net i recosit, s'ha exhibit a l'exposició retrospectiva. Fóra bo restaurar-lo i protegir-lo com una joia del patrimoni molletà i del teatre català que és.

Figura 19. Xarop de Canya. Font: AHMMV, 1990

Figura 20. Expedició a les Illes Afortunades.
Font: M. Plana, 1990

I el poble, què?

Durant aquell període d'aprimament del programa de Carnaval, la vida cultural de Mollet no es va aturar; hem de pensar que eren temps olímpics i postolímpics. En l'àmbit de la cultura popular i tradicional sorgiren noves iniciatives que reberen força suport municipal: nova colla gegantera, Morats i Torrats, Esbart Dansaire. Per Carnaval, però, les entitats i algunes colles d'amics es limitaven a preparar les seves comparses i carrosses per a la rua. Infants i joves passejaven les disfresses escolars o les comprades pels carrers i places a partir de divendres; els adults es reservaven per dissabte i diumenge.

Bruixeria, aventura i altres carnavalades

Només un grup de gent no identificada continuava muntant intermitentment alguna moguda fora de la rua. Així el 1988 una desconeguda Escola Esotèrica del Vallès anunciava, en locals culturals i religiosos i durant quatre dies, unes conferències a càrrec d'il·lustres bruixes i bruixots que tractarien sobre viatges astrals, aquarelles, cirurgia xamànica, absorció energètica o desplaçaments còsmics. Misteriosament els locals estaven tan-

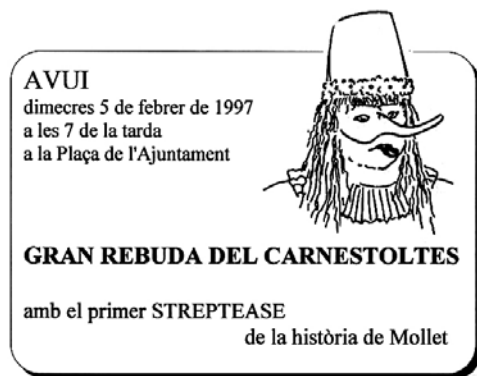

Figura 21. Octaveta de la Comissió ciutadana.
Font: AHMMV, 1997

cats a les hores anunciades i la gent acabava marxant. Paral·lelament es feien processons tètriques per la Rambla, cerimònies de sacrifici i ofrena al voltant de la font modernista i una fira amb herbes remeieres, ungüents, tarots i cartes astrals. Misteriosos personatges arrossegaren per la rua un carro guarnit amb branques i estendards.

De manera profètica l'any 1990 una expedició, subvencionada per caixes d'estalvi, va fer un viatge a les Illes de la Fortuna situades al Mar de les Finances prop de la Fossa de la Marginació. L'illa gran té forma d'estrella, és abrupta i està en constant expansió. Després de reclutar una vintena d'aventurers van demanar al Senyor de Carnestoltes autorització per navegar, i carregaren un vaixell. Després d'un viatge d'onze dies tornaren i regalaren a qui en va voler bitllets de curs legal de les afortunades illes. Allí, després d'oferir quincalla als indígenes, van erigir un monument al cap de l'expedició.

Una protesta veïnal alertava, l'any 1993, d'una plaga de rates i ratolins que provinent del Besós pujava per la Rambla. Ni Generalitat ni Consistori

hi podien fer res, enfeïnats com estaven en allò del mil·lenari. Les denúncies i la plaga no es van acabar fins que un flautista rialler va fer desaparèixer les rates.

Tampoc està clar qui va anunciar als Quatre Cantons que es posaria un gran pont allà on hi havia hagut el Pont de la Mandra, ni qui hi va plantar durant unes hores una maqueta de fusta gegant.

Sense arribada

L'equip de tècnics municipals va preparar com cada any una proposta de programa pel Carnaval de 1994. Algú va ratllar-ne l'arribada, sembla que amb l'argument que un vespre d'entre setmana hi anava poca gent, i l'arribada va desaparèixer del programa oficial. En un abús de confiança, gent anònima, enredant la Rosario, la masovera cultural de Can Gomà, es van apropiari del vestit del Carnestoltes. Amb la complicitat dels Xarop de Canya i amb l'estendard de l'escut municipal cedit pels Artristras, es va fer arribar a la plaça el Senyor de Carnestoltes el dia i hora habituals, després d'un cercavila per la Rambla. Es va repartir un text amb fragments d'un pregó que no es va fer.

Passada la festa, els tècnics municipals i de l'empresa coordinadora van fer una valoració de l'estat general dels actes del Carnaval fent-hi propostes de millora. Escrigueren que calia tornar a programar l'arribada, trobaren punts dèbils a les festes escolars i als balls de la gent gran; alertaren del canvi de perfil dels assistents al ball de nit i de la manca d'originalitat de les disfresses; en relació a la rua, constataren una davallada de qualitat en l'elaboració de carrosses i comparses i van proposar donar suport a entitats i grups i la substitució de les subven-

cions per premis. L'any següent es va tornar a programar l'arribada, i per incentivar encara més la rua s'instauraren els premis per a les millors comparses i s'augmentaren les subvencions de la resta.

Més retallades i un striptease

Tres anys més tard l'arribada d'en Carnestoltes va saltar novament de la programació d'actes i també les festes escolars del divendres a la tarda. Aquesta darrera proposta va posar en alarma diferents escoles que feren protestes verbals i per escrit. Finalment es re-programaren les festes escolars però les opcions de fer l'arribada el dimecres al vespre eren molt limitades.

Una autoanomenada Comissió ciutadana pro arribada del Carnestoltes, formada bàsicament per gent jove culturalment activa, pensava que calia revertir aquella situació i van planejar fer-ne alguna de grossa. Durant el matí del mateix dimecres van presentar al registre de l'Ajuntament una instància molt irònica exposant la ferma decisió de l'esmentada Comissió de fer arribar en Carnestoltes el dia i hora habitual, demanant que els fos lliurat el vestit d'en Carnestoltes i que es facilités el pas cap al balcó que dóna a la plaça de la comitativa que acompanyaria el Senyor de la festa. A repetides negatives inicials li seguí una conversa telefònica d'alt nivell, especialment pel contingut. En el transcurs de la conversa la Comissió anuncià que tenia preparada una acció profundament carnavalesca, i que es faria amb vestit o sense. Finalment van aconseguir el vestit però no el pas al balcó de l'Ajuntament.

Una estona abans de l'hora convinguda es repartiren pels voltants de la plaça unes octavetes anunciant

la Rebuda d'en Carnestoltes amb el primer striptease de la història de Mollet. Allí hi acudiren gent de totes les edats, gent adulta, joves i pares amb els fills. Després d'un breu cercavila al so d'unes gralles, en Carnestoltes, des de dalt d'una tarima, va demanar tenir parella i en va triar una de les que aixecaren el braç. Aquella ciutadana anònima pujà a l'escenari i sense dir paraula es va despullar per desaparèixer tot seguit.

Aquell fet va ser notícia de portada a la premsa local i comarcal, amb fotografia inclosa. L'impacte de l'acció va ser molt gran. La sotragada va generar un moviment intern dins l'Ajuntament que va provocar, per a l'any següent, la creació d'un seguit de personatges per omplir de teatralitat el ritual de la festa. Amb aquella nova proposta artística es millorava la qualitat de la posada en escena i es tornava a un grup local pel ritual carnavalesc.

És evident que l'acció de l'striptea-

se va provocar un canvi d'època en la teatralitat del ritual del Carnestoltes molletà, però no va aturar la creixent infantilització de la festa, ni va provocar l'increment de sàtira, de crítica o de transgressió. I és que el debat profund, segurament inapreciable no era sobre la infantilització, el debat profund era entre Carnaval o quaresma.

El Carnaval escolar

Detallem a continuació l'evolució del Carnaval en l'àmbit escolar, des dels anys vuitanta fins a l'actualitat.

Les arribades a les escoles

A partir de 1981, en reunions de mestres es parlava de com es podia contribuir a la recuperació del Carnaval des dels centres educatius. Es va acabar definint dues tipologies d'activitat complementàries. Una arribada d'en Carnestoltes a cada escola i unes festes col·lectives el divendres a la tarda al carrer, en espais amplis.

Figura 22. Pregó escolar amb La Farinera. Font: J. Noró, 1987

Primer només es va organitzar la visita a les escoles on hi havia bastants mestres que ho demanaven; en Carnestoltes anava d'un centre a l'altre en un Doscavalls groc. Després ja es va imposar el mateix ritual per a totes les escoles. La comitiva d'en Carnestoltes enfilaria una escola rere l'altra repetint un protocol que encara avui perdura: música, animació, discurs del Carnestoltes, pregó de l'escola i regal per al senyor de la gresca. Durant uns anys, els infants cantaven una cançó creada al voltant d'una taula al bar Marfà i difosa després entre els mestres. No va ser fàcil normalitzar les visites d'en Carnestoltes a les escoles; l'entusiasme i el compromís d'alguns centres en la preparació i la rebuda contrastaven amb la indiferència i l'hostilitat d'altres. En alguna escola només participaven de la rebuda dos mestres amb els seus alumnes.

Aquesta situació va anar canviant. Per arribar a tots els centres i allargar un xic el temps de l'activitat, el nombre de dies va anar augmentat fins omplir tota la setmana. Els grups La Farinera, Johannes Vardar, Artristras i Xarop de Canya, durant deu anys, van passejar per les escoles en Carnestoltes, però des de 1992 ha estat en Pep Callau, amb els grups Gog i Magog i Pepsicolen, el veritable animador de la festa.

Els dies de la truita i la sardina

Dins del món escolar, en temps de la dictadura, les pràctiques tradicionals relacionades amb el Carnaval es limitaven a sortir d'excursió Dijous Gras per menjar la truita i enterrar l'arengada el Dimecres de Cendra. Aquesta pràctica s'ha fet compatible de forma irregular amb el nou model de festa en algunes escoles. Fer un esmorzar o berenar especial a la mateixa escola ha conviscut amb sortir

Figura 23. Pep Callau animant la festa
Font: Vito Metodio, 2012

als Pinetons, als retallats boscos perifèrics, als parcs, a la zona del Calderí, o a espais urbanitzats encara sense construir.

Les festes de divendres a la tarda

Les primeres festes foren en un únic espai de trobada però l'augment de grups, les necessitats de sonorització i temes de seguretat portaren a dividir la festa en diversos nuclis. Calia fer compatible la capacitat dels espais, les distàncies, afinitats d'edat i altres variables. Durant trenta anys s'han organitzat festes amb grups d'animació a quatre o cinc indrets. Els espais més utilitzats han estat el parc de Can Mulà, les places Prat de la Riba, Major, Joan Miró i Lluís Companys i Can Gomà i fins a dotze espais més. Han fet ballar milers d'infants disfressats els del Tramvia Blanc, l'Amadeu

i Cia., Sac de Gemecs, Tornasol, Saragata, Pillo, Flic Flac, Xip Xap, Tiroitaina, Sona que Trona, Pentina el Gat i Pa Sucat, entre altres, i naturalment els Pepsicolen.

Cal dir però que la participació a aquestes festes ha fluctuat amb el temps. Després de l'arrencada inicial les festes van ser molt concorregudes però després van decaure; durant els anys noranta un terç dels grups ja no hi participaven i això va fer pensar a l'organització que es podien suprimir (1997); de fet només es van programar després de les protestes verbals i escrites de diferents escoles. Progressivament les escoles van reduir la participació, organitzant festes dins dels centres; i finalment es van anular l'any 2010. La baixada en la participació a les festes dels divendres respon a causes que sumades en proporcions diverses tenen com a arguments qüestions de distància, temps, seguretat, vergonya, cansa-

ment o rutina, també expressions com "l'escola ja ha contribuït a recuperar la festa, ara que es visqui fora".

Els carnivals escolars, avui

Ara cada escola organitza el propi ritual festiu. És bastant comú que durant la setmana es compleixin les ordres del senyor de Carnestoltes, que manen portar cada dia el nas pintat, un mitjó de cada color o unes calces al cap. També està molt generalitzada la producció de textos, l'elaboració d'elements decoratius i la confecció d'un regal per rebre el Senyor de Carnestoltes. A voltes, les activitats varien en funció de l'edat dels infants. Des de que als anys noranta es va implantar, a partir dels dotze anys, l'ensenyament secundari obligatori es van generalitzar les festes de Carnaval també als instituts. Cada escola incorpora l'arribada d'en Carnestoltes en un moment de la setmana concret, que ha variat poc amb el temps. Durant trenta

minuts tot es capgira, l'animador engresca la mainada i es burla d'algun mestre, llegeix el pregó i dona pas als alumnes que llegiran el seu; lliurament del regal i ballaruga, que els darrers anys inclou el ball del barraló, que els mestres de música han incorporat al repertori de les seves classes.

Desaparegudes les festes col·lectives del divendres a la tarda, que alguns enyoren, el catàleg de modalitats de festa és tan ampli com el d'escoles; trobem festes conjuntes, per cicles i per classes, amb disfressa o sense, amb tema acordat o lliure, amb disfressa de baix preu o reutilitzada. Amb vestit, màscara i barret pots transformar-te en un personatge clàssic o en la darrera modernitat d'una sèrie. Predomina la disfressa temàtica, allò que se'n diu "disfressar-se de", però també hi ha qui, fent córrer la imaginació, es disfressa "amb" allò que troba, seguint l'estil dels que ballen el ball del barraló durant l'arribada del Senyor de Carnestoltes.

En tot cas podem dir que el Carnaval és ben viu entre infants i joves, i que les escoles han fet i fan la funció d'universalitzar la festa, posant a l'abast de tothom uns elements d'identitat col·lectiva, sense imposar-los.

Diumenge a la tarda, rua

La tarda de diumenge a Mollet està reservada a la desfilada de comparses i carrosses que acompanya al Senyor de Carnestoltes a la mort, però ho fa feliç, ja sigui en un carruatge luxós, en el carro de trabuc de Can Serra, a peu, gronxant-se o dins d'una gàbia, enfilat en una carrossa o damunt del vehicle vermell d'en Pep Callau.

Els números de la rua

La rua és un important indicador del nostre Carnaval; observant parà-

metres com la participació i la tipologia i temàtica de les comparses al llarg d'aquests trenta-sis anys es pot prendre el pols a l'estat de la festa. Sense donar xifres, ni les de l'organització ni les de la guàrdia urbana, es pot dir que la rua, amb la cavalcada de Reis, és l'activitat més concorreguda de les que es fan i desfan durant l'any a Mollet. Amb un itinerari canviant, ha passat per carrers estrets i per llargues avingudes, ha anat de nord a sud i de sud a nord o a l'inrevés. Un any van acabar decidint l'itinerari de la rua els que anaven davant.

Sempre hi ha hagut més gent mirant que desfilant, però el nombre de persones i grups ha oscil·lat molt. Només disposem de xifres registrades des de 1989, quan es va establir que calia fer una inscripció prèvia. Abans, però, el nombre de participants no passava d'uns pocs centenars i el nombre de comparses estaria sobre la quinzena. Fixant-nos en les xifres de participants, s'observa que de mitjana hi desfilen unes 900 persones disfressades agrupades en 22 comparses, la majoria amb una carrossa al·lusiva al tema de la comparsa. L'any amb més persones desfilant va ser el 2012 amb 1.309 inscripcions, però el màxim de comparses cal situar-lo en 34 el 1998.

Qui va a la rua?

Mirant en detall es pot dir que el gruix de les comparses pertanyen a entitats de Mollet, però en determinades èpoques el nombre de colles molletanes formades per grups d'amics han tingut un pes considerable; a la rua de Mollet sempre hi han participat comparses de fora, molts anys de forma testimonial, però que han arribat a superar el nombre de les de Mollet aquest darrer període.

Figura 24. Festa de les escoles. Font: AHMMV, 1986

Figura 25. **Comparsa a la rua.** Font: AHMMV, 1985

176

L'any amb més comparses d'entitats locals va ser el 1990 amb 22, amb un bon nombre de grups escolars, associacions de veïns i altres entitats culturals. Més de 80 entitats o grups formals diferents han participat almenys un cop a la rua, fins i tot els gegants Vicenç i Marineta es van disfressar un any. Es fa difícil esmentar totes les entitats, ho farem només amb les que destaquen per algun motiu.

Reiterem el paper ja descrit que va tenir l'AV del Centre i les seves llúides comparses. Altres associacions de veïns, com les de Plana Lledó i Can Pantiquet, han participat intermitentment; la resta més puntualment, a excepció de l'AV Santa Rosa, que a partir de la dècada dels noranta ha mostrat la seva vitalitat amb nombroses i espectaculars comparses i carrosses. Mirant el nombre de participacions, cal destacar el CC Andaluz com l'entitat que ha organitzat més comparses;

amb menys participació destaquen l'Irmandade a Nosa Galiza, Tradicions i Costums, el CC Aragonés, el CC Extremeño o la Penya Blaugrana. Moltes comparses agrupen només persones adultes, però altres són intergeneracionals o directament juvenils. En l'àmbit escolar destaquen les de l'escola Montseny que n'organitza de manera bastant regular; i la singularitat d'algunes de l'escola Sant Vicenç, o les de l'Abelló i Salvat Papasseit. La majoria dels grup d'esplai han participat a la rua; els esplais Lledó i Can Pantiquet van fer-ho molts anys; l'esplai Tuareg, darrerament ha centrat en la rua l'activitat familiar i conjunta d'hivern. Notable ha estat també la presència de l'esplai del Taller Alb-Bosc. Entre les colles que no són d'entitats, destaquen el grup La Cuerva, amb nombroses i enginyoses comparses, i les muntades, dalt d'un gran remolc, al bar Kansas del carrer Can Filosa. De fora de Mollet destaquen les com-

Figura 26. **Comparsa a la rua.** Font: M. Ros, 1984

parses de l'entitat Joventut Sardanista de Martorelles, que han desfilat en la majoria de les edicions. El 1998 ja eren 10 les comparses d'altres poblacions vallesanes; l'any següent trobem una primera comparsa de Montcada. La màxima participació de colles foranes es va produir l'any 2003, quan dotze comparses de Caldes (2), Martorelles (4), Montcada (3), Parets (2) i Sant Fost de Campsentelles, representaven el 40% de la rua. Aquesta presència forana s'ha mantingut fins que aquests darrers anys ha superat les comparses de Mollet, també en nombre de participants.

Les comparses

Fins aquí hem vist les dades objectives i l'estadística, cosa ben poc carnavalesca per cert; mirem-nos ara el contingut, el que i el com. Tampoc podem ser exhaustius, però, com és lògic, en tots aquests anys s'ha vist una evolució. Els anys vuitanta dominaven les disfresses improvisades, d'autoconfecció o de fons d'armari, i encara que la posada en escena acostumava a ser senzilla, una part de les comparses tenien un component reivindicatiu, de sàtira o crítica. Els primers anys es llençaven caramels, més tard confeti i unes xaranges llogades

Figura 27. **Comparsa a la rua.** Font: E. Alegre, 2001

hi posaven so. Més endavant, especialment la dècada del 2000, va augmentar la qualitat estètica de moltes comparses: alguns dissenys eren espectaculars, per exemple un canó, utilitzat posteriorment per una companyia de teatre, o una cafetera, que va acabar decorant el vestíbul d'una empresa de cafè. Predominaven els temes universals però amb alguns tenien caire local; sovint les colles preparaven les disfresses i els elements de les carrosses durant les setmanes prèvies en cases particulars, patis, garatges o locals desocupats. L'any 2004 van participar a la rua els Sbandieratori de Rivoli, la ciutat agermanada. Les comparses amb megafonia han augmentat en nombre i potència. Aquesta darrera dècada s'han acabat imposant els dissenys de fantasia o directament model Rio de Janeiro.

Què ha provocat aquesta evolució? Es fa difícil establir una relació directa de causa efecte però segur que, en dosis canviants, hi han intervingut el gust per disfressar-se de molta gent, la força que té el treball cooperatiu per cohesionar un grup, la capacitat creativa, l'economia personal i la col·lectiva o l'incentiu de les subvencions i els premis. Per opinions copsades, les subvencions, que es van instaurar

177

Figura 28. Comparsa infantil a la rua. Font: AHMMV, 2016

178

el 1989, ajuden a sufragar les despeses de la comparsa però no són determinants, en la majoria dels casos, per decidir la participació o no a la rua. En relació als premis, segur que estimulen la participació de determinades comparses, però potser aquest fet provoca efectes negatius en altres. Una altra qüestió a analitzar seria el pes que tenen els criteris per atorgar els premis en el caràcter que està adquirint la rua molletana.

En tot cas s'ha passat d'una rua improvisada i espontània, tronada si voleu, a una de perfectament organitzada, canalitzada, domesticada i amb tots els requisits que marquen les normatives locals, nacionals i internacionals. Un fet evident és que la sàtira, la crítica, la reivindicació i fins i tot l'humor han estat absents en les darreres edicions de la rua de Mollet. Ara tenim una rua bonica i segura, i ens la mirem.

Tres moments de la rua

Com a referència, fem una ràpida passada als grups que van desfilant en tres moments concrets. L'any 1985 trobem, anant a peu, uns pingüins, uns nans amb barret, la coreografia de *Cantando bajo la lluvia*, uns avions de cartró, una colla de negres amb llança i escut, una classe de nenes amb bata i una altra amb els llestos amb diploma i els rucs amb orelles de ruc, una colla de llapis gegants, un casament amb tota la parentela, una parella sense cap i una altra d'homes vestits de dona i quatre frares portant un taüt. Sobre rodes trobem un carro carregat de canalla, un cotxe antic amb banderes nazis i deu remolcs de camió i tractor amb uns zombis, uns ninots de neu, uns altres negres, unes bruixes, uns blaugranes, un hospital per fer vasectomies i carrosses reclamant pau, contra la guerra i una altra amb un OTAN No.

L'any 2000 trobem dues associaci-

Figura 29. Comparsa infantil a la rua. Font: AHMMV, 2016

179

ons de veïns amb els temes Caníbals del Carib i Titelles al vent; altres entitats desfilen sota títols com pintors moderns, bufonada, carnaval, món del teatre, la verema o reciclatge; dos esplais amb indis i circ, i grups escolars amb mostra regional, ballarins de vals i històries de la humanitat; a l'any 2000 trobem el màxim de grups d'amics, no pertanyents a cap entitat, que presenten els següents temes:

Bibliografia

Caro Baroja, Julio. *El Carnaval, análisis histórico-cultural*. Taurus, 1983

Hemeroteca

El peix que belluga, òrgan informatiu de *Tertúlia*, 1984

Arxius

Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès Expedients de Cultura 1980 - 2010

Fonts documentals particulars

Cesc Bas i Justí Simón, Josep Nogué, Jaume Noró, Marta Ros Sabaté.

Heidi, endollats, energia eòlica, pont aeri, pallassos, didals, pingüins, ramat d'ovelles i abelles. I de fora trobem uns ànecs de Caldes, l'imperi inca de Montcada i fruits del mil·lenni de Martorelles.

Una ràpida repassada a la darrera rua, la del 2016: tres comparses locals i sis foranes. La observació de les comparses ens provoca dues preguntes: Mollet o Tenerife? Carnaval infantil o adult?

Fonts orals

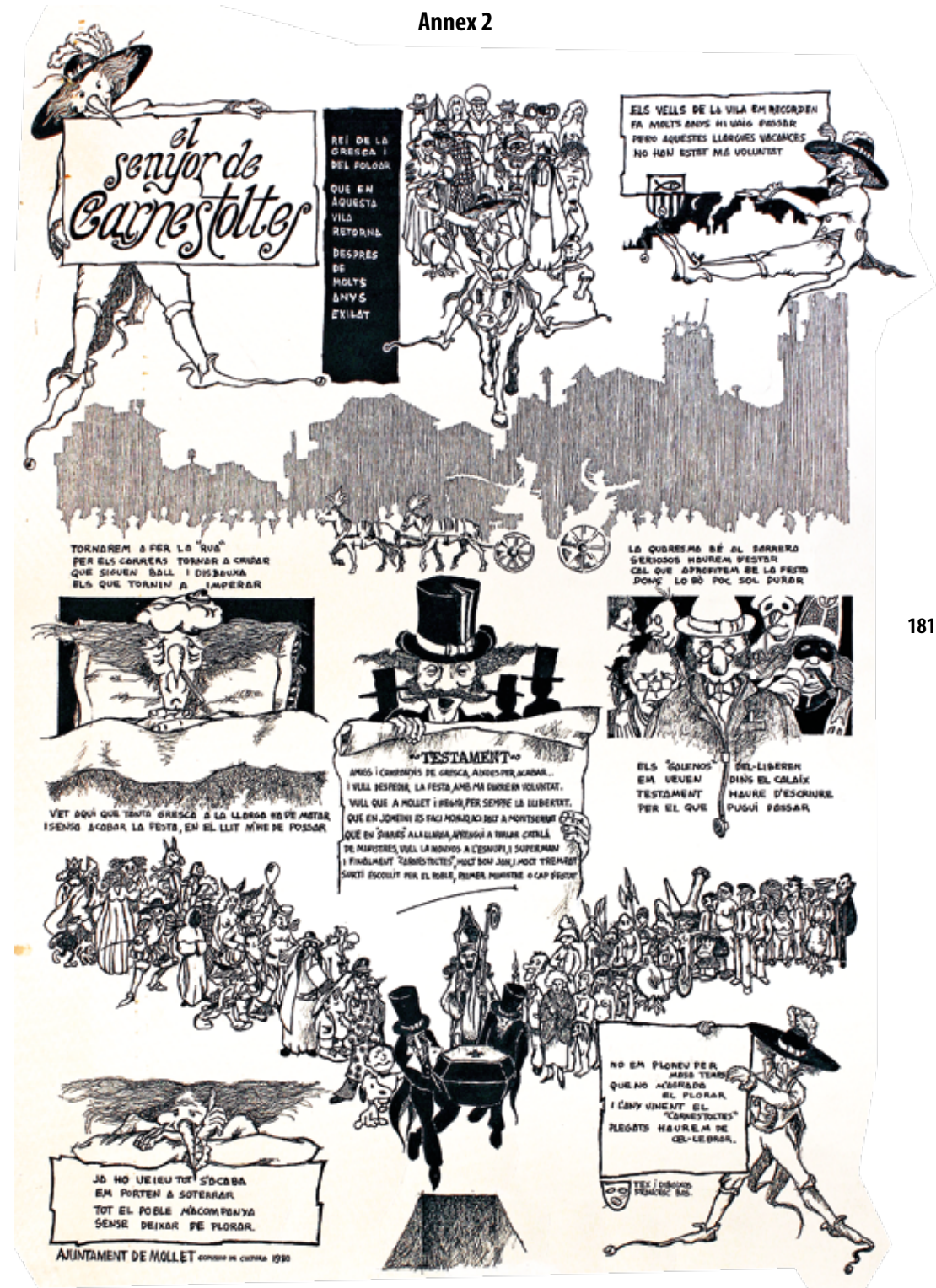
Pilar Atance, Marta Busquets, Angel Calvet, Joan Codina, Mati Comas, Josep Cot, Marina Duñach, Basili, Ruth i Yolanda Escuin, Noemí Fernández, Oriol Fort, Antonio Martínez, Josep Martínez (Pitu), Joan Enric Mogas, Jordi Monserdà, Francesca Olària, Aureli Redón, Frederic Roda, Marta, Montserrat i Núria Ros, Josep Serra, Montse Vicente.

Annex 1

Cronologia del Carnaval de Mollet	
1767	Primera referència comarcal del Carnaval. Ball de gitanes a Sant Celoni.
1884	Primera referència molletana. Descripció de ball de gitanes del dilluns de Carnaval.
1884-1899	Cròniques de Vicenç Plantada sobre ball de gitanes.
1895	Primeres fotografies del ball a plaça.
Finals XIX i inici XX	Les associacions La Concòrdia, La Pau, La Unió Familiar i l'Aliança organitzaven balls de disfresses als locals del Coro, cal Menna i la Tenda. El primer ball de Carnaval documentat celebrat al saló de cal Menna, amenitzat per l'orquestra molletana La Vallesana, que també va ser contractada per al tradicional ball de gitanes.
1890	Primera vaga obrera a Mollet per reivindicar poder ballar gitanes el dilluns de Carnaval.
1902	Es construeix l'Ateneu, que acollirà moltes festes de Carnaval.
1907	Es publica <i>El Ball de les Gitanes en el Vallès</i> , de J. Maspons i J. Masó, on s'esmenta la festa a Mollet.
1913	Dilluns de Carnaval passa a ser laborable. Les ballades de gitanes passen a diumenge. Primera referència del ball del barraló organitzat per la Societat La Unió Familiar.
1919	S'inaugura el Tabaran on la Societat Cooperativa Obrera celebrarà molts balls de disfresses.
1928	Ballada de gitanes amb 22 colles.
1931-1936	Se celebren uns carnavals sonats amb rivalitat entre la dreta i l'esquerra, representats per l'Ateneu i el Tabaran.
1936-39	Aturada de tota activitat lúdica.
1942	Primera ballada de gitanes després de la Guerra Civil.
Anys 40	Es funda l'empresa Continental, que gestionarà les sales de ball i els cinemes al Tabaran i l'Ateneu.
1947	Primera vegada, després de la Guerra Civil, que la premsa local es fa ressò de la celebració del Carnaval a l'Ateneu.
1947-1952	Polèmica sobre l'ús públic de la paraula carnaval. Constància documental del ball del Barraló.
1950	La colla de les gitanes de Mollet guanya el concurs comarcal.
1951 i 1952	Programa complet de Carnaval, amb expressions en català amb pasacalles de Carnestoltes inclòs.
1954	Deixen de fer-se ballades de gitanes per Carnaval.
1953-1968	Els balls de disfresses passen a dir-se oficialment <i>Baile de trajes</i> .
1975-1979	Balls de Carnaval a les discoteques Discoteque 70, Moustache i Dunhil.
1976	Colles del ball de gitanes foranes ballen al pavelló esportiu.
1979	Es recuperen les colles molletanes del ball de gitanes.
1980	Esclat festiu de Carnaval amb diversos nuclis organitzatius.
1981	Programa comú dels actes de Carnestoltes: arribada al poble i a les escoles, festes escolars, rua, balls, judici i cremada.
1983	S'estrena el vestit de Carnestoltes dissenyat per Fabià Puigserver.
1982-1988	La Farinera anima la majoria dels actes. Johannes Vardar (1984 i 1987).
1984-1990	Accions intermitents de Tertúlia- La Inestable.
1989-1997	Es contracten diversos grups forasters per animar la festa.
1992	Pep Callao inicia l'animació a les escoles i altres actes.
1998-2000 i 2004	Nous personatges amb The Astres Grup i Fènix Teatre.
2002	Inici de l'Escudella de Carnaval al Casal Cultural.
2004	Inici d'un nou ball del barraló a càrrec de l'Esbart Dansaire de Mollet.
2005	Formació de la companyia Carnamolles i creació dels personatges actuals.
2008	Morats i Torrats inicien el Corre, mam, teca

180

Annex 2

181

182

Carnestoltes Mollet

Frederic Roda, cal Marfà, febrer 1982

183

Figura 32: A finals dels 80, els infants de les escoles cantaven una cançó per rebre el Carnestoltes que es va crear al voltant d'una taula al bar Marfà i va ser difosa després entre els mestres. Font: M. Noró

Figura 30 (pagina anterior), i 31. Les produccions de diversos artistes locals omplien els cartells dels actes festius de la en la recuperació del Carnaval. Cinc dels primers vuit cartells són d'en Cesc Bas. Una mostra, amb els de l'any 1980 i 1982. Font: AHMMV

Mollet del Vallès, el disseny d'un Carnaval identitari i participatiu

Marta Busquets Font*
Noemí Fernández Fernández**

1. La gestació del Carnaval molletà: antecedents

El Carnaval, com tot, com nosaltres canvia any rere any, creix, es modifica, es millora unes vegades, d'altres no tant..., però està viu i molt viu.

Mirant cap el futur, sense oblidar el passat, sempre hi ha hagut l'interès de tenir un Carnaval molletà propi, viu, participat, al costat de la societat civil, dels artistes, de les escoles, de tota la població, i al voltant del personatge de Carnestoltes, símbol de la diversió, la permissivitat, l'estètica, la teatralitat, la sàtira, l'humor i l'expressió dels desitjos i fantasies de la gent que un cop a l'any troben un lloc per manifestar-se. El Carnaval de Mollet té un fil conductor, té vida pròpia i ve de lluny. El Carnestoltes arriba a la ciutat, es queda uns dies, passen coses i al finalitzar la rua de diumenge té lloc el seu judici i la seva mort.

L'arribada i el judici, actes escènics fundacionals del Carnaval recuperat després del franquisme en època democràtica, han anat canviant amb els anys, tot i que mai no han deixat de ser espectacles de teatre de carrer. A finals dels noranta, des del departament de Cultura es va apostar perquè aquests espectacles fossin festius, participatius i ben resolts escènicament i, si

podia ser, fets per persones de Mollet, ja que els grups contractats no sempre tenien en compte el caràcter i estil del nostre Carnestoltes. El fet de tenir un personatge tan singular i consolidat i les bases d'un relat carnalesc, va fer pensar en uns espectacles d'obertura i tancament del Carnaval que conformessin una litúrgia i que, malgrat els canvis de persones, directors i actors, perdurés un guió i una estructura que esdevingués patrimoni cultural immaterial de la ciutat, de manera que molletans i gent d'arreu vingués a la nostra ciutat a veure i viure els espectacles de l'arribada i el judici d'en Carnestoltes, any rere any, tot i sabent el final de la seva història. Aquesta repetició coneguda, compartida i esperada és la tradició; el fet que aquesta tradició s'hagi fet amb la contribució de més de tres dècades d'aportacions de grups amateurs, grups i directors professionals, entitats, escoles, ciutadans i ciutadanes, acompanyats pels departaments de Cultura —tècnics i regidors— és la cultura popular, i, finalment, la trobada a l'espai públic de la gent per celebrar, intercanviar, comunicar i expressar cadascú, a la seva manera, aquesta tradició i cultura popular feta entre tots i transmesa pels seus oficients en uns ritus col·lectius és la festa.

* Tècnica d'Equipaments Culturals de l'Ajuntament de Mollet del Vallès i directora dels espectacles de Carnaval els anys 1998-2000 i 2011. mbusquets@molletvalles.cat

** Tècnica de Cultura de l'Ajuntament de Mollet del Vallès 1980-2015. noemiferfer@gmail.com

El camí s'havia iniciat amb la recuperació del Carnaval després del franquisme, l'any 1980, i amb l'estrena del vestit del Carnestoltes d'en Fabià Puigserver l'any 1983 i de la màscara d'en Cesc Bas. Els primers anys, hi va haver molta embranzida i creativitat, de grups artístics i professionals -Frederic Roda, La Farinera, Johannes Vardar, Gog i Magog, Xarop de Canya, Artristres, etc.- que combinaven el treball de professionals i amateurs en els seus projectes escènics. Amb el pas del temps, es va imposar la contractació professional fins a l'any 1998.

1. 1. Combat entre Carnaval i Quaresma. Els tretze personatges de Fènix Teatre i The Astres Grup (1998, 1999, 2000 i 2004)

L'any 1997, en resposta al fet de no haver-hi arribada oficial de Carnestoltes, una comissió ciutadana organitza una arribada fora de programa, un striptease. El següent any, el regidor de Cultura, Oriol Fort, en-

carrega els espectacles de l'arribada i el judici a dos grups de teatre de la ciutat que havien treballat junts en un espectacle del parc de la Plana Lledó el juliol de 1997 -Mil i una històries sota la lluna-, Fènix Teatre i The Astres Grup, ambdós dirigits per Marta Busquets. Aquesta directora dissenya i crea la dramaturgia de tretze personatges, sis animals que encarnen els instints i les passions, arquetips d'alguns dels set pecats capitals (per això estan representats per animals), que acompanyen el Carnestoltes, qui ostenta tots aquests instints i passions, i sis personatges que encarnen els poders i acompanyen la Quaresma, l'*status quo*, els quals reprimeixen els instints i les passions i, per tant, combaten la comparsa de Carnestoltes. Com en el quadre de Pieter Brueghel el Vell, *Combat entre Carnaval i Quaresma*, que va servir de font d'inspiració de la primera arribada, amb música de Carmina Burana i de Catulli Carmina.

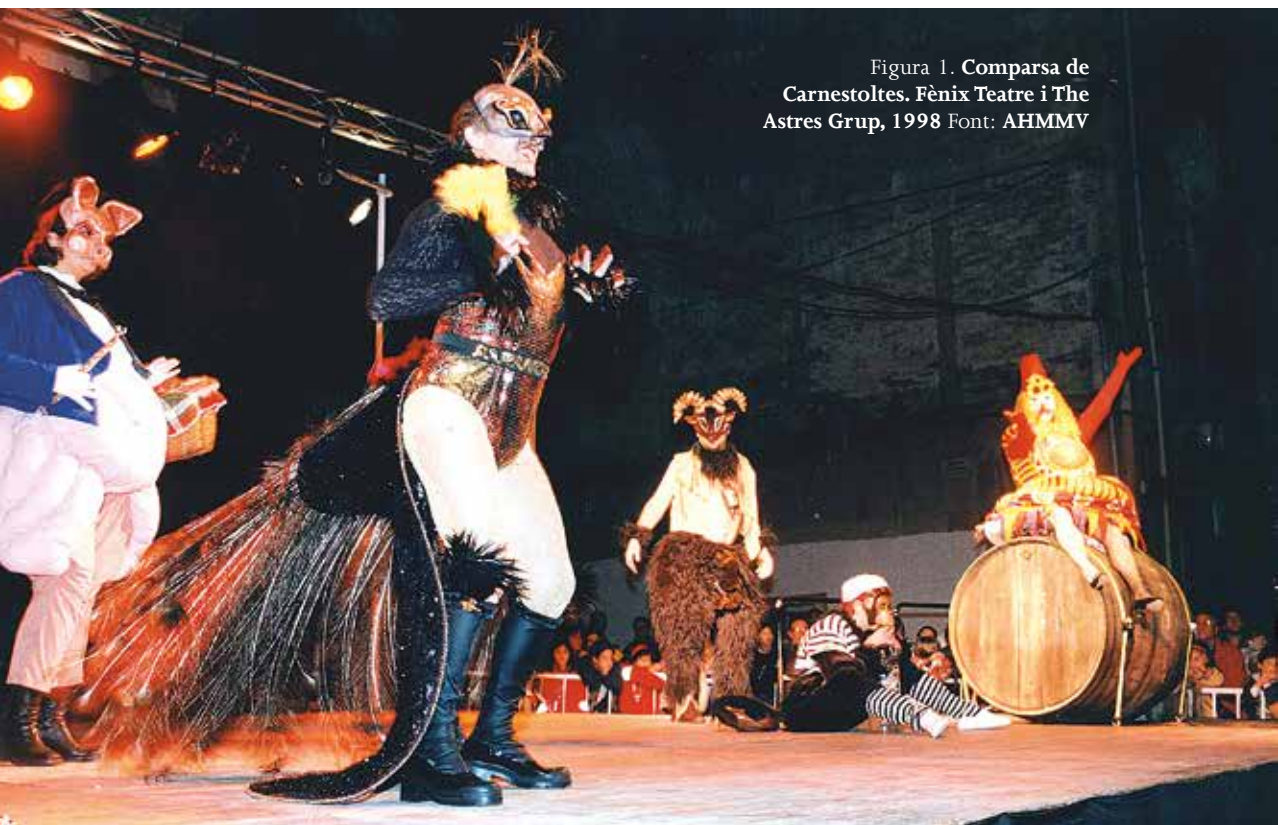

Figura 1. Comparsa de Carnestoltes. Fènix Teatre i The Astres Grup, 1998 Font: AHMMV

En total, doncs, eren tretze personatges, els sis animals que acompanyaven el Carnestoltes i que arribaven en un carro, i la Quaresma i els altres sis personatges més, que també arribaven en un altre carro. Els carros d'estructura de ferro (encara avui se'n fa servir un) eren tarimes mòbils construïdes pel manyà Josep Elizalde. L'arribada era el dimecres al vespre, abans del Dijous Llarder, a la plaça de Prat de la Riba, i el judici era el diumenge al vespre, a la mateixa plaça, després de la rua.

Els vestits van ser dissenyats i confeccionats per l'Anna Vizcarra, i les màscares, per la Sílvia Corbera.

Fènix Teatre i The Astres Grup van escenificar l'arribada i el judici de Carnestoltes els anys 1998, 1999, 2000 i l'arribada de 2004, any d'estrena del ball del barraló i de transició abans dels nous personatges.

Els temes que s'escenificaven a l'arribada es desenvolupaven i conclouïen en el judici i cada any eren diferents. El primer any va ser la presentació dels personatges i el seu simbolisme; el segon any, els espectacles basats en els poemes "El poble" i "La fàbrica" de Miquel Martí i Pol, i el tercer any, l'arribada dels sense papers i els requeriments burocràtics per poder accedir a tots els béns i drets socials, amb les cançons de l'òpera *Carmen* de Bizet com a banda sonora. El 2004, amb el convingut de Carnaval, es presenta l'exposició i les accions carnavalesques a La Marineta i es fa l'arribada amb l'Esbart Dansaire de Mollet, que estrena el primer ball del barraló.

Els espectacles d'aquests grups incorporen música d'òpera, operetes, cantates i poesia al costat de guions i pregons propis; un striptease del Carnestoltes abans de prendre'l per cre-

mar, recollint la proposta de l'*striptease* del 1997; la importància de diferents llenguatges artístics, dansa, plàstica, teatre, i una manera diferent de cremar el Carnestoltes. El primer any es fan botifarres del Carnestoltes, no es crema i hi han protestes; el segon any, el dia del judici s'escau en Sant Valentí, i després de ballar la Quaresma amb el Carnestoltes, aquest s'arrenca el cor, li ofereix a la Quaresma, que el fa cremar, però l'esperit del Carnestoltes s'enfila volant en un globus, mentre plouen globus blancs i negres a la plaça de Prat de la Riba. El tercer any, el Carnestoltes és una figura de cartró pintat per l'Anna Comadran que crema en un bidó. Aquesta artista molletana, a part de pintar set respatl·lers de cadires dels llocs d'esbarjo i diversió de la ciutat i set respatl·llers de cadires dels llocs d'ordre, control i productivitat l'any dels poemes de Miquel Martí i Pol, serà qui farà els ninots de Carnestoltes per cremar, del 2011 al 2015, excepte un any. Un altre element que introdueixen Fènix Teatre i The Astres Grup és l'element del llegat que deixa en Carnestoltes. L'any 2000, un ocell dansant l'havaneira de *Carmen* descobreix com floreixen els arbres nus després de cremar en Carnestoltes.

1.2. Sis personatges amb màscara de la comparsa de Carnestoltes

El Cabró: la passió

El Cabró és la força de l'instint i la passió en estat pur. Passió sexual i passió vital, en un sentit més ampli. És impulsiu, reacciona als estímuls de manera instantània sense que el control i la censura de la ment pugui exercir cap efecte sobre ell. Les bones maneres, les convencions socials, no les coneix. És impetuós, salvatge, incisiu: amb les seves banyes inicia el mo-

Figura 2. Comparsa de Carnestoltes. Fènix Teatre i The Astres Grup, 1999. Font: AHMMV

viment amb el qual penetra en l'ordre i el sacseja, trenca les vestidures de la moral i li deixa als peus el repte de la seducció.

La Gallina Verda i la Gallina Vermella: l'erotisme

La Gallina Verda parla amb accent afrancesat, és l'estereotip de la *femme fatale*. Encarnen la seducció, el joc eròtic, la provocació, la coqueteria, la sexualitat indirecta. Els moviments són d'au, joc de coll i bec. Els peus puntegen a terra: busquen apropiarse a l'objecte del desig, l'objecte del seu joc. Les gallines Verda i Vermella volen restaurar la diversió frívola, l'erotisme de *per se*. No hi ha cap motiu per no jugar al sexe. La raó no té raó. La moral és immoral quan no accepta la natura.

El Mico: l'embriaguesa i la rauxa

El Mico és l'animaló més viu de tota la comparsa de Carnestoltes: es belluga per terra, es llença als peus del rei Carnestoltes i li fa ganyotes. Es grata el cap i la panxa contínuament, fa tombarelles i salts i s'acosta a qui més li agrada en cada moment: la seva conveniència varia contínuament.

El Mico no és constant; el seu caràcter és arrauxat, capritxós. Els seus actes no semblen tenir cap motivació aparent. El Mico incita a deixar-se anar amb la beguda.

La subversió del Mico equival a fer en cada moment el que més li plau, a gaudir del moment present, és el *carpe diem* a la mil·lèsima de segon: ballar, cantar i beure!

Figura 3. Comparsa de Quaresma. Fènix Teatre i The Astres Grup, 1998. Font: AHMMV

El Porc: la golafreria i la peresa

El Porc és l'animal que encarna la golafreria i la peresa. Ell és, efectivament, un golafre. Gaudeix menjant fins a atipar-se; és un animal sociable, es relaciona amb la resta de la cort de Carnestoltes per mig de l'afabilitat que el caracteritza.

El Porc potser peca una mica d'ingenuïtat, però és alegre, sa i vol restaurar els plaers planers de la vida. El plaer no és dolent: menjar, dormir, ballar, fer-la petar amb els amics, què més hi pot haver a la vida?

El Paó: la vanitat i l'exhibicionisme

El Paó es l'espectacle, només cerca la mirada dels altres i ho fa cridant l'atenció amb la cua engalanada de plomes que es desplega, amb el seu

crit i amb el ventall de plomes. El seu pas és ambiciós: no en va és un paó reial. Li agrada que el mirin, i perquè els altres puguin gaudir de la seva bellesa es deixa admirar. S'exhibeix. Ell és majestuós, quasi tant com el rei Carnestoltes. El Paó incorpora l'accent i alguns mots italians al seu llenguatge.

1.3. Set personatges de la comparsa de la Quaresma

La Quaresma: el poder polític

És el poder antagònic al del rei Carnestoltes. En aquest personatge s'engloben tots els poders fàctics de la seva comparsa; però específicament n'encarna un, el govern polític: per això porta la banda amb les banderes catalana, espanyola i de Mollet. Ella mana els altres membres de la seva

comparsa i s'enfronta directament al rei Carnestoltes (imaginació, instint, sentiment i disbauxa) i dona l'ordre perquè s'executi la seva crema. És una dona molt severa i eixuta que no es permet cap alegria ni tolera cap espontaneïtat, sempre al servei de l'*status quo*. La seva cadira és un tamboret alt que té un reclinador per respallar, el qual fa pensar en un patíbul; d'aquesta forca penja un bacallà sec (les seves víctimes) i un embut daurat pel qual hem de passar tots els que vivim en el sistema. Ella és la raó, el deure, l'honor..., els valors que regeixen el món i la societat. El seu moviment es basa en un gest contundent: assenyalava amb el dit i mana; camina amb rigidesa i solemnitat. La seva manera de parlar s'expressa mitjançant ordres.

El Bisbe: la religió

190

El Bisbe simbolitza la religió, que és una de les grans forces educadores, directrius del pensament social. Dicta els fonaments dels comportament humà en societat. El Bisbe camina lentament i solemne; porta el bàcul en una mà i amb l'altra beneeix i sentència. Mira profundament el cel i la terra. Els seus moviments són pausats, volen reflectir el poder que resideix en el seu càrrec. Ell és poderós, la religió ha sobreviscut al llarg dels segles mantenint sempre el seu *status*.

La Dona Enfaixada: la moral

La moral està encarnada per una dona enfaixada que sosté una gàbia amb un ocell tancat a dintre. El seu vestit de color fosc i la faixa que li estreny la cintura ja indiquen el caràcter constret del personatge. Camina molt recte, ha de ser exemple per a la societat. És un model a imitar de rectitud i severitat. La moral ens ensenya com cal viure. L'expressió del seu rostre és

hieràtica. No hi ha un punt de distensió. La gàbia amb l'ocell és el símbol de la pèrdua de llibertat; l'ànima de la gent és presonera de la moral social. La moral ostenta el seu complement triomfant, fent-lo veure a tothom: "Aquí és on van a parar aquells qui no entenen la necessitat de viure moralment". Tot és controlat en aquest personatge.

La Vesta: el control social (la censura)

El control social: la censura està representada per una vesta penitent que simbolitza el sacrifici i la penitència dels pecats comesos per la humanitat en el passat. La Vesta porta unes enormes tisores que li pegen de la cintura. Les obre i les tanca en un gest que vol significar la censura: amb aquestes tisores retalla les llibertats, retalla l'expressió del pensament fins que encaixi amb els models moralment acceptables. La Vesta camina erecta, malgrat les penes que carrega sobre les espatlles.

El Geperut Borni: la justícia

La justícia és representada per la imatge d'una deessa romana geperuda i bòrnia, que porta unes balances a la mà. La justícia no és justa sinó que sempre s'inclina més cap a un costat: aquest pes la fa tenir gèpa. Tampoc no jutja ni actua indiscriminadament, sinó que hi veu d'un ull: per això és bòrnia. La justícia vesteix com una deessa romana desfigurada i ens apareix tal com és: carregada, inclinada, discriminadora i recolzada d'aquesta manera per la resta de companys del seu carro.

Usurer: el diner

La figura de l'Usurer simbolitza el diner, el poder econòmic dins de la societat. El diner s'alinea amb la resta

Figura 4. Quaresma vol sotmetre Carnestoltes, mentre la seva comparsa toreja al so de Carmen, 2000. Font: AHMMV

de poders fàctics, ja que és una de les principals forces de control social. El diner vesteix tot negre i aferra amb les dues mans la seva bossa, que és l'origen i causa del seu poder. Qui no té diners no té res; amb diners tot es compra. Aquest personatge va més enllà de l'avar, ja que representa el financer, el canvista, l'especulador, l'home de negocis...

El Soldat Espanyol del s. XVI: l'ordre

L'ordre està representat per un soldat espanyol del s. XVI. Significa l'acompliment de l'autoritat i de les normes establertes. És l'arma de contenció social mitjançant la força. Com a símbol empunya una espasa: la mou de dalt a baix i l'estreny contra aquells que s'atreveixen a desafiar l'autoritat que li ha estat atorgada. Camina segur,

recte, amb rigidesa. El semblant és neutre, sense expressió, excepte en el moment de descarregar un cop d'espasa o un cop de veu sobre els rebels. Fa de botxí del rei Carnestoltes a l'hora de la crema.

2. Temps de Carnaval: replantejament (2004)

Després de l'etapa de Fènix Teatre i The Astres Grup es torna a la contractació de companyies professionals, però no responen als objectius i al camí iniciat de cara a tenir un Carnaval propi i encarnat pels propis molletans. Com podia ser que el Carnestoltes parlés, es tragués la màscara per saludar, portés guants un dia, uns altres no, en fi, no tingués un caràcter i un estil definits?

L'any 2004 tot el departament de

Cultura, Activitats Culturals i Centres Cívics pren, per una banda, el Carnaval com a centre d'interès per dinamitzar els centres cívics i culturals i interrelacionar les entitats i grups que hi fan activitats i, per altra banda, s'intenta reflexionar sobre el Carnaval de Mollet per veure d'on ve, quin són els seus elements identitaris, quina és la seva evolució i quin pot ser o ha de ser el seu futur. Les entitats preparen les comparses en els centres i un especialista assessora i incentiva comparses i disfresses per sortir a la rua. Per altra banda, el Centre Cultural La Marineta programa sota el títol "Convit de Carnaval", una exposició del Carnaval feta pel Jordi Monserdà i l'Anna Comadran; "Al fons de l'armari del Carnaval" amb fotografies, cartells i regals de Carnestoltes, i les Carnestoltades -tallers i taules rodones que parlen de diferents temes relacionats amb el Carnaval: "El Carnaval molletà", "Articles de Carnaval", "Homes i dones parlen de sexe", "Les essències de la botifar-

ra" i "La mainada parla del Carnaval". És en aquest context que coneixem de primera mà com el regidor de Cultura Josep Serra va encarregar el vestit de Carnestoltes al Fabià Puigserver (que es va estrenar el 1983), que al Tabaran es feia el ball del barraló, etc. En el marc del "Convit de carnaval", els grups de teatre local fan el Petit teatre de Carnaval: Che i Cia. actuen al Centre Cívic de Lourdes i Insert Coin, Toc d'Art i La Trasnbesònica de Teatre al Centre Cultural La Marineta.

El ball del barraló era un antic ball d'inversió que es ballava al Tabaran el dimarts de Carnaval i on els homes es disfressaven de dones i sembla ser, d'això no en tenim gaire certesa, que les dones podien, aquell dia, triar la seva parella de ball. Però també es diu que era un trobada d'homes, força gamberra, on uns bevien, altres s'exhibien i en general tothom es desinhibia. Es demana a l'Esbart Dansaire de Mollet que balli el ball del barraló a la plaça amb motiu de l'arribada d'en

Carnestoltes. El coreografia el Joan Vallbona, però el primer any no té música pròpia. Es fa amb els grups de teatre Fènix Teatre i The Astres Grup. A partir del 2005 ja hi haurà una música pròpia del ball del barraló, la que va compondre Josep Maria Aparicio i que actualment s'escolta amb els arranjaments de Xavier Batllés. I també a partir del 2005 apareixen els nous personatges. El ball del barraló es balla després del pregó que fa el Moll al balcó de l'antic Ajuntament de la plaça de Prat de la Riba i es demana a tothom que porti barret per rebre al Carnestoltes i per ballar. Cada any més gent sap ballar el barraló, ja que s'ensenya a totes les escoles de la ciutat.

L'any 2004 s'introdueix la celebració del Dimecres de Cendra i es recupera l'antiga tradició de fer l'enterrament de la sardina, que s'havia fet durant molt de temps als Pinetons. Els

avis fan un taller de confecció de sardines amb els infants i després aquests van en processó a enterrar-les. La comitiva, presidida per una banda, una gran sardina feta per Galiot Teatre, alguns dels personatges de la comparsa de la Quaresma i una colla de vídues desconsolades, marxa fins al sorral de la plaça de l'Artesania per enterrar les sardines i cloure, d'aquesta manera, el Carnaval. Aquesta activitat es passa a fer, l'any següent, amb els avis i les àvies de Mollet, com un acte intergeneracional, amb l'acompanyament de Galiot Teatre, que presidia, amb un carro, la comitiva fúnebre de la qual formaven part els poders. L'acte es tancava amb xocolatada popular algunes vegades o bé amb sardinada oferta pels paradistes del Mercat i l'AV de la Fira d'Artesans, les altres. L'enterrament de la sardina va tenir continuïtat fins a l'any 2011.

Figura 5. Carnestoltades a La Marineta. Nens i nenes parlant de Carnaval, 2004. Font: Carme Miró

Figura 6. Ball del barraló a l'arribada d'en Carnestoltes a la pl. Prat de la Riba, amb l'Esbart Dansaire de Mollet, 2012. Font: Daniel Valero

3. La nova etapa: les direccions, els personatges, la litúrgia, les músiques i la companyia Carnamolles

3.1. Les direccions 2005-2007

L'any 2005 marcarà els canvis de la nova etapa del Carnaval. L'antic Mercat Municipal és recuperat i reconver- tit en un nou equipament cultural pol- livalent al centre mateix de la ciutat, el Mercat Vell.

Els balls de Carnaval de dissab- te a la nit, que se celebren a Can Gomà, van passar de ser organitzats pel departament de Cultura a ser or- ganitzats per l'Associació de Balls de Saló, i es van començar a fer al Mercat Vell. Amb el temps, aquest ball es va traslladar al Pavelló d'hoquei, perquè al Mercat Vell es destinarà al ball per al jovent organitzat per les Colles de Morats i Torrats, que irrompen amb força amb l'organització del Corre Mam Teca l'any 2008 i el ball jove del dissabte de Carnaval.

La regidoria de Cultura, amb el Dani Novo com a regidor, la tardor del 2004 es planteja com a objec- tiu de futur que cal treballar en la línia de crear un espectacle propi, de la ciutat, tant per a l'arribada com per al judici del Carnestoltes. Es pretén involucrar la gent que fa teatre a la ciutat i s'encarrega al Fre- deric Roda, un dels impulsors del Carnaval des de la seva recupera- ció, un projecte escènic de l'arriba- da i del judici. Se'l posa en antec- edents dels espectacles de Fènix Tea- tre i The Astres Grup, amb les com- panyes i els personatges de Quaresma i Carnestoltes; se li explica l'encert de l'arribada amb el ball del barraló i la idea de fer una litúrgia autòctona del Carnaval de Mollet, partint del que ja hi havia. El 22 de novembre té lloc una reunió amb directors de

grups amateurs de la ciutat, gent que ha treballat i estudiat a l'Institut del Teatre, i es convida als grups de teatre d'aleshores, com eren La Transbesòni- ca (Fènix Teatre i The Astres Grup fu- sionats), Quimeras, Sol i Lluna, Insert Coin i Masses Boles.

Frederic Roda encarrega a Amadeu Ferré de Clap, de Vilafranca del Pene- dès, uns personatges que acompanyin al Carnestoltes, bàsicament animals, i uns altres que representin els poders sense la Quaresma, però sense cap disseny de personatge ni dramatur- gia, de manera que és l'Amadeu qui s'inventa els personatges, cosa que di- ficultarà el treball amb el caràcter dels personatges i les relacions entre ells. D'on surt la Granota? I l'Amantis? I el Rumbero? I la Cor?, etc. Fins l'any 2011 no s'entoma aquest estudi dra- matúrgic dels personatges, partint de l'aportació del Carnamolles d'aquell any i del pòsit deixat pels Carnamolles predecessors. També a partir d'aquest any l'escultor molletà Lluís Quiñones comença a reposar i reparar les màs- cares deteriorades dels personatges.

Els tres primers anys d'aquesta nova etapa, del 2005 al 2007, Frederic Roda assumeix la direcció tècnica, i la direc- ció escènica dels espectacles la trans- fereix a la seva germana, Txell Roda, durant tres anys (2005, 2006 i 2007).

Al director de la Mollet Jazz Band, Josep Maria Aparicio, de l'Escola Mu- nicipal de Música, se li fa l'encàrrec de compondre les músiques de l'arri- bada i del judici.

De tots els participants a la trobada, els més engrescats a treballar en tot el que es proposa són els grups Insert Coin i Masses Boles. Tot i així s'acorda fer una crida a gent que es mou dins el món teatral a fi de convidar-la a participar en la creació d'aquests nous espectacles de Carnaval. D'aquesta

trobada i del treball previ, al Carnaval de l'any següent neix un petit grup que s'autoanomenen Carnamolles i que seran els encarregats de donar vida als personatges i crear les histò- ries de l'arribada i del judici.

Txell Roda no ho té fàcil, les màs- cares amb les quals es vol treballar es fan en dos anys i el mateix passa- rà amb el vestuari. Tot i així es fa una gran feina de direcció i malgrat les dificultats els espectacles comencen a tenir vida. També la dificultat de crear un grup estable es notarà fins al dia d'avui, ja que estem parlant d'una barreja entre actors que es volen pro- fessionalitzar i altres que només s'ho volen passar bé, entre una franja d'edat que va dels catorze als seixanta anys amb tot el que això comporta.

L'any 2005 serà l'any de l'estrena de la nova melodia del ball del barraló. També se'n farà una per acompanyar els textos del judici, que es deixarà

d'interpretar en directe el 2008, amb el canvi de direcció. L'any 2006 el ju- dici es trasllada a la plaça de Pau Casals, ja que la plaça de Prat de la Riba s'havia quedat massa petita. L'any 2007, final- ment, es poden veure tots els personat- ges dissenyats i realitzats per Amadeu Ferré, de Clap, que els ha elaborat en tres anys, del 2005 al 2007.

Durant els tres anys que Txell Roda dirigeix l'arribada i el judici hi ha di- ferents aportacions, algunes quallen i altres es bandejaran. Un dels elements importants és que fa participar a les en- titats de la ciutat, la qual cosa embolca- lla i dóna rellevància al treball escènic dels actors. A l'arribada participa l'Es- bart Dansaire i la Jazz Band, dirigida per Josep Maria Aparicio, compositor de les músiques, i al judici també par- ticipa aquesta banda juntament amb els tabals del Centro Cultural Aragonés, el Centro Cultural Andaluz, la Banda de Joves Músics i el Ball de Diables.

Figura 7. La Mollet Jazz Band, amb el seu director Josep M. Aparicio, acompanya l'arribada de l'Esbart Dansaire de Mollet i d'en Carnestoltes i la seva comparsa, 2012. Font: Daniel Valero

196 **Figura 8. Cercavila d'entrada a la pl. Prat de la Riba, ballada per l'Esbart Dansaire de Mollet, 2006.**
Font: AHMMV

Aquesta concentració de tabalers, amb capes i barrets negres acompanyant el Carnestoltes a la pira juntament amb els Diables, li dona molta espectacularitat a l'escena. La imatge del penjat i d'execució pública, que no agradava a l'equip de Cultura, es torna a mostrar. Els textos del pregó i el guió els escriu Esteve Plantada. L'espai escènic es treballa amb tarima, a peu pla i solament s'utilitza el turó per a la crema. L'exploració d'aquest espai escènic s'aprofundirà més endavant, a partir de 2011. Amb Txell Roda, el domàs de colors que guarneix el balcó de l'antic Ajuntament de la plaça de Prat de la Riba es decora amb roba interior per rebre el Carnestoltes, els personatges surten al carrer a trobar-se amb la gent abans de l'arribada, els assajos es fan a l'antiga Serradora i, el més important, es consolida un grup de gent jove a

qui els agrada fer teatre -alguns n'estudien-, que treballen amb persones més grans a qui també agrada fer teatre a nivell amateur. Seran els primers Carnamolles, un grup obert, no constituït formalment, que s'anirà renovant amb el pas del temps, dels canvis de direcció i de l'evolució personal, formativa i laboral dels seus membres. La Txell Roda va iniciar i va intentar crear una litúrgia carnavalesca, d'arribada i judici, va arrencar la nova etapa, però després el relleu l'agafarien altres i cada direcció aporta mirades diferents. Amb aquesta directora els personatges van començar a tenir nom propi: Caudalillo Salmonete de los Valles (militar), la Collares (dona del militar), la Papessa de la Cúpula Erecta (papessa), el Calollu (soldat ras), el Marqués de Calatrava (avar), la Cor. I la companyia també: Carnamolles.

Frederic Roda va proposar, com a compensació a la gent que participava en el Carnamolles de forma voluntària, una formació de tècnica actoral i de màscara, en conveni amb l'Institut del Teatre. Això no es va poder fer llavors, ja que durant els tres anys es van haver de pagar en diferents fases les màscares, els vestuaris, la producció dels espectacles i la direcció. La formació de màscara i tècniques d'improvisació es va poder fer a partir de l'any 2011.

2008-2010

Dos dels actors més implicats en els Carnamolles, Acant Canet i Héctor Sánchez, estudiants de teatre, es postulen com a directors de la companyia l'any 2008. I així és com durant tres anys, del 2008 al 2010, assumeixen la direcció de la companyia. És un equip de gent jove que vol innovar, per tant fan els seus propis espectacles, amb la música gravada que els agrada, els temes que els inspiren i defugint els aspectes més tradicionals. El tema de crear una litúrgia carnavalesca no forma part dels seus objectius. Cada any el plantejament és diferent. Les entitats culturals ja no actuen, ni la Jazz Band tampoc. Només a l'arribada, que interpreten la cercavila i el ball del barraló que balla l'Esbart Dansaire. El personatge del Rumbero, al que li diuen el Senyor Màgic, va amb un antifàç, perquè la seva màscara s'havia perdut. Col·laboren amb entitats juvenils de la ciutat com les colles, en el Corre Mam Teca, que s'inicia el 2008, i creen la Missa de la Cabra, construint una cabra per a aquest acte, amb la intenció que esdevingui un acte tradicional del Carnaval de Mollet. La Missa de la Cabra es va celebrar quatre anys, del 2008 al 2011.

El darrer any de la direcció d'Acant Canet i Héctor Sánchez, el naixement d'en Carnestoltes, tal com anomenen l'arribada, té lloc al parc de Can Mula.

D'aquesta etapa, potser el més important no és tant el que n'ha quedat, sinó el que el projecte ha aportat als joves actors, que ha estat un bagatge d'aprenentatge important per crear els seus espectacles, aprendre a organitzar una companyia i a fer la producció d'espectacles.

2011

El desembre del 2010, després que els dos directors deixin la direcció dels espectacles de Carnaval, el Dani Novo encarrega a Marta Busquets la direcció dels espectacles d'arribada i judici. Amb dos mesos es preparen els espectacles i es munta la producció. La companyia Carnamolles es renova en bona part, la majoria d'actors de les etapes anteriors se'n van i s'incorporen nous actors i actrius, alguns d'ells antics membres de Fènix Teatre i The Astres Grup, altres de Mamatitina, de la Cia. de Sarsuela i algunes persones a qui atreïa el teatre i el projecte i que ara tenien l'oportunitat d'introduir-s'hi.

L'any 2011 és un any de transició entre el grup de joves directors i la contractació d'una direcció externa, serveix per fer la formació de màscara als actors que havia quedat pendent, treballar una dramaturgia i caràcter dels personatges i reorientar els espectacles vers la litúrgia carnavalesca dels espectacles d'arribada i judici. Es recupera la música en directe a càrrec de la Jazz Band, que interpreta peces del seu repertori, no les pròpies del judici, tema que es reprendrà en properes edicions. Tornen a participar els tabalers del Centro Cultural Aragonés. La formació en improvisació

i màscara s'encarrega a Esther Freixa. Els elements plàstics i escènics, també el ninot per cremar, els fa l'Anna Comadran, que els continuarà fent en successives edicions.

Aquest any és especial, l'arribada es fa la tarda del Dijous Llarder, ja que al ser la setmana blanca el Carnestoltes no visita les escoles, que fan festa, i només visita les escoles bressol el divendres. A més a més, plou i s'ha de fer l'arribada amb cercavila i barraló al Mercat Vell, que està ple a vessar, i s'ha d'improvisar la posada en escena del pregó amb el Pep Callau i Galiot Teatre. Naturalment el resultat no va ser el mateix que quan Carnamolles i l'Esbart Dansaire s'ocupaven de l'espectacle tots sols, ni tampoc va ser el mateix l'arribada dijous a la tarda dins del Mercat Vell que quan tenia lloc diumenge al matí a la plaça Prat de la Riba, però malgrat les dificultats es tira endavant i se'n surten, com sempre.

L'any 2011 la crisi havia esclatat amb virulència, la gent perdia les cases, les empreses i fàbriques tancaven, començava el moviment dels indignats i el Carnaval d'aquell any ho va reflectir, perquè el Carnaval fa sàtira, crítica i burla del fer dels humans i, per tant, de la cobdícia i l'especulació que estaven fent estralls entre la gent. Així és que el Carnaval del 2011 té un contingut social, tots els poders estan en mans del poder financer, l'avar que els dona corda, perquè actuïn a les seves ordres. Però el cant final és un cant d'esperança, "Canto a la libertad" de José Antonio Labordeta, i amb aquesta cançó es recupera el llegat d'en Carnestoltes, que ja no tornarà a faltar al final del judici. També aquest any s'exploren les possibilitats escèniques del parc de Pau Casals i de tots els seus elements. La tarima només és per als

músics, però l'actuació es fa al turó, s'utilitzen els arbres, les branques, el clos de joncs, etc.

2012 a 2017

L'any 2012, amb la nova regidora de Cultura, Mercè Pérez, s'inicia l'etapa actual, amb una directora contractada, Marian Masoliver, de The Actors Space, que durà a terme l'objectiu de tenir una litúrgia carnavalesca pròpia de l'arribada i el judici de Carnestoltes, un guió més o menys fix, les músiques del judici, que s'encarreguen de nou a Josep Maria Aparicio i es graven, així com els arranjaments de Xavier Batllés de la cercavila i el ball del barraló de l'arribada. Es prepara també una exposició mòbil per a les escoles que il·lustra els elements identitaris del Carnaval de Mollet i els quinze personatges i, a demanda de les escoles, se'ls va a explicar. El ball del barraló és un dels altres elements que els professors de música, preparats per membres de l'Esbart Dansaire, ensenyen a la mainada, així que quan el Carnestoltes els visita el ballen plegats.

Les entitats que en aquesta etapa han participat en els espectacles, a part de l'Esbart Dansaire i la Jazz Band, han estat els tabalers del Centro Cultural Aragonés, i l'any 2016 comença novament la col·laboració de la Ball de Diables. Amb les gravacions de la música dels arranjaments de Xavier Batllés, l'any 2013, i les del judici, l'any 2015, la Jazz Band deixa de tocar en directe a partir de l'any 2016. El 2015 també participa l'entitat d'artistes Crea en la decoració de l'espai escènic, amb mòbils de llibres penjats als arbres, i les associacions de dones i altres persones voluntàries que van participar en el projecte Teixint lligams, folrant els arbres amb

Figura 9. L'Esbart Dansaire de Mollet i el Carnestoltes amb la seva comparsa es preparen per sortir de La Marineta, acompanyats de la directora escènica, Marian Masoliver, 2012. Font: Daniel Valero

mantes de ganxet de molts colors (urban knitting), l'any 2014. Aquest projecte no es va fer per decorar l'espai del judici de Carnestoltes, sinó per establir lligams i relacions d'igualtat entre la gent de Mollet, especialment entre les dones, però es va poder veure per primer cop en el judici de Carnestoltes i va ser una brillant escenografia. El manyà Lluís Garcia, de la Brigada municipal d'Obres, començarà a organitzar la cremada del Carnestoltes, fins que al 2014 construeix un dispositiu especial per cremar-lo.

3.2 La litúrgia

Esquema de l'arribada

Comença el diumenge abans del Dijous Gras a dos quarts d'onze del matí. Els poders estan en el balcó de l'Ajuntament, es presenten orgullosos del seu estatus. No volen cedir-lo ni

renunciar-hi. Se sent la música de la cercavila i per les escales de Can Dragó baixa dansant, amb molt ritme i molt color, l'Esbart Dansaire, homes i dones vestits amb faldilles, picarols i barrets de palla guarnits amb cintes i flors, i van fins a la tarima que està davant de l'antic Ajuntament de la plaça de Prat de la Riba. Darrera d'ells s'incorpora el carro guarnit del Carnestoltes amb la seva comparsa, que xiula i tira confeti. La comparsa d'en Carnestoltes baixa del carro quan aquest encaixa amb la tarima i llavors el Moll presenta els personatges amb una música introductòria composta també per Josep Maria Aparicio. Entre els poders i el Carnestoltes hi ha una competició pel protagonisme i amb la complicitat del públic guanyen els de la gresca; per tant, prenen el poder pujant al balcó uns quants, la resta es queda a

200 Figura 10. El Moll sempre fa el pregó del Carnestoltes al balcó de l'antic Ajuntament, parlant en nom seu, 2006. Font: AHMMV

baix amb l'Esbart, que torna a ballar. Amb el Carnestoltes al balcó, el Moll, que parla en representació del Rei del Carnaval, fa el pregó, i tot seguit es fa el ball del barraló, que cada vegada sap ballar més gent. Una dansaire de l'Esbart l'ensenya a ballar al públic, que aquell dia porta barret per rebre el Carnestoltes. La plaça està a vessar de famílies amb infants i públic en general que van a veure com arriba. És una escenificació molt festiva i alegre.

Esquema del judici

En acabar la rua, precedida pel camió del Carnestoltes i el Pep Callau, el diumenge després de l'arribada, cap a dos quarts de set de la tarda, a la plaça de Pau Casals, s'apaguen els llums i comença el judici i la mort de Carnestoltes. L'empresa JC fa la il·luminació i la sonorització de l'es-

pai natural, que esdevé màgic. Fins al 2015 l'escena passava en el turó, però l'any 2016 l'espectacle es va fer a la part baixa i el públic va pujar al turó. S'ha guanyat en visibilitat i en proximitat i el judici ha estat més entenedor. Val a dir que el 2016 hi ha hagut la col·laboració de Simon Edwards, director escènic de The Actors Space, en la direcció dels espectacles. Marian Masoliver, per la seva banda, ha buscat la interacció entre el públic i els poders, l'espectacularitat de la seva entrada, i ha explorat diferents possibilitats de l'espai escènic del turó. S'ha esforçat en el ritme de l'espectacle i en cercar elements plàstics i gags que tothom pogués reconèixer, com el del mirall dels germans Marx, que en el judici es representen amb el Rumbero disfressat de Carnestoltes i l'autèntic Carnestoltes.

Figura 11. Carnestoltes pren el poder sortint al balcó de l'antic Ajuntament el dia de l'arribada, 2012. Font: Daniel Valero

201

Figura 12. Els poders volen prendre Carnestoltes, i els seus amics el defensen, 2012. Font: Daniel Valero

Figura 13. El Calollu i el Caudillo s'emporten el Carnestoltes a cremar, després que la Papessa l'ha condemnat a la foguera, 2012. Font: Daniel Valero

202

Figura 14. Crema de Carnestoltes, 2012. Font: Daniel Valero

Fins a l'any 2015 entrava la comarsa dels Carnestoltes amb la cercavila de l'arribada, i després, per enganyar els poders, es feia el número del mirall, amb la música del barraló amb el Rumbero disfressat de Carnestoltes i el Carnestoltes autèntic, després hi havia una persecució, la presa del Carnestoltes, un breu judici i finalment se'l portava a la pira, on se'l cremava. L'any 2016 el judici torna a ser un judici com el dels primers anys vuitanta, amb un jurat, un fiscal acusador i l'advocat. Es condemna el Carnestoltes per tots els seus excessos i se'l porta a cremar. Mentre crema, es llegeix el seu llegat, que és d'un pacifista, humanista, una persona rellevant que ha contribuït en la defensa dels drets humans: Charles Chaplin ("El gran dictador"), Nelson Mandela, Prem Rawat.

Les músiques del judici, compostes per Josep Maria Aparicio, marquen els moments dramàtics de l'espectacle: l'entrada dels poders, amb sorolls distorsionats i instruments greus com

el didjeridú; la persecució i la presa del Carnestoltes, amb molt de ritme; la música de la crema, molt lírica i que acompanya a la lectura que fa el Moll del llegat de Carnestoltes, i la cançó final "Que cremi, que cremi".

3.3. Les músiques del Carnaval

Arribada

- Cercavila
- Músiques de presentació dels animals
- El ball del barraló

Compositor: Josep Maria Aparicio

Arranjaments: Xavier Batllés

Visita a les escoles

- Cançó "Benvingut Carnestoltes"
- Lletra i música de Josep Maria Aparicio

Judici

- Entrada dels poders
- Persecució i presa de Carnestoltes
- Crema d'en Carnestoltes
- Cançó final "Que cremi, que cremi!"

Música composta per Josep Maria Aparicio. Lletra de la cançó de Marta Busquets.

203

Figura 15. La Jazz Band de Mollet a la cercavila de l'arribada del Carnestoltes, 2006. Font: AHMMV

3.4. Carnamolles, un projecte de desenvolupament cultural comunitari

La preparació dels espectacles de Carnaval, arribada i judici, per part de la companyia Carnamolles té com a metodologia de treball el Desenvolupament Cultural Comunitari (DCC). Una artista pedagoga proposa a la comunitat un marc i un llenguatge perquè els ciutadans puguin dir-se, expressar-se i representar-se. L'artista afavoreix el protagonisme de la comunitat i el seu queda en segon terme. El treball amb la comunitat a través de llenguatges artístics té per objectius afavorir la pertinença de les persones al seu entorn, fomentar el treball en xarxa amb els agents socials, culturals i veïnals i promoure la transformació de les persones, les seves relacions i la de la pròpia comunitat. Aquest procés és acompanyat pels tècnics de Cultura pel que fa a gestió, producció i coordinació.

El treball de preparació dels espectacles de Carnaval amb la companyia Carnamolles és un projecte cultural que vincula diferents persones d'una gran diversitat sociocultural en processos participatius de creació, a través d'un projecte teatral que fomenta la complicitat entre l'artista, la ciutat i l'imaginari col·lectiu de la festa. Els seus eixos són: la dinamització comunitària, la integració sociocultural, l'expressió i comunicació a través dels llenguatges teatrals i la preparació i la formació per a l'assoliment de l'espectacularitat i la qualitat del treball escènic.

El fruit del treball continuat al llarg de quatre mesos de la companyia Carnamolles va destinat a tota la ciutadania de Mollet, la qual cosa empodera tots els actors i actrius voluntaris, que reben la resposta del públic i de la mainada i se senten reconeguts i satisfets de la contribució que fan a la cultura de la ciutat.

Figura 16. Carnamolles assaja el judici al parc Pau Casals, amb la directora Marian Masoliver, 2012. Font: Daniel Valero

Per altra banda, es va notant una millora en el treball actoral de la gent que ja porta uns anys a la companyia. L'ideal és trobar l'equilibri entre actors amb una certa experiència i altres de més inexperts.

3.5 Els personatges que acompanyen el Carnestoltes *En Carnestoltes*

En Carnestoltes encarna l'esperit del Carnaval. El seu desig és que aquest perduri tot l'any i encara que no ho aconsegueixi, mai no claudica; és rebel per naturalesa. És el personatge més volgut per tothom. És el centre i el motiu de la festa.

Encarna tots els vicis i les virtuts de la comparsa que lidera: el Moll, la Porqueta, la Granota, l'Amantis, el Rumbero i la Cor.

S'estima la festa, la disbauxa, l'alegria, el color, la xerinola i el desordre, enfront de la seriositat, el compromís, les normes, el control i la llei. Només vol divertir-se, riure's

de tot i de tothom, començant per ell mateix. És boig. Es relaciona amb els altres de tu a tu, aprecia l'amistat, encara que ho aprofita tot per fer trapelleries. Juganer, esverat, ingenu i entremaliat, sempre el trobareu on hi ha gresca. On ell és, hi ha diversió assegurada.

El Carnestoltes ens potencia la part més irracional que tenim, els instints més bàsics i ens fa treure l'adrenalina i l'alegria desbordants.

L'any 1983 Fabià Puigserver, director i escenògraf del Teatre Lliure, va fer el vestit d'en Carnestoltes, i l'escultor molletà Cesc Bas, li va fer la màscara. Tots els altres personatges van ser realitzats per Clap, entre els anys 2005 i 2007.

El Moll

És el fidel acompanyant d'en Carnestoltes, el seu mestre de cerimònies i de protocol. És qui parla per boca d'en Carnestoltes a tothom,

Figura 17. El Carnestoltes en el judici, 2012. Font: Daniel Valero

ja que aquest no parla, és el seu pregoner. Vol que tot surti bé. És actiu, però també força controlador.

Té bones intencions. Vol salvar en Carnestoltes. Té bona relació amb els seus companys i no vol barallar-se amb ningú, però els mana.

Li agrada presumir. És elegant, sempre vol quedar bé, és correcte i diplomàtic, però no vol passar inadvertit. No li agraden els canvis. Quan parla no vol que l'interrompin al mig dels discursos. Davant d'un problema, sempre aconsella què cal fer.

L'Amantis

És l'animaló més exòtic de la comparsa de Carnestoltes. Prové de l'Extrem Orient. Va a la seva, desconfia i sempre està a la defensiva, però quan agafa confiança, es deixa anar i es mostra juganera. Té un punt de múrria i de mal geni. Li agrada esgarrapar alguna cosa per menjar. Vol ser lliure, volar, saltar, dormir, caçar i lligar, sense importar-li si fa mal o no als altres. Té por de ser caçada. Saltironeja i és una mica trapella i altiva. Li agrada empipar els altres animals per jugar i no vol

responsabilitats. Segueix els altres, però és també molt seva i no vol que la controlin. Els seus moviments són lents i estàtics mentre està a l'aguait, però quan salta té moviments molt més ràpids, d'arts marciais.

La Cor

És de la comparsa d'en Carnestoltes, originàriament anava amb els poders, acompanyant del l'Avar, però ella es fa amb qui d'ella s'enamora, sigui d'una banda o d'una altra. Lliga amb tothom i té molt d'èxit, és una noia sexi. Vol lluir-se, estar alegre i gaudir de la vida. És cordial amb els altres. Vol ser estimada, valorada, sentir-se desitjada, que la tinguin en compte i fer-se notar. Busca popularitat. És amiga de tots i vol tenir molts pretendents. És encantadora, tota de color rosa. És una coqueta i una presumida que busca l'admiració dels altres. No vol posar seny, ni avorir-se. Sedueix els poderosos, flirteja amb tothom, però és una sentimental.

La Porqueta

Forma part de la comparsa d'en Carnestoltes. Encarna la golafreria. Sempre té molta gana. És desmanyo-

tada, però no defalleix a ballar i a ser ballarina. S'ho passa bé amb els altres animals i és bona companya. És una bonassa. Sempre intenta ajudar. És tímida, però necessita la companyia dels altres. Sovint es mostra insegura. Té molt de pudor i no li agrada que se li vegin les intimitats, però no té cap complex per mostrar els seus botifarons. No li agrada que li toquin la faldilla de ballarina ni el cabell de punki, ella és una clàssica moderna.

Vol enamorar-se, passar-s'ho bé i acostuma a fer el que diuen els altres, però de vegades és ella qui els engresca. Li agrada coquetejar i fer entrema-liadures.

La Granota

Forma part de la comparsa d'en Carnestoltes. És juganera i saltirona. Té bona relació amb tothom; és molt cordial. No vol que la trepitgin; és una mica poruga. Com que és bona, a vegades els altres se n'aprofiten. Li agrada menjar mosques. Vol una bona bassa per saltar i ballar. No vol calma. Necessita marxa, perquè durant tot l'any s'avorreix molt a la seva bassa de Gallecs esperant el Carnaval.

El Rumbero

Forma part de la comparsa d'en Carnestoltes. És un arlequí estilitzat que balla la rumba i la samba, a diferència del Carnestoltes, que és un arlequí gros, grotesc i mediterrani.

Li agrada cridar l'atenció i moure el cos al so dels ritmes calents.

Amb els seus companys té una relació d'amistat, encara que el troben estrany i no saben com agafar-se'l. Té una concepció diferent del món. Sempre balla i anima els altres. És molt mogut, alegre i vol que tothom estigui bé, però va totalment per lliure. Vol posar color al món, a la vida dels altres i bon rotllo; no vol tristesa ni grisor. No el veureu mai quiet, sense fer res.

3.6 Els personatges dels poders: eclesiàstic, militar i econòmic

En Caudalillo

Li diuen Caudalillo Salmonete de los Valles. Encarna l'estament militar, el patriotisme més ranci i l'esperit bèl·lic. Té la necessitat de defensar el propi territori i de retornar el cop rebut amb un de més fort. Vol manar, governar el país i tenir-ho tot sota

Figura 18. El Moll i l'Amantis, 2012.

Font: Daniel Valero

Figura 19. La Cor i la Porqueta, les dues coquetes roses de la comparsa d'en Carnestoltes, una dolça i l'altra provocativa, 2012. Font: Daniel Valero

Figura 20. La Granota sempre es deixa retratar, 2012. Font: Daniel Valero

Figura 21. El Rumbero en el judici del Carnestoltes, 2013. Font: Daniel Valero

Figura 22. Els poders, 2012. Font: Daniel Valero

Figura 23. La Collares, la Papessa i l'Avar en el judici, 2012. Font: Daniel Valero

Figura 24. En Caudalillo i la Pepa en el judici, 2012. Font: Daniel Valero

Figura 25. En Calollu en el judici, 2012. Font: Daniel Valero

209

control. No vol que la gent s'ho passi bé. Rígid i robust, fa por o fa pena, però ell vol dominar i ser temut. Es relaciona autoritàriament amb els altres per por de fer el ridícul. Vol controlar i eliminar en Carnestoltes. Sempre es pensa que té la raó i la solució per a tot. Vol tenir molt de poder, semblar molt dur, sempre parla donant ordres i no vol que li portin la contrària. Ell i el Calollu són els encarregats de prendre el Carnestoltes.

Camina de forma pesada i cansada, com quan un acaba de fer la migdiada. No vol que la Collares, la seva dona, sàpiga que li agrada la Cor.

La Collares

Li diuen Maria de los Collares i està casada amb el Caudalillo. Vol que tothom vegi com és d'important el seu marit. No vol que li prenguin el

seu reiet. Es preocupa per ser el centre d'atenció, ella i el seu marit, i per aparentar. El que més li agrada és presumir dels seus collarets. No vol barrejar-se amb el poble. Amb els altres manté una relació de superioritat i no parla amb qualsevol. És submissa amb el marit i amb els qui manen, i és autoritària amb qui no mana.

Voldria cantar una *saeta* i lligar amb l'Avar. És criticaire, li agrada anar de compres i somia a desfilar algun dia per una passarel·la.

El Calollu

És un militar babau, un soldat ras de la tropa que acompanya el Caudalillo. No vol pensar; només es vol divertir i aprofitar totes les oportunitats que té per despistar-se de la feina i passar-s'ho bé. Vol jugar i que no el castiguen, però tothom li mana fer

coses, especialment el Caudalillo i la Collares. Això el fa posar nerviós i no fa res del dret. Té un aire infantil. Cau bé, però ningú se'l pren seriosament. Amb el Caudalillo pren el Carnestoltes perquè sigui jutjat.

Voldria lligar amb les noies. La que més li agrada és la Cor, però és molt curt, s'entrebanca amb tot i no té gens d'èxit.

L'Avar

Li diuen Senyor Marquès de Calatrava. És un banquer i simbolitza els diners i l'avarícia. És el poder per excel·lència, el que mana de veritat. És una rata àvida de diners. Mai no en té prou. És garrepa, rondinaire i no gaire amigable. Desconfia de la gent i vol fer-se ric a costa seva. Per guanyar diners enganya, però, si cal, sap mantenir les formes.

No li agrada que la gent el miri, ni el salut. A diferència dels altres, li agrada passar desapercebut i actuar a través

de mitjancers, tot i que li agraden els luxes. Se sent superior, dominant, poderós; jutja els altres pel que tenen i els recorda el que li deuen. Pensa que tot i tothom té un preu i que es pot comprar. Com, per exemple, la Cor.

El Guardaespatlles

És el guardaespatlles de l'Avar. És fatxenda i exhibicionista. No vol passar desapercebut. La gent no li fa gaire cas i per això vol cridar l'atenció. També vol lligar i vol divertir-se. No vol quedar-se sense feina, ni haver de viure la vida ell sol. La gent riu amb ell i també es riu d'ell, tot i que no li agrada gens que se'n riguin. De vegades li tenen por, perquè és una mica boig i pot ser desagradable. En ocasions també pot caure bé.

No té ganes de treballar, passa una mica de tot i sovint pensa: que cadascú s'espavili!

No vol que se sàpiga que estima la Cor.

Figura 26. El Guardaespatlles a l'escola de Cal Músic, acompanyant l'exposició, 2016
Font: Olga Sánchez

La Papessa

Li diuen la Papessa de la Còpula Erecta i representa el poder de l'Església. Vol dominar el món; li agrada el poder. Jutja i dicta sentència, és una prepotent. Vol i reclama el seu protagonisme. Creu en el seu propi món, encara que els altres la tenen per boja. Està preocupada, perquè no li caigui la corona, que pesa molt. Vol acabar amb el rei Carnestoltes i el seu següent. El seu desig més secret és que tothom l'obeeixi, per això sempre aprofita per manar a la Pepa i al Pere de la Cullera. Ella és qui dicta sentència en el judici de Carnestoltes.

La Pepa

És l'acompanyant de la Papessa, és sexi i provocadora. Vol lligar amb tothom. Vol ser el centre d'atenció i no passar inadvertida, però els altres només la busquen per divertir-se. Té una relació cordial amb tothom, però té enveja a la Cor i obeeix fidelment la Papessa, a la qual amaga les seves intencions de lligar-se en Carnestoltes i el seu següent. Li agrada manar al Pere de la Cullera.

En Pere de la Cullera

Acompanyant de la Papessa, vol jugar i ensenyar el cul, fer bajanades i passar-s'ho bé. Vol que li facin cas, que no el maltractin. Cau bé a tothom per la seva gràcia, joviali-

tat i espontaneïtat, però sovint cansa per ser massa mogut, juganer i per fer la punyeta. Quan això succeeix, els altres li piquen el cul i a ell no li agrada. Li va la marxa, és exhibicionista i a part de jugar li agrada molt ballar. Si pogués, ballaria amb la comparsa d'en Carnestoltes, però és un manat de la Papessa i encara que no vulgui, l'ha d'obeir. Ell voldria manar, però no té ningú a qui manar; en canvi, a ell, tothom el mana i això no li agrada.

4. El cicle del Carnaval a Mollet

A Mollet del Vallès, el Carnaval es torna a recuperar en l'època democràtica a partir de l'any 1980, i de llavors ençà s'han anat incorporant i abandonant diferents elements de la festa, però l'esquema bàsic del cicle festiu del Carnaval és el següent:

Dijous Gras o dia de la truita

Aquest dia es diu així perquè s'acostuma a menjar truita amb botifarra d'ou. Originàriament, la qüestió era atipar-se d'aliments greixosos per preparar-se per a l'abstinència de la quaresma.

Arribada d'en Carnestoltes i el seu següent

En Carnestoltes arriba el diumenge anterior al Dijous Gras per regnar a la ciutat durant tota la setmana. L'arribada és a la plaça de Prat de la Riba, on es fa el ball del barraló, amb la participació de l'Esbart Dansaire de Mollet, l'Escola de Música de Mollet i el grup de teatre Carnamolles.

El ball del barraló és un ball que es ballava al Tabaran, on els homes es disfressaven de dones i les dones podien triar la seva parella. L'any 2004 es recuperà aquest ball i des d'aleshores es demana al públic que duguin barret per a l'arribada d'en Carnestoltes a la ciutat.

Figura 27. El Pere de la Cullera, 2010. Font: Mires

212

Figura 28. Carnestoltes visita les escoles acompanyat del Pep Callau i el Camesllargues, 2004. Font: AHMMV

Figura 29. Comparsa de l'AV de Santa Rosa, guanyadora de la rua de 2014. Font: AHMMV

Visites a les escoles de la ciutat

De dimarts a divendres, en Carnestoltes, encarnat per un titellaire, visita totes les escoles de Mollet acompanyat pel Pep Callau, el cames llargues, un músic i alguns personatges; els alumnes li lliuren un obsequi especialment elaborat per a ell. Els regals de Carnestoltes s'exposen o bé en una escola o en un centre cívic o cultural. Durant la visita, té lloc la lectura del pregó d'en Carnestoltes als infants i el pregó que els infants li fan a en Carnestoltes. Es canta la cançó "Benvingut Carnestoltes" i es balla el ball del barraló. S'acaba la visita amb una estona de ballaruga.

Durant tota la setmana, els nens i les nenes van a l'escola guarnits tal com manen les "absoltes", i el divendres celebren una festa ben grossa.

Els balls de Carnaval

El dissabte a la nit se celebren tots els balls de Carnaval organitzats per

les entitats de la ciutat, als quals, per assistir, cal anar-hi disfressat.

Dissabte al matí

En Carnestoltes visita el Mercat Municipal per animar els molletans i les molletanes que s'hi acosten a comprar i, seguidament, assisteix a l'escudella de Carnaval que organitza el Casal Cultural per tal d'omplir la panxa i agafar forces.

Festa infantil

El diumenge al matí es fa una festa infantil de disfresses per a tots els infants de la ciutat.

Rua de Carnaval

El diumenge a la tarda té lloc la gran rua de Carnaval, on any rere any han participat nombroses comparses de la ciutat i de fora de Mollet.

Judici d'en Carnestoltes

En acabar la rua, té lloc la repre-

Figura 30. Després del judici, Pep Callau fa el lliurament de premis a la rua, 2012. Font: Daniel Valero

213

sentació teatral del judici d'en Carnestoltes i la seva mort a una foguera, amb la promesa del seu retorn al proper any. La representació és a càrrec del grup de teatre Carnamolles. A continuació, es fa el lliurament de premis per a les millors comparses participants a la rua.

El Dimecres de Cendra

El Dimecres de Cendra tenia lloc l'enterrament de la sardina. És l'activitat que posa fi al Carnaval, alhora que inicia el temps de quaresma. És una forma de posar fi al temps de disbauxa i de recollir-se i purificar-se per

poder esclatar amb força a la primavera, tal com fa la natura.

Conclusió

Any rere any s'ha millorat la posta en escena, les músiques la llum, les escenografies, les visites a les escoles... Disposem d'un guió que ha de perdurar en el temps, uns personatges que ja són coneguts i reconeguts per infants de la ciutat, música pròpia per a cada espectacle, no hi ha cap molletà ni cap molletana que no hagi vist i gaudit mai del Carnestoltes, Mollet té un gran Carnaval que ha vingut per quedar-s'hi.

214

Figura 31. Enterrament de la sardina el primer any de Carnamolles, el 2005. A l'esquerra, la directora Txell Roda amb mitja màscara. Font: AHMMV

Fitxes d'art

217

El cartell de Carnaval més antic de l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

Dolors González Reche*

Els cartells han estat un mitjà de comunicació amb un impacte similar al que avui dia ens ofereixen Twitter, Facebook i altres aplicacions a Internet. El seu objectiu era informar el major nombre de persones possible i de la manera més ràpida possible.

Una mostra és aquest cartell de

1948, que pertany a la col·lecció de Josep Maria Suñé i Arbussà i és el més antic sobre el Carnaval que tenim a l'Arxiu Històric Municipal. Està imprès en tinta negra sobre paper de color rosa de mida quartilla i es va fer a la Impremta Bachs de Mollet. El motiu era anunciar un gran ball de

* Documentalista de l'Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès. dgonzalez@molletvalles.cat

Carnaval al Saló Cooperativa del Tabarán, organitzat per l'Empresa Continental de Mollet. Aquesta empresa va gestionar l'oci a Mollet durant molts anys, pel que fa a balls, concerts, teatre i cinema.

Conté informació molt interessant sobre els costums i la moral de l'època en els requisits de l'organització del ball. Com explica la historiadora Maria Àngels Suárez en aquest mateix volum, correspon a l'època en què el Carnaval estava prohibit però es permetien els balls de societat. S'incentivava que es disfressessin les noies però no es podia dur màscara.

Està redactat en castellà i diu literalment:

“Sábado, día 7 de Febrero de 1948, noche 10'30: SELECTO CONCIERTO y seguidamente

Gran Baile de Carnaval (tema principal, amb lletra ben gran i negreta)

CON PREMIOS EN METÁLICO

La parte musical correrá a cargo del conjunto musical ORQUESTA IBERIA

Toda señora o señorita que no vaya disfrazada, le será rigurosamente prohibido bailar.

Los Premios serán los siguientes: 1º 150 ptas.- 2º 125 – 3º 100 – 4º 75 – 5º 50

Los cuales serán distribuidos por un Jurado debidamente nombrado.

NOTA IMPORTANTE: Esta Empresa se reserva el derecho de admisión a toda persona que vaya indebidamen-

te disfrazada o con disfraz inmoral. -Todos los caballeros que vayan con antifaz, no se les permitirá la entrada. -El salón estará adornado por la acreditada casa Gordi Paluá, completando el baile con un gran derroche de confetti y serpentinas. No se permitirá la entrada a toda señora o señorita que vaya con antifaz.

Las señoritas que no vayan disfrazadas, sin derecho a baile 4 ptas.- Casados y Casadas, sin derecho a baile, 1 pta.

LAS SEÑORITAS QUE VAYAN CON DISFRAZ, TENDRAN LIBRE ENTRADA.

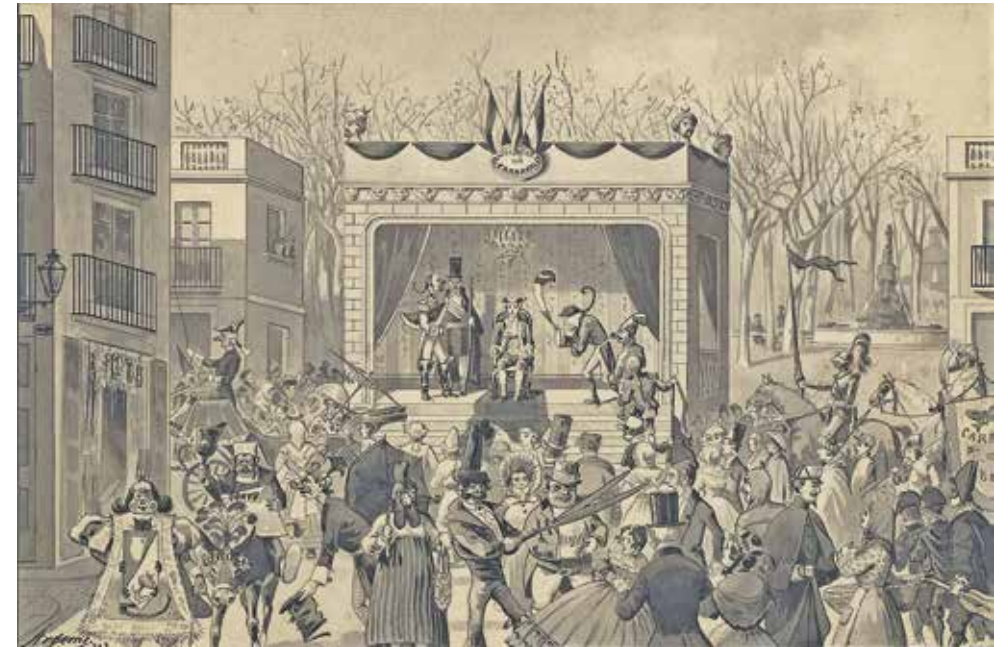
Las butacas se pondrán a la venta. Para encargos a los Sres. Camilo Busquets y José Oset.”

A peu del cartell, l'empresa va aprofitar per avançar els propers esdeveniments:

“SALON COOPERATIVA: Domingo día 8, tarde a las 7 ELEGANTE BAILE a cargo de la Orquesta AVANZADA, aumentada.

Lunes día 9, GRANDIOSOS BAILES TARDE Y NOCHE”

Tant Josep Maria Suñé i Arbussà com Martí Pou i Torrents van aplegar una bona col·lecció de cartells com aquest i altres documents que ens permeten conèixer com vivien i com es divertien els molletans i molletanes del segle XX. Són petits tresors de la memòria de la gent de Mollet del Vallès, que es guarden a l'Arxiu Històric Municipal.

Un Argemí a la col·lecció del Museu Abelló

Jorge Septién Rodero*

Autor: Tomás Argemí

Títol: Carnestoltes,

Època: any 1909.

Material: Tinta xina sobre cartó.

Mides: 16,6 x 25,3 cm.

Número de registre 6641 FMJA

El llegat que va deixar Joan Abelló a la ciutat de Mollet del Vallès està format per prop de 10.000 peces d'art, repartides entre el Museu Abelló, la Casa del Pintor i el Taller de l'artista. Sovint, en el procés de documenta-

ció de les obres de la col·lecció, solen aparèixer petites joies, entre d'elles la peça que us presentem.

L'obra es va pintar l'any 1909, tal com es pot apreciar en la data escrita al costat de la signatura, situada a

* Historiador de l'art. jorgeseptien17@gmail.com

l'angle inferior esquerre. La tècnica d'execució que emprà l'artista per realitzar-la va ser la tinta xinesa sobre un suport de cartó.

De l'autor, Tomás Argemí, en sabem ben poc. Va néixer vers el 1870 i sabem que vers el 1910 encara estava en actiu. Com molts dels artistes catalans que també es troben en actiu a principi de segle XX, treballà com a il·lustrador i dibuixant per a setmanaris i revistes com *Blanco y Negro*, *L'esquella de la Torratxa*, *Catalunya Artística* i *Album Salón*.

El que si coneixem bé és el tema que tracta aquesta petita obra: la celebració del Carnestoltes. No obstant això, no és possible identificar si representa el festeig d'algun Carnestoltes en concret o simplement si es tracta d'una il·lustració del Carnestoltes imaginada pel mateix autor. Tot i que és probable que sigui el Carnestoltes celebrat l'any 1909 a Barcelona, just uns mesos abans de la terrible Setmana Tràgica, ja que un dels leitmotiv de les obres d'Argemí era la representació dels fets que passaven a la ciutat.

Centrant-nos en l'obra, l'escena se situa a l'aire lliure, transcorrent en una petita plaça. En el centre s'observa una petita estructura arquitectònica a manera de quiosc, ornamentada amb tres banderoles que se situen sobre d'una placa que conté la següent inscripció "Palacio del Carnaval".

Dintre d'aquesta estructura que imita l'interior d'un palauet, s'observa un personatge que presideix tot el que està passant al seu voltant. Aquest vesteix amb una indumentària estil Carles III i seu sobre d'una cadira d'inspiració Lluís XIV; al costat trobem un seguit de personatges que li

fan reverències. És molt probable que es tracti de la representació del Rei del Carnestoltes, anomenat en moltes poblacions Rei o Sa Majestat, ja que representa el Rei dels poca-soltes i la disbauxa. A la ciutat de Barcelona, durant tot el segle XIX, aquest personatge també rebia altres títols, com el Duc de les Camàndules, Marquès de la Camamilla, Marquès de la Cova, Baró de la Boira, etc.

Entre la gent de la plaça es poden observar diversos personatges; situat a l'esquerre s'aprecia un home disfressat d'emissari de la cort que acompanya al pregoner, muntat sobre d'un ase. Aquest fa sonar una campana, que duu a la seva mà dreta, per captar l'atenció de la gent i a l'altre sosté el bando de Carnestoltes, característic de les celebracions de la ciutat comtal.

En el centre de la composició i en primer pla es troba a una dona, va disfressada amb una màscara de gall i sosté un paraigua; tot just al seu costat s'observa un petit grup d'homes —ostentosos— que espanten una noia jove amb unes tises gegants. Entre els personatges que assisteixen a la celebració del Carnestoltes s'observen disfresses de tota mena, de dimoni, d'àrab, de cavaller i fins i tot es troba alguna escena anecdòtica com el policia que ferma a la jove venedora que duu el cistell a les mans.

Concloent, aquesta representació artística ens mostra el Carnestoltes; un Carnestoltes celebrat fa més de cent anys, però malgrat el fet de transcórrer del temps, l'essència de la festa encara es manté. Les disfresses i les màscares continuant sent excuses per camuflar-nos, un mitjà per deixar de ser nosaltres mateixos, trencar amb la monotonia i divertir-nos.

**Centre
d'Estudis
Molletans**

Ajuntament de
Mollet del Vallès

978-84-946558-0-7